

Sonata MOROZIENĖ

DAKTARO DISERTACIJA

**LAISVAS ĮRODYMŲ JUDĖJIMAS
EUROPOS SĄJUNGOS
BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE**

**SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (S 001)**
VILNIUS, 2024

Mykolas Romeris
universitetas

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Sonata Moroženė

LAISVAS ĮRODYMŲ JUDĖJIMAS
EUROPOS SĄJUNGOS
BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2024

Daktaro disertacija rengta 2014–2023 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Raimundas Jurka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje.

Pirmininkė:

prof. dr. Edita Gruodytė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Rima Ažubalytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Mindaugas Bilius (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. habil. dr. Arkadiusz Lach (Nikalojaus Koperniko universitetas, Lenkijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Jolanta Zajančkauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija bus ginama viešame teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2024 m. birželio 28 d. 13 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 aud.

Adresas: Ateities g. 20, Vilnius.

TURINYS

PAGRINDINIŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	4
ĮVADAS	5
TYRIMŲ APŽVALGA	13
MOKSLINIO TYRIMO METODAI.....	21
1. EUROPOS SĄJUNGOS BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS RAIDA ĮRODYMŲ TEISĖS KONTEKSTE.....	23
1.1. Europos Sąjungos baudžiamosios politikos formavimasis	23
1.2. Įrodymų teisės kontūrai Europos Sąjungos baudžiamojoje justicijoje.....	31
1.3. Laisvo įrodymų judėjimo siekiamybė.....	45
1.4. Savitarpio pagalbos principas kaip laisvo įrodymų judėjimo teisinis pagrindas	49
2. ĮRODYMŲ JUDĖJIMO EUROPOS SĄJUNGOS BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE TEISINIS PAGRINDAS.....	54
2.1. Abipusio pripažinimo principas.....	55
2.2. Pasitikėjimo reikšmė laisvo įrodymų judėjimo procese, taikant abipusio pripažinimo principą	61
2.3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo vaidmuo plėtojant abipusio pripažinimo principą laisvo įrodymų judėjimo procese	69
3. LAISVO ĮRODYMŲ JUDĖJIMO KLIUVINIAI TEISINIO REGULIAVIMO PROCESE IR PRAKTIKOJE.....	90
3.1. Europos Sąjungos valstybių narių teisinių sistemų (ne)suderinamumas	90
3.2. Pagrindinių teisų užtikrinimas laisvo įrodymų judėjimo procese.....	98
3.2.1. Priemonių, kuriomis įgyvendinamas laisvas įrodymų judėjimas, įtaka pagrindinėms teisėms	101
3.2.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijos santykis, užtikrinant pagrindines teises įrodymų judėjimo procesu	113
3.2.3. Gautų duomenų vertinimas ir jų atmetimas	114
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	117
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	120
SANTRAUKA.....	141
SUMMARY	162

PAGRINDINIŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Chartija – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija
EAO – Europos arešto orderis
EĮO – Europos įrodymų orderis
EĮPO – Europos įrodymų pateikimo orderis
EĮSO – Europos įrodymų saugojimo orderis
ES – Europos Sąjunga
ESTT, Teisingumo Teismas – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
ETO – Europos tyrimo orderis
EVT – Europos Vadovų Taryba
EŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas
JTG – jungtinės tyrimo grupės
SESV – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo

IVADAS

„Thinking beyond borders,
striving for balance,
in search of coherence“
(liet. Mąstymas be sienų,
siekiant balanso,
ieškant suderinamumo“)
Prof. dr. Gert Vermeulen

Tyrimo aktualumas. Tai, kad Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse narėse nebuvo sienų kontrolės, palengvino laisvą žmonių, kapitalo ir prekių judėjimą. Linkusiems nusikalsti asmenims ši judėjimo laisvė išplėtė galimybes laisviau veikti tarpvalstybiniu mastu – ta pati nusikalstama veika gali būti padaryta kelių valstybių teritorijose, veiką gali padaryti kelių valstybių piliečiai, veikai ištirti reikšmingi duomenys (įrodymai) gali būti skirtingų valstybių jurisdikcijose ir pan.¹ Tokiu atveju, kai baudžiamajame procese išryškėja tarptautinis elementas, neišvengiamai formuojasi santykiai su kitomis valstybėmis įvairiais teisinės pagalbos prašymais² siekiant, kad vykstantys baudžiamieji procesai nepatektų į padėtį be išeities (lot. *faucibus premor*).

Valstybės siekia bendrai kovoti su tarpvalstybiniu nusikalstamumu, todėl norint veiksmingai kovoti su nusikalstamumu teisminis bendradarbiavimas tampa būtinas, o abipusė kitų valstybių pagalba ir pastangos tai darant – *conditio sine qua non*. Tai deklaruojama ir ES formuojamoje baudžiamosios justicijos politikoje, kuri yra nuosekli nuo 1999 m. spalio 15–16 d. Tamperėje įvykusio Europos Vadovų Tarybos susitikimo, kuriame abipusio pripažinimo principas visuotinai pripažintas Sąjungos vykdomo teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose pagrindu, iki Lisabonos sutarties³ nuostatų. Jose įtvirtinta ES kompetencija reguliuoti baudžiamosios justicijos reikšmingus klausimus užtikrinant efektyvų teisminį bendradarbiavimą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje.

Šį siekį ES įgyvendina vadovaudamasi vadinamuoju laisvo įrodymų judėjimo (angl. *free movement of evidence*) kaip veiksmingo teismo bendradarbiavimo kriterijumi. Laisvo įrodymų judėjimo arba tokio judėjimo erdvės sąvokos akcentuojamos ne tik moksliniuose šaltiniuose, analizuojančiuose teisminį bendradarbiavimą renkant,

-
- 1 Belevičius, L. „Tarptautinis teisinis bendradarbiavimas ir Europos Sąjungos baudžiamasis procesas: aktualijos, perspektyvos, lūkesčiai“. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Mokslo studija (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 170.
 - 2 Jurka, R. „Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamajame procese: įrodymai ir jų priimtinumas Europos Sąjungoje“. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 89–128.
 - 3 Pasirašyta 2007 m. gruodžio 13 d. Lisabonoje, įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.

perduodant įrodymus, kurie vėliau galiausiai yra vertinami⁴. Ši sąvoka naudojama ir ES teisės aktų teismo bendradarbiavimo srityje parengiamuosiuose dokumentuose⁵. Disertacijos tyrime ši sąvoka vartojama analizuojant, kaip esamos įrodymų rinkimo, perdavimo priemonės užtikrina laisvą įrodymų judėjimą tarp ES valstybių narių.

Tikslo sukurti veiksmingą teisminį bendradarbiavimą per laisvą įrodymų judėjimą raiška įgyvendinama įvairiomis priemonėmis. ES teisės kontekste jų yra įvairių, kaip antai, baudžiamojo persekiojimo perdavimas (perėmimas)⁶, proceso veiksmų atlikimas (liudytojo, įtariamojo, kaltinamojo apklausos (įprastiniu ir nuotoliniu būdu)), ekspertizės, apžiūra, dokumentų ir daiktinių įrodymų perdavimas, informacijos rinkimas ir pateikimas, procesinių prievartos priemonių taikymas, kitos valstybės teritorijoje sekimas, krata, poėmis, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos perėmimas, kontroliuojamas gabenimas, slaptieji tyrimai, jungtinių tyrimo grupių sudarymas⁷ ir kt. Šiame tyrime analizuojami tik laisvo įrodymų judėjimą (įrodymų rinkimą, perdavimą) skatinančių priemonių veiksmingumo rodikliai. Kitų taip pat teisminį bendradarbiavimą skatinančių priemonių taikymo aiškinimas pasitelkiamas tik tiriant tam tikras laisvo įrodymų erdvei reikšmingas nuostatas. Pavyzdžiui, didžioji dalis šiame tyrime analizuojamų Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų yra Europos arešto orderio taikymo srityje, nes šios priemonės kontekste yra daugiau aktualių disertaciniam tyrimui išaiškinimų, kurie taip pat reikšmingi aiškinant ir laisvo įrodymų judėjimą užtikrinančių priemonių įgyvendinimą.

Atliekant tyrimą pastebėta, kad šioje srityje priimami teisės aktai ne visuomet pritaikomi arba sunkiai pritaikomi praktikoje. Nors ES laisvą įrodymų judėjimą diegia bene trečią dešimtmetį, vis dėlto šis procesas dar vystomas, nes, kaip galima spręsti iš atlikto tyrimo, vis dar ieškoma tinkamų priemonių laisvam įrodymų judėjimui užtikrinti. Todėl atliekamas laisvo įrodymų judėjimo proceso, kuris būtinas siekiant veiksmingai bendradarbiauti tarp ES valstybių narių, tyrimas. Kadangi esamos bendradarbiavimo priemonės – tiek grįstos savitarpio pagalbos principu, tiek abipusio pripažinimo principu – susiduria su tam tikrais aiškinimo ir taikymo iššūkiais ir sunkumais, ir tai rodo, jog esama kliūčių, kurių iki šiol nepavyksta išspręsti.

Analizuojant laisvą įrodymų judėjimą besiformuojančioje ES įrodymų teisėje, doktrinoje diskutuojama dėl šio teisinio proceso. Vieni teigia, kad norint užtikrinti

4 Kusak, M. „Common EU Minimum Standards for Enhancing Mutual Admissibility of Evidence Gathered in Criminal Matters“. *Eur J Crim Policy Res* 23 (2017): 337–352; Procedural Rights and Detention Conditions Study, 2017 ir kt.

5 Pavyzdžiui, European Law Institute Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on Mutual Admissibility of Evidence and Electronic Evidence in Criminal Proceedings. https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Proposal_for_a_Directive_on_Mutual_Admissibility_of_Evidence_and_Electronic_Evidence_in_Criminal_Proceedings_in_the_EU.pdf.

6 Nevera, A. „Valstybių tarptautinio teisinio bendradarbiavimo problemos perduodant baudžiamąjį persekiojimą“. *Jurisprudencija* 60(52) (2004): 40–50.

7 Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. birželio 3 d. rekomendacijos „Dėl tarptautinių bendrų (jungtinių) tyrimo grupių sudarymo ir veiklos“.

ši procesą būtina vienodinti nacionalinių baudžiamųjų justicijų taisykles. Kadangi tai sunkiai išsivaizduojama, todėl laisvas įrodymų rinkimas ir perdavimas sunkiai įgyvendinamas. Kitų nuomone, vis dėlto įmanoma užtikrinti sklandų teisminių bendradarbiavimą per laisvą įrodymų judėjimą, jei bus toliau tobulinamas abipusio pripažinimo principas ir valstybės ištrauks į šį procesą. Atliktu tyrimu siekiama atsakyti, kuris variantas įmanomas praktikoje, o galbūt galima jų sinergija. Tiriant abipusio pripažinimo principą atskleisti šio principo privalumai lyginant su laisvo įrodymų judėjimo pamatiniu – savitarpio pagalbos – principu.

Tai, kad šis tyrimas aktualus ir Lietuvai, rodo Lietuvos Respublikos prokuratūros 2004–2023 m.⁸ metinių ataskaitų analizė. Iš jos matyti, kad Lietuvos teisėsaugos institucijos naudoja teismo bendradarbiavimo priemonėmis ES ir kai kurias jų nurodo kaip itin reikšmingas užtikrinant sklandų tyrimą baudžiamosiose bylose, turinčiose tarptautinę elementą. Nors ne visose ataskaitose išskiriamos konkrečios tarpvalstybinio bendradarbiavimo priemonės ir / ar jų taikymo apimtys, tačiau dėl kai kurių jų analizės gana tikslios. Pavyzdžiui, galima rasti konkrečių vertinimų dėl 2002 m. birželio 13 d. priimto Tarybos pagrindų sprendimo dėl jungtinių tyrimo grupių⁹ taikymo, tiksliau, dėl jungtinių tyrimo grupių (toliau – JTG) dalyvavimo tokių grupių veikloje 2006–2010 m. Visais minėtų laikotarpių ataskaitose nurodytais atvejais poreikis jungtis į bendras tyrimo grupes kilo tiriant prekybos žmonėmis nusikaltimus. 2007 m. metinėje ataskaitoje rašoma: „Ikteisminiai tyrimai dėl prekybos žmonėmis nusikaltimų yra sudėtingi, didelės apimties, nusikalstamos veikos padaromos ir užsienio valstybėse, galimi įtariamieji būna išvykę į kitas užsienio valstybes ar yra užsienio valstybių piliečiai, gyvenantys kitose šalyse“; <...> „Siekiant kryptingo ir operatyvaus tyrimo, glaudaus ir kokybiško bendradarbiavimo su kitų šalių teisėsaugos institucijomis tiriant tarptautinę prekybą žmonėmis, būtina visais atvejais įvertinti turimus iktėisminio tyrimo duomenis ir spręsti, ar tikslinga sudaryti tarptautinę bendrą (jungtinę) tyrimo grupę.“

Nuo 2013 m. veiklos ataskaitose jau galima matyti konkrečius sudarytų jungtinių tyrimo grupių skaičius¹⁰, tačiau nenurodoma, kokio pobūdžio nusikaltimai buvo tiria-

8 Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2004–2023 m. ataskaitos. <https://prokuraturos.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai-ataskaitos/ataskaitos/138>.

9 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl jungtinių tyrimo grupių (2002/465/TVR). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:02002F0465-20220310&from=EN#M1-1>.

10 2013 m. įsteigtos 7 jungtinės tyrimo grupės, 71 atveju pritaikytos priemonės dėl skubesių teisinės pagalbos prašymų vykdymo, tirtos 76 baudžiamosios bylos koordinuojant atliekamus iktėisminio tyrimo veiksmus keliose valstybėse; 2014 m. įsteigtos 4 jungtinės tyrimo grupės, pratęsta 3 anksčiau sudarytų jungtinių tyrimo grupių veikla, 81 atveju pritaikytos priemonės dėl skubesių teisinės pagalbos prašymų vykdymo; 2015 m. įsteigtos 6 jungtinės tyrimo grupės, pratęsta 5 anksčiau sudarytų jungtinių tyrimo grupių veikla. 147 atvejais pritaikytos priemonės dėl skubesių teisinės pagalbos prašymų vykdymo; 2016 m. įsteigtos 2 jungtinės tyrimo grupės, pratęsta 8 anksčiau sudarytų jungtinių tyrimo grupių veikla. 177 atvejais pritaikytos priemonės dėl skubesių teisinės pagalbos prašymų vykdymo; 2017 m. įsteigtos 4 jungtinės tyrimo grupės, pratęsta 5 ankstesniais metais sudarytų JTG veikla; 2018 m. įsteigtos 6 jungtinės tyrimo grupės, pratęsta 6 ankstesniais metais sudarytų JTG veikla; 2019 m. ataskaitoje nu-

mi sudarius JTG. Taigi matyti, kad šia priemone naudojamosi ir konkrečiais atvejais ji laikoma efektyvia bendradarbiavimo priemone: „JTG – tarptautinio bendradarbiavimo įrankis, efektyvus tiriant sudėtingas, daug pastangų ir laiko reikalaujančias nusi-kalstamas veikas, susijusias su užsienio valstybėmis, kuriose būtina atlikti suderintus ikiteisminio tyrimo veiksmus.“¹¹

Lietuvos Respublikos prokuratūros ataskaitose taip pat matyti augantis poreikis taikyti Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyvą 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose¹² (toliau – Europos tyrimo orderis, ETO). Perkėlus direktyvą ir įsigaliojus šiai teisminio bendradarbiavimo priemonei¹³ Lietuvos prokuratūra išdavė 180 ETO ir gavo vykdyti 105 ETO. Vėliau šios priemonės naudojimo skaičiai tik augo¹⁴ ir ataskaitose ji minima kaip intensyviausiai naudojama bendradarbiavimo priemonė¹⁵.

Nors pripažįstama, kad tokių priemonių taikymas išties padeda tiriant tarptautinį elementą turinčias nusikalstamas veikas, praktikoje tokių priemonių taikymas dažnai būna kompliktuotas dėl teisinių sistemų skirtibių, nevienodai suprantamų teisinių są-vokų, taip pat nepakankamo pagrindinių teisių užtikrinimo. Su tokiomis situacijomis susiduria ir Lietuva, o tai matyti iš šioje disertacijoje analizuotų Europos Sąjungos Tei-singumo Teismo (toliau – ESTT, Teisingumo Teismas) bylų¹⁶, kuriose buvo sprendžia-

rodoma, kad prokuratūros atstovai dalyvavo 9 tarptautinių specializuotų tinklų, skirtų kompetentingų užsienio valstybių teisinių institucijų bendradarbiavimui palengvinti, veikloje, iš kurių vienas yra JTG; 2020 m. įsteigtos 5 jungtinės tyrimo grupės, jose dalyvavo Lietuvos pareigūnai;

2021 m. įsteigtos 5 jungtinės tyrimo grupės, jose dalyvavo Lietuvos pareigūnai; 2022 m. įsteigtos 8 jungtinės tyrimo grupės, jose dalyvavo Lietuvos pareigūnai; 2023 m. įsteigtos 6 naujos jungtinės tyrimo grupės, kuriose dalyvauja Lietuvos pareigūnai (2022 m. – 8). Iš viso Lietuvos pareigūnai dalyvavo 20 JTG veikloje.

11 Lietuvos Respublikos prokuratūros 2018 m. veiklos ataskaita.

12 Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyva 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orde-rio baudžiamosiose bylose. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1408184536208&uri=CELEX:32014L0041>.

13 2017 m. birželio 15 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, Lietuvos Respu-blikos įstatymo dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose pripažinimo pakeitimai ir kiti teisės aktai, kuriais įgyvendinama 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Ta-rybos direktyva 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose.

14 2018 m. išduoti 517, o gauti vykdyti 607 ETO; 2019 m. išduoti 561, o gauti vykdyti 1023 ETO; 2020 m. išduoti 559, o gauti vykdyti 1185 ETO; 2021 m. išduoti 663, o gauti vykdyti 1 598 ETO; 2022 m. išduoti 853, o gauti vykdyti 2219 ETO; 2023 m. išduoti 713, o gauti vykdyti 2836 ETO.

15 Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2017–2023 metų ataskaitos. <https://prokuraturos.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai-ataskaitos/ataskaitos/138>.

16 2016 m. lapkričio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimu *Ruslan Kovalkov byloje*, C477/16 PPU – EAO išdavė Teisingumo ministerija, tačiau ESTT nusprendė, kad ši institucija nėra laikoma teismine, todėl EAO išduotas neteisėtai; 2019 m. gegužės 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *PF byloje*, C509/18 – EAO išdavė generalinis prokuroras, todėl kilo klausimas, ar jis gali būti laikomas išduodančiąja insti-tucija. Teisingumo Teismas, įvertinęs generalinio prokuroro nepriklausomumą nuo vykdomosios val-džios, nusprendė, kad jis gali būti laikomas išduodančiąja institucija. Tiesa, šią sąvoką Teismas kitaip aiškina – taikant ETO priemonę, net esant pavaldumui su vykdomąja valdžia, prokuroras laikomas

mi klausimai, susiję su Lietuvos priimtais sprendimais, taip pat nacionaliniuose teismuose keliamų klausimų dėl surinktų įrodymų, gautų ES bendradarbiavimo priemonių pagrindu, teisėtumo / leistinumo¹⁷. Su tokiomis situacijomis susiduria bene visos ES valstybės narės. Dėl to mokslinėje literatūroje neretai akcentuojama, jog praktiškai neįmanoma sukurti Europos įrodymų teisės pamatų dėl skirtingų ir įvairiapusių procedūrų, taikomų valstybių narių baudžiamuosiuose procesuose¹⁸. Vis dėlto ES tikslas tobulinti priemones, skatinančias laisvą įrodymų judėjimą, ir taip užtikrinti sklandų teisminį bendradarbiavimą tarp valstybių narių yra būtinas, o tai akivaizdu iš jau minėto intensyvaus teisminio bendradarbiavimo priemonių naudojimo.

ES valstybėms narėms susiduriant su įrodymų rinkimo, perdavimo kliūtimis nukenčia ne tik Sąjungos ištekliai ir puoselėjamos vertybės, bet ir kiekvienos valstybės narės nacionaliniai interesai (pavyzdžiui, užtikrinti saugią aplinką valstybėje). Atlikta ES baudžiamosios politikos, įrodymų teisės analizė leido atskleisti laisvo įrodymų judėjimo būtinybę, o tirti principai, kuriais grindžiamas laisvas įrodymų judėjimas, padėjo identifikuoti, kuris iš jų labiau atitinka šiandieninius baudžiamųjų bylų tyrimo ir nagrinėjimo poreikius.

Laisvo įrodymų judėjimo kaip teisminio bendradarbiavimo kriterijaus analizė atskleidė, kad šiam procesui reikšmingas ir iš pirmo žvilgsnio abstraktus dalykas – pasitikėjimas, be kurio neįmanomas abipusio pripažinimo principo kaip laisvo įrodymų judėjimo pagrindo taikymas. Išanalizavus pasitikėjimo turinį akivaizdu, kad tai nėra tik abstrakcija. Šiai sąvokai būdingi kriterijai, kurie nusako, ar gali egzistuoti pasitikėjimas. Šio principinio pagrindo egzistavimas lemia tolimesnį laisvo įrodymų (ne) judėjimo kelią.

Taip pat disertacijoje analizuojama ir Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika, kuri itin reikšminga analizuojant teisminio bendradarbiavimo per laisvą įrodymų judėjimą įgyvendinamumo galimybes, ribas, sąvokų išaiškinimus ir kt. Visa tai svarbu atskleidžiant, ar gali egzistuoti laisvas įrodymų judėjimas ES.

Taigi mokslinė analizė atskleidžia laisvo įrodymų (ne)judėjimo kelio kaip teisminio bendradarbiavimo kriterijaus prielaidas, turinį ir esminius veiksnius, skatinančius

tiesiogiai išduodančiąja, tiesiogiai teismine institucija, nes šios priemonės taikymas mažiau varžo pagrindines teises nei išduodant EAO. Taip pat ETO išdavimo atveju taikomi būtinumo ir proporcingumo kriterijai ir suinteresuotieji asmenys tokius veiksmus gali skusti nacionalinėmis teisinėmis priemonėmis. Išaiškinimas – 2020 m. gruodžio 8 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Staatsanwaltschaft Wien (Suklastoti mokėjimo nurodymai)* byloje, C584/19.

17 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-693/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114-511/2022.

18 Hetzer, W. „National Criminal Prosecution and European Tendering of Evidence. Perspectives of the European Anti-Fraud Office (OLAF)“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 12/2 (2004): 167.

arba, priešingai, trukdančius bendradarbiavimą tarp valstybių narių.

Tyrimo problema. ES institucijos laisvą įrodymų judėjimą apibūdina kaip įrodymų rinkimo ir perdavimo procesą. Šis terminas pastebimas ir teisės aktų leidybos procese – paruošiamuosiuose dokumentuose. Tačiau laisvas įrodymų judėjimas – vis dar neįgyvendintas uždavinys, nors nuolat kuriamos naujos teismo bendradarbiavimo priemonės ir turėtų patiesinti veiksmingo teismo bendradarbiavimo tikslą. Todėl šiame tyrime keliama šie probleminiai klausimai: doktrinos aspektu – ar realu vienodinti teises baudžiamosios justicijos procedūras renkant ir perduodant įrodymus laisvo įrodymų judėjimo procese, ar vis dėlto vertėtų toliau vystyti abipusio pripažinimo principu (kaip kertiniu aspektu laisvo įrodymų judėjimo procese) grįstas priemones ir jų įgyvendinimą, išsaugant nacionalinių valstybių narių baudžiamosios justicijos ypatumus (justicijos suverenumą)? Praktiškai, įžvelgiant laisvo įrodymų judėjimo neveiksmumą, kyla klausimas, ar esamos teismo bendradarbiavimo priemonės gali būti modifikuojamos, ar vis dėlto reikia ieškoti kokybiškai naujų bendradarbiavimo formų? Kodėl esamas teisinis reguliavimas neužtikrina šio proceso? Kokie yra šio proceso veiksmingo vystymosi kliuviniai? Kaip galima būtų pasiekti veiksmingesnį teismo reguliavimo praktinį pritaikomumą laisvo įrodymų judėjimo procese?

Atsižvelgiant į tai, kad poreikis bendradarbiauti tarp ES valstybių narių yra didžiulis, o mechanizmas, kuriuo ES siekia įtvirtinti veiksmingą teismo bendradarbiavimą, nėra pakankamai veiksmingas, būtina tirti probleminius klausimus, leisiančius identifikuoti laisvo įrodymų judėjimo kliuvinių priežastis.

Tyrimo naujumas ir jo reikšmė. Kaip matyti iš toliau disertacijoje pateikiamos tyrimų apžvalgos, laisvo įrodymų judėjimo kaip savarankiško ir veiksmingo teismo bendradarbiavimo kriterijaus tyrimų išties nėra daug, o esami tyrimai gana fragmentuoti analizuojama šį aspektą. Mokslinėje literatūroje aptiriamos pavienės bendradarbiavimo priemonės, jų poveikis laisvam įrodymų judėjimui, reikšmė valstybių narių teisiniams interesams. Šiame tyrime laisvas įrodymų judėjimas analizuojamas kaip veiksmingo teismo bendradarbiavimo kriterijus, kuris kartu yra ir principinis ES tikslas, kurį įgyvendinti būtina dėl augančio poreikio kovoti su nusikalstamumu, dažnai „peržengiančiu“ vienos valstybės narės sienas.

ES yra priimta nemažai teisės aktų, reglamentuojančių bendradarbiavimą renkant įrodymus. Tačiau vis vien kyla nemažai taikymo sunkumų, o kai kurios priemonės tampa praktiškai neįgyvendinamos ir netaikomos. Vis dėlto bendradarbiavimo neišvengiamumas¹⁹ verčia ir toliau ieškoti būdų užtikrinti laisvą įrodymų judėjimą siekiant, kad surinkti įrodymai vienoje valstybėje atitektų įrodymams keliamas reikalavimus, nustatytus tokius įrodymus gavusios valstybės nacionalinėje teisėje. Disertacinis darbas unikalus tuo, kad jame tiriamas laisvo įrodymų judėjimo kaip ES teismo

19 2020 m. lapkričio 17–20 d. Stokholmo saugumo konferencijoje buvo diskutuojama apie tarptautinio bendradarbiavimo iššūkius. Šios konferencijos metu, be ginčų, visi sutiko, kad bendradarbiavimas bet kurioje iš diskutuotų sričių yra būtina prielaida siekiant spręsti tarptautinio pobūdžio problemas – nuo aplinkosauginių iki baudžiamosios justicijos klausimų Stokholmo saugumo konferencija, tema „International Cooperation: Navigating the Way Ahead“.

bendradarbiavimo kriterijus, nuo kurio priklauso ir visas bendradarbiavimo tarp ES valstybių narių veiksmingumas. Taip pat ieškoma atsakymo į klausimą, koks gali būti optimalus bendradarbiavimo renkant įrodymus ir juos perduodant teisinis modelis.

Atliktas tyrimas pirmiausia reikšmingas teoriniu lygmeniu, nes siekiama išanalizuoti klausimus, kuriems iki šiol nebuvo skiriamas deramas akademinis dėmesys. Be to, mokslinis tyrimas taps pagrindu tolesnėms mokslinėms studijoms, ieškojimams. Tyrimas reikšmingas ir praktiniu lygmeniu, jis naudingas teisės aktų leidėjui ir teisės taikytojui, nes tyrimo rezultatai rodo, kokie veiksniai daro įtaką laisvo įrodymų judėjimo kontekste.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Disertacinio darbo **tikslas** – išanalizavus laisvo įrodymų judėjimo kaip teismo bendradarbiavimo kriterijų ir jį lemiančius veiksnius nustatyti, kokiomis kryptimis formuojasi teisminis bendradarbiavimas šioje srityje ir ar šiuo metu esantis analizuojamą kriterijų apibrėžiantis reglamentavimas yra veiksmingas.

Nustatytam tikslui pasiekti keliami šie **tyrimo uždaviniai**:

1. Išanalizuoti laisvo įrodymų judėjimo teisinio reguliavimo principines nuostatas ir apibrėžti jų taikymo optimizavimo / tobulinimo kryptis ES baudžiamosios justicijos kontekste.
2. Išanalizuoti doktrininį požiūrį į laisvo įrodymų judėjimo pagrindus – savitarpio pagalbos, abipusio pripažinimo principus ir identifikuoti jų taikymo efektyvumą siekiant laisvo įrodymų judėjimo.
3. Išanalizuoti nacionalinių ir tarptautinių (ESTT, EŽTT) teismų jurisprudenciją dėl laisvą įrodymų judėjimą skatinančių priemonių taikymo ir nustatyti kriterijus, reikšmingus taikant teismo bendradarbiavimo priemones.
4. Įvertinti laisvo įrodymų judėjimo teisinio reguliavimo ir praktikos klišius / sunkumus ir pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Ginamieji teiginiai.

1. Siekiant laisvo įrodymų judėjimo veiksmingumo užtikrinimo, būtinas nuoseklus perėjimas nuo nūdienos poreikių nebeatitinkančio savitarpio pagalbos principo link vien tik abipusio pripažinimo principo taikymo ir jo stiprinimo.
2. Laisvo įrodymų judėjimo efektyvumui neišvengiamą įtaką daro ne tik nacionalinių baudžiamųjų justicijų skirtumai, bet ir teisės aktuose neapibrėžtas abipusio pripažinimo pagrindas – (ne)pasitikėjimas valstybių narių teisine sistema ir / ar pakankama žmogaus teisių apsauga.
3. Nors baudžiamosios justicijos taisyklių suvienodinimas ES valstybėse narėse yra sunkiai įsivaizduojamas, ES teisėkūros subjektai galėtų nustatyti bendrus minimalius konkrečių teismo bendradarbiavimo priemonių, grįstų abipusio pripažinimo principu, standartus (susijusius su įrodymų rinkimo procedūromis ir žmogaus teisių užtikrinimu), galinčius garantuoti vienodą supratimą apie taikomas teismo bendradarbiavimo priemones. O tai savaime galėtų užtikrinti laisvą įrodymų judėjimą ir vienalytę šio proceso praktiką.
4. Būtina teismų praktikoje (ir ES, ir nacionaliniu mastu) formuoti aiškius kriterijus, leidžiančius identifikuoti, kada teismo bendradarbiavimo priemonėmis

gauti įrodymai galėtų būti atmestini kaip neatitinkantys reikalavimų. Tai galėtų būti ir pagrindinių žmogaus teisių garantas, ir kartu vienodo požiūrio į tokius gautus duomenis užtikrinimas, o tai galėtų sukurti pasitikėjimo jausmą valstybės narėms, taigi ir efektyvinti laisvą įrodymų judėjimą.

TYRIMŲ APŽVALGA

Lietuvos teisės mokslo doktrinoje daugiausia dėmesio skiriama atskiroms tarptautinio bendradarbiavimo formoms, tokioms kaip Europos arešto orderio vykdymo problemos. Šiuos klausimus įvairiais aspektais plačiai aprašo R. Jurka²⁰, R. Ažubalytė²¹, G. Švedas²², E. Gruodytė ir S. Milčiuvienė²³, J. Dešriūtė ir E. Rimšelis²⁴, D. Bereikienė²⁵, S. Žižienė²⁶ ir kt. Baudžiamojo persekiojimo perdavimo problemas išsamiai analizuoja A. Nevera²⁷. G. Švedas²⁸ gilinasi į baudžiamojo persekiojimo perdavimą ir kitas savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formas. Europos tyrimo orderiui nemažai dėmesio skyrė R. Jurka ir J. Zajančauskienė²⁹. Jie analizavo Europos tyrimo orderio taikymo problemas įrodinėjimo procese. Taip pat šią priemonę aptarė G. Bučiūnas³⁰. Jis atliko šios įrodymų rinkimo priemonės vienos iš sąlygų – taikymo būtinumo – analizę. R. Jurka³¹ ne viename straipsnyje plačiau nagrinėja įvairių įro-

-
- 20 Jurka, R. „European Arrest Warrant: some questions on legal interpretation and application“. *Jurisprudencija* 18(1) (2011): 327–343.
 - 21 Ažubalytė, R., Vozbutaitė K. „Baudžiamojo proceso europeizacija: kai kurie konstituciniai ir procesiniai Europos arešto orderio reglamentavimo ir taikymo aspektai“. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Mokslo studija (Mykolo Romerio universitetas, 2013), 82–138.
 - 22 Švedas, G. „Kai kurios asmens perdavimo pagal Europos arešto orderį baudžiamajam persekiojimui teorinės ir praktinės problemos“. *Teisė* 66(1) (2008): 62–74. ISSN 1392-1274.
 - 23 Milčiuvienė, S., Gruodytė, E. (2019). The Influence of the Court of Justice of the European Union on the Issuance of European Arrest Warrants in Lithuania. *Baltic Journal of Law & Politics*, 12(2), 97–114.
 - 24 Dešriūtė, J., Rimšelis, E. „Europos arešto orderio proporcingumo testas baudžiamajame procese“. *Teisės apžvalga* 2(14) (2016): 411–435.
 - 25 Bereikienė, D., Gudynas, K. „Žmogaus teisių pažeidimo grėsmės taikant Europos arešto orderį“. In *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. Mokslinių straipsnių rinkinys. 2012(7); Bereikienė, D., Vašcova, Ž. „Proporcingumo principo reikšmė Europos arešto orderio taikymo kontekste“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. 2012(7): 79–92.
 - 26 Žižienė, S. Proporcingumo principas Europos arešto orderio išdavimo ir vykdymo procese (socialiniai mokslai, teisė S 001). Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2022.
 - 27 Nevera, A. „Valstybių tarptautinio teisinio bendradarbiavimo problemos perduodant baudžiamąjį persekiojimą“. *Jurisprudencija* 60(52) (2004): 40–50.
 - 28 Švedas, G. *Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose*. Mokymo priemonė (Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008).
 - 29 Jurka, R., Zajančauskienė, J. „Movement of evidence in the European Union: challenges for the European Investigation Order“. *Baltic Journal of Law & Politics* 9, 2 (2016): 56–84; Bučiūnas, G. „Europos tyrimo orderio išdavimo problematika“. *Teisės apžvalga* (2018), Nr. 2 (18), p. 210–222.
 - 30 Bučiūnas, G. „Europos tyrimo orderio išdavimo problematika“. *Teisės apžvalga* (2018), Nr. 2 (18), p. 210–222.
 - 31 Jurka, R. „Įrodymų perdavimo Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamojoje justicijoje iššūkiai ir atradimai“. *Jurisprudencija* 26(2) (2019); Jurka, R. „Europos prokuratūra Lietuvos baudžiamajame procese“. In *Baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas*. Trečia dalis (Mykolo Romerio universitetas, 2020); Jurka, R. „Europos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui“. In *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Mokslo studija (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013).

dymų perdavimo priemonių ir tarptautinio bendradarbiavimo problematiką, taip pat Europos teisės įtaką Lietuvos baudžiamajam procesui. Teisės literatūroje yra nemažai tyrimų, susijusių su pavienių principų, įrodymų, surinktų svečioje šalyje, vertinimo problematika. Autoriai R. Jurka³², V. E. Kurapka³³, L. Belevičius³⁴ atkreipia dėmesį į abipusio pripažinimo ir įrodymų priimtumo užtikrinimo problemas, jų sprendimo būdus. Apie baudžiamosios teisės derinimo poreikį ir galimybes Europos Sąjungoje rašė M. Pakamanis³⁵, R. Volungevičienė³⁶.

Užsienio mokslo šaltiniuose daugiau kalbama apie atskirų tarpvalstybinio bendradarbiavimo priemonių taikymą³⁷ arba atskirų principų egzistavimą Europos Sąjungos įrodymų teisėje. Apie tai rašė M. Kaiafa-Gbandi³⁸, K. Karsai³⁹, V. Mitsilegas⁴⁰,

32 Jurka, R. „Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamajame procese: įrodymai ir jų priimtumas Europos Sąjungoje“. Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 89–127.

33 Jurka, R., Kurapka, V. E. „Kriminalistika tarptautiniame bendradarbiavime baudžiamajame procese: abipusio pripažinimo link“. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. 2, sudarytojai Hendryk Malevski, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Vilnius-Charkovas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2013, p. 59–75.

34 Belevičius, L. Tarptautinis bendradarbiavimas ir Europos Sąjungos baudžiamasis procesas: aktualijos, perspektyvos, lūkesčiai. Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 170–210.

35 Pakamanis, M. „The need and Possibilities of Harmonisation in Criminal Law Matters in the EU“. *Vi-suomenės saugumas ir viešoji tvarka* 10 (2013).

36 Volungevičienė, R. „Europos Sąjungos finansinių interesų Europos Sąjungos išlaidų srityje apsaugos nuo sukčiavimo problematika po direktyvos 2017/1371 įsigaliojimo“ (socialiniai mokslai, teisė S 001). Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas.

37 Caeiro, P., Fidalgo, S. „The Portuguese experience of mutual recognition in criminal matters: five years of European Arrest Warrant“. *The future of mutual recognition* (2009): 445–463; Blackstock, J. „The European Investigation Order“ (2010) 1 *New Journal of European Criminal Law* 481; Blackstock, J. „Procedural safeguards in the European Union: a road well-travelled“ (2012) 2 *European Criminal Law Review* 21; Spreeuw, M. *The Application of the Principle of Mutual Recognition in EU Criminal Law Matters - Internally and Externally vis-à-vis PreAccession Policy*. Miss Marloes Spreeuw, 2020; Farries, A., „The European Investigation Order: Stepping Forward with Care“ (2010) 1 *New Journal of European Criminal Law* 425.

38 Kaiafa-Gbandi, M. „The development towards harmonization within criminal law in the European Union – a citizen's perspective“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 9(4) (2001).

39 Karsai, K. „The Principle of Mutual Recognition in the International Cooperation in Criminal Matters“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1–2/2008.

40 Mitsilegas, V. *EU Criminal Law* (Oxford: Oxford Hart Publishing, 2009), 115; Mitsilegas, V. „The Future of Criminalization in Europe“. *New Journal of European Criminal Law* 3 (2012).

C. C. Murphy⁴¹, G. Vermeulen⁴², S. Allegrezza⁴³, L. Bachmaier Winter⁴⁴ ir kt. Šie autoriai gana atidžiai ir išsamiai analizavo skirtingus požiūrius ir bendradarbiavimo tiriant baudžiamąsias bylas sunkumus. Tiesa, daugiau dėmesio literatūroje skiriama įrodymų priimtumo klausimui⁴⁵. Šią temą gvildena ir mokslininkai, ir praktikai. Todėl diser-

- 41 Murphy, C. C. Cooperation in the Criminal Justice System. *Crime and Delinquency* 18, 1 (1972): 42–48; Murphy, C. C. The European Evidence Warrant: Mutual Recognition and Mutual (Dis)Trust? In Eckes C., Konstadinides T., eds. *Crime within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order*. Cambridge University Press; 2011: 224–248.
- 42 Vermeulen, G. et al. *EU Cross-Border Gathering and Use of Evidence in Criminal Matters. Towards Mutual Recognition of Investigative Measures and Free Movement of Evidence?* (Maklu 2010); Vermeulen, G. *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU. Thinking Beyond Borders, Striving for Balance, in Search of Coherence* (Maklu, 2011).
- 43 Allegrezza, S., „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from one Member State to another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 9 (2010): 573; Allegrezza, S., Mosna, A. „Cross-Border Criminal Evidence and the Future European Public Prosecutor. One Step Back on Mutual Recognition?“ In Bachmaier Winter L (ed.), *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead* (Springer, Cham, 2018), 141–164.
- 44 Bachmaier, W. L. „Transnational Criminal Proceedings, Witness Evidence and Confrontation: Lessons from the ECtHR's Case Law“. *Utrecht Law Review Special Issue 9-4* (2013): 126–148; Bachmaier, W. L. „Transnational Evidence: Towards the Transposition of the Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters“. *EUCRIM* 2 (2015): 47–59; Bachmaier, W. L. „Remote Search of Computers Under the New Spanish Law of 2015: Proportionality Principle and the Protection of Privacy“. *ZStW* 129(1) (2017): 1–27; Bachmaier, W. L. „Mutual Recognition and Cross-border interception of communications: the way ahead for the European Investigation Order“. In C. Brière and A. Weyembergh (eds.), *The needed balances in EU Criminal Law* (Oxford and Portland, 2017), 313–336; Bachmaier, W. L. „Cross-Border Investigations Under the EPPO Proceedings and the Quest for Balance“. In Bachmaier, W. L. (ed.), *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead* (Springer, Cham, 2018), 117–139; Bachmaier Winter L., Thaman, S., Lynn, V. (eds.), *The Right to Counsel and the Protection of Attorney-Client Communications in Criminal Proceedings. A Comparative View* (Cham, Springer, 2020); Bachmaier, W. L., Ruggeri, S. (eds.), *Preventing and Investigating Crime in the Digital Era* (Cham, Springer, 2022); Bachmaier, W. L. „European investigation order for obtaining evidence in the criminal proceedings. Study of the proposal for a European directive“ 9 (2010). *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 580.
- 45 Allegrezza, S., „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from One Member State to Another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 569 ff. (2010); Bachmaier Winter, L. „European Investigation Order for Obtaining Evidence in the Criminal Proceedings. Study of the Proposal for a European Directive“. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 580 ff. (2010); Spencer, J. R. „The Green Paper on Obtaining Evidence from one Member State to Another and Securing its Admissibility: the Reaction of one British Lawyer“. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 602 ff. (2010); Vermeulen, G. *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU: Thinking Beyond Borders, Striving for Balance, in Search of Coherence* (Maklu, 2011); Allegrezza, S. „Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality“. In S. Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014); Bachmaier Winter, L. „The Proposal for a Directive on the European Investigation Order and the Grounds for Refusal: A Critical Assessment“. In Stefano Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014); Vervaele, J. „Reconocimiento Mutuo y Prueba Administrativa y Penal Europea en el Espacio Europeo de Justicia Penal“. In Isabel González Cano (ed.), *Orden Europea de Investigación y Prueba Transfron-*

tacijoje įrodymų priimtino etapis minimas labiau kaip laisvo įrodymų judėjimo siektinas rezultatas, išskirtinai neanalizuojant įrodymų priimtino kriterijų Europos Sąjungoje.

Doktrinoje daug dėmesio skiriama veiksmingo bendradarbiavimo tarpvalstybinėse baudžiamosiose bylose ir teisinių tradicijų įvairovės derinimo sunkumų klausimams taikant „temą po temos“ metodiką⁴⁶ arba nacionalinių požiūrių lyginamąją perspektyvą⁴⁷. Kiti analizuoja veiksmingo bendradarbiavimo užtikrinimo taikant kelias abipusio pripažinimo priemones, kuriomis būtų užtikrinama pagarba pagrindinėms teisėms ir didinamas abipusis pasitikėjimas, tema.⁴⁸

Gana gausu literatūros, kurioje analizuojamos asmenų procedūrinės garantijos⁴⁹

teriza en la Unión Europea (Tirant lo Blanch, 2019); Caianiello, M., Camon, A. (eds.), *Digital Forensic Evidence. Towards Common European Standards in Antifraud Administrative and Criminal Investigations* (Wolters Kluwer/CEDAM, 2021); Garamvölgyi, B. et al. „Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU“. *EU CRIM* 3 (2020): 201–208; Giuffrida, F., Ligeti, K. (eds.), *Admissibility of OLAF Final Reports as Evidence in Criminal Proceedings* (University of Luxembourg, 2019).

46 Ruggeri, S. (ed.). *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014); Ruggeri, S. *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Heidelberg: Springer, 2014); Marguery, T. (ed.). *Mutual Trust under Pressure: The Transferring of Sentenced Persons in the EU* (Oisterwijk, Wolf Publishers, 2018).

47 Wahl, T. „The perception of the principle of mutual recognition of judicial decisions in criminal matters in Germany“. In G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2009), 115, 147, 189, 219.

48 Erbežnik, A. „Mutual Recognition in EU Criminal Law and Fundamental Rights-The Necessity for a Sensitive Approach“. In C. Brière, A. Weyembergh (eds.), *The Needed Balances in EU Criminal Law, Past, Present and Future* (Oxford/Portland: Hart Publishing, 2018); Bay Larsen L. „Some Reflections on Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice“ in P Cardonnel, A Rosas and N Wahl (eds), *Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh* (Hart Publishing 2012).

49 Belevičius, L. Unification of standards of protection of the rights of suspected and accused persons in the European Union// Administratīvā un Kriminālā Justīcija: Latvijas Policijas akadēmijas teorētiski praktisks žurnāls. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums. Nr. 1(66), 2014. P. 9-20; Belevičius, L. „Ītariamųjų ir kaltinamųjų teisių apsaugos standartų unifikavimas Europos Sąjungoje. Baudžiamasis procesas: teisingumo garantas ar kliūtis?“ leidinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas. 2014. P. 53- 75; Fair Trials. „A Measure of Last Resort? The practice of pre-trial detention decisionmaking in the EU“, 2016. <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/A-Measure-of-Last-Resort-Full-Version.pdf>; Van Ballegooij, W. „Procedural rights and detention conditions, Cost of non-Europe report“; Cerrato, E., Freixes, T., Lutfi, M., Merino, V., Oliveras, N., Román, L., Steible, B., Torres, N. „European Protection Order, European Implementation Assessment“, PE 603.272, September 2017; Baluarte, DC., De Vos CM, From Judgment to Justice: Implementing International and Regional Human Rights Decisions (Open Society Justice Initiative 2010); Brants, C., Franken, AA., „The protection of fundamental rights in criminal process: General report“ (2009) 5 Utrecht Law Review 7; Buisman, C., „Defence and Fair Trial“ in R Haveman, O Kavran and J Nicholls (eds), *Supranational Criminal Law: A System Sui Generis* (Intersentia 2003); Hooper, D. „Defence Investigations and the Collection of Evidence“ in Rohan, C., Zyberi, G. (eds), *Defence Perspectives on International Criminal Justice* (Cambridge University Press 2017); Currie, RJ., „The protection of human rights“ in Boister, N. and Currie, RJ (eds).

įrodymų judėjimo procese, tokios kaip teisė gauti informaciją⁵⁰, teisė į vertimą⁵¹, teisė kreiptis į advokatą⁵². Teisės literatūroje nemažai dėmesio skiriama asmenų teisių užtikrinimui. Čia kalbama apie situacijas, kai pasitelkiamos kitos ES valstybės narės, siekiant gauti įrodymus bendrijoje priimtomis priemonėmis. Analizuojant šios srities mokslinius tyrimus išryškėja pastebėjimai dėl žmogaus teisių pažeidimo rizikos. Diskusijas šia tema vystė Z. Buric⁵³, S. Gless⁵⁴, S. Maffei⁵⁵, S. Ruggeri⁵⁶.

Šioje disertacijoje svarbu atkreipti dėmesį į abipusio pripažinimo principo kaip laisvo įrodymų judėjimo pagrindo esamus tyrimus. Apie šį principą nacionaliniu mastu tam tikra apimtimi rašė nemažai autorių⁵⁷, dauguma jų palaiko abipusio pripažini-

Handbook of Transnational Criminal Law (Routledge 2014); Fidler, S., Gersch, A., „A defence perspective on obtaining foreign evidence“ (2001) 3 Archbold News 4.

- 50 Allegrezza, S., Covoilo, V. „The Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings: Status Quo or Step Forward?“, *Croatian Association of European Criminal law* (2016) L 41, 51; Rusu, I.-M. „The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. Critical opinions“, *Judicial Tribune* 6 (2016): 139, 150.
- 51 Van Der Vlis, E.-J. „The right to interpretation and translation“. *The Journal of Specialised Translation* (2010): 26, 40; Hertog, E. „Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Transposition Strategies with regard to Interpretation and Translation“. *MonTI* 7 (2015): 73, 100; Quattrocchio, S. „The Right to Information in EU Legislation“. In S. Ruggeri (ed.), *Human Rights in Criminal Law: New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty* (New York, Springer International Publishing, 2015); Vogler, R. „Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings“. In S. Ruggeri, *ibid.*, 96–108.
- 52 Mols, V. „Bringing directives on procedural rights of the EU to police stations: Practical training for criminal defence lawyers“. *New Journal of European Criminal Law* 8 (2017): 300, 308; Soo, A. „How are the Member States progressing on transposition of Directive 2013/48/ EU on the right of access to a lawyer? An inquiry conducted among the Member States with the special focus on how Article 12 is transposed“. *New Journal of European Criminal Law* 8 (2017): 64, 76.
- 53 Buric, Z. „Transnational Criminal Proceedings and the Position of the Defence“. In Durdevic, Z., Ivicevic, E. (eds.), *European Criminal Procedure Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges* (Croatian Association of European Criminal Law, 2016), 63–90.
- 54 Gless, S. „Transnational Cooperation in Criminal Matters and the Guarantee of a Fair Trial: Approaches to a General Principle“. *Utrecht Law Review* (2013) 4, 90–108.
- 55 Maffei, S. *The Right to Confrontation in Europe: Absent, Anonymous and Vulnerable Witnesses* (updated edn, Europa Law Publishing, 2012).
- 56 Ruggeri, S. „Horizontal Cooperation, Obtaining Evidence Overseas and the Respect for Fundamental Rights in the EU. From the European Commission's Proposals to the Proposal for a Directive on a European Investigation Order: Towards a Single Tool of Evidence Gathering in the EU?“. In Ruggeri, S. (ed.), *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Springer, 2013); van Hoek, A. H., Luchtman, M. „Transnational Cooperation in Criminal Matters and the Safeguarding of Human Rights“. *Utrecht Law Review* 1(2) (2005): 1–39.
- 57 Čepas, A., Švedas, G. *Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį): tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose* (Vilnius: Registrų centras, 2008); Ažubalytė, R., Vozbutaitė, K., et al. „Baudžiamojo proceso europeizacija: kai kurie konstituciniai ir procesiniai Europos arešto orderio reglamentavimo ir taikymo aspektai“. In *Baudžiamojo proceso tarptautiskumas:*

mo principo puoselėjimą Europos Sąjungos baudžiamojoje justicijoje.

Taip pat teisės literatūroje yra tyrimų, susijusių su nacionalinių baudžiamųjų justicijų ir abipusio pripažinimo principo įgyvendinimo sąveika. Šia tema rašė A. Weyembergh⁵⁸, S. Ruggeri⁵⁹, T. Marguery⁶⁰, T. Wahl⁶¹, A. G. Zarza⁶², A. Erbežnik⁶³. Vieni autoriai pabrėžė, kad per sudėtinga suderinti veiksmingą bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose su nacionalinių teisinių tradicijų įvairove. Kiti kalba apie sunkumus rasti veiksmingų bendradarbiavimo priemonių priėmimo ir pagrindinių teisių užtikrinimo bei tarpusavio pasitikėjimo didinimo pusiausvyrą.

Doktrinoje analizuojamos ir sklandaus bei efektyvaus tarpvalstybinio bendradarbiavimo kliūtys įrodinėjimo procese. Tačiau šie tyrimai orientuojasi labiau į konkrečių nacionalinių teisių lyginamąjį aspektą arba į pagrindinių teisių užtikrinimo klausimus laisvo įrodymų judėjimo procese. Minėtos kylančios bendradarbiavimo priemonių, susijusių su laisvo įrodymų judėjimo procesu, taikymo problemos yra susijusios ir su tarpusavio pasitikėjimu, kuris Europos Sąjungos baudžiamojoje justicijoje ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje ilgą laiką laikytas prezumpcija. Šis abipusio pripažinimo principo pamatas analizuojamas disertacijoje.

Reikėtų paminėti ir ankstesnius tyrimus, kuriuose buvo vertinamas daugelio įrodymų judėjimą skatinančių priemonių ir pasiūlymų, susijusių su baudžiamosios justicijos suvienodinimu, įgyvendinamumas. Pavyzdžiui, T. Spronken ir G. Vermeulen

patirtis ir iššūkiai (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 82–138); Levon, J., Veršekys, P. „Itariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste“. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2012), 160–185); Namavičius, J. „Europos Sąjungos pagrindinės teisės baudžiamosios justicijos kontekste“. *Teisės problemos* 3(89) (2015): 5–32; De Schutter, O. „The Two Europes of Human Rights: The Emerging Division of Tasks between the Council of Europe and the European Union in Promoting Human Rights in Europe“. *Columbia Journal of European Law* 14(43) (2008): 509, 542; Nilsen, H. „Mutual Trust and Mutual Recognition of our Differences. A Personal View“. In G. de Kerchove, A. Weyembergh (eds.), *La Reconnaissance Mutuelle des Décisions Judiciaires Pénales dans l'Union Européenne* (Editions de l'Université de Bruxelles, 2001), 155, 158 ir kt.

58 Weyembergh, A. (ed.). *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009), 115–147.

59 Ruggeri, S. *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014); S. Ruggeri, *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings*, Heidelberg: Springer, 2013.

60 Marguery, T. *Mutual Trust under Pressure: the Transferring of Sentenced Persons in the EU*, Oisterwijk: Wolf Publishers, 2018.

61 *Supra* note 45, T. Wahl.

62 Zarza, A. G. *Mutual recognition in criminal matters in Spain*, in G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union*, Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009, p. 189–219.

63 Erbežnik, A. *Mutual Recognition in EU Criminal Law and Fundamental Rights-The Necessity for a Sensitive Approach*, in C. Brière, A. Weyembergh (eds.), *The Needed Balances in EU Criminal Law, Past, Present and Future*, Oxford/Portland, Hart Publishing, 2018.

koordinuoti mokslo projektai⁶⁴, taip pat nacionalinių baudžiamųjų justicijų lyginamieji tyrimai⁶⁵. Kiti lyginamieji darbai buvo skirti įrodymams ir valstybių narių baudžiamųjų procesų analizei, atliktai rengiantis Europos prokuratūros įkūrimui. Tyrimus koordinavo Maxo Plancko institutas⁶⁶. Taip pat šiam klausimui dėmesį skyrė K. Ligeti⁶⁷. Keli autoriai išanalizavo ES direktyvų įgyvendinimo iššūkius nacionalinėse teisėse – Prancūzijos⁶⁸, Rumunijos⁶⁹, Italijos⁷⁰, Portugalijos⁷¹. Vienas naujausių tyrimų atliktas kriminalistikos srityje, juo siekiama išsiaiškinti, ar įmanoma suvienodinti taisykles, susijusias su ekspertų duomenų rinkimu (buvo orientuojamasi į DNR, pirštų atspaudų, elektroninių duomenų rinkimą⁷²) laisvo įrodymų judėjimo erdvėje. Taip pat

64 Du pagrindiniai tyrimai, atlikti laikotarpiu iki Lisabonos sutarties pasirašymo dėl galimybių suderinti baudžiamąjį procesą reguliuojančius įstatymus visoje Sąjungoje, remiantis 2004 m. pasiūlymu dėl pagrindų sprendimo dėl tam tikrų procesinių teisių baudžiamuosiuose procesuose visoje Europos Sąjungoje. Spronken, G., Vermeulen, D. de Vocht, L. van Puyenbroeck, EU Procedural Rights in Criminal Proceedings, Report funded by the European Commission, 2009; E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith and T. Spronken, Effective Criminal Defence in Europe, Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2010.

65 Vermeulen, G., De Bondt, W., Ryckman, C. *Rethinking International Cooperation in Criminal Matters in the EU, Moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality*, Antwerp: Maklu, 2012.

66 Rethinking European Criminal Justice, coordinated by the Max Planck Institute and funded by OLAF for 2006–2007, Freiburg; Study coordinated by the University of Luxembourg and funded by OLAF on EU model rules of evidence and procedural safeguards for the procedure of the proposed European Public Prosecutor's Office, 2012 and EU model rules of criminal investigations and prosecution for the procedure of the proposed European Public Prosecutor's office, 2011–2012.

67 Ligeti, K. (ed.). *The Future of Prosecution in Europe*, Vol. 1 (Oxford, Hart Publishing, 2013), 945, 985.

68 Vergès, E. Emergence européenne d'un régime juridique du suspect, une nouvelle rationalité juridique, *Revue de Science Criminelle*, 2012, p. 635.

69 Rusu, I.-M. The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. Critical opinions. *Judicial Tribune*, Vol 6, special issue, 2016, p. 139–150.

70 Candito G. L., The Influence of the Directive 2012/13/EU on the Italian System of Protection of the Right to Information in Criminal Procedures, in Ruggeri 2015, *op. cit.*, p. 229–261.

71 Caiero, P. (ed), The European Union Agenda on Procedural Safeguards for Suspects and Accused Persons: the 'second wave' and its predictable impact on Portuguese law, Law Institute, University of Coimbra, 2015.

72 Depauw, S. „In search of a free movement of forensic evidence: Towards minimum standards to determine evidence admissibility?“ *Journal of Forensic and Legal Medicine* 74 (2020), ISSN 1752-928X, <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2020.102021>.

ir doktrinos atstovai⁷³ ir praktikai⁷⁴ analizavo, kokių problemų kyla vertinant svečioje šalyje surinktus įrodymus, kokios taisyklės numatytos skirtingose šalyse dėl tokių įrodymų „neįtraukimo“ į bylos medžiagą. Visuose šiuose tyrimuose pripažįstama, kad valstybių narių nacionaliniai baudžiamojo proceso įstatymai numato skirtingas pasekmes neteisėtam įrodymų rinkimui ir (arba) naudojimui ir kad kai kuriuose nacionaliniuose įstatymuose apskritai nėra jokių konkrečių specialių taisyklių užsienyje gautiems įrodymams vertinti.

Teisės literatūroje yra diskusijų apie ES baudžiamąją justiciją ir įrodymų teisę įvairiais aspektais – nuo principų taikymo iki įvairių proceso dalyvių teisių užtikrinimo. Tačiau bendro laisvo įrodymų judėjimo analizės, kaip siekio užtikrinti veiksmingą teisminį bendradarbiavimą, įskaitant šio proceso genezę, nėra.

Ši mokslinės literatūros ir kitų šaltinių apžvalga rodo, kad esama ištis daug probleminių aspektų taikant ES baudžiamosios justicijos politikoje formuojamas laisvą įrodymų judėjimą užtikrinančias nuostatas. Mokslininkai jas ima analizuoti nuo bendradarbiavimo priemonių iniciatyvų ir tyrimų bei diskusijų vyksta nuolat. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai Europos Sąjungoje buvo suteikta aiški kompetencija derinti baudžiamosios justicijos procedūras ir taip skatinti sklandų įrodymų judėjimą. Taigi ES turi pakankamą pagrindą inicijuoti tarpvalstybinio bendradarbiavimo priemonių efektyvinimą, ieškoti sklandaus valstybių narių bendradarbiavimo priemonių, o nepasiteisinus vienoms, ieškoti veiksmingesnių. Tai šiuo metu ir vyksta priimant vis griežtesnių formų teisės aktus – nuo pagrindų sprendimo iki reglamento. Dėl šių iniciatyvų poveikis nacionalinėms baudžiamosioms justicijoms tik didės. Todėl šiuo tyrimu siekiama visapusiškai išanalizuoti ir įvertinti ES baudžiamosios justicijos formuojamą laisvą įrodymų judėjimą, jo poveikį, kylančias problemas ir tai, kaip šis procesas įgyvendinamas.

73 Vermeulen, G., De Bondt, W. and Van Damme, Y., *EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters. towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?* Vol 37 IRCP-series, 2010; Ligeti, K., *Toward a Prosecutor for the European Union, Volume 1: A Comparative Analysis*, 2013; Thaman, S. C. *Exclusionary Rules in Comparative Law*, 2013; Giuffrida, F. and Ligeti, K., *Admissibility of OLAF Final Reports as Evidence in Criminal Proceedings*, University of Luxembourg, June 2019. Caianiello, M. and Camon, A. (eds), *Digital Forensic Evidence. Towards Common European Standards in Antifraud Administrative and Criminal Investigations* (Wolters Kluwer/CEDAM, 2021). Garamvölgyi, B. et al., „Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU“, *EUCRIM* 2020/3, 201–208. Helenius, D., „Admissibility of Evidence and the European Public Prosecutor’s Office“ in Asp P, *The European Public Prosecutor’s Office – Legal and Criminal Policy Perspectives* (Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska Fakulteten vid Stockholms Universitet, 2015). Kusak M., *Mutual Admissibility of Evidence in Criminal Matters in the EU. A Study of Telephone Tapping and House Search* (Maklu 2016); *Supra* note 4, Kusak M.; Lasagni G., „Admissibility of Digital Evidence“, in Franssen V and Tosza S (eds), *Cambridge Handbook of Digital Evidence in Criminal Matters* (Cambridge University Press, forthcoming 2023).

74 CCEB’s submission on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility.

MOKSLINIO TYRIMO METODAI

Siekiant disertacinio tyrimo tikslo, įgyvendinant iškeltus uždavinius, taip pat formuluojant darbo išvadas ir pasiūlymus taikyti dokumentų analizės, įstatymų leidėjo ketinimų (teleologinis), lingvistinis, lyginamasis, lyginamasis istorinis, kritinis ir de-dukcinis metodai.

Dokumentų analizė – pirminių dokumentų rinkimas, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai. Analizės metodu atrinkti su tarpvalstybiniu bendradarbiavimu susiję ES ir nacionalinės teisės aktai, reikšmingi laisvo įrodymų judėjimo procese, tiriant tarptautinį elementą turinčias baudžiamąsias bylas. Disertaciniame darbe išskirtinai daug dėmesio skiriama oficialių tikslinių dokumentų, t. y. ES teisminio bendradarbiavimo priemonės įtvirtinančių teisės aktų, analizei. Atliekant dokumentų analizę kruopščiai laikomasi autentiškumo, patikimumo, objektyvaus interpretavimo, dokumento turinio ir teksto analizės kriterijų. Disertacijoje analizuojami viešai prieinami dokumentai.

Taip pat šis metodas taikomas nacionalinių teismų sprendimų, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos analizei.

Teleologinis metodas pasitelktas analizuojant dokumentų tekstą, ar iš jo galima nustatyti leidėjo ketinimus. Jei leidėjo ketinimų neįmanoma atskleisti iš teksto, analizuojamos priežastys, lėmusios įstatymo priėmimą, kokių tikslų siekta. Šis metodas ypač aktualus siekiant atskleisti oficialių dokumentų atsiradimo prasmę. Pasitelkus teleologinį metodą, atskleidžiama, kokius ketinimus Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas turėjo įtvirtindamas tam tikras teisės normas, jų formuluotėse vartodamas vienas ar kitas sąvokas ir kaip atitinkamos teisės aktų nuostatos turėtų būti aiškinamos, kad jų taikymas praktikoje atitiktų šiuos ketinimus.

Šiuo metodu disertacijoje tiriamos laisvą įrodymų judėjimą kaip teisminio bendradarbiavimo kriterijų užtikrinančios priemonės. Tokių priemonių taikymą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos yra pamatas, pagal kurį šios nuostatos įgyvendinamos nacionalinėse teisėse. Todėl jei kyla tikimybė, jog norma gali būti aiškinama dvejopai, tuomet tos priemonės inicijavimo tikslai padeda atskleisti normos turinį.

Lingvistinis metodas tyrime taikomas nagrinėjant šaltinius įvairių kalbotyros sričių aspektais: gramatikos (kalbotyros srities, nagrinėjančios žodžių, žodžių junginių ir sakinių sandarą); semantikos (nagrinėjančios kalbos vienetų reikšmes, sisteminius jų reiškinių ryšius ir kaitą); sintaksės (nagrinėjančios sakinių ir žodžių sandarą); semiotikos (nagrinėjančios kalbą kaip ženklų sistemą). Tyrime šis metodas naudojamas siekiant išsiaiškinti konkretių žodžių ar jų junginių turinį ir prasmę, atskleisti, pvz., laisvo įrodymų judėjimo, abipusio pasitikėjimo, abipusio pripažinimo terminus.

Lyginamasis metodas naudojamas siekiant aprašyti ir išanalizuoti lyginamų teisės aktų panašumus ir skirtumus bei jų trūkumus. Taip pat šis metodas leidžia verifikuoti esamas hipotezes. Pasitelkiant aptariamą metodą gretinami ir vertinami realūs ir idealūs lūkesčiai. Taigi šis metodas taikomas dviem aspektais:

- 1) teoriniu požiūriu lyginamos skirtingų teoretikų nuomonės, susijusios su tarpvalstybiniu bendradarbiavimu, jų priemonių taikymu tiriant baudžiamąsias bylas, turinčias tarptautinį elementą;
- 2) teisės aktų lygmeniu, analizuojant Europos Sąjungos ir nacionalinius valstybių teisės aktus, skatinančius laisvą įrodymų judėjimą ES.

Šis metodas bene plačiausiai taikytas disertacijoje. Kadangi joje tyrimo objektai, be kita ko, yra ir teisės aktai, tad jų skirtubių ir panašumų analizė yra viena iš reikšminių tyrimo dalių.

Lyginamuoju istoriniu metodu išaiškinama, kas yra bendra ir ypatinga istoriniuose reiškiniuose, gretinant vieną ar įvairius reiškinius skirtingose istorinio vystymosi pakopose⁷⁵. Šis metodas pasitelktas siekiant racionaliai pažinti juridinę tarptautinio bendradarbiavimo, tiriant baudžiamąsias bylas, evoliuciją. Jis naudojamas plačiąja prasme, atliekant dabarties ir istorinių teisinių reiškinių analizę. Šiame disertaciniame tyrime svarbu atskleisti tarpvalstybinio bendradarbiavimo, tiriant baudžiamąsias bylas, būtent – įrodymų rinkimo, istorinio vystymosi ypatumus, pasikeitimus, nustatyti vystymosi tendencijas.

Kritinis metodas naudojamas išryškinant galiojančios teisės netobulumus. Pasitelkus konstruktyviąją kritiką atskleidžiama galiojančios teisės kritika, geidžiamos teisės vizija. Be kita ko, šis metodas naudojamas analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių autorių teisės literatūrą, pateikiami jos prieštaravimai kalbant apie šiandienos realijas.

Dedukcinis metodas – mąstymo būdas, kai naujos žinios, išvados gaunamos iš bendresnių tos klasės žinių, teiginių. Šiame disertaciniame tyrime minimas metodas pasitelkiamas semantiniu požiūriu. Jis leido suformuluoti tinkamas išvadas, pasiūlymus, atsižvelgiant į atlikto tyrimo rezultatus.

75 Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 409.

1. EUROPOS SĄJUNGOS BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS RAIDA ĮRODYMŲ TEISĖS KONTEKSTE

Europos Sąjungos pirminis kūrimosi tikslas buvo susijęs su ekonominės erdvės vystymu⁷⁶, tačiau ilgainiui, siekiant saugoti Sąjungos interesus, t. y. kad valstybėse narėse plintantys nusikaltimai būtų kuo greičiau išaiškinti, imta plačiau reguliuoti, be kita ko, ir baudžiamąją justiciją. Europos Sąjungos plėtra ir jos sunkumai lėmė, kad Europos Sąjunga ėmė formuoti ES baudžiamąją politiką, dar daugiau – atsirado įrodymų teisės ir įrodymų judėjimo užuomazgų vadinamojoje ES baudžiamojoje justicijoje.⁷⁷

1.1. Europos Sąjungos baudžiamosios politikos formavimasis

Europos Sąjungos valstybėms narėms atvėrus sienas suaktyvėjo ir prasiplėtė nusikalstamumo erdvė. Matydama tokias tendencijas, ES palaipsniui diegė „įrankius“⁷⁸, kurie padėtų veiksmingai bendradarbiauti, kad būtų sėkmingai ištirtos nusikalstamos veikos, kurios vienaip ar kitaip susijusios su keliomis ES valstybėmis narėmis⁷⁹. Tarpvalstybinio bendradarbiavimo užuomazgos arba, kitaip tariant, Europos baudžiamoji justicija⁸⁰, tiriant baudžiamąsias bylas, pradėjo formuotis XX a. šeštajame dešimtmetyje, kai 1959 m. buvo priimta Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose⁸¹, vėliau papildyta 1978 ir 2001 metų protokolais. Kai kurie autoriai šią sutartį laiko pamatiniu dokumentu, kitaip dar vadinamu „motinine

76 Pirmiausia buvo siekiama skatinti ekonominį bendradarbiavimą remiantis prielaida, kad tarpusavyje prekiaujančios šalys tampa vienos nuo kitų ekonomiškai priklausomos ir todėl labiau linkusios vengti konfliktų. <https://eu.mfa.lt/eurep/lt/europos-sajunga>.

77 Kol kas nebūtų teisinga teigti, kad ES egzistuoja bendra baudžiamoji justicija, nes tarp valstybių narių nėra suderintos baudžiamosios justicijos. Vis dėlto ES siekia, kad atsirastų bendri standartai, padėsiantys užtikrinti vienybę bendradarbiavimo priemonių naudojimo ir vertinimo sistemą. Doktrinoje ES baudžiamąją justiciją įvardija labiau kaip priimtą trumpinį, apibūtinantį procesus, apimančius ES teisinį reguliavimą, įtaką materialinei baudžiamajai teisei / baudžiamajam procesui arba valstybių narių teisminiam bendradarbiavimui; žr. Mitsilegas, V. *EU Criminal Law* (Hart Publishing, 2009).

78 Abipusio pripažinimo principas, kuris nuo 1999 m. spalio 15–16 d. Tamperėje įvykusio Europos Vadovų Tarybos susitikimo visuotinai laikomas Sąjungos vykdomo teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose pagrindu; Turto arba įrodymų arešto aktų vykdymas, kuris įtvirtintas 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatiniame sprendime 2003/577/TVR dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo Europos Sąjungoje (OLL 196, 2003 8 2, p. 45); Europos įrodymo orderis, kuris įtvirtintas 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos pamatiniame sprendime 2008-978/TVR dėl Europos įrodymų orderio, skirto daiktams, dokumentams ir duomenims gauti siekiant naudoti baudžiamuosiuose procesuose (OLL 350, 2008 12 30, p. 72).

79 Navickaitė, S. „Challenges of International Cooperation: the Context of the European Investigation Order“. *Social Transformation in Contemporary Society* 4 (2016): 109–120.

80 Riza, A. „European Criminal Law after the Lisbon Treaty, or Europeanization of European law, under the co-responsibility of the Member States“; Iontcheva Turner, J. „The Expressive Dimension of EU Criminal Law“. *American Journal of Comparative Law* 60 (2012): 555.

81 Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legislact/lt/TAD/TAIS.31313>.

sutartimi“ (angl. *mother treaty*)⁸²), po kurios valstybių narių bendru sutarimu buvo pradėtas tiesti kelias į prieinamą „įrodymų judėjimą“ tiriant sienas peržengiančius nusikaltimus.

Tarpvalstybinio bendradarbiavimo eigai įtakos turėjo ir 1985 m. birželio 14 d. pasirašytas Šengeno susitarimas tarp Belgijos, Vokietijos, Prancūzijos, Liuksemburgo ir Nyderlandų. Šios šalys susitarė palaipsniui panaikinti savo vidaus sienų kontrolę ir užtikrinti judėjimo laisvę visiems pasirašiusių šalių, kitų ES valstybių narių ir kai kurių ES nepriklausančių šalių piliečiams.⁸³ 1990 m. priimta konvencija, susijusi su Šengeno susitarimo įgyvendinimu⁸⁴, ja sugriežtintas tikrinimas kertant išorės sienas, apibrėžtos vienodų vizų išdavimo procedūros, nustatyta Šengeno informacinė sistema (SIS), sustiprintas policijos bendradarbiavimas prie vidaus sienų ir patobulinta kova su prekyba narkotikais. Susitarimas ir konvencija kartu su susijusiais susitarimais ir taisyklėmis sudaro „Šengeno *acquis*“, kuris 1999 m. Amsterdamo sutartimi⁸⁵ buvo integruotas į ES teisės sistemą ir tapo ES teisės aktais.

Europos Sąjungos lygmeniu toliau formuojant baudžiamąją politiką buvo priimtas kitas svarbus teisės aktas – 1992 m. vasario 7 d. Maastrichto sutartis⁸⁶. Šis dokumentas reikšmingas tuo, kad jame įtvirtintos nuostatos jau neapsiriboja vien tik darnios ir tvarios ekonominės ir socialinės pažangos skatinimu, o pradedama kalbėti ir apie bendros užsienio ir saugumo politikos įgyvendinimą, teisminį ir policijos bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose siekiant užkirsti kelią terorizmui, neteisėtai narkotikų prekybai ir kitų sunkių formų tarpvalstybiniais nusikaltimams. Šia sutartimi buvo sukurta trijų ramsčių sistema, kurios pagrindu veikė ES. Tuo metu vadintos Bendrijos metmenys keitėsi plečiant reguliavimo sferas, įtraukiant ir baudžiamosios justicijos klausimus, o tai reiškia, kad Europos Sąjungos šalys, be kita ko, sutarė kovoti išvien su Europos Sąjungos šalyse plintančiu nusikalstamumu. Tuomet toks žingsnis buvo laikomas kaip ypač didelis pasiekimas.⁸⁷ Jau tada buvo suprantama, kad bendradarbiavimas vystant ekonominius santykius laikui ir atveriant savo valstybių sienas, savotiškai

82 Jurka, R., „Įrodymų perdavimas Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamojoje justicijoje iššūkiai ir at-
radimai“. *Jurisprudencija* 26(2) (2019): 308–325; Gane, Ch., Mackarel, M. „The admissibility of evidence
obtained from abroad into criminal proceedings – the interpretation of mutual legal assistance treaties and
use of evidence irregularly obtained“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 4
(1996): 2; Kusak, M. „Mutual admissibility of evidence and the European investigation order: aspirations
lost in reality“. *ERA Forum* 19 (2019). <https://doi.org/10.1007/s12027-018-0537-0>.

83 Fijnaut, C. „The Schengen Treaties and European Police Co-operation“. *European Journal of Crime Cri-
minal Law and Criminal Justice* 1, 1 (1993): 37.

84 Lietuva prie Šengeno erdvės prisijungė 2007 m. gruodžio 21 d. kartu su dar 8 ES valstybėmis (Latvija,
Čekija, Estija, Lenkija, Malta, Slovakija, Vengrija, Slovėnija).

85 Pasirašyta 1997 m. spalio 2 d., įsigaliojo 1999 m. gegužės 1 d.

86 Kitaip dar vadinama Europos Sąjungos sutartis. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/
TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT).

87 Jurka, R., Moroženė, S. „The Challenges of International Cooperation in Criminal Proceedings in the
Light of Harmonisation the EU Law and State's National Law“. *Journal of Eastern European criminal
law* 2 (2016): 20–30.

determinuoja ir neigiamų pasekmių – nusikalstamų veikų – invaziją. Todėl imta mąstyti, kaip tokias tendencijas suvaldyti, kokios teisinės priemonės būtų veiksmingos.

Vėliau, 1997 m. lapkričio 10 d., priimta Amsterdamo sutartis⁸⁸, ja sukurta nauja ES politikos sritis – laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė – dar plačiau įtvirtino baudžiamąjį bendradarbiavimą užtikrinant prieglobsčio suteikimą, migraciją, prevenciją ir kovą su nusikalstamumu. Taigi ES užsibrėžė tikslą sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje Europos piliečiai turėtų aukšto lygio saugumą. Ši sąvoka buvo pristatyta siekiant atspindėti idėją palaikyti viešąją tvarką, vidinę taiką ir saugumą – tai, kas svarbu valstybėms narėms ir ES. Paaiškėjo, kad laisvas įrodymų judėjimas yra vienas iš šios erdvės kūrimo tikslų ir esminis veiksnys siekiant veiksmingai kovoti su tarpvalstybiniu nusikalstamumu. Šios sutarties svarumą užtikrino ir jau minėta Šengeno sutarties integracija. Tačiau valstybių narių bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose šių sutarčių pagrindu buvo per lėtas ir komplikotas – priklausantis nuo prašomosios valstybės (ne)sutikimo.

Tik Lisabonos sutartis⁸⁹ iš esmės pakeitė ES teisės aktų leidėjo kompetenciją leisti teisės aktus baudžiamojo proceso srityje. Priešingai nei buvo iki Lisabonos sutarties, Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 82 straipsnio 2 dalyje nustatyta aiški kompetencija suderinti nacionalines baudžiamąsias procedūras konkrečiose srityse⁹⁰. Remdamiesi sustiprintais Sutarties įgaliojimais po Lisabonos sutarties pasimatė reikšminga teisėkūros veikla šioje srityje, dėl kurios buvo priimtos septynios esminės direktyvos, nustatančios išsamias teisiųjų ir aukų teises.⁹¹ Tiesa, kadangi sukuriama teisinė apsauga (priemonės) nepavaldžios laikui, atsižvelgiant į ilgalaikes taikymo spragas ar apsaugų neveiksmingumą, ES institucijos jas tobulina. Taip pat SESV 82 straipsnio 2 dalis išsprendė ginčą dėl ES kompetencijos derinti nacionalinį

88 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>.

89 Pasirašyta 2007 m. gruodžio 13 d., įsigalioja 2009 m. gruodžio 1 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ATOC>.

90 Strafrechtadvocaten, K. European Union (EU) criminal law legislation. <https://kaarls-strafrechtadvocaten.nl/english/european-union-eu-criminal-law-legislation/>.

91 2010 m. spalio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/64/ES dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese; 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese; 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR; 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu; 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo; 2016 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji; 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/1919 dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vykstant baudžiamajam procesui ir prašomiems perduoti asmenims vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms.

baudžiamąjį procesą egzistavimo⁹². Ši nuostata buvo tarsi aliuzija į tai, kad ES gali suderinti konkrečius vidaus baudžiamojo proceso elementus bent jau tiek, kiek tai būtina siekiant palengvinti abipusį bendradarbiavimą nuosprendžių ir teismų sprendimų pripažinimo ir policijos bei teismo bendradarbiavimo srityse. Taigi žingsnis po žingsnio Europos Sąjungoje buvo patvirtintos specialios priemonės, kuriomis siekiama, viena vertus, kovoti su tarpvalstybiniu nusikalstamumu, kita vertus, užtikrinti, kad aukų, įtariamųjų ir įkalintųjų teisės būtų apsaugotos visoje Sąjungoje. Šis valstybių narių susivienijimas apibrėžė, su kokiais tarptautinį elementą turinčiais nusikaltimais turėtų kovoti visos valstybės narės. Europos Sąjunga, kaip ir Jungtinės Tautos, kovoja su terorizmu⁹³, taip pat su korupcija, elektroniniais nusikaltimais, sukčiavimu ir pinigų plovimu⁹⁴. Nusprendus, kokie nusikaltimai patenka į ES baudžiamosios justicijos lauką, imta intensyviau ieškoti efektyvių priemonių valstybių narių sklandžiam ir greitam bendradarbiavimui. Ypač tokio bendradarbiavimo trūko renkant ir keičiantis įrodymais, reikalingais baudžiamosiose bylose, turinčiose tarptautinį elementą.

Nuo tada, kai įsigaliojo Amsterdamo sutartis, iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo buvo priimtos kelios bendradarbiavimo priemonės, susijusios su teismine pagalba įrodinėjant baudžiamajame procese – 2002 m. birželio 13 d. priimtas Tarybos pagrindų sprendimas 2002/465/TVR dėl jungtinių tyrimo grupių⁹⁵, 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo

92 Peers, S., „EU Criminal Law and the Treaty of Lisbon“. *European Law Review* 33 (2008): 507, 511–513; Marguery, T., „European Union Fundamental Rights and Member States Action in EU Criminal Law“. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 20 (2013): 281, 289.

93 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/681 dėl keleivio duomenų įrašo (PNR) duomenų naudojimo teroristinių nusikaltimų ir sunkių nusikaltimų prevencijos, nustatymo, tyrimo ir patraukimo už juos baudžiamajon atsakomybės tikslais; 2017 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/541 dėl kovos su terorizmu, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/475/TVR ir iš dalies keičianti Tarybos sprendimą 2005/671/TVR.

94 2013 m. rugpjūčio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/40/ES dėl atakų prieš informacines sistemas, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2005/222/TVR, (vadinama Elektroninių nusikaltimų direktyva); 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų įšaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje; 2014 m. balandžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/57/ES dėl baudžiamųjų sankcijų už manipuliavimą rinka (manipuliavimo rinka direktyva); 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/62/ES dėl euro ir kitų valiutų apsaugos nuo padirbinėjimo baudžiamosios teisės priemonėmis, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2000/383/TVR; 2017 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1371 dėl kovos su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu baudžiamosios teisės priemonėmis; 2018 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1673 dėl kovos su pinigų plovimu baudžiamosios teisės priemonėmis; 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1805 dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo; 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/713 dėl kovos su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/413/TVR.

95 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl jungtinių tyrimo grupių (2002/465/TVR). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:02002F0465-20220310&from=EN#M1-1>.

tarp valstybių narių tvarkos⁹⁶ (toliau – Europos arešto orderis arba EAO), 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2003/577/TVR dėl nutarimų areštuoti turtą ir įrodymus vykdymo Europos Sąjungoje⁹⁷ (toliau – Turto ir įrodymų arešto orderis) ir 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2008/978/TVR dėl Europos įrodymų orderio⁹⁸ (toliau – Europos įrodymų orderis arba EĮO). Pastaroji priemonė, kuri buvo skirta kitoje šalyje esantiems įrodymams gauti, teikė daug vilčių dėl greito ir efektyvaus bendradarbiavimo. Vis dėlto lūkesčiai nebuvo pateisinti. Ši priemonė praktikoje pasirodė esanti pernelyg siaurai taikoma – Europos įrodymų orderis galėjo būti išduotas siekiant gauti įrodymus, kurie jau egzistuoja ir yra tiesiogiai prieinami objektų, dokumentų ar duomenų pavidalu⁹⁹. Vadinasi, norint gauti dar nesamus įrodymus, reikėtų kreiptis į vykdančiąją valstybę su teisinės pagalbos prašymu, o tai reiškė žingsnį atgal bendradarbiavimo evoliucijoje. Mokslinėje literatūroje¹⁰⁰ nurodoma ir daugiau šios priemonės trūkumų: 1) nepatogus informacijos užklauskos perdavimas; 2) atsiskyrimo išduoti EĮO pagrindų gausa; 3) valstybėms narėms suteiktos galimybės daryti išlygas ir reikšti pareiškimus. Šios EĮO priemonės savybės ir lėmė kitas bendradarbiavimo iniciatyvas įrodymų rinkimo etape. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje ši priemonė apskritai nepasiekė dienos šviesos – ji nebuvo perkelta į Lietuvos teisinę sistemą.

Taigi ilgainiui įdiegtos tarpvalstybinio bendradarbiavimo priemonės praktikoje pasirodė esančios pernelyg formalios ir fragmentuotos. Todėl Europos Vadovų Taryba žengė dar vieną žingsnį į priekį ir 2009 m. gruodžio 11 d. priėmė Stokholmo programą¹⁰¹, kurioje išreiškė nuomonę, kad reikėtų tęsti išsamios sistemos, skirtos įrodymams rinkti tarpvalstybinio pobūdžio bylose, kuri būtų grindžiama tarpusavio pripažinimo principu, kūrimą. Minimose programose, be kita ko, Europos Vadovų Taryba nurodė,

96 Official Journal of the European Communities L 90/1, 18.7.2002. Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States (2002/584/JHA). a: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:190:0001:0018:EN:PDF>.

97 Official Journal of the European Communities L 196/45, 2.8.2003. nama: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:196:0045:0045:EN:PDF>.

98 Official Journal of the European Communities L 350/72. 30.12.2008, Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:350:0072:0092:EN:PDF>.

99 Dėl šios ribotos taikymo srities Europos įrodymų orderis negali būti išduotas, pavyzdžiui, norint apklausti įtariamuosius ar liudytojus arba gauti informaciją realiuoju laiku, pvz., ryšių perėmimas ar banko sąskaitų stebėjimas, nes šios rūšies įrodymai – nors tiesiogiai prieinami – dar neegzistuoja. Taip pat negali būti išduotas Europos įrodymų orderis, pavyzdžiui, esamų objektų dokumentų ar duomenų analizei atlikti arba tokiai informacijai kaip pvz., DNR mėginiai ar pirštų atspaudai, gauti. Šio tipo įrodymai, nors jau yra, nėra tiesiogiai prieinami be tolesnio tyrimo ar patikrinimo.

100 Mangiaracina, A. „A New and Controversial Scenario in the Gathering of Evidence at the European Level: The Proposal for a Directive on the European Investigation Order“.10, 1 (January) (2014). <http://www.utrechtlawreview.org>.

101 The Stocholm Programme – An open secure Europe serving and protecting citizens. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504(01)&from=EN).

kad šioje srityje galiojantys teisės aktai sudaro nevientisą ir nelanksčią sistemą, taigi buvo skatinama kurti naują išsamią sistemą, kuri pakeistų esamus teisės aktus.

Netrukus, t. y. 2010 m. birželio 23 d., ES valstybių narių grupė – Austrija, Belgija, Bulgarija, Estija, Ispanija, Slovėnija, Švedija – Europos Tarybai pateikė iniciatyvą dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose¹⁰² (toliau – iniciatyva). Šioje iniciatyvoje buvo numatyta pažangių nuostatų, pavyzdžiui, Europos tyrimo orderiu galima ne tik gauti kitose valstybėse narėse esančius jau iš anksto surinktus įrodymus, bet ir atlikti veiksmus, kuriais būtų ieškomi, renkami ir gaunami nauji įrodymai. Vis dėlto pateiktos iniciatyvos teksto visuma kėlė didelių diskusijų¹⁰³ dėl kelių dalykų, pirma, dėl žmogaus teisių užtikrinimo, antra, dėl poveikio nacionaliniam suverenitetui. Savo nuomones dėl iniciatyvos teksto pareiškė valstybės narės¹⁰⁴, ES institucijos¹⁰⁵ ir kiti suinteresuotieji subjektai¹⁰⁶. Ir galiausiai, atsižvelgę į pateiktas minėtų subjektų pastabas, Europos Parlamentas ir Taryba 2014 m. balandžio 3 d. priėmė direktyvą 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose¹⁰⁷ (toliau – ETO direktyva). Nepaisant to, kad ETO direktyva jau priimta,

102 Pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose išsamus pareiškimas. http://www.tm.lt/dok/Issamus_pareiiskimas_20100623.pdf.

103 Peers, S. The proposed European Investigation Order: Assault on human rights and national sovereignty, 2010. <http://www.statewatch.org/analyses/no-96-european-investigation-order.pdf>; Winter, L. B. „European investigation order for obtaining evidence in the criminal proceedings Study of the proposal for a European directive“. http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_490.pdf; Sayers, D. „The European Investigation Order Travelling without a ‘roadmap’“. *Ceps Liberty and Security in Europe* (2011). <https://www.ceps.eu/system/files/book/2011/06/No%2042%20Sayers%20on%20European%20Investigation%20Order.pdf>.

104 Opinion of the Italian Senate on the application by the EIO initiative of the Principles of Subsidiarity and Proportionality, 22 March 2011; United Kingdom House of Commons European Scrutiny Committee on the European Investigation Order. United Kingdom Parliament Publications, 2013; Note from the French authorities on the European Commission's Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility; Recommendation for a decision and report of the Committee on legal affairs. German Bundestag, 6 October 2010.

105 Opinion of the European Commission on the European Investigation Order, D(2010)6815, 24 August 2010; Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order. Fundamental Rights Agency, Vienna, 2011, p. 15; Opinion of the European Data Protection Supervisor on the initiatives on the European Protection Order and on the European Evidence Order, OJ C 355, 29 December 2010, p. 1–9.

106 Statement on the Member State initiative regarding the European Investigation Order in criminal matters. European Criminal Bar Association, London, October 2010; European Investigation Order: Frequently Asked Questions. Fair Trials International, July 2010; Fair Trials International's response to a European Member States' legislative initiative for a Directive on a European Investigation Order. Fair Trials International, 26 October 2010; Italian Criminal Law Association's response to the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility. Italian Criminal Law Association, Rome, 17 February 2009; Comments from the CCBE on the proposal for a European Investigation Order. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE), 22 October 2010.

107 Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyva 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose.

netyla diskusijos ne tik dėl minėtų klausimų, susijusių su žmogaus teisių užtikrinimu bei įtaka valstybių narių suverenitetui, bet ir dėl iš šių klausimų savaime išplaukiančios dilemos, kaip tinkamai įgyvendinti direktyvą nacionalinėje teisėje. Apie kylančius probleminius šios bendradarbiavimo priemonės diskursus kalbama tolimesniuose disertacijos skyriuose.

Europos Sąjungos kuriamos priemonės tuo nesibaigė, ir toliau buvo siekiama palengvinti tarptautinį bendradarbiavimą¹⁰⁸. Šiandien yra dar viena priemonė, priimta atsižvelgiant į tobulėjančias technologijas ir vis didėjančią kiekį įrodymų, atsiduriančių elektroninėje erdvėje. Baudžiamosiose bylose renkant elektroninius įrodymus (e. įrodymus), pavyzdžiui, informaciją apie e. pašto paskyros turėtoją arba „Facebook Messenger“ pranešimų siuntimo laiką ir turinį, dažnai kyla tarpvalstybinių klausimų, nes reikiami duomenys arba paslaugų teikėjai gali būti kitoje ES šalyje ar bet kurioje pasaulio vietoje. Kaip tik dėl tokios susiklosčiusios situacijos imta kalbėti apie dar vieną galimą priemonę, padėsiančią tokius įrodymus gauti kuo sparčiau, nes esamomis aplinkybėmis tradicinės teismo bendradarbiavimo priemonės yra pernelyg lėtos. 2018 m. balandžio 17 d. Europos Komisija pasiūlė naujas taisykles – reglamentą¹⁰⁹ ir direktyvą¹¹⁰, kuriais teisėsaugos ir teisminės institucijoms sudaromos sąlygos lengviau ir greičiau gauti elektroninius įrodymus, reikalingus vykdant baudžiamuosius tyrimus ir patraukiant asmenis baudžiamojon atsakomybėn. Po ilgų diskusijų ir derybų galiausiai 2023 m. liepos 12 d. priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas

108 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1726 dėl Europos Sąjungos didelės apimties IT sistemų laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje operacijų valdymo agentūros (eu-LISA), kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 1987/2006 ir Tarybos sprendimas 2007/533/TVR bei panaikinamas Reglamentas (ES) Nr. 1077/2011; 2018 m. lapkričio 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1862 dėl Šengeno informacinės sistemos (SIS) sukūrimo, eksploatavimo ir naudojimo policijos bendradarbiavimui ir teisminiam bendradarbiavimui baudžiamosiose bylose, kuriuo iš dalies keičiamas ir panaikinamas Tarybos sprendimas 2007/533/TVR ir panaikinamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1986/2006 ir Komisijos sprendimas 2010/261/ES; 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/816, kuriuo Europos nuosprendžių registrų informacinei sistemai papildyti sukuriami centralizuota valstybių narių, turinčių informacijos apie priimtus trečiųjų šalių piliečių ir asmenų be pilietybės apkaltinamuosius nuosprendžius, nustatymo sistema (ECRIS-TCN) ir kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2018/1726. Šis reglamentas susijęs su pasiūlymu dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl keitimosi informacija apie trečiųjų šalių piliečius ir Europos nuosprendžių registrų informacinės sistemos (ECRIS), dėl kurio Parlamentas 2019 m. kovo 12 d. priėmė savo poziciją per pirmąjį svarstymą. Direktyva bus paskelbta *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje*; 2019 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/818 dėl ES informacinių sistemų policijos ir teismo bendradarbiavimo, prieglobsčio ir migracijos srityje sąveikumo sistemos sukūrimo, kuriuo iš dalies keičiami reglamentai (ES) 2018/1726, (ES) 2018/1862 ir (ES) 2019/816.

109 2018 m. balandžio 17 d. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl Europos elektroninių įrodymų baudžiamosiose bylose pateikimo ir saugojimo orderių. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0225&from=EN>.

110 2018 m. balandžio 17 d. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos kuria nustatomos teisių atstovų skyrimo įrodymams baudžiamosiose bylose rinkti suderintos taisyklės. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0226>.

(ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui¹¹¹ (toliau – Reglamentas arba Reglamentas dėl elektroninių įrodymų). Nors Reglamentas bus taikomas tik nuo 2026 m. rugpjūčio 18 d., jau dabar keliama klausimai dėl šios priemonės tikslingumo ir efektyvumo siekiant sklandaus įrodymų judėjimo.

Be minėtų priemonių, ES įsteigtos ir specializuotos institucijos¹¹², kurios tam tikra apimtimi veikia siekdamos užtikrinti įrodymų judėjimą ES. 1999 m. įsteigta nepriklausoma Europos kovos su sukčiavimu tarnyba (OLAF), turinti įgaliojimus vykdyti nepriklausomus tyrimus¹¹³. 1999 m. liepos 1 d. aktyviai veikti pradėjo Europos policijos biuras (EUROPOL)¹¹⁴, kurio užduotis rinkti, kaupti, tvarkyti, analizuoti informaciją ir žvalgybos duomenis bei padėti jais keistis. Per nacionalinius padalinius Europolo pareigūnai nedelsdami praneša valstybių narių kompetentingoms institucijoms jas dominančią informaciją. Taip pat Europolas padeda atlikti tyrimus valstybėse narėse, pateikdamas visą svarbią informaciją nacionaliniams padaliniais. Jis prašo valstybių narių kompetentingų institucijų konkrečiais atvejais pradėti, atlikti arba koordinuoti tyrimus ir siūlo sukurti jungtines tyrimo grupes. Itin didelę reikšmę turi valstybėms narėms Europolo teikiami žvalgybos duomenys ir analitinė pagalba¹¹⁵.

2002 m. įsteigta Europos Sąjungos bendradarbiavimo baudžiamosios teisenos srityje agentūra (EUROJUST)¹¹⁶. Eurojusto tikslas – skatinti ir gerinti nacionalinių institucijų veiklos koordinavimą, kai ikiteisminiuose tyrimuose ir baudžiamajame persekiojime dalyvauja dvi ar kelios valstybės narės, atsižvelgiant į visus tam tikros valstybės narės kompetentingos institucijos pateiktus prašymus ir informaciją, pateiktą įstaigų, kompetentingų pagal Sutarčių pagrindų priimtas nuostatas¹¹⁷. Galiausiai 2017 m. buvo

111 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 191/118.

112 Institucijos plačiaja prasme. Tačiau šiame tyrime nesiekama analizuoti minimų ES institucijų veiklos. Jų įkūrimas minimas kaip reikšmingas ES politikos žingsnis siekiant laisvo įrodymų judėjimo.

113 Šios institucijos ištakos – 1988 m. Europos Komisijos generaliniame sekretoriате įkurtas Sukčiavimo prevencijos koordinavimo padalinys (UCLAF). UCLAF bendradarbiavo su nacionalinėmis kovos su sukčiavimu tarnybomis, padėjo joms kovoti su tarptautiniu organizuotu sukčiavimu ir koordinavo šios srities veiklą. Vėliau, siekiant šiai tarnybai suteikti daugiau įgaliojimų, 1999 m. įsteigta nepriklausoma Europos kovos su sukčiavimu tarnyba (OLAF), turinti įgaliojimus vykdyti nepriklausomus tyrimus. https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/history_lt/

114 1995 m. liepos 26 d. buvo pasirašyta Europolo konvencija – susitarimas įkurti Europolą. <https://lkpb.policija.lrv.lt/lt/tarptautinis-bendradarbiavimas/interpolas-europolas-sirene/europos-policijos-biuras-europolas-angl-europol>.

115 <https://lkpb.policija.lrv.lt/lt/tarptautinis-bendradarbiavimas/interpolas-europolas-sirene/europos-policijos-biuras-europolas-angl-europol>.

116 2002 m. vasario 28 d. Tarybos sprendimas 2002/187/TVR, pagal kurį įkuriamas Eurojustas siekiant sustiprinti kovą su sunkiais nusikaltimais.

117 <https://e-justice.europa.eu/23/LT/eurojust>.

įsteigta Europos prokuratūra¹¹⁸. Šios institucijos tikslas yra kovoti su sukčiavimu ES finansų srityje. Ji turi įgaliojimus tirti ES finansiniams interesams kenkiančias nusi-
kalstamas veikas ir vykdyti kaltininkų baudžiamąjį persekiojimą.

Analizuojant ES politines nuostatas, priimamus teisės aktus, susijusius su teismi-
niu bendradarbiavimu matyti, kad tarptautinė bendruomenė ryžtingai ieško būdų,
siekdama sklandaus bendradarbiavimo baudžiamuosiuose procesuose, kuris neįsi-
vaizduojamas be efektyvaus įrodymų judėjimo. Kadangi gyvenimo aplinkybės kinta, o
teisės normos, reguliuojančios tarpvalstybinį bendradarbiavimą, turi atitikti realią pa-
dėtį, akivaizdu, kad nėra paprasta sukurti visai tarptautinei bendruomenei priimtinas
statiškas įrodymų rinkimo, perdavimo priemonės, kurios, be kita ko, neprieštarautų
nacionalinėms baudžiamosioms justicijoms. ES žingsniai link sklandaus baudžiamųjų
bylų, turinčių tarptautinį elementą, tyrimų rodo principingą siekį sukurti įrodymų ju-
dėjimo erdvę. Pagal esamą teisinį reguliavimą, jo kaitą, kylančias diskusijas matyti, kad
aktyviai ieškoma būdų, kaip šį uždavinį įgyvendinti.

1.2. Įrodymų teisės kontūrai Europos Sąjungos baudžiamojoje justicijoje

„Evidence is the basis
of justice: exclude evidence,
you exclude justice.“
(liet. „Įrodymai yra teisingumo
pagrindas: sunaikink įrodymus,
sunaikinsi ir teisingumą.“)
Jeremy Bentham

Lietuvos ir užsienio autoriai teigia, kad Europos Sąjungos teisė yra savarankiška
teisės sistema, nesutampanti nei su bendrąja tarptautine teise, nei su nacionaline teise.
Įvairių mokslininkų požiūriu, ES teisės specifika lemia keli kriterijai. Pirma, valsty-
bės narės suteikė ES institucijoms teisę priimti joms privalomus teisės aktus ir kartu
apribojo savo suverenias teises tam tikrose srityse. Antra, ES teisės aktai taikomi tie-
siogiai ir turi viršenybę prieš nacionalinę teisę, todėl valstybės narės privalo suderinti
nacionalinę teisę su ES teisės nuostatomis. Trečia, ESTT egzistavimas ir draudimas
valstybėms narėms ES teisės reguliuojamose srityse spręsti ginčus kitais, nei nuro-
dyta ES teisėje, būdais. Ketvirta, ES teisės subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir
jų fiziniai ir juridiniai asmenys¹¹⁹. Doktrinoje matoma ir labiau kategoriškų tezių dėl

118 2017 m. spalio 12 d. Tarybos reglamentas (ES) 2017/1939, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradar-
biavimas Europos prokuratūros įsteigimo srityje.

119 Švedas, G. „Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei“. *Teisė* 74 (2010): 7–20; Katuo-
ka, S. „Bendrieji teisės derinimo su ES teise klausimai Europos Sąjunga ir žmogaus teisės“. *Jurispru-
dencija* 44(36) (2003): 6–15; Lenaerts, K. „The autonomy of European Union Law“. *Post AISDUE I*
(2019). Sezione „Convegni annuali e interinali Aisdue“ n. 1, 28 ottobre 2018. [https://www.aisdue.eu/
wp-content/uploads/2019/04/001C_Lenaerts.pdf](https://www.aisdue.eu/wp-content/uploads/2019/04/001C_Lenaerts.pdf); Czuczaj, J. „The autonomy of the EU legal order and
the law-making activities of international organizations“. *European Legal Studies* 3, 2012.

ES kaip atskiro darinio veikimo ir poveikio nacionalinėms teisėms. ES apibūdinama kaip konstitucinė „federacinė“ santvarka, o ne tarpvyriausybinių organizacijų dėl tokių priežasčių: pirma, Sąjungos tikslai, uždaviniai ir kompetencija apima vis platesnę reguliavimo sritį, nors ir vadovaujama suteikimo principu; antra, ES egzistuoja vidinė normų hierarchija; trečia, įgaliotos institucijos daugeliu atvejų balsų dauguma priima teisės aktus; ketvirta, ši konstitucinė santvarka nustato Sąjungos normų statusą savo valstybių narių nacionalinėse teisės sistemose; penkta, ES normų hierarchiją, taip pat taisykles, reglamentuojančias Sąjungos teisės ir nacionalinių teisių santykį, prižiūri ir aiškina Europos Sąjungos Teisingumo Teismas¹²⁰.

Analizuoti ES kaip atskiro darinio veikimo principus nėra šio tyrimo tikslas, tačiau minėtieji išskirtiniai ES teisinės sistemos bruožai kartu leidžia suprasti, kad šios bendrijos institucijų kuriama teisinė bazė neišvengiamai turi poveikį reguliuojamoms sritims. Ilgainiui toks poveikis atsirado ir valstybių narių baudžiamajai justicijai, kuri ilgą ES gyvavimo laiką buvo palikta išskirtinai valstybių narių kompetencijai. Tai aiškiai atsispindi Europos Sąjungos sutarties tekste, jame pirmenybė teikiama laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kūrimui¹²¹. Šis tikslas yra net aukščiau nei vidaus rinkos kūrimo tikslas. Taigi teisminis ir policijos bendradarbiavimas tapo vienu pagrindinių bendrijos tikslų ir prioritetų. Natūraliai atsirado poreikis šiose srityse kurti taisykles, nustatančias bendrus reikalavimus vienam esminių baudžiamojo proceso dėmenų – įrodymų judėjimui.

Įrodymai visada buvo baudžiamosios justicijos pagrindas tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Baudžiamajame procese tai yra kone esminė užduotis surinkti pakankamai duomenų (įrodymų), leidžiančių nustatyti, ar buvo padaryta nusikalstama veika ir kas yra atsakingas asmuo ir kt. Kartu įrodymų rinkimo reglamentavimas yra esminis momentas ir siekiant efektyvaus tarpvalstybinio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose.

ES vis daugiau skiria dėmesio paieškomis priemonių, kurios galėtų palengvinti tarpvalstybinį keitimąsi įrodymais, t. y. nuo įrodymų rinkimo iki jų perdavimo, kas yra itin reikšminga vėliau tokius surinktus įrodymus vertinant prašančiojoje valstybėje. Kitaip tariant, siekiama sudaryti palankias sąlygas efektyviam nusikalstamų veikų tyrimui ES. Tačiau iki šiol nėra aiškaus mechanizmo, kuris galėtų užtikrinti, kad renkant įrodymus būtų įgyvendinti visoms valstybėms narėms priimtini įrodymams rinkti keli reikalavimai, užtikrinamos proceso dalyvių procesinės garantijos, veiksmingos procesinės gynybos priemonės ir pan.¹²² Pavienės įrodymų judėjimą skatinančios priemonės taip pat kritikuotinos dėl nepakankamo dėmesio asmenų teisių užtikrinimui ir

120 Rosas, A., Armati, L. *EU Constitutional Law: An Introduction*. London: Bloomsbury Publishing, 2018; Rosas, A. *European Union Law and National Law: A Common Legal System? International Actors and the Formation of Laws*, 2022.

121 Europos Sąjungos sutarties 3 straipsnio 2 dalis. Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 115/13. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:lt:PDF>.

122 Bachmaier Winter, L. „Transnational Criminal Proceedings, Witness Evidence and Confrontation: Lessons from the ECtHR's Case Law“. *Utrecht Law Review Special Issue 9-4* (2013): 126–148.

įrodymų rinkimų taisyklių detalizavimui¹²³.

Ankstesniuose Komisijos dokumentuose¹²⁴ buvo pasiūlymų, kad reikėtų pasinaudoti ES teise sukurti laisvo įrodymų judėjimo taisyklę, kuri reikštų, kad visoje Sąjungoje poveikis būtų toks, kad bet kokie įrodymai, surinkti teisėtai pagal vienos valstybės narės, kurioje jie buvo, taikomas taisykles, būtų automatiškai priimtini kaip įrodymai bet kurios kitos valstybės narės baudžiamuosiuose procesuose. Tai reikštų, kad teismai savaime juos turėtų laikyti teisėtais. Tačiau tokia idėja jau tuomet kėlė daugiau diskusijų¹²⁵ nei realių postūmių prisidedant prie tokios idėjos realizavimo.

Siekiant visapusiškai atskleisti įrodymų teisės kontūrus ES baudžiamojoje justicijoje, būtina gilintis tiek į pirminius, tiek į antrinius ES teisės dokumentus. Pirminiai teisės aktai yra aukščiausią galią turintys dokumentai. Sąjungos teisėje tokiais laikomi ES steigimo sutartys ir bendrieji principai. Šiuo metu ES veikia pagal tris steigimo sutartis: Europos Sąjungos sutartį, Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo ir Europos atominės energijos bendrijos steigimo sutartį, taip pat su jomis susijusias stojimo ir kitas sutartis. Šios sutartys ir sudaro Europos Sąjungos pirminę teisę, kurios pagrindu institucijos priima ES teisės aktus, formuojančius ES antrinę teisę¹²⁶. Kaip tik dėl šios priežasties būtina atskleisti šių pirminių teisės aktų turinį tiek, kiek jie padarė įtakos įrodymų ES baudžiamojoje justicijoje formavimuisi. Šiam procesui aktualios yra dvi sutartys – Europos Sąjungos sutartis¹²⁷ ir Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo¹²⁸ (1 lentelė).

123 Ruggeri, S. „Horizontal Cooperation, Obtaining Evidence Overseas and the Respect for Fundamental Rights in the EU. From the European Commission's Proposals to the Proposal for a Directive on a European Investigation Order: Towards a Single Tool of Evidence Gathering in the EU? Im Stefano Ruggeri (ed.), *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Springer 2013), 287 et seq; Armada, I. „The European investigation order and the lack of European standards for gathering evidence. Is a fundamental rights-based refusal the solution?“ *New Journal of European Criminal Law* 6(1) (2015): 11 et seq; Clavier-Rousset, C. „The admissibility of evidence in criminal proceedings between European Union Member States“. *European Criminal Law Review* 11 (2013); Daniele, M. „Evidence gathering in the realm of the European investigation order. From national rules to global principles“. *New Journal of European Criminal Law* 6(2) (2015): 181–182; Maggio, P. „The EIO Proposal for a Directive and Mafia Trials: Striving for Balance Between Efficiency and Procedural Guarantees“. In S. Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Cham, Springer International Publishing, 2014).

124 Ši idėja buvo minima ir Europos Komisijos išvadoje susitikime Tampereje, kad „vienos valstybės narės institucijų teisėtai surinkti įrodymai turėtų būti priimtini kitų valstybių narių teismuose“. Ta pati idėja atkartota ir dokumente GREEN PAPER on criminal-law protection of the financial interests of the Community and the establishment of a European Prosecutor, 6.3.4.1. p.

125 Spencer, J. R. The Problems of Trans-border Evidence and European Initiatives to Resolve Them (2006–2007) Volume 9 Cambridge Yearbook of European Legal Studies, p. 465, 473; Gless, S. „Free Movement of Evidence in Europe“. In: *El derecho procesal penal en la Union Europea*. Madrid: Colex, 2006, p. 121–130.

126 Vadapalas, V. *Lietuvos Respublikos konstitucinė teisė, tarptautinė teisė ir Europos Sąjungos teisė* (Vilnius: Justitia, 2022).

127 Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 115/13.

128 Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 202/1.

1 lentelė

ES pirminiuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos, padariusios įtaką įrodymų teisės formavimuisi ES baudžiamojoje justicijoje	
Europos Sąjungos sutartis	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
- Sąjungos kompetencija bendros užsienio ir saugumo politikos srityje apima visas užsienio politikos sritis ir visus su Sąjungos saugumu susijusius klausimus, įskaitant laipsnišką bendros gynybos politikos formavimą, kuris sudarytų sąlygas pereiti prie bendros gynybos (24 straipsnis); - Sąjunga vykdo bendrą užsienio ir saugumo politiką: a) apibrėždama bendras gaires; b) priimdama sprendimus, nustatančius: i) veiksmus, kurių Sąjunga turi imtis; ii) pozicijas, kurias Sąjunga turi priimti; iii) i ir ii papunkčiuose nurodytų sprendimų įgyvendinimo priemones; ir c) stiprindama sistemingą valstybių narių bendradarbiavimą įgyvendinant politiką (25 straipsnis); - Bendra saugumo ir gynybos politika apima laipsnišką bendros Sąjungos gynybos politikos kūrimą. Tai sudarys sąlygas pereiti prie bendros gynybos, jei tokį sprendimą vieningai priims Europos Vadovų Taryba. Tokiu atveju ji rekomenduoja valstybėms narėms tokį sprendimą priimti pagal jų atitinkamus konstitucinius reikalavimus (42 straipsnio 2 dalis).	- ES dalijasi kompetencija su valstybėmis narėmis ir laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje (4 straipsnio 1 dalis, 2 dalies j) punktas); - Sąjunga sukuria laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje gerbiamos pagrindinės teisės bei skirtingos valstybių narių teisinės sistemos ir tradicijos (67 straipsnio 1 dalis); - Sąjunga stengiasi užtikrinti aukštą saugumo lygį prevencijos bei kovos su nusikalstamumu, rasizmu ir ksenofobija priemonėmis, taip pat policijos ir teisminių institucijų bei kitų kompetentingų valdžios institucijų veiklos koordinavimo ir bendradarbiavimo priemonėmis, taip pat tarpusavyje pripažįstant teismo sprendimus baudžiamosiose bylose, o prireikus derinant baudžiamuosius įstatymus (67 straipsnio 3 dalis); - Teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose Sąjungoje grindžiamas nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu ir apima valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimą 2 dalyje ir 83 straipsnyje nurodytose srityse (82 straipsnio 1 dalis)¹²⁹.

129 Taip pat Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo buvo nustatytos tokios svarbios detalizuojančios nuostatos:

Siekiant užtikrinti, kad Sąjungoje būtų skatinamas ir stiprinamas operatyvus bendradarbiavimas vidaus saugumo veiklos srityje, Taryboje įkuriamas nuolatinis komitetas. Nepažeisdamas 240 straipsnio, jis palengvina valstybių narių kompetentingų valdžios institucijų veiksmų koordinavimą (71 straipsnis); ES institucijos gali nustatyti tokias minimalias taisykles, kokių reikia nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimui bei policijos ir teisminiam bendradarbiavimui tarpvalstybinio pobūdžio baudžiamosiose bylose palengvinti. Šiose minimaliose taisyklėse atsižvelgiama į skirtingas valstybių narių teises tradicijas ir sistemas (82 straipsnis 2 dalis); jos yra susijusios su: a) valstybių narių tarpusavio

Analizuotos sutartys atskleidžia, kokia kryptimi ir apimtimi ES pasiruošusi ir gali toliau žengti link bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose. Pirmiausia, ką galima įžvelgti ES sutartyse, yra tai, kad *de jure* įtvirtinti tokie siekiai kaip a) stiprinti operatyvų bendradarbiavimą; b) derinti baudžiamosios justicijos reglamentavimą, nustatant bent minimalias taisykles; c) koordinuoti bendradarbiavimą tarp valstybių narių; d) skatinti ir teismų sprendimų, ir surinktų duomenų tarpusavio pripažinimą. Tokia pirminėje teisėje įtvirtinta pozicija ypač reikšminga vien dėl to, kad, kaip jau minėta, kaip tik ji yra atspirtas taškas tolimesniam ES reguliuojamų sričių reglamentavimui, įskaitant bendradarbiavimą baudžiamosios justicijos klausimais. Tai teisinis pagrindas veikti tiek, kiek „reikia nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimui bei policijos ir teisminiam bendradarbiavimui tarpvalstybinio pobūdžio baudžiamosiose bylose palengvinti“¹³⁰.

Antras svarbus analizuotose sutartyse įtvirtintas momentas – ES įgaliojimai bendradarbiavimo baudžiamosios justicijos srityje – vis dėlto nėra absoliutūs: ši sritis pri skirta pasidalijamajai kompetencijai. Kitaip tariant, ES neturi galimybės visapusiškai sureguliuoti ar kodifikuoti baudžiamosios justicijos nuostatų savo nuožiūra.

Trečia, procesinės baudžiamosios justicijos nuostatos gali būti derinamos trijose srityse: a) valstybių narių tarpusavio įrodymų leistinumui, b) asmenų teisių baudžiamajame procese, c) nusikaltimų aukų teisių¹³¹. Tiesa, tai nėra baigtinis sričių, kuriose ES gali derinti baudžiamosios justicijos nuostatas, sąrašas. Papildomai nurodoma lanksti sąlyga, kad nuostatų derinimas galimas ir bet kuriais kitais konkrečiais baudžiamojo proceso aspektais, kuriuos sprendimu Taryba yra nustačiusi iš anksto¹³².

Šiose pirminei teisei priklausančiose sutartyse buvo aiškiai pripažinta Sąjungos kompetencija baudžiamosios justicijos srityje dėl siekio užtikrinti aukštą saugumo lygį ES¹³³. Toks tikslas būtų sunkiai pasiekiamas be efektyvaus ir operatyvaus bendradarbiavimo, kuriam būtina sąlyga – sklandus įrodymų judėjimas. Taigi antriniais teisės aktais imta stiprinti ES baudžiamąją politiką, reglamentuojant bendradarbiavimo,

įrodymų leistinumui; b) asmenų teisėmis baudžiamajame procese; c) nusikaltimų aukų teisėmis; d) bet kuriais kitais konkrečiais baudžiamojo proceso aspektais, kuriuos sprendimu Taryba yra nustačiusi iš anksto; šį sprendimą, gavusi Europos Parlamento pritarimą, Taryba priima vieningai (82 straipsnio 2 dalies a–d punktai);

Nustatyti Eurojusto (85 straipsnio 1 dalis), Europolo (88 straipsnis), Europos prokuratūros (86 straipsnis) funkcijos ir įgaliojimai;

ES institucijos gali patvirtinti priemones dėl: a) atitinkamos informacijos rinkimo, kaupimo, apdorojimo, analizavimo ir keitimosi ja; b) paramos darbuotojų mokymui, taip pat bendradarbiavimo keičiantis darbuotojais, įranga ir tyrimais nusikaltimų išaiškinimo srityse; c) bendrų tyrimo metodų, taikomų sunkioms organizuoto nusikalstamumo formoms nustatyti. 3. Taryba gali nustatyti šiame straipsnyje nurodytą valdžios institucijų operatyvaus bendradarbiavimo priemones (87 straipsnio 1, 2, 3 dalys).

130 Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 82 straipsnio 2 dalis.

131 Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 82 straipsnio 2 dalies a, b, c punktai.

132 Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 82 straipsnio, 2 dalies d punktas.

133 Csonka, P., Landwer, O. 10 Years after Lisbon – How „Lisbonised“ is the Substantive Criminal Law in the EU? Issue 4/2019, p. 261–267.

įskaitant įrodymų judėjimo procesą, metodus ir priemones.

ES galiojančios įrodymų judėjimo taisyklės baudžiamosiose bylose yra dviejų skirtingų pagrindų (žr. 2 lentelę). Jos įtvirtintos antrinėje ES teisėje (žr. 3 lentelę). Vienos priemonės yra grįstos savitarpio pagalbos principu, kitos – abipusio pripažinimo principu. Priemonės, grįstas savitarpio pagalbos principu, kuris, kaip jau minėta, ir buvo laisvo įrodymų judėjimo pradmuo, apima Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose¹³⁴ ir jos Papildomas protokolai¹³⁵, Šengeno *acquis*¹³⁶ ir Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose¹³⁷. Prie priemonių, grįstų abipusio pripažinimo principu, priskiriamas Europos arešto orderis¹³⁸, Europos įrodymų orderis¹³⁹, Europos tyrimo orderis¹⁴⁰ ir Reglamentas¹⁴¹. Verta paminėti ir Tarybos pagrindų sprendimą 2003/577/TVR dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo Europos Sąjungoje¹⁴². Jo taikymas buvo grindžiamas abiem aptariamais principais: abipusio pripažinimo principu vertinamas išduotas

134 1959 m. balandžio 20 d. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose ir jos Protokolas.

135 Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose 1978 m. kovo 17 d. Papildomo protokolo.

136 Šengeno *acquis* sudaro 1985 m. birželio 14 d. Šengeno sutartis tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių (Belgijos Karalystės, Didžiosios Liuksemburgo Hercogystės, Nyderlandų Karalystės), Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių dėl laispiško pasienio tikrinimų prie vidinių sienų panaikinimo bei 1990 m. birželio 19 d. Šengeno konvencija dėl 1985 metų Šengeno sutarties įgyvendinimo, prisijungimo prie Šengeno sutarties protokolai, susitarimai bei Vykdomojo Komiteto, įsteigto remiantis Konvencija, sprendimai.
Šengeno *acquis* į ES teisės sistemą integruota 1997 m. Amsterdamo sutartimi.

137 2000 m. gegužės 29 d. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose (OL C 197, 2000 7 12, p. 1).

138 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos. Oficialusis leidinys L 190, 18/07/2002 p. 0001–0020.

139 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl Europos įrodymų orderio, skirto daiktams, dokumentams ir duomenims gauti siekiant juos naudoti baudžiamuosiuose procesuose (OL L 350, 2008 12 30, p. 72). Kita šios srities savitarpio pripažinimo principu grindžiama priemonė – 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo Europos Sąjungoje įgyvendinimo (OL L 196, 2003 8 2, p. 45). Vis dėlto šios priemonės taikymo apimtis apribota kitoje valstybėje narėje esančių įrodymų areštu. Paskesni įrodymų perdavimą kitai susijusiai valstybei narei reglamentuotų savitarpio pagalbos priemonės arba pamatinis sprendimas dėl Europos įrodymų orderio.

140 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose.

141 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 191/118.

142 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/577/TVR dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo Europos Sąjungoje, OL L 196, 2003 8 2, p. 45–55. Galiojimo pabaigos data: 2020 m. gruodžio 18 d.

turto arba įrodymų areštas ir savitarpio pagalbos principu – įrodymų perdavimo procedūra. Nors ši priemonė nebegalioja, svarbu ją minėti kaip vieną iš etapų, ieškant optimalaus įrodymų rinkimo būdo. Minėtą priemonę įrodymų dalyje pakeitė Europos tyrimo orderis, o turto arešto dalyje – 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1805 dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo¹⁴³ (toliau – Reglamentas dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą). Ši priemonė taip pat grįsta abipusio pripažinimo principu.

2 lentelė

ES teisinis reguliavimas teismo bendradarbiavimo srityje	
Savitarpio pagalbos principu grįstos priemonės	Abipusio pripažinimo principu grįstos priemonės
Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose ir jos Protokolas	Tarybos 2002 m. birželio 13 d. pamatinis sprendimas (2002/584/TVR) dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos
Šengeno <i>acquis</i>	Pagrindų sprendimas dėl Europos įrodymų orderio (nebegalioja)
Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose	Direktyva dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose
Tarybos pamatinį sprendimą 2003/577/TVR dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo Europos Sąjungoje (nebegalioja)	
	Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1805 dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo
	Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui

Dokumentai, grįsti savitarpio pagalbos principo priemonėmis, ir jų protokolai apima bendrąją pagalbą tarp valstybių narių, tačiau juose taip pat yra taisyklių dėl specifinio pobūdžio pagalbos, tokios kaip telekomunikacijų perėmimas arba vaizdo konferencijų rengimas / naudojimas. Prašymai dėl savitarpio pagalbos paprastai perduodami tiesiogiai vykdančiajai institucijai, išskyrus situacijas, kai vykdančioji institucija nurodo atitinkamą atsisakymo pagrindą. Toks prašymas turi būti įvykdytas kuo greičiau ir, jei įmanoma, išduodančiosios institucijos nurodytais terminais. Kad būtų

¹⁴³ 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1805 dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo, OL L 303 2018.11.28, p. 1.

užtikrintas gautų įrodymų priimtinumas, valstybės, kurios vykdo tokį prašymą, turi laikytis prašančiosios valstybės institucijos nurodomų formalumų ir procedūrų, jei jos neprieštaruja pagrindiniams prašomosios valstybės teisės principams. Išties šios rūšies priemonės išsiskiria tuo, kad yra grįstos absoliučiai savanoriškumo principu, priešingai nei abipusio pripažinimo principu grindžiamos priemonės¹⁴⁴.

Kalbant apie abipusio pripažinimo principu grįstas priemones, primintina, kad viena pirmųjų tokių priemonių – tai Europos arešto orderis¹⁴⁵. Šios priemonės taikymas turi būti grindžiamas kompetentingų teisminių institucijų bendradarbiavimu ir tarpusavio pasitikėjimu. Vykdančioji valstybė negali tikrinti išduoto orderio pagrįstumo, nes preziumuojama, kad visos valstybės narės laikosi ES teisės ir šiame procese užtikrina žmogaus teises, garantuojamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – EŽTK) ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (toliau – Chartija)¹⁴⁶. Atsisakyti vykdyti EAO galima tik esant pagrįstam įtarimui, jog gali būti pažeistos pagrindinės žmogaus teisės. Anot ESTT, atsisakymas vykdyti EAO yra tarpusavio pripažinimo išimtis ir turi būti aiškinamas siaurai, kai taikomas vienas iš nepripažinimo pagrindų (Pagrindų sprendimo dėl EAO 3 ir 4 straipsniai) ar viena iš garantijų (to paties Pagrindų sprendimo 5 straipsnis), arba laikantis ESTT praktikos¹⁴⁷.

Pagrindų sprendime dėl Europos įrodymų orderio nustatyta, kad abipusiškumo principas taikomas teismo sprendimams, kuriais siekiama gauti įrodymų, kurie būtų naudojami baudžiamosiose bylose¹⁴⁸. EJO galėjo būti išduotas siekiant gauti įrodymus, kurie jau egzistuoja ir yra tiesiogiai prieinami objektų, dokumentų ar duomenų pavidalu. Orderis buvo išduodamas naudojant standartinę formą ir išverstas į oficialią vykdančiosios valstybės kalbą. Išduodančiosios valstybės institucijos turi įsitikinti, kad įrodymai taip pat gali būti gauti pagal nacionalinės teisės aktus panašioje byloje ir kad prašomi įrodymai yra būtini ir proporcingi nagrinėjamam procesui. Jis turi būti pripažintas ir įvykdytas per nustatytą terminą, nebent taikomas atitinkamas atsisakymo pagrindas. EJO vykdymo metu negalėjo būti tikrinamas dvigubas baudžiamumas, jei nebūtina atlikti kratos ar poėmio arba jeigu už nusikalstamą veiką gresia ne trumpesnė kaip trejų metų laisvės atėmimo bausmė ir ji paminėta Pagrindų sprendime pateiktame

144 Rackow, P., Birr, C. „Recent Developments in Legal Assistance in Criminal Matters“. *Goettingen Journal of International Law* 2, 3 (2010): 1087–1128.

145 2021 m. sausio 20 d. buvo paskelbta Europos Parlamento rezoliucija „Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos įgyvendinimas“, kurioje teigiama, kad teisminis bendradarbiavimas ES yra svarbus aspektas sprendžiant kylančius aplinkos apsaugos, socialinius, ekonominius ir skaitmeninius uždavinius, Europos arešto orderis yra tarpvalstybinė supaprastinta ir pagreitinta asmenų perdavimo tarp teisminių institucijų procedūra.

146 2018 m. sausio 23 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Dawid Piotrowski* byloje, C367/16, 50 punktas; 2018 m. gruodžio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *IK* byloje, C-551/18 PPU, 66 punktas.

147 2013 m. vasario 26 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Stefano Melloni v. Ministero Fiscal* byloje, C-399/1, 38 punktas; 2013 m. sausio 29 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Radu*, C396/11, 35, 36 punktai.

148 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/978/TVR dėl Europos įrodymų orderio, skirto daiktams, dokumentams ir duomenims gauti siekiant juos naudoti baudžiamuosiuose procesuose, 6 punktas. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 350/72.

nusikaltimų sąrašą. Kad būtų užtikrintas gautų įrodymų priimtinumas, vykdančiosios valstybės institucijos privalėjo laikytis išduodančiosios valstybės valdžios institucijų nurodytų formalumų ir procedūrų, jei jos neprieštarauja pagrindiniams vykdančiosios valstybės teisės principams¹⁴⁹.

Taigi nors EJO buvo laikomas įrodymų teisės ES baudžiamojoje justicijoje pažangos žingsniu, vis dėlto ši priemonė nepasiteisino dėl pakankamai siauros įrodymų gavimo apimtys (tik dėl jau turimų, esamų įrodymų rinkimo). Todėl ES, ieškodama išeikių, sukūrė dar vieną priemonę, reikšmingą ES įrodymų teisėje – Europos tyrimo orderį. Šios priemonės taikymo apimtis buvo kur kas platesnė nei prieš tai galiojusio Europos įrodymų orderio. Ją galima naudoti norint gauti ne tik kitoje valstybėje jau egzistuojančius įrodymus, bet ir tokius įrodymus, kurie dar nėra surinkti / užfiksuoti. Ir tai bene pažangiausias šios priemonės bruožas. ETO veikimo pagrindas taip pat yra abipusio pripažinimo principas. Šią priemonę įtvirtinančioje direktyvoje eksplisitiškai nurodoma, kad „valstybės narės vykdo ETO remdamosi tarpusavio pripažinimo principu ir vadovaudamosi šia direktyva“. Esminis momentas taikant šią priemonę yra tai, kad vykdančioji valstybė turi pripažinti ir vykdyti išduotą ETO nereikalaujama jokių papildomų formalumų, t. y. vykdyti orderį taip, lyg jį būtų išdavusi pačios vykdančiosios institucija. Šią priemonę privaloma vykdyti pagal išduodančiosios valstybės formalumus ir procedūras, jei tai neprieštarauja vykdančiosios valstybės pagrindiniams teisės principams¹⁵⁰.

Verta plačiau atskleisti ir Reglamento dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą, kaip įrodymų judėjimo priemonės, turinį. Reglamento preambulėje nurodoma, kad šis reglamentas turėtų būti taikomas visiems nutarimams įšaldyti ir visiems nutarimams konfiskuoti, priimtiems vykstant procesams baudžiamosiose bylose. Ši sąvoka apima visų rūšių nutarimus įšaldyti ir nutarimus konfiskuoti, priimtus įvykus procesui, susijusiam su nusikalstama veika – ne tik nutarimus, kuriems taikoma Europos tyrimo orderio direktyva. Ji taip pat apima ir kitų rūšių nutarimus, kurie priimami nesant galutinio apkaltinamojo nuosprendžio. Nors tokie nutarimai gali neegzistuoti kurios nors valstybės narės teisinėje sistemoje, atitinkama valstybė narė turėtų galėti pripažinti ir vykdyti kitos valstybės narės priimtą tokių nutarimą. Procesas baudžiamosiose bylose taip pat galėtų apimti policijos ir kitų teisėsaugos institucijų vykdomus nusikalstamų veikų tyrimus¹⁵¹.

149 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/978/TVR dėl Europos įrodymų orderio, skirto daiktams, dokumentams ir duomenims gauti siekiant juos naudoti baudžiamuosiuose procesuose, 12 straipsnis. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 350/72.

150 Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyvos 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose 9 straipsnis, 1 ir 2 dalys. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 130/1.

151 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2018/1805 dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo 13 punktą.

3 lentelė

Galiojančių ¹⁵² antrinių teisės aktų, reglamentuojančių įrodymų gavimą, bruožai	
Teisės aktai	Esminiai bruožai
Savitarpio pagalbos principu grįstos priemonės	
Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose bei jos protokolas	• Siekis pagerinti Sąjungos valstybių narių teisminį bendradarbiavimą tiriant baudžiamąsias bylas, nepažeidžiant asmens laisvės apsaugos nuostatų; • Bendradarbiavimas grindžiamas tarpusavio pasitikėjimu ir nuostata, kad savitarpio pagalba tarp valstybių narių būtų teikiama greitai ir veiksmingai, kad tai yra valstybių narių bendras reikalas; • Nėra konkrečių atsakymo vykdyti pagalbos prašymą pagrindų; • Nėra nurodytas terminas, per kurį turėtų būti įgyvendinama priemonė („kaip galima greičiau“).
Abipusio pripažinimo principu grįstos priemonės	
Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos	• Teisminė institucija EAO gali išduoti dviem tikslais (EAO pagrindų sprendimo 1 straipsnio 1 dalis): a) baudžiamąjo persekiojimo arba b) laisvės atėmimo baudmės arba sprendimo dėl įkalinimo vykdymo; • Europos arešto orderis yra pirmoji konkreti priemonė baudžiamosios teisės srityje, įgyvendinanti abipusio pripažinimo principą. Šis mechanizmas remiasi aukštu valstybių narių tarpusavio pasitikėjimu; • Orderio privalomo ir neprivalomo nevykdymo pagrindų baigtinis sąrašas; • Terminai: – kai prašomas perduoti asmuo sutinka būti perduotas, galutinis sprendimas dėl Europos arešto orderio vykdymo turėtų būti priimtas per 10 dienų nuo tokio sutikimo davimo; – Kitais atvejais sprendimas dėl Europos arešto vykdymo turėtų būti priimtas per 60 dienų nuo prašomo perduoti asmens arešto.

152 Iki disertacijos gynimo datos.

Direktyva dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose	• ETO taikymo sritis turėtų būti horizontali, todėl jis turėtų būti taikomas visoms tyrimo priemonėms, kuriomis siekiama surinkti įrodymus; • Valstybės narės vykdo ETO remdamasi tarpusavio pripažinimo principu ir vadovaudamosi šia direktyva; • Prašančiosios šalies institucijos Europos tyrimo orderį gali naudoti, kai tyrimo priemonė yra: – būtina; – proporcinga; – panašiais atvejais gali būti taikoma pagal nacionalinę teisę¹⁵³; • Baigtinis ETO nepripažinimo arba nevykdymo sąrašas; • Vykdančioji ETO institucija sprendimą dėl ETO pripažinimo priima kuo greičiau, bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo dienos, kai kompetentinga vykdančiosios valstybės institucija gavo prašymą dėl ETO. Toks prašymas turi būti veiksmingai įvykdytas per 90 dienų nuo sprendimo vykdyti prašymą priėmimo, išskyrus direktyvoje minimus atvejus.
Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo	• Taikomas visiems nutarimams įšaldyti ir visiems nutarimams konfiskuoti turtą, susijusiems su nusikalstama veikla; • Grindžiamas tarpusavio pripažinimo principu ir skubiu teismo sprendimų vykdymu; • Priimančioji institucija turėtų užtikrinti, kad būtų laikomasi būtinumo ir proporcingumo principų; • Vykdančioji institucija pripažįsta perduotą nutarimą¹⁵⁴ konfiskuoti ir imasi būtinų priemonių jam vykdyti tokiu pat būdu, kaip ir vykdančiosios valstybės institucijos priimto vidaus nutarimo konfiskuoti atveju; • Baigtinis sąrašas pagrindų dėl nutarimų konfiskuoti nepripažinimo ir nevykdymo.

153 Bučiūnas, G., Gruodytė, E., Šalčius, M. Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminaliniai ir praktiniai aspektai. Mokymo priemonė (Vilnius: Registrų centras, 2017), 588–595.

154 Išskyrus atvejus, kai vykdančioji institucija remiasi vienu iš 19 straipsnyje numatytų nepripažinimo ir nevykdymo pagrindų arba vienu iš 21 straipsnyje numatytų vykdymo atidėjimo pagrindų.

Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui	• EĮPO ir EĮSO gali būti išduodami tik vykstant baudžiamajam procesui ir tik baudžiamojo proceso tikslais, taip pat siekiant įvykdyti laisvės atėmimo bausmes arba sprendimus dėl įkalinimo, kurių trukmė ne trumpesnė kaip keturi mėnesiai, įvykus baudžiamajam procesui, ne už akių, tais atvejais, kai nuteistasis slapstėsi nuo teisingumo. • EĮOP ir EĮSO gali būti išduodami tik dėl duomenų, susijusių su Sąjungoje siūlomomis paslaugomis, nurodytomis 3 straipsnio 3 punkte; • EĮPO ir EĮSO išduodamas, jei šios priemonės būtinos ir proporcingos siekiamam tikslui¹⁵⁵; • Gavęs EĮPOS, adresatas¹⁵⁶ užtikrina, kad ne vėliau kaip per 10 dienų nuo EĮPOS gavimo prašomi duomenys būtų tiesiogiai perduoti išduodančiajai institucijai arba EĮPOS nurodytoms teisėsaugos institucijoms; skubiais atvejais, per 8 val. Gavęs EĮSOS, adresatas, nepagrįstai nedelsdamas, išsaugo prašomus duomenis. Pareiga saugoti duomenis nustoja galioti po 60 dienų¹⁵⁷; • Baigtinis EĮPO vykdymo atsisakymo sąrašas. • Išduoti EĮPO arba EĮSO gali taip pat paprašyti įtariamasis arba kaltinamasis (arba jų vardu teisininkas), naudodamiesi taikytinomis teisėmis į gynybą pagal nacionalinę baudžiamojo proceso teisę.
--	---

Minėtuose aptartuose teisės dokumentuose įtvirtintomis priemonėmis, kad ir grįstomis skirtingais principais, siekta vieno tikslo – palengvinti valstybėms narėms tarptautinį elementą turinčių bylų tyrimus, inicijuojant įrodymų judėjimo priemones. Vis dėlto šių priemonių skirtybė kelia klausimų dėl jų pritaikomumo ir efektyvumo. Todėl svarstyтина galimybė palikti galioti vieno – abipusio pripažinimo – principo pagrindu grįstas priemonės, kurios galėtų padėti valstybėms narėms ne tik pasirinkti

¹⁵⁵ Taip pat nurodomos papildomos sąlygos atskirai EĮPO ir EĮSO. 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui 5, 6 straipsniai.

¹⁵⁶ Europos įrodymų pateikimo orderiai ir Europos įrodymų saugojimo orderiai turėtų būti adresuojami tiesiogiai paskirtajai įmonei arba pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2023/1544 paslaugų teikėjo paskirtam teisiniam atstovui. Išimties tvarka skubiais atvejais, kaip apibrėžta šiame reglamente, kai paslaugų teikėjo paskirtoji įmonė arba teisinis atstovas per nustatytus terminus nesureaguoja į pridėtą Europos įrodymų pateikimo orderio sertifikatą (EĮPOS) arba Europos įrodymų saugojimo orderio sertifikatą (EĮSOS) arba ta paskirtoji įmonė arba teisinis atstovas nepaskiriami per Direktyvoje (ES) 2023/1544 nustatytus terminus, turėtų būti galima EĮPOS arba EĮSOS adresuoti bet kuriai kitai paslaugų teikėjo įmonei arba teisiniam atstovui Sąjungoje tuo pat metu arba vietoj pirminio orderio vykdymo užtikrinimo pagal šį reglamentą. Atsižvelgiant į tuos įvairius galimus scenarijus, šio reglamento nuostatose vartojama bendra sąvoka „adresatas“

¹⁵⁷ Europos įrodymų pateikimo orderis turėtų būti perduodamas naudojant EĮPOS, o Europos įrodymų saugojimo orderis turėtų būti perduodamas naudojant EĮSOS.

tinkamiausias konkrečias įrodymų rinkimo priemones, bet ir užtikrinti vienodą įrodymų rinkimo praktiką, kuri, galima teigti, prisidėtų ir prie sklandesnio įrodymų vertinimo tolimesniame baudžiamajame procese.

Keli dokumentai gali būti laikomi įrodymų rinkimo standartizavimo užuomazgomis. Pirmasis dokumentas – 2009 m. Komisijos priimta žalioji knyga¹⁵⁸, kurioje ir aptariami teisės aktai, kuriais grindžiamas ir palengvinamas tarpvalstybinis įrodymų rinkimas ir keitimasis reguliuojant įrodymų rinkimo procedūras. Žaliosios knygos siekis buvo išsiaiškinti, ar valstybės narės palaikytų esamą įrodymų baudžiamosiose bylose gavimo teisinio pagrindo pakeitimą viena priemone, paremta abipusio pripažinimo principu, kuri būtų taikoma visų rūšių įrodymams, įskaitant ir tuos, kurių dar nėra arba kurių negalima tiesiogiai gauti be tolesnio tyrimo ar patikrinimo. Šio dokumento rezultatas ir buvo direktyva dėl Europos tyrimo orderio¹⁵⁹, kuriame išsamiai aprašomos prašymo pateikimo ir keitimosi juo procedūros tarp ES valstybių narių. Šį dokumentą išties galima laikyti kaip paspirtį ES įrodymų teisėje, tačiau dokumento tekstas neatlaiko kritikos vien dėl to, kad nenumato jokių taisyklių įrodymų rinkimo procesui ir priimtinumo vertinimui¹⁶⁰. Išsamiau šios priemonės pritaikomumo klausimas analizuojamas kituose šio tyrimo skyriuose.

Įrodymų teisės kontekste būtina kalbėti ir apie jau priimtą, nors dar neįsigaliojusį Reglamentą dėl elektroninių įrodymų. Šis teisės aktas priimtas dėl vis didėjančio poreikio gauti elektroninę informaciją iš valstybių narių, jo reguliavimas neišvengiamai paveiks ES įrodymų teisę. Šiuo Reglamentu sukuriamas naujo tipo teismo bendradarbiavimo modelis – siekiama išvengti vykdančiosios institucijos teismo ar teisėsaugos institucijų dalyvavimo pripažįstant ir vykdant orderius. Tradicinį horizontaliojo bendradarbiavimo modelį keičia vertikalusis – vadovaujantis tiesioginio ryšio principu¹⁶¹ kreipiamasi į privačiam sektoriui priklausančius paslaugų teikėjus. Tačiau ir Reglamento tekste vėlgį neįtraukti bendri įrodymų rinkimo ar priimtinumo standartai, o tai, kalbant apie įrodymų teisę, vertintina kaip vienas iš šio Reglamento trūkumų. Be to, Reglamentas taikomas tik elektroniniams realiu laiku egzistuojantiems įrodymams gauti, taigi prašant surinkti reikiamus elektroninius įrodymus vis dėlto reiktų rinktis Europos tyrimo orderį.

Reglamentą galima lyginti su direktyva dėl Europos tyrimo orderio¹⁶². Abu šie dokumentai turi bendrus vardiklius – labai panašūs šių teisės aktų tikslai; bendras

158 Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility, COM (2009) 624 final, 11 November 2009.

159 Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters, OJ L 130, 1.5.2014, p. 1–36.

160 Ruggeri, S. et al. *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014).

161 Jurka, R. „Įrodymų perdavimo Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamojoje justicijoje iššūkiai ir atradimai“. *Jurisprudencija* 26(2) (2019): 322.

162 Tosza, S. „All evidence is equal, but electronic evidence is more equal than any other: The relationship between the European Investigation Order and the European Production Order“. *New Journal of European Criminal Law* 11(2) (2020): 161–183.

juridinis pagrindas, numatytas SESV 82 straipsnio 1 dalyje¹⁶³; orderių išdavimo sistema (reikalavimas išduoti orderį laikantis būtinumo, proporcingumo principų, panašios nacionalinės bylos kriterijus ir pan.) ir kt. Vis dėlto iniciatyva priimti Reglamentą kilo pagrįstai, nes ETO neatliepia elektroniniams įrodymams rinkti būdingų specifinių poreikių. Pavyzdžiui, nustatytos procedūros ir terminai netinkami elektroniniams įrodymams, kurie yra nepastovesni ir kuriuos galima paprasčiau ir greičiau ištrinti, taigi ateityje jie neprieinami. Taigi Reglamentas reguliuos tik elektroninių įrodymų gavimą, o tai reiškia, kad jis nepakeis ETO, kuriuo siekiama gauti elektroninius įrodymus. Reglamente numatyta papildoma institucijoms prieinama priemonė dėl elektroninių įrodymų gavimo, tad paliekama valstybėms narėms nuspręsti, kuria priemone naudotis įrodymams gauti, kai, pavyzdžiui, vykdančiojoje valstybėje narėje reikia taikyti keletą tyrimo priemonių. Taip pat šiame Reglamente nurodomas gana neįprastas baudžiamojame justicijoje ir dviprasmiškai vertinamas¹⁶⁴ įrodymų gavimo modelis – įrodymus galima gauti tiesiogiai iš privataus subjekto, kuris juos saugo.

Vertinant Reglamento dėl elektroninių įrodymų priėmimą laisvo įrodymų judėjimo kaip veiksmingo teismo bendradarbiavimo kontekste, reikėtų pripažinti, kad tai geresnė alternatyva, palyginti su ETO direktyvos keitimu, vien dėl konkrečių problemų, būdingų gaunant elektroninius įrodymus, kurie neturi poveikio kitoms ETO direktyvoje numatytoms tyrimo priemonėms.

Analizuojant teisės aktus, galima teigti, kad įrodymų teisė ES baudžiamojame justicijoje plečiasi ir juda link liberalaus požiūrio į bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose. Šiam siekiui įgyvendinti kuriamos laisvą įrodymų judėjimą įtvirtinančios nuostatos. Nors matoma jų kaita, neišbaigtumas, kai kurių trumpas galiojimo laikotarpis, tačiau negalima paneigti, kad jos prisideda prie įrodymų teisės vystymo. Kuriamą ES įrodymų teisę – įrodymų judėjimo įrankių pagrindą – formuoja teigiamus pokyčius ir leidžia valstybėms narėms palaipsniui identifikuoti įrankius, labiausiai atitinkančius teisėsaugos institucijų poreikius. Šiandien turimi įrankiai formaliai leidžia prisiderinti prie kitos valstybės narės baudžiamosios justicijos, kai jai reikalinga pateikti būtinus įrodymus, pvz., nurodant formaliuosius reikalavimus, kurių reikia laikytis, atliekant prašomus veiksmus. Tokios suteiktos galimybės yra naudingos ne tik ES kaip atskiram dariniui, bet ir kiekvienai valstybei narei atskirai, siekiant operatyviai vykdyti baudžiamuosius procesus. Nors vis dar ieškoma būdų, kaip suderinti įrodymų judėjimo priemones, kad jos būtų kuo paprasčiau pritaikomos valstybių narių baudžiamosiose justicijose, aptarti žingsniai rodo, kad kaip tik ir einama ta linkme.

163 Teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose Sąjungoje grindžiamas nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu ir apima valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimą 2 dalyje ir 83 straipsnyje nurodytose srityse.

164 Corhay, M. „It is a Long Way to ... E-Evidence: EU Reforms in the Collection of Electronic Evidence – Part 1“, 2023. <https://infolawcentre.blogs.sas.ac.uk/2023/01/24/it-is-a-long-way-to-e-evidence-eu-reforms-in-the-collection-of-electronic-evidence-part-1/>; Petri, A. „No Law Enforcement by Private Corporations“, 2018. <https://www.telekom.com/en/company/management-unplugged/details/no-law-enforcement-by-private-corporations-544132>; Blažič, B. J., Klobučar, T. „Investigating crime in an interconnected society: will the new and updated EU judicial environment remove the barriers to justice?“ *International Review of Law, Computers & Technology* 34(1) (2020): 87–107.

1.3. Laisvo įrodymų judėjimo siekiamybė

Pirmiau nagrinėta teisės aktų ES baudžiamojoje justicijoje, konkrečiau – įrodymų judėjimo aspektu, raida rodo, kad šioje srityje einama link dispozityvumo ir siekiama efektyvaus, sklandaus ir greito bendradarbiavimo naikinant pastebėtas biurokratinės kliūtis. Šiam procesui neišvengiamai reikalingas ir ambicingas įrodymų rinkimo mechanizmas, užtikrinantis visiems aiškus, vienodas taisykles, kurios drauge sukurtų vienodą taikymo praktiką.

Vystant ES baudžiamąją justiciją būta intencijų kurti laisvo įrodymų judėjimo erdvę¹⁶⁵. Laisvas įrodymų judėjimas apibūdina tam tikrą procesinį rezultatą, kai tam tikri įrodymai, arešto objektai arba asmuo perkeliama iš vienos valstybės į kitą be jokių sienų, ribojančių tokį geografinį judėjimą¹⁶⁶. Doktrinoje galima rasti, kad būtent abipusio pripažinimo principas savo turiniu ir atitinka laisvo įrodymo judėjimo sąvoką¹⁶⁷. Nebūtų teisinga šias sąvokas laikyti sinonimais. Vis dėlto laisvas įrodymų judėjimas turėtų būti suprantamas kaip platesnė sąvoka, apimanti abipusio pripažinimo principą kaip šio proceso pamatą. Kaip minėta, įrodymų judėjimo (erdvė) sąvoka jau vartojama ne tik mokslinėje literatūroje, bet ir parengiamuosiuose teisės aktų dokumentuose, o tai neabejotinai leidžia teigti, kad laisvas įrodymų judėjimas yra tikslas, kurį siekiama įgyvendinti per kuriamas teismo bendradarbiavimo priemones.

Komisija dar 2009 m. žaliosios knygos 5.2 dalyje kėlė klausimus, ar būsima ES priemonė renkant įrodymus turėtų numatyti taisyklių rinkinį, padedantį rinkti įrodymus, kuriuo bet kuri valstybė narė galėtų reikalauti iš kitos valstybės narės įrodymų. Pavyzdžiui, tai būtų liudytojo apklausa, kuri turėtų būti vykdoma pagal tam tikrą nustatytą taisyklių rinkinį, arba kad posėdis turi vykti teisėjo akivaizdoje, procesas turi būti įrašytas garso įrašu (ar net vaizdo įrašu) ir, jei pareiškimas paimamas iš asmens, kuris yra galimas baudžiamojo persekiojimo liudytojas, gynybai turi būti suteikta galimybė dalyvauti ir užduoti klausimus¹⁶⁸. Vien šie keliama klausimai diktuoja norą ES baudžiamosios justicijos įrodymų rinkimo stadijoje numatyti minimalius reikalavimus, kurie būtų taikomi visose valstybėse narėse. Ir tai ištis modernus požiūris, tiesiantis kelią į laisvą įrodymų judėjimą. Tačiau viskas nuo pradžių.

Analizuojant ES antrinę teisę galima pastebėti ilgainiui taikomą vis „galingesnio“ teisės akto praktiką įrodymų rinkimo reguliavimo procese, kuriame siekiama įtvirtinti abipusio pripažinimo principo pagrindą. Aiškumo dėlei verta paminėti, kad šiandien

165 Karsai, K. „Locus/Forum Regit Actum – a Dual Principle in Transnational Criminal Matters“. *Hungarian Journal of Legal Studies*. 2019: 155–172.

166 *Supra* note 123, Gless, S.; Spencer, J. R. „The concept of ‘European Evidence’“. *ERA Forum* 4(2), (2003): 29–38; Allegrezza, S. „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from one Member State to another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 9 (2010): 572.

167 Van Ballegooij W. *The Cost of Non-Europe in the area of Procedural Rights and Detention Conditions*. European Parliamentary Research Service, 2019.

168 Žalioji knyga dėl vienos valstybės narės įrodymų baudžiamosiose bylose perdavimo kitai valstybei narai ir jų priimtumo užtikrinimo. KOM/2009/0624 galutinis.

Sąjungos priimami teisės aktai yra kelių rūšių: reglamentai, direktyvos, sprendimai, rekomendacijos ir nuomonės. ES institucijos gali priimti šiuos teisės aktus tik tuo atveju, jei joms tokie įgaliojimai suteikti Sutartyse. Policijos ir teisminio bendradarbiavimo srityse Sąjungos kompetencija¹⁶⁹ yra pasidalijamoji¹⁷⁰, ja naudodamasi ES priima priemonės ir padeda įgyvendinti valstybių narių politikos priemonės arba jas papildo. Žinant minėtų ES priimamų teisės aktų hierarchiją, galima įvertinti ES priimtus teisės aktus įrodymų rinkimo kontekste.

Apie laisvą įrodymų judėjimą ES varta pradėti kalbėti nuo Maastrichto sutarties, kurioje įtvirtintas trečias ramstis. Jau tada ES siekė derinti teisėkūros taisykles, siekiant pašalinti skirtumus dėl valstybių narių skirtingų baudžiamųjų justicijų reguliavimo, jei jie nesuderinami su minimaliais ES nustatytais standartais. Taip pat buvo numatyta, kad nacionalinės nuostatos, prieštaraujančios ES pagrindinėms teisėms, turi būti pašalintos, kad būtų galima užtikrinti visapusišką ES teisės aktų įgyvendinimą¹⁷¹.

Tačiau sprendimų priėmimas pagal trečią ramstį buvo labiau tarpvyriausybiniis ir mažiau viršnacionalinis metodas¹⁷². Remiantis Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo, pagrindų sprendimai yra privalomi valstybėms narėms dėl siektino rezultato, tačiau nacionalinėms valdžios institucijoms paliekama galimybė pasirinkti įgyvendinimo formą ir metodus. Vis dėlto pagrindų sprendimai neturi tiesioginio poveikio¹⁷³. Tai reiškia, kad ES valstybės narės privalo priimti nacionalinius teisės aktus, kad Europos teisės aktai įsigaliotų. Taigi pagrindų sprendimų tikslas labiau traktuotinas kaip derinimo procesas, kurio siekis yra pašalinti teisinių sistemų skirtumus, kai jie prieštarauja ES minimaliems standartams. Kadangi valstybės narės yra įpareigosotos įgyvendinti pagrindų sprendimus nacionaliniuose teisės aktuose, nacionalinės teisės atžvilgiu turi būti taikomi minimalūs ES standartai. Pažymėtina, kad ES standartai turi aukštesnę padėtį nacionalinių baudžiamųjų įstatymų atžvilgiu¹⁷⁴. Lisabonos sutartis buvo esminis lūžio taškas ES baudžiamosios justicijoje, įgalinantis ES institucijas imtis aktyvių veiksmų, siekiant apsaugoti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę¹⁷⁵. Tai reiškė, kad ES teisės aktų leidėjo kompetencija buvo reikšmingai praplėsta ir formaliai įtvirtinta SESV 82 straipsnio 1 ir 2 dalyse. SESV 82 straipsnio 1 dalis nustatė aiškią kompetenciją suderinti nacionalines baudžiamąsias procedūras konkrečiose srityse, vadovaujantis abipusio pripažinimo principu: „Teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose

169 Reglamentuojama pagal ES sutarties 5 straipsnio 1 dalį.

170 Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 4 straipsnis.

171 Treaty on European Union, DECLARATION on police cooperation. *Official Journal* C 191, 29/07/1992.

172 Craig, P. *The Lisbon Treaty: Law, Politics, and Treaty Reform* (Oxford University Press, 2010), 334.

173 Article 34(2) of the Treaty on EU (as amended by the Treaty of Nice). OJ, C 321/E/5 of 29.12.2006.

174 Calderoni, F. *Organized Crime Legislation in the European Union: Harmonization and Approximation of Criminal Law, National Legislations and the EU Framework Decision on the Fight Against Organized Crime* (Springer: Heidelberg–Dordrecht–London–New York, 2010), 6.

175 Weyembergh, A., Wiczorek, I., „Is There an EU Criminal Policy?“. In R. Colson, S. Field (eds.), *EU Criminal Justice and the Challenges of Legal Diversity* (Cambridge University Press, 2016); Craig, P. *The Lisbon Treaty: Law, Politics and Treaty Reform* (Oxford University Press, 2011), 370.

Sąjungoje grindžiamas nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo bei apima valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimą 83 straipsnio 2 dalyje nurodytose srityse. Europos Parlamentas ir Taryba, sprenddami pagal įprastą teisėkūros procedūrą, patvirtina priemones, kuriomis siekiama: a) nustatyti taisykles ir procedūras, kad visoje Sąjungoje būtų užtikrintas visų nuosprendžių ir teismo sprendimų formų pripažinimas; b) užkirsti kelią jurisdikcijų kolizijoms tarp valstybių narių ir jas spręsti; c) remti teisėjų ir teisminių institucijų darbuotojų mokymą; d) palengvinti su procesais baudžiamosiose bylose ir sprendimų vykdymu susijusį bendradarbiavimą tarp valstybių narių teisminių arba joms lygiaverčių institucijų.“

Paminėtos nuostatos parodo nedviprasmiškas intencijas imtis veiksmų, siekiant užtikrinti, kad formalios kliūtys – bene reikšmingiausia jų yra skirtingi valstybių narių baudžiamųjų justicijų reguliavimai – nebūtų pretekstas atsisakyti bendradarbiauti.

Dar daugiau, SESV 82 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „Taryba, priimdama direktyvas pagal įprastą teisėkūros procedūrą, gali nustatyti tokias minimalias taisykles, kokių reikia nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimui bei policijos ir teisminiam bendradarbiavimui tarpvalstybinio pobūdžio baudžiamosiose bylose palengvinti. Šiose minimaliose taisyklėse atsižvelgiama į skirtingas valstybių narių teisinės tradicijas ir sistemas“. Ši nuostata bent jau *de jure* išsprendė ginčą dėl ES ir valstybių narių kompetencijų derinimo dėl nacionalinių baudžiamųjų justicijų skirtingumo, kuris buvo ir praktiškai iki šiol egzistuoja¹⁷⁶ lyg, kaip rašoma literatūroje, Eridės obuolys¹⁷⁷.

Žiūrint iš praktinės pusės, nuo pirminių ketinimų bendradarbiauti laisvės, saugumo ir teisingumo srityje buvo priimti keli teisės aktai, susiję su teisiniu bendradarbiavimu, grįstu abipusio pripažinimo principu: 1) 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio; 2) 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2003/577/TVR dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo Europos Sąjungoje, kuriuo siekiama skubiai užtikrinti įrodymus ir konfiskuoti lengvai kilnojamą turtą, taip pat perduoti įrodymus kitoms valstybėms narėms; 3) Tarybos pagrindų 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas 2008/978/TVR dėl Europos įrodymų orderio, skirto daiktams, dokumentams ir duomenims gauti siekiant juos naudoti baudžiamuosiuose procesuose; 4) Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyva 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose; 5) 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui

176 Kuhl, L. „Cooperation between Administrative Authorities in Transnational Multi-Agency Investigations in the EU: Still a Long Road Ahead to Mutual Recognition“. In K. Ligeti and V. Franssen (eds.), *Challenges in the Field of Economic and Financial Crime in Europe and the US* (Hart Publishing, Oxford, 2017), 139; Sugman Stubbs, K., Jager, M. „The organisation of administrative and criminal law in national legal systems: exclusion, organized, or non-organized co-existence“. In A. Weyembergh, F. Galli (eds.), *Do labels still matter? Blurring boundaries between the administrative and criminal law: the role of the EU* (Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2014), 158.

177 Pretekstas kilti nesantaikai. Veličkienė, A. T. *Parnaso papėdė* (Vilnius, 2007), 47.

pasibaigus baudžiamajam procesui.

Kaip matyti, trys pirmieji įrodymų rinkimą / perdavimą reglamentuojantys dokumentai, kuriuose gyvuoja abipusio pripažinimo principo dvasia, buvo pagrindų sprendimų formos. Sprendime paprastai reglamentuojami konkretūs klausimai, susiję su tomis valstybėmis narėmis ar asmenimis, kurie konkrečiai nurodyti sprendime. Asmuo gali naudotis valstybei narei skirtu sprendimu suteiktomis teisėmis tik tuo atveju, jeigu atitinkama valstybė narė neperkėlė pagrindų sprendimo į nacionalinę teisę¹⁷⁸. Tuomet priimtas dokumentas dėl Europos tyrimo orderio yra priimtas direktyvos pagrindu. Direktyvose nustatomi privalomi rezultatai. Juos turi pasiekti viena arba visos valstybės, kurioms jos skirtos, tačiau nacionalinėms institucijoms paliekama galimybė pasirinkti įgyvendinimo formą ir būdus¹⁷⁹. Galiausiai įrodymų judėjimą skatinanti priemonė priimta reglamento pavidalu.

Akivaizdu, kad ES priimamų teisės aktų forma laisvo įrodymų judėjimo srityje nebėra savanoriškumo prielaidų, jie įgauna privalomumo matą. Bet ką tai sako apie ES institucijų ketinimus?

ES veiksmų eiga ES baudžiamojoje justicijoje, priimamų teisės aktų forma, jų hierarchija rodo, kad ES institucijos eina keliu, kuriuo siekiama patikimų ir efektyvių bendradarbiavimo priemonių įgyvendinimo tiriant tarpvalstybines baudžiamąsias bylas. Svarbiausia, kad tokios priemonės būtų sukurtos laiku, reaguojant į kintančią situaciją nusikalstamumo pasaulyje. Štai teisės ekspertų patariamoji grupė dar 2016 m. pateiktoje ataskaitoje pabrėžė, kad vis dar kyla daugybė problemų, susijusių su įrodymais tarpvalstybinėse baudžiamosiose bylose. Atkreipiamas dėmesys į tokius įrodymus kaip ekspertų išvados, liudininkų parodymai ir teismo ekspertizės, dėl kurių nėra konkretaus aiškaus mechanizmo, kaip juos tinkamai įtvirtinti¹⁸⁰. Ką jau kalbėti apie iššūkius dėl elektroninių įrodymų, kuriuos ketinama išspręsti Reglamentu dėl elektroninių įrodymų.

Europos Vadovų Taryba 2019–2024 m. strateginėje darbotvarkėje nustatė 4 prioritetines sritis, kurių viena yra ginti piliečius ir jų teises. Taryba pažymi, kad Europa turi būti vieta, kur žmonės jaustųsi laisvi ir saugūs. ES turi ginti savo piliečių pagrindines teises ir laisves ir apsaugoti juos nuo esamų ir kylančių grėsmių. Pagrindiniai šios institucijos prioritetai nurodytoje srityje yra: a) veiksmingai kontroliuoti išorės sienas; b) kovoti su nelegalia migracija ir prekyba žmonėmis geriau bendradarbiaujant su kilmės ir tranzito šalimis; c) susitarti dėl veiksmingos prieglobsčio politikos; d) užtikrinti tinkamą Šengeno funkcionavimą; e) gerinti bendradarbiavimą ir keitimąsi informacija kovojant su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu; f) didinti ES atsparumą tiek stichinėms, tiek žmogaus sukeltoms nelaimėms; g) apsaugoti mūsų visuomenę nuo

178 Giannakoula, A. „Framework Decisions under the Lisbon Treaty“. *EuCLR* 7, 2 (2017): 275–288.

179 Satzger, H. Legal effects of directives amending or repealing pre-Lisbon Framework Decisions, *New Journal of European Criminal Law* 2015: 1.

180 <https://www.fairtrials.org/articles/publications/defence-rights-in-europe-the-road-ahead/>.

kenkėjiškos kibernetinės veiklos, hibridinių grėsmių ir dezinformacijos¹⁸¹.

Laisvas įrodymų judėjimo siekis teismo bendradarbiavimo procese kelia iššūkių. Vis dėlto ES, sutelkdama dėmesį į kylančias problemas įrodymų teisėje, gali sustiprinti savo vaidmenį šiuolaikinėje sudėtingoje baudžiamosios justicijos aplinkoje. ES teisės aktų formos griežtinimas reguliuojant šią sritį gali ir neatnešti tokio našumo, ko tikimasi vien dėl to, kad valstybės narės jau dabar linkusios priešintis tarptautinio bendradarbiavimo mechanizmams, grįžtiems abipusio pripažinimo principu, o tokių pagrindų privalomumas galėtų atstumti dar labiau ir pagilinti esamas problemas dėl pasitikėjimo šių priemonių efektyvumu ir teisėtumu. Tačiau reikia sutikti, kad teisės aktų forma turi poveikį teisinėje sistemoje ir gali pastūmėti, jei ne prie esminių pokyčių, siekiant laisvo įrodymų judėjimo, tai bent jau prie esminių diskusijų.

1.4. Savitarpio pagalbos principas kaip laisvo įrodymų judėjimo teisinis pagrindas

Moksliniuose šaltiniuose, kuriuose savitarpio pagalbos konceptas analizuojamas rinkos ekonomikos aspektu, savitarpio pagalbos samprata apibūdinama kaip kolektyvinis sąmoningumas arba komandos samprotavimas. Tvirtinama, kad toks savitarpio pagalbos supratimas gali paskatinti didelius suvaržymus, prieštaraujančius visuomenės gerovei. Dar daugiau, plėtojant savitarpio pagalbą ekonomikos rinkoje tam, esama tokių apibūdinimų kaip „brolybė rinkos santykiuose“¹⁸². Pasak ši aspektą aptariančių autorių, rinkos sandorius galima suvokti kaip „broliškus“ tiek, kiek rinkos santykiai suvokiami kaip bendras siekis, kurio tikslas naudingas abiem dalyvaujančioms šalims. Jei suvokia savo veiksmus tokiu būdu, šalys gali prisiimti abipuses pareigas, kurios praneša sutartinius įsipareigojimus. Savitarpio pagalba vaizdžiai gali būti apibūdinama kaip rinkos etiketas.

Nors taip samprotaujama tyrimuose dėl savitarpio pagalbos priemonės rinkos ekonomikoje, toks požiūris tam tikra prasme randa atgarsį ir ES baudžiamosios justicijos kontekste. Aptariama iš rinkos ekonomikos konteksto pasiskolinta „broliško“ santykio ir kolektyvinio intencionalumo arba kitaip – komandinio samprotavimo paralelė puikiai atskleidžia savitarpio pagalbos turinį bendradarbiaujant baudžiamuosiuose procesuose, ypač įrodymų judėjimo kontekste. Juk nesupratus savitarpio pagalbos metu prašomų veiksmų prasmės, reikšmės ir abiem šalims teigiamos naudos, savitarpio pagalba bus neefektyvi. Taigi ar įgyvendinamas baudžiamosios justicijos etiketas, priimant arba teikiant savitarpio pagalbą baudžiamosiose bylose?

„Lietuvių kalbos žodyne“ savitarpio pagalba kitaip dar apibūdinama kaip

181 Nauja 2019–2024 m. strateginė darbotvarkė. <https://www.consilium.europa.eu/media/39930/a-new-strategic-agenda-2019-2024-lt.pdf>.

182 L. Bruni, R. Sugden, R., „Why the market need not be a morally free zone“. *Economics and Philosophy* 24(01) (2009): 35–64.

savadoriškai abipusė¹⁸³ parama¹⁸⁴. Tokia apibrėžtis suponuoja, kad visos procese dalyvaujančios šalys turėtų būti suinteresuotos bendradarbiauti ir teikti pagalbą viena kitai. Matyti, kad tiek pačios sąvokos apibrėžtis, tiek minėtoje literatūroje randamos sąsajos su kolektyviniu sąmoningumu viena kitai neprieštarauja. Atvirkščiai, netgi pasiteisina, analizuojant savitarpio pagalbos raidą (žr. 4 lentelę).

Savitarpio pagalbos užuomazgų matyti po Antrojo pasaulinio karo, kai valstybės reikė stiprų palaikymą glaudžiau bendradarbiauti tarpusavyje. Tai rodo dar 1959 m. priimta Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose¹⁸⁵. Vėliau, kaip minėta, ši konvencija buvo papildyta 1978 ir 2001 metų protokolais. Ši konvencija, „įvardijama kaip bene pirmasis tokio pobūdžio tarptautinės teisės aktas Europoje, ateičiai užprogramavęs įrodymų teisės europeizaciją, reiškiančią Europos valstybių (atitinkamai ir Europos Sąjungos valstybių narių) kompromisines nuostatas kuriant bendrą įrodymų „judėjimo laisvės“ siekiamybę ir strategiją kovojant su nusikalstamumu, nebeišsitenkančiu vien tik pavienių valstybių vidaus teisės ribose“¹⁸⁶. Savitarpio pagalbos idėja ir materializavimas faktiškai buvo stiprus postūmis, padėjęs formuoti tolimesnio bendradarbiavimo kelią. Vadovaudamosi šios minėtos konvencijos reikalavimais, susitariančiosios šalys įsipareigojo teikti viena kitai kuo didesnę pagalbą teismo procese dėl nusikaltimų, už kuriuos bausmės skyrimas prašymo dėl pagalbos pateikimo metu pagal kompetenciją priklauso prašymą pateikusios šalies teisminėms įstaigoms. Ši konvencija apėmė tokias bendradarbiavimo formas kaip teisminių pavedimų vykdymas, teismo dokumentų ir teismo sprendimų protokolų įteikimas, liudytojų, ekspertų ir kaltinamųjų atvykimas, keitimasis informacija iš teismo bylų.

Vėliau šią konvenciją papildė ES dokumentas – Konvencija dėl ES valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose¹⁸⁷. Nuo tada šis principas įgavo dar didesnę reikšmę. Konvencijoje tiesiogiai įvardijama, jog siekiama pagerinti Sąjungos valstybių narių teisminių bendradarbiavimą tiriant baudžiamąsias bylas, nepažeidžiant asmens laisvės apsaugos nuostatų, taip pat kad valstybių narių bendras reikalas yra užtikrinti, kad savitarpio pagalba valstybėms narėms būtų teikiama greitai ir veiksmingai, laikantis pagrindinių jų nacionalinės teisės principų ir nepažeidžiant EŽTK įtvirtintų asmens teisių bei principų¹⁸⁸. Itin svarbu, kad šią konvenciją pasirašiusios valstybės

183 <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/savitarpis?paieska=savitarpis&i=e0d310f9-f056-4a9a-9d03-9c62de4d7ede>.

184 <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/pagalba?paieska=pagalba&i=1027c068-f8d6-46d8-aa59-4d8d09ec3b83>.

185 1959 m. balandžio 20 d. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose.

186 Jurka, R. „Įrodymų perdavimo Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamojoje justicijoje iššūkiai ir atradimai“. *Jurisprudencija* 26(2) (2019).

187 Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A42000A0712%2801%29>.

188 Konvencijos dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose preambulė.

narės kartu išreiškė pasitikėjimą ne tik savo teisinių sistemų struktūra ir veikimu, bet ir kitų valstybių narių gebėjimu garantuoti teisingą teismą. Gali atrodyti, kad, jei jau valstybės narės prisiėmė įsipareigojimą pasitikėti kitų valstybių narių teisine sistema, tai belieka vykdyti susitarimą. Vis dėlto svarstytina, ar prisiimta atsakomybė nėra per sunki našta valstybių narių gana skirtingo baudžiamojo teisinio reguliavimo teisinėms sistemoms¹⁸⁹. Ilgainiui pasimatė, jog ši, regis, daug žadanti nuostata sunkiausiai įgyvendinama. Juk visose šalyse baudžiamoji teisė yra represinė ir reikalaujanti ypač atidus visų procese vykdomų veiksmų vertinimo.

4 lentelė

Pagrindiniai Europos teisės aktai, reglamentuojantys savitarpio pagalbos priemones	
Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose ir jos protokolai	Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose bei jos protokolai
• Apima pagalbą teismo procese dėl nusi Kaltimų, už kuriuos bausmės skyrimas prašymo dėl pagalbos pateikimo metu pagal kompetenciją priklauso prašymą pateikusios šalies teisminėms įstaigoms; • Netaikoma sulaikymams, nuosprendžių vykdymui ar karinės teisės pažeidimams, kurie nėra pažeidimai pagal baudžiamąją teisę; • Prašymas įgyvendinamas pagal vykdančiosios valstybės teisę; • Nustatyti atsisakymo pagrindai¹⁹⁰; • Pagal šią Konvenciją perduotiems įrodymams ar dokumentams nereikia jokio jų autentiškumo patvirtinimo.	• Papildanti Europos konvenciją dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose ir jos protokolus; Savitarpio pagalba taip pat turi būti teikiama administracinių institucijų pradėtuose teisiniuose procesuose; • Prašomoji valstybė turi veikti kuo greičiau, atsižvelgdama į prašančiosios valstybės nurodytus (su motyvais) terminus; • Turi būti laikomasi prašančiosios valstybės aiškiai nurodytų formalumų ir procedūrų.

Analizuojant šių Europos savitarpio pagalbos kontekste itin svarbių dokumentų tekstą, galima teigti, kad, *pirma*, Europos Tarybos priimta konvencija yra ES konvencijos pamatas, *antra*, ES konvencijoje praplėtė savitarpio pagalbos galimybių apimtį ir, *trečia*, supaprastino šios priemonės procedūras.

Apie kiekvieną išsamiau. *Pirma*, ES konvencijos preambulėje *expressis verbis* įtvirtinta, kad ES valstybės narės „Nusprendė 1959 m. balandžio 20 d. Europos konvenciją

189 Coutts, S. „Supranational Public Wrongs: The Limitations and Possibilities of European Criminal Law and a European Community“. *Common Market Law Review* 54 (2017): 771; Öberg, J. *Limits to EU Powers: A Case Study of EU Regulatory Criminal Law*. Hart Publishing, 2017, 256.

190 Tačiau jie galėtų būti interpretuojami plačiau, pvz., šalis gali atsisakyti vykdyti prašymą, jei mano, kad prašymo įvykdymas gali pakenkti šalies suverenitetui, saugumui, visuomeninei tvarkai ar kitiems esminiams interesams.

dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose bei kitas šioje srityje galiojančias Konvencijas papildyti Europos Sąjungos Konvencija“, <...> „Prisiimdamos, kad ši Konvencija reglamentuoja savitarpio pagalbą baudžiamosiose bylose remiantis 1959 m. balandžio 20 d. Konvencijos principais <...>“. Iš šių citatų galima spręsti, kad ES įrodymų teisei, konkrečiau – savitarpio pagalbos formavimuisi, didelę įtaką turėjo būtent Europos Tarybos priimtose konvencijos nuostatos. Dėl to šis dokumentas svarbus ir jį būtina vertinti kartu su ES dokumentais analizuojant savitarpio pagalbos pradmenis. Abiejų dokumentų tikslas vienas ir tas pats – skatinti savitarpio pagalbą, todėl šių dviejų darinių koreliacija itin svarbi įrodymų judėjimo procese, nes jie vienas kitą papildo. Antra, ES konvencija išplečia savitarpio pagalbos įpareigojimų taikymo sritį įtraukdama administracinius procesus – nacionalinių teisės normų „pažeidimus“ arba „pažeidimus“, kurie nepriskiriami baudžiamiesiems. Europos Tarybos konvencija buvo taikoma tik teisminiams procesams baudžiamosiose bylose. Taip pat ES konvencijoje išplečia baudžiamųjų ir administracinių procesų taikymo sritį, pagal kurią juridinis asmuo gali būti patrauktas atsakomybėn prašančiojoje valstybėje. Valstybė, į kurią kreipiamasi, negali atsakyti suteikti pagalbos dėl to, kad jos įstatymai nepripažįsta administracinės ar baudžiamosios atsakomybės įmonėms ar kitokio pobūdžio juridiniams asmenims. Trečia, ES konvencijoje aiškiai siekiama supaprastinti savitarpio pagalbos procedūras. ES konvencijos 4–6 straipsniai skirti visai pagalbos sistemai paspartinti ir užtikrinti, kad ji būtų efektyvi – detalizuojamos savitarpio pagalbos vykdymo procedūros ir formalumai, procesinių dokumentų siuntimas ir įteikimas, savitarpio pagalbos prašymų perdavimas. Prašomoji valstybė turi veikti kuo greičiau, atsižvelgdama į prašančiosios valstybės nurodytus (su motyvais) terminus. Turi būti laikomasi prašančiosios valstybės aiškiai nurodytų formalumų ir procedūrų, nebent jie prieštarauja pagrindiniams prašomosios valstybės teisės principams. Šios procedūros gali būti susijusios, pavyzdžiui, su įspėjimais, teisinės pagalbos ar vertimo žodžiu teikimu arba įrodymų ėmimu prisiekus.

Darytina išvada, kad Europoje savitarpio pagalbos principas formuojamas ir kuriamas remiantis dviem skirtingais, nors ir koncentriniais, taisyklių rinkiniais. Išorinis apskritimas priklausytų Europos Tarybai – kaip pamatas savitarpio pagalbos vystymuisi, o vidinis – ES, kuri, remdamasi Europos Tarybos konvencijos tekstu, įvertinusi jos privalomus ir trūkumus, priėmė „patobulintą“ konvenciją.

Vertinant savitarpio pagalbos veikimo praktinį įgyvendinamumą minėtų konvencijų kontekste, būtina analizuoti du jose atspindintus principus: *locus regit actum* ir *forum regis actum*¹⁹¹.

Iš pradžių ES valstybių narių tarpusavio teisinės pagalbos vienintelis teisinis pagrindas buvo Europos Tarybos konvencija. Šioje konvencijoje deklaruojama, kad prašomoji valstybė įvykdo savitarpio pagalbos prašymą pagal savo taisykles ir nuostatas, t. y. pagal *locus regit actum* principą. Vieta, kurioje bus atliekama tyrimo priemonė,

191 Vermeulen, G., De Bondt W., Van Damme, Y. *EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters. Towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?* (Antwerpen, Apeldoorn, Portland Maklu 2010).

buvo lemiamas veiksnys nustatant įrodymų rinkimo proceso taikytiną teisę. Prašomos valstybės institucijos procesinį veiksma atlieka savo teisinėje aplinkoje ir šių nacionalinių lygmeniu reglamentuojamų procedūrų rezultatas tampa prašymo rezultatu – įrodymais, kurie (galimai) bus priimtini prašančiojoje valstybėje¹⁹². Tai reiškia, kad rezultatas, kuris formaliai ir iš esmės yra teisėtas vykdančiojoje valstybėje, pagal prašančiosios valstybės įstatymus gali būti kvalifikuojamas kaip formaliai ydingas, jei procedūrinės taisyklės yra netapačios. Jei formalūs „trūkumai“ draudžia naudoti įrodymus, visa teisinės pagalbos procedūra (prašymas) tampa neveiksminga ir nenaudinga. Vėliau, identifikavus šio principo naudojimo renkant įrodymus trūkumus ir suvokiant savitarpio pagalbos poreikį, imta kurti ES priemonę, kuria, kaip minėta, siekta papildyti esamą ET priemonę ir kartu ieškoti sprendimo, kaip galima būtų neutralizuoti formalias, procedūrinės kliūtis, trukdančias svečioje šalyje surinktus įrodymus laikyti leistiniais prašančiojoje valstybėje. Sprendžiant šias praktines problemas, ES konvencijoje buvo įtvirtintas *forum regit actum* principu pagrįstas įrodymų rinkimas. Jis reiškia tai, kad tarptautinės teisinės pagalbos prašymai įgyvendinami pagal valstybės, kuri tokį prašymą pateikė, procesinės teisės nuostatas (angl. *according to the wish (procedural law) of the requesting Member State*).

Forum regit actum principas atrodo pažangus ir perspektyvus pirmajame įgyvendinimo etape tikintis, kad *locus regit actum* trūkumai bus išspręsti. Tačiau ilgainiui ši principą imta kritikuoti¹⁹³ dėl keleto priežasčių. Pirma, šis principas sukurtas, siekiant atliepti prašančių valstybių narių interesą, kad svečioje šalyje surinkti įrodymai būtų leistini pagal nacionalinę teisę, tačiau vis dėlto prašančios valstybės nėra įpareigosotos *per se* pripažinti gautus įrodymus, kurie buvo surinkti pagal pačių nurodytas procedūras. Kitaip tariant, prašymas atsižvelgti į tam tikrus formalumus ar procedūras nereiškia įsipareigojimo pripažinti atitinkamai surinktų įrodymų leistinumą. Vykdančioji valstybė narė, kuri deda pastangas rinkdama įrodymus pagal reikalaujamus formalumus ir procedūras, neturi jokios garantijos, kad tokiu būdu surinkti įrodymai bus savaime pripažinti kaip leistini. Todėl įrodymai, rengiami vadovaujantis *forum regit actum* principu, neišsprendžia įrodymų leistinumo problemos.

Antra, *forum regit actum* galima apibūdinti kaip ribotos naudos principą pagal įrodymų leistinumą. Kadangi šio principo efektas, sudarant sąlygas surinkti įrodymus pagal prašančiosios valstybės procedūras (sėkmės atveju taip užtikrinant įrodymų leistinumą sąlygą), turi poveikį tik dviem šalims (prašančiajai ir vykdančiajai). Taigi jis neturi jokios galimybės užtikrinti įrodymų priimtimumo visoje Sąjungoje. Todėl šis principas neprisideda prie laisvo įrodymo judėjimo siekio.

Trečia, net vertinant šio principo naudą dviem suinteresuotoms šalims, *forum regit actum* principo galia yra gana silpna – šis principas nesukuria teisingos ir skaidrios įrodymų rinkimo procedūros. Leidžiant vienai valstybei narėi prašyti atsižvelgti į tam tikrus formalumus ir procedūras, tarsi reikalaujama, kad kita valstybė narė, rinkdama

192 Sellier, E., Weyembergh, A. *Criminal Procedures and Cross-Border cooperation in The EU Area of Criminal Justice* (Editions de l'Université de Bruxelles, 2020).

193 *Supra* note 43, Vermeulen, G.; *supra* note 80, Kusak, M.; *supra* note 142, Rackow, M. P., Birr, C.

įrodymus pagal prašomus formalumus, nesivadovautų nacionalinėmis įrodymų rinkimo taisyklėmis.

Nepaisant aptartų didelių siekių tobulinti savitarpio pagalbos principo taikymą, vis dėlto šiuo principu grįstų prašymų bruožai yra pernelyg abstraktūs, neįpareigojantys, todėl absoliučiai subjektyviai priklauso nuo prašomosios valstybės nusiteikimo prašančiosios valstybės atžvilgiu. Negana to, ir formaliai egzistuojantis *forum regit actum* principas, turėjęs išspręsti įrodymų leistinumą problemą, nepajėgus užtikrinti efektyvaus ir produktyvaus bendradarbiavimo dėl jau minėtų trūkumų įrodymų rinkimo aspektu. Taigi savitarpio pagalbos prašymai neatitinka nūdienos lūkesčių dėl pernelyg lėto ir neefektyvaus ES narių bendradarbiavimo. Šio tipo priemonių taikymas užima pernelyg daug laiko ir kainuoja daug pastangų siekiant, kad jomis pasinaudojus būtų gauta reali pagalba konkrečioje byloje. Minėti argumentai kartu atsako į skyrelio pradžioje iškeltą klausimą dėl baudžiamosios justicijos etiketo teikiant savitarpio pagalbą – toks santykis tarp bendradarbiaujančių valstybių nelabai įsivaizduojamas. Todėl vis garsiau imta diskutuoti apie abipusį pripažinimą, kuris turėjo padėti išspręsti minėtus komplikuojumus¹⁹⁴.

2. ĮRODYMŲ JUDĖJIMO EUROPOS SĄJUNGOS BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE TEISINIS PAGRINDAS

Besiplėtojanti ES įrodymų teisė neturėtų perspektyvų, jei nebūtų valstybių narių ketinimų bendradarbiauti tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Taigi kalbant apie tarpvalstybinį bendradarbiavimą ES būtinas valstybių narių aktyvumas siekiant spręsti kylančius keblumus įrodymų judėjimo procese.

Apie valstybių narių bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose pradėta kalbėti 1993 m. įsigaliojus Maastrichto (kitaip dar vadinamai Europos Sąjungos) sutarčiai, kuri geriau žinoma kaip „ramsčių modelio“ sistema grįsta sutartis¹⁹⁵. Kaip tik šioje sutartyje žengti pirmieji žingsniai bendradarbiavimo link, trečiajame „ramstyje“ lakoniškai įtvirtinant, kad valstybių narių bendradarbiavimas paremtas bendradarbiavimu teisingumo ir vidaus reikalų srityse. Taip pat buvo įtvirtintas bendras valstybių interesas kovojant su tarpvalstybiniais nusikaltimais ir teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose, kurio pagrindiniai tikslai buvo teikti piliečiams aukštą laisvės, saugumo ir teisingumo lygį Sąjungos erdvėje. Vėliau priimta ir įsigaliojusi Amsterdamo sutartis dar plačiau įtvirtino bendradarbiavimą užtikrinant prieglobsčio suteikimą, imigraciją, prevenciją ir kovą su nusikalstamumu. Šioje sutartyje būta ir minėtos Šengeno sutarties integracijos. Tačiau valstybių narių bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose šių sutarčių pagrindu buvo per lėtas ir komplikuoatas – priklausantis nuo

194 Suominen, A. *The principle of mutual recognition in cooperation in criminal matters* (Antwerp, Oxford: Intersentia, 2011); Janssens, C. *The principle of mutual recognition in EU law* (Oxford: Oxford University Press, 2013).

195 Bermann, G. A., Goebel, R. J., Davey, W. J., Fox E. M. *European Union Law* (West Publishing, St Paul, MN, 2002), 14.

prašomosios valstybės (ne)sutikimo. Vėliau buvo priimta Lisabonos sutartis, kurioje įtvirtinti konkretūs siekiai, užtikrinant ES erdvės ir jos piliečių saugumą.

Kaip jau minėta, nuo pat bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose užuomazgų ES palaipsniui išsivyravo dviem principais grįstos bendradarbiavimo priemonės – savitarpio pagalbos ir abipusio pripažinimo. Pirmiausia, kaip jau analizuota pirmiau, buvo kalbama apie savitarpio pagalbą ir tik matant šiuo principu grįstų priemonių nepakankamą efektyvumą imta kalbėti, o vėliau ir diegti abipusiu pripažinimu grįstas priemonės.

2.1. Abipusio pripažinimo principas

„Teisės principų atskleidimas ir suformulavimas rodo teisės sampratos stabilumą, jos pažinimo gilumą, esmės susiejimą su individualizuota jos raiška.“¹⁹⁶
Alfonsas Vaišvila

Europos Vadovų Taryba (toliau – EVT) 1999 m. Tampereje abipusio pripažinimo principą įtvirtino kaip kertinį bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose akmenį. Čia vykusio susitikimo išvadose nurodoma, kad stipresnis abipusis teismų sprendimų pripažinimas ir būtinas teisės aktų derinimas palengvintų valdžios institucijų bendradarbiavimą ir teisminę asmens teisių apsaugą. Todėl EVT remia abipusio pripažinimo principą, kuris, jos nuomone, turėtų tapti teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose Sąjungoje kertiniu akmeniu¹⁹⁷. Ši pozicija išties paveikė visą ES teisinę sistemą, kuri tapo išskirtinai grindžiama abipusiu pripažinimu. Tačiau vis dėlto ši įtvirtinta nuostata buvo labiau rekomendacija, skatinimas bendradarbiaujant tarpusavyje remtis šiuo principu.

Vėliau, 2001 m., buvo priimta Sprendimų baudžiamosiose bylose abipusio pripažinimo principo įgyvendinimo priemonių programa¹⁹⁸. Vienas iš jos tikslų – užtikrinti, kad įrodymai būtų leistini, neleisti jiems dingti ir palengvinti kratos bei poėmio nutarimų vykdymą, kad būtų galima greitai surinkti įrodymus baudžiamojoje byloje. Vis dėlto nei šioje, nei kitose bendradarbiavimo iniciatyvose abipusio pripažinimo principas, kuris įrodymų rinkimo stadijoje ypač reikalingas, siekiant užtikrinti proceso efektyvumą, nebuvo įtvirtintas tiesiogiai.

Tik Lisabonos sutartyje atsirado aiški ir konkreti nuostata, kad teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose grindžiamas būtent abipusio pripažinimo principu. Po šios sutarties įsigaliojimo abipusio pripažinimo principas iš „idėjos“ tapo

196 Alfonsas V., *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 154.

197 Europos Vadovų Tarybos išvados. Tampere, 1999 m. spalio 15–16 d.

198 Official Journal of the European Communities C 12/10, 15.1.2001. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2001:012:0010:0022:EN:PDF>.

norma. Kaip minėta, šis principas laikytas kertiniu akmeniu ES baudžiamojoje justicijoje nuo Tampereje priimtų išvadų, tačiau jam įgijus ir juridinį pavidalą šio principo reikšmė netgi labiau akcentuota. Aplink šį principą šiandien sukasi daugelis bendradarbiavimo priemonių baudžiamajame procese. Išskirtinai jis akcentuojamas valstybėms narėms ne tik pripažįstant viena kitos jau priimtus sprendimus, bet ir prašant surinkti tam tikrus įrodymus vykdomame tarpvalstybiniame baudžiamajame procese. Dar daugiau, laisvas įrodymų judėjimas būtų tik geografinis judėjimas, kuris teisine prasme neturėtų jokios reikšmės, jei įrodymai nebūtų abipusiškai pripažįstami¹⁹⁹. Verta išsamiau analizuoti šio principo turinį.

Abipusio pripažinimo principas neretai tapatinamas su savitarpio teisine pagalba apibūdinant šiuos bendradarbiavimo principus kaip teisines priemones, reiškiančias kone tą patį²⁰⁰: t. y. valstybė A prašo valstybės B atlikti procesinį veiksmą, kuris yra būtinas arba bet koku atveju naudingas valstybei A, jog ši galėtų sėkmingai tęsti baudžiamąjį procesą. Išskirtinumas tik tas, kad savitarpio teisinė pagalba labiau siejama su prašymu atlikti tam tikrus procesinius veiksmus ir prašomoji valstybė turi platesnes galimybes atsakyti vykdyti tokį prašymą ir didesnę diskreciją, kaip vykdyti prašomus veiksmus. O abipusio pripažinimo pagrindas yra įsakmesnis, t. y. prašomoji valstybė tarsi privalo vykdyti pavedimą, be to, gali tekti jį vykdyti tokiu būdu, koku pageidauja prašančioji valstybė, kad tai būtų padaryta. Žinoma, praktiškai kontrastas gali būti ne toks ryškus, kai konkretūs savitarpio pagalbos susitarimai leidžia prašančiajai valstybei nurodyti, kaip ji nori, kad tam tikri procesiniai veiksmai būtų atlikti²⁰¹, ar kai abipusio pripažinimo atveju nurodomi aiškūs prašymo atsakymo pagrindai²⁰². Tačiau reikia sutikti, kad net ir tokiu atveju galimi ekscesai, po kurių susvyruoja tokių įrodymų leistinumą kriterijus.

Abipusio pripažinimo svarba laisvo įrodymų rinkimo kontekste yra reikšminga. Tačiau dėl baudžiamųjų justicijų skirtingumo valstybėse narėse sudėtinga formuoti vienodą praktiką taikant šį principą įrodymų judėjimo procese. Todėl ES valstybėse narėse jos ir nėra. ESTT tik ilgainiui, nagrinėdamas konkrečioje byloje išylančius klausimus, dėl kurių kreipiasi nacionaliniai teismai dėl išaiškinimo, pradėjo aiškinti tam tikrų normų (taip pat ir abipusio pripažinimo) turinį. Vis dėlto kiekvienoje valstybėje narėje egzistuoja sprendimų įvairovė, kuri trukdo sukurti vadinamąjį laisvo

199 Allegrezza, S. „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from one Member State to another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 9 (2010): 572.

200 Spencer J., R. „The Green Paper on obtaining evidence from one Member State to another and securing its admissibility: the Reaction of one British Lawyer“. http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_492.

201 Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba; 4 straipsnis.

202 Pavyzdžiui, Tarybos pagrindų sprendimas 2002 m. birželio 13 d. dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos; 4 straipsnis.

įrodymų judėjimo erdvę²⁰³, ji gali turėti neigiamos įtakos kaltinamųjų teisėms į gynybą²⁰⁴. Anksčiau valstybės narės galėjo manyti, kad viršnacionalinės įrodymų leistinumo taisyklės nėra būtinos, tačiau per pastaruosius dešimtmečius dėl pokyčių dabartinėje realioje ir „skaitmeninėje“ aplinkoje scenarijus visiškai pasikeitė. Valstybės narės neišvengiamai turi tarpusavyje bendradarbiauti, kad apsaugotų ne tik ES laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, bet ir savo nacionalinius interesus. Taigi abipusio pripažinimo principas tampa esminis, siekiant įtvirtinti ES lūkestį sukurti laisvą įrodymų judėjimą tarp ES valstybių narių.

Abipusio pripažinimo principas skaičiuoja jau bene trečią dešimtmetį, matyt, todėl vis garsiau kalbama apie šio principo patiriamą vertybinę krizę²⁰⁵. Išties ES institucijoms kuriant vis daugiau teisės aktų, skatinančių tarpusavio bendradarbiavimą, žinoma, grįstą abipusio pripažinimo principu, jį taikant, natūraliai kyla praktinių klausimų. Tuomet bendradarbiaujančios valstybės turi spręsti pačios „čia ir dabar“, kyla nuolatinių abejonių dėl šiuo principu grįstų priemonių taikymo, o tai sukelia procesinio nuovargio efektą²⁰⁶, ką jau kalbėti apie tai, kad neįmanoma formuoti vienodos ES praktikos²⁰⁷. Juolab kad abipusio pripažinimo principo taikymui taip pat numatomos išimties, susijusios su pagrindinių ES vertybių pažeidimo rizika²⁰⁸, kurią ES narės vertina individualiai.

Manytina, kad dėl šios priežasties moksliniuose šaltiniuose teikiami siūlymai šį principą laikyti metodu, grįstu rizikos valdymo priemonėmis ir padalintu į du etapus. Pirmas etapas skirtas ES institucijoms, priimančioms teisės aktus, kurių įgyvendinimas priklauso nuo abipusio pripažinimo principo. Antras etapas skirtas šalims, taikančioms konkretų teisės aktą, paremtą abipusio pripažinimo principu. Šio siūlymo autorių nuomone, pirmu etapu ES institucijos, rengdamos teisės aktus, paremtus abipusio pripažinimo principu, turėtų atlikti rizikos analizę ir ją pritaikyti atitinkamame dokumente. Atsižvelgiant į numatomų teisės aktų vertę, galimos žalos rimtumą ir vertybių pažeidžiamumą, siūloma valstybėms narėms palikti vertinimo laisvę įgyvendinant priemonę, paremtą abipusio pripažinimo principu. Antru etapu šalys, taikančios konkretų teisės aktą, paremtą abipusio pripažinimo principu, lygiai taip pat

203 Mitsilegas, V. *EU Criminal Law* (Oxford–Portland: Hart Publishing, 2009), 115; Klimek, L. „Free Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU“. *The Lawyer Quarterly* 4 (2012): 258.

204 Kaiafa-Gbandi, M. „The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law“. *European Criminal Law Review* 1 (2011): 7.

205 <https://eapil.org/2021/02/22/the-principle-of-mutual-trust-in-eu-law-in-the-face-of-a-crisis-of-values/>.

206 Harding, Ch, Öberg, J. „The journey of EU criminal law on the ship of fools – what are the implications for supranational governance of EU criminal justice agencies?“ *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 28, (2021): 192–211; Banach-Gutierrez, J. B., Harding, Ch. „Exploring the interface between EU and national criminal law“, *New Journal of European Criminal Law*, 11, 1 (2020): 3–6.

207 *Supra* note 204, Banach-Gutierrez, J. B., Harding, Ch.; Schroeder, W.

208 <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=160882&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4009332> (191 pastraipa).

turėtų atsižvelgti į pagrindinių asmens teisių apsaugą ir kilus rizikai, jog gali būti pažeistos pagrindinės asmens teisės, ir jei *prima facie* įrodoma rimtų pagrindinių teisių pažeidimo rizika, rekomenduojama įrodinėjimo našta perkelti valstybės institucijai, kuri siekia pasinaudoti aptariamu principu²⁰⁹. Tiesa, tokia diskusija vyksta kalbant apie bendradarbiavimą civilinėse bylose. Manytina, kad šie siūlymai verti diskusijos ir dėl bendradarbiavimo sprendžiant tarpvalstybines baudžiamąsias bylas.

Mokslinėje literatūroje taip pat galima rasti abipusio pripažinimo apibūdinimą kaip integracijos metodą, kuriuo siekiama paspartinti ir supaprastinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą užtikrinant įvairių legalių veiksmų (pvz., atskirų valstybių narių teismų sprendimai arba teisiniai formalumai įrodymų rinkimo etape) vykdymą²¹⁰. Kaip metodas, tai reikštų, kad dalykas (atliekamas veiksmas, gaunamas dokumentas ir pan.) būtų patvirtinamas tik kilmės šalyje ir būtų leista jam laisvai „judėti“ be teisės kvestionuoti ar atsisakyti prašančioje ES narėje vien dėl to, kad jis gautas (surinktas) kitoje šalyje²¹¹. Šiame kontekste valstybės narės traktuojamos kaip „skirtingos, bet lygios“. Tai tik iš dalies padeda įveikti integracijos kliūtis, kylančias dėl vienodų taisyklių trūkumo. Iš esmės abipusis pripažinimas naudojamas ypač tose ES teisės srityse, kurios neviseiškai suderintos. 2005 m. priimtoje Hagos programoje rašoma, kad Sąjunga turi imtis veiksmų, kad paskatintų valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą nustatydama minimalius procedūrinius standartus, kurie, pavyzdžiui, apsaugotų teisę į gynybą. Baudžiamojoje justicijoje kartais reikia suderinti teisės aktus ir nustatyti minimalius teisinius procedūrinius standartus, kad būtų sustiprintas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimas²¹². Tačiau dar ir šiandien sudėtinga rasti būdus, kaip įgalinti abipusio pripažinimo principą tokiu būdu ir priemonėmis, kad nenukentėtų pagrindinės žmogaus teisės.

Nors egzistuoja (bent jau viešuose pareiškimuose) nuo 1999 m., aptariamas principas nepalieka abejingų nei mokslininkų, nei praktikų. Vieni yra itin priešiški nusiteikę abipusio pripažinimo principo atžvilgiu, kiti šį principą mato kaip vieną pagrindinių išečių, sprendžiant tarpvalstybinio bendradarbiavimo iššūkius. Šio principo skeptikų²¹³ argumentus galima suskirstyti į kelias grupes. Pirmajai grupei priskirtinos

209 Romanchyshyna, I. „Mutual Recognition as a Method to Deal with Regulatory Divergence: What Is Its Reach in EU FTAs?“ *Global Trade and Customs Journal* (Jan 2020); Pelkmans, J. *European integration, methods and economic analysis* (Harlow: Pearson Education/Financial Times/Prentice Hall, second revised edition, 2001).

210 Satzger, H. „Is mutual recognition a viable general path for cooperation?“ *New Journal of European Criminal Law* 10(1) (2019): 44–56.

211 Allegrezza, S. „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from one Member State to another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*. 9 (2010): 572.

212 The Hague Programme: 10 priorities for the next five years. http://publications.europa.eu/resource/cellar/0b750490-3da1-474f-8c5f-f69ed86d73a3.0004.02/DOC_2.

213 Ruggeri, S. *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014); Ruggeri, S. *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Heidelberg: Springer, 2013); Marguery, T. *Mutual Trust under Pressure: the Transferring of Sentenced Persons in the EU* (Oisterwijk: Wolf Publishers, 2018); Marguery, T. „Special Section – Mutual Reco-

nuomonės, jog suabsoliutinus abipusį pripažinimą keliamas didesnis valstybių narių pasipriešinimas šiuo principu grįstu priemonių taikymui. Tai leidžia suprasti, kad vien spaudimas taikyti tarpusavyje abipusį pripažinimą valstybėms narėms be teisės tikrinti gautų prašymų teisėtumą nėra priimtinas. Antrajai grupei priklausytų vertinimai, jog valstybės narės nėra linkusios neabejotinai pripažinti kitoje valstybėje atliekamų veiksmų teisėtumą (nesvarbu, ar tai jau priimtas teismo sprendimas, ar prašomi atlikti procesiniai veiksmai, pvz., įrodymų rinkimas, kitoje valstybėje) atliekamame baudžiamajame procese²¹⁴. Tai reikštų, kad šio principo taikymo priešininkai teigia, kad valstybės narės nepasitiki viena kitos teisine sistema ir nėra linkusios besąlygiškai priimti kitoje valstybėje surinktų įrodymų. Trečią grupę sudarytų skeptikų teiginiai, jog „aklai“ pripažįstant abipusio pripažinimo principą nukenčia pagrindinės žmogaus teisės, nes vykdančioji valstybė negali tikrinti, ar jos buvo užtikrintos taikant konkrečią bendradarbiavimo priemonę. Ši pozicija bene dažniausiai girdima siekiant pagrįsti abipusio pripažinimo principo trūkumus.

Mokslininkai, palaikantys abipusio pripažinimo principo turinį visa apimtimi, teigia, kad šis principas yra vienas pažangiausių bendradarbiavimo pagrindų, leidžiančių užtikrinti sklandų bendradarbiavimą²¹⁵. Abipusio pripažinimo principo autoriai tvirtina, kad valstybės narės bet kuriuo atveju turi vykdyti ES įsipareigojimus, kurių vienas svarbiausių yra užtikrinti asmenų teises atliekant bet kokius procesinius veiksmus atliekamame tyrime svečioje ar savoje šalyje²¹⁶. Todėl turėtų būti pasitikima, kad šių standartų yra laikomasi visose valstybėse narėse. ES institucijos, kad ir kaip

gnition and Mutual Trust: Reinforcing EU Integration?“ (First Part), *European Papers* 1, 3 (2016): p. 861–864; Wahl, T. „The perception of the principle of mutual recognition of judicial decisions in criminal matters in Germany“. In G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009), 115–147; Zarza, A. G. „Mutual recognition in criminal matters in Spain“. In G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009), 189–219; Erbežnik, A. „Mutual Recognition in EU Criminal Law and Fundamental Rights-The Necessity for a Sensitive Approach“. In C. Brière, A. Weyembergh (eds.), *The Needed Balances in EU Criminal Law, Past, Present and Future* (Oxford/Portland: Hart Publishing, 2018).

214 Italijos kasacinis teismas argumentavo, kad negalima tikėtis, kad užsienio teisės sistema prisitaikys prie kitos valstybės konstitucinių principų. Cass. 28 November 2002, Aciri, in CED Cass. 223202. Cit. iš Caprioli, F. „Report on Italy“. In S. Ruggeri, *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings*, 2015, *op. cit.*, p. 447.

215 Mitsilegas, V. „The Reception of the Principle of Mutual Recognition in the Criminal Justice Systems of EU Member States. The Case of Greece“. *The Future of Mutual Recognition in Criminal Matters in the European Union* (Université de Bruxelles, 2009), 184–185; Spencer, J. „Implementation the European Arrest Warrant: A Tale of How Not to Do it“. *SLR* (2009): 184–202.

216 2016 m. vasario 16 d. ESTT surengė klausymą sujungtose C-404/15, Aranyosi ir C-659/15, Caldaru bylose. Buvo klausiama, ar reikėtų atsisakyti perduoti pagal Europos arešto orderį, jei yra pagrindo manyti, kad ieškomas asmuo prašančiojoje valstybėje bus laikomas nežmoniškomis kalėjimo sąlygomis? Čia Lietuva pasisakė kad abipusio pasitikėjimo principas žlugtų, jei valstybėms narėms būtų suteikta teisė tikrinti viena kitą dėl įkalinimo sąlygų. Lietuva taip pat nurodė ES sutarties 7 straipsnį (dėl galimo valstybės narės sustabdymo iš ES dėl žmogaus teisių pažeidimo) kaip sutartyse numatytą procedūrą, jei būtų nustatyta, kad valstybė narė nepaiso pagrindinių teisių.

siekia užtikrinti sklandų valstybių narių bendradarbiavimą, šiandien vis dėlto palaiko pusiausvyrą ir stengiasi išlaikyti abipusio pripažinimo principo absoliutinimo ir pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimo proporcijas²¹⁷.

Tačiau reikia pripažinti, kad, lyginant savitarpio pagalbos principą, kuris analizuotas pirmiau, ir abipusio pripažinimo principą, pastarasis yra kur kas pažangesnis ir turi didesnę ateities perspektyvą, užtikrinant įrodymų rinkimą, kurio rezultatas vėliau turės reikšmės juos vertinant tolimesniuose baudžiamojo proceso etapuose. Išties abipusio pripažinimo principą galima apibūdinti kaip daug žadančią principo *forum regit actum* alternatyvą²¹⁸. Šis principas suteikia galimybę priimti minimalias taisykles, be kita ko, ir dėl valstybių narių tarpusavio įrodymų leistinumą²¹⁹. Juk minimalūs standartai gali padėti išspręsti ankstesniame skyrelyje minėtus *forum regit actum* trūkumus. Pirma, įrodymų rinkimas pagal bendrai sutartus minimalius standartus būtų papildytas *per se* priimtinumu, o tai išspręstų *forum regit actum* neapibrėžtumo problemą ir palengvintų bendradarbiavimą, nes taisyklės nepriklausytų nuo konkrečių (atitinkamai tik bendradarbiaujančių) valstybių narių. Antra, minimalūs standartai būtų bendri ir taikomi visoje ES, pagal juos surinkti įrodymai turėtų *per se* priimtinumą statusą visose valstybėse narėse (ne tik siejant su dviem bendradarbiaujančiomis valstybėmis narėmis, kaip kad yra su *forum regit actum*). Trečia, minimalius standartus sudarytų skaidrios įrodymų rinkimo taisyklės, kurios galėtų pašalinti procedūros teisėtumo dilemas. Sutiktina, kad nustačius minimalius standartus, kurie tiesiogiai veiktų kartu su abipusio pripažinimo principu, būtų pasiektas efektyvus tandemas. Jis galėtų būti išeitis siekiant sklandaus įrodymų judėjimo, nes būtent taip būtų bent jau sumažinama įrodymų nepriimtumo rizika. Tačiau šiandien nėra įrodymų judėjimo procedūroms nustatytų bendrų minimalių standartų²²⁰.

Nepaisant kai kurių rizikų, kylančių taikant abipusio pripažinimo principą (reikia pastebėti, kad rizikų, pvz., dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių užtikrinimo, kyla ir valstybės vidaus teisinėje sistemoje), reikėtų laikyti šį principą vertingu atspirties tašku, kai bendradarbiaujama renkant ir perduodant įrodymus prašančiajai valstybei. Vis dėlto nereikėtų apsiriboti vien šio principo taikymu kaip laisvo įrodymų rinkimo panacėja²²¹.

217 Komisija 2016 m. vasario 16 d. ESTT surengtame išklausyme sujungtose C-404/15, Aranyosi ir C-659/15, *Caldararu* bylose teigė, kad reikia abipusio pasitikėjimo ir pagrindinių teisių apsaugos pusiausvyros, ir reikalavo, kad valstybės narės pasitikėtų viena kita ir turėtų galimybę išbandyti pagrindinių teisių apsaugą, jei atrodo, kad yra reali rizika, jog bus pažeistos pagrindinės teisės. Komisija rado pritarimą – Chartijos 19 straipsnio 2 dalį (neišsiuntimas iš valstybės narės, kad būtų kankinama ir kt.), nes ji palaikė Brémeno teisėją, manydama, kad yra nepriimtina priversti valstybę narę pasiduoti pagrindinių teisių pažeidimo pavojui, be to, imtis veiksmų pagrindinėms teisėms apsaugoti.

218 Kusak, M. „Mutual admissibility of evidence and the European investigation order: aspirations lost in reality“, *ERA Forum* 19 (2019). <https://doi.org/10.1007/s12027-018-0537-0>.

219 Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 82 straipsnio 2 dalis a punktas.

220 Tokiais laikomi pagrindinės žmogaus teisės užtikrinantys principai, jie įtvirtinti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje.

221 Valdés, A. R. „The mutual recognition principle in criminal matters: a review“. *ERA Forum* 16 (2015):291–303.

Kaip jau galima spręsti iš ankstesniuose skyreliuose aptartų teisės aktų, taip pat iš atskleisto savitarpio pagalbos priemonių nepakankamo efektyvumo, abipusio pripažinimo principas ES įrodymų teisėje šiandien yra vienintelis „įrankis“, galintis padėti ES valstybių narių bendradarbiavimo priemonės padaryti efektyviau pritaikomas. Tačiau, kaip matyti iš tolesniuose disertacijos skyreliuose pristatomų tyrimų, šis principas neužtikrina besąlyginio įrodymų judėjimo. Ir vargu ar galėtų visapusiškai užtikrinti net esant minimaliems taisyklių standartams įrodymų judėjimo procese. Kyla diskusijų dėl šio principo tinkamumo baudžiamojoje justicijoje²²². Tai privertė ne tik gilintis į šio principo turinį ir apimtį, bet ir kelti egzistencinį klausimą – iš kur šis principas kilo ir kaip turėtų būti taikomas? Kas trukdo jo veiksmingumui? Ar abipusis pripažinimas turėtų būti preziumuojamas įrodymų judėjimo procese, kokios jo ribos (jei tokios yra)?

2.2. Pasitikėjimo reikšmė laisvo įrodymų judėjimo procese, taikant abipusio pripažinimo principą

Abipusis pasitikėjimas iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip lengvai įgyvendinama nuostata. Tačiau anaip tol taip nėra. Ilgainiui pasimatė, kad, nesant konceptualaus šio pagrindo apibrėžtumo, „aklas“ abipusis užsienio sprendimų pripažinimas neįmanomas dėl nepasitikėjimo, kurį sukelia valstybių narių baudžiamosios justicijos skirtumai²²³. Tyrimais nustatyta, kad pasitikėjimas vis dar nėra spontaniškai jaučiamas ir anaip tol ne visada akivaizdus praktikoje²²⁴.

Taigi laisvas įrodymų judėjimas, kurį siekiame grįsti per abipusį pripažinimą, gali mas tik esant pasitikėjimui²²⁵. Teismų sprendimų, surinktų įrodymų ekstrateritoriškumas gali būti įgyvendintas, jei tik tarp valstybių narių egzistuoja tarpusavio pasitikėjimas²²⁶. Kitaip tariant, abipusis pasitikėjimas pasitarnauja kaip abipusio pripažinimo pagrindas. Tačiau, kaip pažymi kai kurie autoriai, tikslus pasitikėjimo ir pripažinimo ryšys nebuvo aiškiai atskleistas²²⁷. Kiti autoriai priduria, kad aptariant ES baudžiamo-

222 Namavičius, J. „Europos Sąjungos pagrindinės teisės baudžiamosios justicijos kontekste“. *Teisės problemos* 3(89) (2015): 5–32.

223 Vermeulen, G., de Bondt, W., Verbeke, P. *Correction Mechanisms: A Necessity in the Current Cooperation Climate. Rethinking International Cooperation in Criminal Matters in the EU* (Gert Vermeulen, Wendy de Bondt & Charlotte Ryckman eds., 2012), 337–360.

224 Vernimmen-Van Tiggelen, G., Surano, L., Weyembergh, A. *The Future of Mutual Recognition in Criminal Matters in the European Union/l'avenir de la Reconnaissance Mutuelle en Matière Pénale Dans l'union Européenne* (de l'Université de Bruxelles, 2009), 20–21.

225 Niblock, R. „Mutual recognition, mutual trust?: Detention conditions and deferring an EAW“. *New Journal of European Criminal Law* 7(3) (2016).

226 Wischmeyer, Th. „Generating Trust Through Law? Judicial Cooperation in the European Union and the “Principle of Mutual Trust”“. <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/generating-trust-through-law-judicial-cooperation-in-the-european-union-and-the-principle-of-mutual-trust/CAFF44721DA13E6821AB6629E789D1CE>.

227 Janssens, Ch. *The Principle of Mutual Recognition in EU Law* (Oxford, OUP, 2, 2013), 142.

sios justicijos bendradarbiavimo sąvoką nenurodoma, ką iš tikrųjų reiškia „abipusis pasitikėjimas“ baudžiamosios justicijos srityje. Tai yra reikšminga spraga, dėl jos kyla nesusipratimų ES baudžiamosios justicijos srityje, taip pat ir įrodymų judėjimo procese²²⁸.

„Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ nurodoma, kad pasitikėjimas reiškia tikėjimą, kad neapvils²²⁹. Socialiniuose moksluose „pasitikėjimo objekto“ tapatybė (pvz., asmuo ar sistema) nustato pasitikėjimo tipą (pvz., tarpasmeninis, struktūrinis)²³⁰. Taigi egzistuoja dviejų tipų pasitikėjimas – tarpasmeninis ir institucinis.

Vertėtų pradėti nuo tarpasmeninio pasitikėjimo turinio, kuris neabejotinai turi reikšmės tarpinstitucinio pasitikėjimo formavimuisi. Analizuojant tarpasmeninį pasitikėjimą kaip teisės socialinio veiksmingumo veiksnį šaltiniuose²³¹ nurodoma, kad „šiuolaikinėje visuomenėje sugebėjimas bendrauti, atlikti kolektyvinius veiksmus savo ruožtu priklauso nuo to, kaip vienos ar kitos bendruomenės laikosi bendrų normų bei vertybių ir kaip jos įstengia individualius atskirų asmenybių veiksmus pajungti didelių grupių interesams. <...> apskritai pasitikėjimas turi būti grindžiamas bendromis bendruomeninėmis normomis ir vertybėmis, kurias individai perima formuojantis pamatiniam pasitikėjimui. Nors ir paradoksiška, bet tai ypač svarbu nuolat vykstant socialiniams pokyčiams. Kitaip tariant, nuolatinis ryšio tarp individualaus ir objektyvaus socialinio pasaulio balansavimas turi būti grindžiamas pamatinio pasitikėjimo palaikymu. Šią funkciją turi atlikti ir teisė. Tai reiškia, kad teisės normų turinys turi būti moralinis – išreikšti bendruomeninę, o ne vien valdymo institucijų valią.“ Literatūroje taip pat rašoma, kad „pasitikėjimą įstatymu lemia tam tikri sąveikaujantys veiksniai, į kuriuos atsižvelgti ne visada yra galimybių. Patikimai nustatyta, kad pasitikėjimas įstatymu sustiprėja, kai įstatymo nuostatos sutampa su didesnės visuomenės dalies socialiniais lūkesčiais, poreikiais ir interesais. Kuo didesnę naudą visuomenė gali gauti iš naujo teisinio reguliavimo, tuo labiau ji laikosi tų teisinių paliepimų ir atvirksčiai.“²³²

Akivaizdu, kad asmeniui pasitikėjimas formuojasi per stebėseną, kokios aplinkos bendros normos, vertybės egzistuoja ir ar jam jos priimtinos bendrąja prasme. Jeigu nenusiviliama dėl tokių vertybių laikymosi, tikėtina, pasitikėjimas tvirtėja ir ilgainiui įgyjamas besąlygiškas pasitikėjimas²³³. Analizuojant asmeninio pasitikėjimo ir teisingumo sistemos sąsają, doktrinoje teigiama, kad kuo daugiau žinių teisėjai valstybėje

228 Herlin-Karnell, E. *Constitutional Principles in the Area of Freedom, Security and Justice* (Diego Acosta Arcarazo & Cian C. Murphy eds., 2014), 42.

229 *Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000), 517.

230 McKnight, H., Chervany, N. L. „Trust and Distrust Definitions: One Bite at a Time“. In Rino Falcone, Munindar Singh and YaoHua Tan (eds), *Trust in Cyber-societies* (Springer, 2001), 40.

231 Šlapkauskas, V. „Pasitikėjimas – teisės socialinio veiksmingumo veiksnys“. *Jurisprudencija* 24(16) (2002): 184–195.

232 *Ibid.*

233 Xanthopoulou, E. „Mutual Trust and Rights in the Criminal and Asylum Law: Three Phases of Evolution and the Uncharted Territory Beyond Blind Trust“, *Common Market Law Review* 55 (2018): 489, 497–498, 505–507; Luhmann, N. *Law as A Social System* (Oxford University Press, 2004), 180–199.

narėje gali įgyti apie kitas teisinės sistemas ir jų veikėjus, tuo didesnė tikimybė, kad tas pasitikėjimas bus įgytas ir dokumentai, veiksmai ar kt. iš kitos valstybės narės bus įgyvendinti sklandžiau²³⁴. Šis argumentas atitinka supratimą, kas yra „racionalus“ abipusis „pasitikėjimas“²³⁵, kurį sukuria baudžiamosios teisės normų ir jų taikymo kitose valstybėse narėse išmanymas²³⁶. Tai, kaip „vykdantys“ teisėjai suvokia (subjektyviai), kaip kitos valstybės geba laikytis pagrindinių žmogaus teisių nuostatų yra esminis tinkamo abipusių veiksmų pripažinimo veiksnys²³⁷. Pavyzdžiui, asmenų perdavimo atveju teisėjai visų pirma turi tikėti, kad perdavimas yra teisėtas, t. y. suvokti, kad asmenims, kuriuos jie turi perduoti, bus taikoma tinkama procedūra, gerbiant bendrus pagrindinių teisių standartus²³⁸. Panaikinti teisėjų įtarumo jausmą, kai jie vykdo abipusio pripažinimo prašymus, pvz., kad abipusio pripažinimo priemonė konkrečiu atveju neatitinka pagrindinių asmenų teisių standartų, praktiškai neįmanoma²³⁹. Šiuo atveju, jei pasitikėjimo nėra (pasitikėjimas *in concreto*²⁴⁰), teisiniai svertai tampa antraeiliais²⁴¹, nes tikėtina, kad teisėjas ieškos būdų, kaip tokį prašymą, kurio turiniu iš esmės nepasitiki, atmesti.

234 2017 m. vasario 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *CK and Others prieš Slovėniją* byloje, C-578/16 PPU, 80–89 punktai. Pavyzdžiui, Teisingumo Teismas pabrėžia, kad „žinios“ yra pagrindinis faktorius, kuriantis „abipusio pasitikėjimą“ jausmą ES prieglobsčio teisės srityje.; Wischmeyer, T. „Generating trust through law? Judicial cooperation in the European Union and the „principle of mutual trust“. *German Law Journal* (2016): 339.

235 Giddens, A. *The Consequences of Modernity* (Polity Press, 1990); Luhmann, N. „Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives“. In Gambetta, D (ed.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations* (Electronic edition, University of Oxford, 2000) – diskusija apie racionalų pasitikėjimą.

236 European Network of Councils for the Judiciary, „Mutual Confidence 2009–2010 – Report and Recommendations“ (2010). www.encj.eu/images/stories/pdf/mutualconfidence/mc2009-2010en.pdf; Commission, „Building Trust in EU-Wide Justice: A New Dimension to European Judicial Training“, COM (2011) 551 final.

237 Wischmeyer, T. „Generating trust through law? Judicial cooperation in the European Union and the „principle of mutual trust“. *German Law Journal* 17 (2016): 340–350.

238 Hardin, R. *Trust and Trustworthiness* (Russell Sage Foundation, 2002), 1 daLis: Tyler, T. R. „Public Trust and Confidence in Legal Authorities: What Do Majority and Minority Group Members Want from the Law and Legal Institutions?“, *Behavioural Science and Law* 19 (2001): 215.

239 Nollkaemper, A. „The Role of National Courts in Inducing Compliance with International and European Law – A Comparison“. In Cremona, M (ed.), *Compliance and Enforcement of EU Law* (Oxford University Press, 2012); Conant, L. „Compliance and What EU Member States Make of It“. In Cremona, M., Beach, D., „Why Governments Comply: An Integrative Compliance Model that Bridges the Gap between Instrumental and Normative Models of Compliance“, *Journal of European Public Policy* 12 (2005): 113.

240 Wischmeyer, T. „Generating trust through law? Judicial cooperation in the European Union and the „principle of mutual trust“. *German Law Journal* 17 (2016): 362–363; Lavenex, S. „Mutual recognition and the monopoly of force: limits of the single market analogy“. *Journal of European Public Policy* 14, (2007): 764–772.

241 Scholz, J. T., Pinney, N. „Duty, Fear, and Tax Compliance: The Heuristic Basis of Citizenship Behavior“. *American Journal of Political Science* 39 (1995): 490; Scholz, J. T. „Enforcement Policy and Corporate Misconduct: The Changing Perspective of Deterrence Theory“. *Law and Contemporary Problems* 30

Apariamu atveju svarbus ne tik žmogiškasis, bet ir tarpinstitucinis pasitikėjimas. Jau minėta, kad, priklausomai nuo kalbinės reikšmės, pasitikėti kuo nors reiškia laikyti ką nors patikimu arba, kitaip tariant, verta pasitikėti. Tai tikėjimas, kad kas nors pasielsg tinkamai, saugiai ir pagal mūsų interesus. Kyla klausimas, kaip ugdomas tarpvalstybinis (tarpinstitucinis pasitikėjimas)? Ar įmanoma tiesiog preziumuoti pasitikėjimą, skirtingai nei žmogiškuoju pasitikėjimo atveju?

Abipusis pasitikėjimas ES teisėje yra tarpinstitucinio pasitikėjimo pavyzdys. Pasitikėjimas apima du subjektus, t. y. patikėtąjį („A“) ir patikėtinį („B“), bet, kaip pabrėžia kai kurie autoriai, labai svarbu tiksliai nustatyti, koks yra pasitikėjimo objektas²⁴². Europos Sąjunga savo bendradarbiavimo pamatus kuria remdamasi abipusio pasitikėjimo prielaida: manoma, kad ES narės pasitiki viena kitos teisingumo sistema, nes jos yra įsipareigojusios laikytis žmogaus teisių ir teisinės valstybės principų. Pasitikėjimas šiuo atveju pasireiškia tuo, jog prašančiajai valstybei pateikus prašymą dėl informacijos suteikimo, duomenų surinkimo ar pateikimo vykdančioji valstybė turėtų net nesuabejoti tokio prašymo teisėtumu. Vykdančioji valstybė, visiškai pasitikėdama prašančiosios valstybės teisine sistema, turėtų atsakyti vykdyti tokio prašymo kontrolę. O gavus duomenis iš užsienio valstybės neturėtų kilti klausimas dėl tų duomenų gavimo teisėtumo ir leistinumo. Taigi abipusis pasitikėjimas įgyvendinamas tuomet, kai valstybės vienodai vertina tiek savo, tiek svečioje šalyje surinktus duomenis iš esmės kaip vienodai teisėtus²⁴³.

Galima teigti, kad abipusio pasitikėjimo egzistavimas yra glaudžiai susijęs su valstybių narių pagarba pagrindinėms vertybėms, visų pirma – pagrindinėms teisėms, kurias pripažįsta visa Sąjunga. ESTT savo nuomonėje²⁴⁴ dėl prisijungimo prie EŽTK konstatavo, kad abipusis pasitikėjimas valstybėms narėms, išskyrus išskirtines aplinkybes, turi būti grįstas pasitikėjimu, kad visos kitos valstybės narės laikosi ES teisės ir ypač pripažintų pagrindinių teisių. ES Komisija taip pat paskelbė, kad aukštas pasitikėjimo lygis yra būtinas sklandžiam skirtingų valstybių narių teismų bendradarbiavimui²⁴⁵. Vis dėlto kritikai teigia, kad tokio pasitikėjimo realybėje nėra²⁴⁶. Dar daugiau,

(1998): 254; Paternoster, R. „How Much Do We Really Know about Criminal Deterrence?“ *Journal of Criminal Law and Criminology* 100 (2010): 765.

242 Willems, A. „Mutual Trust as a Term of Art in EU Criminal Law: Revealing its Hybrid Character“. *European Journal of Legal Studies* 9(1) (2016): 211; Schwarz, M. „Let's talk about trust, baby! Theorizing trust and mutual recognition in the EU's area of freedom, security and justice“. *Eur Law J.* (2018): 1–18. <https://doi.org/10.1111/eulj.12268>.

243 Jurka, R., Navickaitė, S. „The Challenges of International Cooperation in Criminal Proceedings in the Light of Harmonisation the EU Law and State's National Law“. *Probleme actuale în dreptul penal european* / coord.: Viorel Pașca, Flaviu Ciopec. București : Universul Juridic, 2017.

244 Opinion 2/13 EU:C:2014:2454. <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TEXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002>.

245 Europos Komisija, 2013a.

246 Konstadinides, T. „The Europeanisation of Extradition: How Many Light Years Away to Mutual Confidence?“. In C. Eckes and T. Konstadinides (eds.), *Crime Within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order* (CUP, 2011), 192, 194; Möstl, M. „Preconditions and Limits of Mutual

teigiama, kad atsižvelgiant į didelius teisinių sistemų skirtumus visoje Europoje tiesiog neįmanoma manyti, kad visos jos laikosi panašių teisingumo, sąžiningumo ir žmogaus teisių standartų²⁴⁷. Kitur rašoma, kad abipusis pasitikėjimas egzistuoja, tačiau dar neįgavo norminio statuso. Šis principas panašesnis į ketinimų pareiškimą, t. y. jis suvokiamas kaip požiūrio „iš viršaus į apačią“ rezultatas²⁴⁸. Taigi pastebėtina, kad šiandien sudėtinga rasti objektyvius empirinius ir sistemingus ES narių tarpusavio pasitikėjimo vertinimus. Todėl diskutuotina, kas lemia tarpinstitucinį pasitikėjimą ir ar tikrai neįmanoma paneigti skeptikų teiginių šiuo klausimu.

Institucinis pasitikėjimas neišvengiamai formuojasi per institucinę istoriją – abipusės veiksmų tipizacijos procese „dalyvauja“ ne tik individai, bet ir socialinis kontekstas, taip pat istorinės labai lėtai besikeičiančios aplinkybės, kurioms esant bendruomenėse atsiranda bendri įpročiai, tradicijos, papročiai ir įstatymai. Taigi mokslinėje literatūroje galima rasti apibūdinimų, jog moralės „etimologija visų pirma nurodo socialinį kontekstą, kuriame etika, moralė arba dorovė iš pradžių egzistuoja kaip bendras įprotis, kaip bendruomenės tradicija, paprotys ir įstatymas. Tik vėliau tų žodžių reikšmė įgyja subjektyvų ir individualų asmeninės moralinės nuostatos bei charakterio aspektą.“²⁴⁹ Bet ir tuomet čia išlieka bendruomeninis matmuo: išankstinis moralinių dalykų supratimas, būdingas mus supantiems žmonėms. Jį sudaro tokie elementai kaip moralinis vertinimas, sąžinė, savanoriškumas, atsakomybė, socialinis ryšys, savigarbos suvokimas (savęs vertinimas). Visus šiuos elementus jungia juos aprėpiantis prasmės ryšys, sukuriantis pasitikėjimą tarp žmonių, kuriems būdingas išankstinis moralinių dalykų supratimas. Be tokio išankstinio supratimo apskritai negalėtume įsivaizduoti moralinių diskursų ir pasitikėjimo²⁵⁰.

Dar konkrečiau, mokslinėje literatūroje aiškinama, kad tarpinstitucinis pasitikėjimas suvokiamas kaip lūkestis, kad bendradarbiaujantis partneris veiks nuspėjamai, patikimai ir sąžiningai. Tai reiškia, kad institucijos partnerės veiks nuosekliai, vykdys savo įsipareigojimus ir vengs oportunistinio²⁵¹. Pagrindinis tarpinstitucinis pasitikėjimo šaltinis kyla iš institucinio konteksto, kuriame yra bendradarbiaujantys partneriai. Kitaip tariant tarpinstitucinis pasitikėjimas dažnai grindžiamas partnerių institucijų

Recognition“. *Common Market Law Review* 47(2) (2010): 405, 419; Asp, P. „Basic Models of a European Penal Law: Mutual Recognition, Cooperation, Harmonisation“. *Europäischer Juristentag* 4 (2008): 259, 264.

247 *Supra* note 222, Vernimmen-Van Tiggelen ir Surano, L.; Alegre, S., Leaf, M. „Mutual Recognition in European Judicial Cooperation: A Step Too Far Too Soon? Case Study—the European Arrest Warrant.“ *European Law Journal* 10 (2004): 200–217.

248 Fichera, M. (2009a) „The European Arrest Warrant and the Sovereign State: A Marriage of Convenience?“, *European Law Journal* 15(1): 70–97; Fichera, M. (2009b) „The Implementation of the European Arrest Warrant in the European Union: Policy and Practice“, PhD thesis, University of Edinburgh.

249 Anzenbacher, A. *Etikos įvadas* (Vilnius: Aidai, 1995), 17.

250 *Ibid.*

251 Dyer, J. H., Chu, W. „The role of trustworthiness in reducing transaction costs and improving performance: empirical evidence from the United States, Japan, and Korea“. *Organization Science* 14(1) (2003): 57–68.

panašumu, nes toks panašumas sukuria bendrą aiškių ir numanomų žinių apie bendradarbiaujančių partnerių elgesio praktiką. Politologijoje šiuo klausimu netgi pažymima, kad valstybės, turinčios panašų režimą, yra labiau linkusios bendradarbiauti²⁵². Įrodyta, kad teisinės sistemos panašumas stiprina abipusę teisinę pagalbą ir bendradarbiavimą²⁵³, taip pat palengvina valstybių ir tarptautinių teismų bendradarbiavimą²⁵⁴. Manoma, kad nacionaliniai teisėjai linkę pasitikėti ESTT, kai mano, kad ES ir nacionaliniai teisės principai yra suderinami²⁵⁵.

ES priimtų parengiamųjų dokumentų dėl procesinių teisių persvarstymas rodo, kad tikroji „pasitikėjimo“ problema yra susijusi su skirtingu esamų pagrindinių teisių standartų taikymu, o ne su tuo, kad formalių standartų nėra²⁵⁶. Teigiama, kad valstybės narės nesuvokia, kad jos gali pasitikėti kitų valstybių narių baudžiamojo teisingumo sistemų tinkamumu abipusio pripažinimo tikslais. Šį suvokimą sustiprina tai, kad valstybės narės skirtingai laikosi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos procedūrinių garantijų, ir tai, kad EŽTT nustato, kad valstybės narės pažeidė tas procedūras. Šis suvokimas paskatino viešai spėlioti, koks yra kitų valstybių narių baudžiamojo teisingumo sistemų „tinkamumas“. Komisijos teigimu, šie veiksniai, vertinti kartu, trukdo kurti abipusį pasitikėjimą, kuris yra abipusio pripažinimo pagrindas²⁵⁷.

Šios įžvalgos gana aiškiai atskleidžia, kodėl vis dėlto kyla trintis dėl abipusio pripažinimo principo jį taikant laisvo įrodymų judėjimo procese tarp valstybių narių. Tai, kokia yra valstybių institucijų reputacija ginant žmogaus teises arba bendradarbiavimo patirtis, gali lemti valstybių narių (ne)pasitikėjimą tiriant tarpvalstybinį elementą turinčius nusikaltimus. Taip pat, kaip matyti iš politologų vertinimų, svarbu, kad valstybių narių institucijų vertybiniai pagrindai būtų analogiški arba bent jau iš esmės artimi. Galima teigti, kad, kol nežinoma, koks yra valstybės narės požiūris į asmenų teisių ir laisvių užtikrinimą, teisinės sistemos nepažinimas galiausiai lemia ir teisinį netikrumą, o viso to padarinys yra nepasitikėjimas svečios šalies galimybėmis

252 Leeds, B. A. „Domestic political institutions, credible commitments, and international cooperation“. *American Journal of Political Science* 43(4) (1999): 979–1002; Gartzke, E., Weisiger, A. „Fading friendships: Alliances, affinities and the activation of international identities“. *British Journal of Political Science* 43(1) (2013): 25–52.

253 Efrat, A., Newman, A. L. „Deciding to defer: the importance of fairness in resolving transnational jurisdictional conflicts“. *International Organization* 70(2) (2016): 409–441; Efrat, A., Newman, A. L. „Divulging data: domestic determinants of international information sharing“. *Review of International Organizations*, June (2017): 1–25.

254 Mitchell, S. M., Powell, E. J. *Domestic Law Goes Global: Legal Traditions and International Courts* (New York: Cambridge University Press, 2011).

255 Mayoral, J. A. „In the CJEU judges trust: a new approach in the judicial construction of Europe“. *JCMS: Journal of Common Market Studies* 55(3) (2017): 551–568.

256 Commission, „Commission Staff Working Document – Proposal for a Council Framework Decision on the right to interpretation and translation in criminal proceedings Accompanying the Proposal for a Framework Decision on the right to interpretation and to translation in criminal proceedings, Impact Assessment“. SEC (2009) 915, 9–16.

257 *Ibid.*

užtikrinti pagrindines teises ir laisves, atliekant veiksmus baudžiamuosiuose procesuose. Šis pojūtis gerai suprantamas, tačiau formaliai niekaip negali būti įtvirtintas – arba pasitiki arba ne²⁵⁸. Esant nepasitikėjimo apraiškoms neabejotinai valstybės atsisakys abipusio pripažinimo, tačiau tai greičiausiai įformins ieškodamos bent jau formalių išduodančiosios valstybės pažeidimų. Tokiu atveju susiformuoja tarsi nebylusis ir formaliai nepagrįstas atsisakymo vykdyti prašymą pagrindas – nepasitikėjimas valstybe, jos institucijomis. Toks valstybių nepasitikėjimas viena kita, atsižvelgiant į mastą, gali rimtai pakenkti tolimesniam laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kūrimui bei laisvo įrodymų judėjimo plėtojimui.

Tarptautiniai ir nacionaliniai teismai šiuo klausimu pažymi: „abipusio pasitikėjimo principas reikalauja, kad kiekviena valstybė manytų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės laikosi Europos Sąjungos teisės ir ypač šioje teisėje įtvirtintų pagrindinių teisių, o valstybių narių tarpusavio pripažinimo ir pasitikėjimo principų apribojimai gali būti nustatyti tik išimtinėmis aplinkybėmis“²⁵⁹, „Abipusio pasitikėjimo principas reikalauja, kad kiekviena valstybė būtų užtikrinta, jog išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, prašančioji valstybė laikosi tarptautinės teisės ir ypač šioje teisėje įtvirtintų pagrindinių teisių, o valstybių tarpusavio pripažinimo ir pasitikėjimo principų apribojimai gali būti nustatyti tik išimtinėmis aplinkybėmis. Dėl to vykdančios šalies kompetentinga teisminė institucija turi tikėti, kad išdavus asmenį prašančiajai valstybei baudžiamasis procesas prieš jį bus vykdomas užtikrinant šio asmens pagrindinių teisių ir laisvių apsaugą“²⁶⁰.

Daugelyje ESTT bylų, kuriose aiškinamas abipusio pripažinimo principas (išsamiau analizuojama tolimesniame skyrelyje), atsispindėdavo šio principo derinimas „iš viršaus į apačią“, tačiau toliau analizuojant šio principo pritaikymą matyti, kad požiūris gali ir keistis. ESTT nebesiekia primesti pasitikėjimo iš viršaus, jis labiau palaiko valstybių narių sistemas, per kurias galima sukurti ir plėtoti pasitikėjimą – pasitikėjimas per sisteminį derinimą. Dar daugiau, ESTT sudarė sąlygas apriboti ES teisės veiksmingumo principą ir stiprinti asmens žmogaus teisių apsaugą. Tai buvo padaryta nustatant

258 Abipusis pasitikėjimas – labai abstrakti konstrukcija, kuri atrodo labiau ideologinė. Suominen, A. *The Principle of Mutual Recognition in Cooperation in Criminal Matters* (Intersentia, 2012), 47.

259 Teisingumo Teismo 2016 m. balandžio 6 d. sprendimas *Aranyosi ir kt.* (sujungtos bylos C-404/15 ir C-659/15 PPU). Teismas nagrinėjo kelis aktualius klausimus: ar Pagrindų sprendimo 1 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti taip, kad, kai yra svarių argumentų dėl laikymo laisvės atėmimo įstaigose išduodančioje valstybėje narėje sąlygų nesuderinamumo su pagrindinėmis teisėmis, ypač su Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 4 straipsniu, vykdančioji teisminė institucija gali arba turi atsisakyti vykdyti Europos arešto orderį, išduotą dėl asmens siekiant patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn, arba įvykdyti laisvės atėmimo bausmę, arba ar ji gali, ar turi šio asmens perdavimo atveju gauti iš išduodančiosios valstybės narės informaciją, leidžiančią užtikrinti šių laikymo laisvės atėmimo įstaigose sąlygų suderinamumą su pagrindinėmis teisėmis; taip pat ar Pagrindų sprendimo 5 straipsnį ir 6 straipsnio 1 dalį reikia aiškinti taip, kad tokią informaciją gali pateikti išduodančiosios valstybės narės teisminė institucija, o gal šios informacijos pateikimas priskiriamas prie šios valstybės narės nustatytos kompetencijos.

260 Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gruodžio 20 d. byla Nr. 1N-18-870/2019.

visavertį konstitucinį abipusio pasitikėjimo principą²⁶¹. Taip elgdamasis ESTT, tikėtina, siekia atkurti valstybių narių ir pačios ES institucijų pasitikėjimą.

Teisiniuose ir politiniuose diskursuose pasitikėjimas gali būti laikomas normatyviniais tarpvalstybinio valstybių narių bendradarbiavimo „klijais“²⁶². Todėl šį jausmą vertėtų stiprinti pirmiau atskleidus nepasitikėjimą keliančias priežastis. ES turėtų dinti savo pastangas skatinti abipusį pasitikėjimą tokiomis priemonėmis kaip teisėjų ir kitų tyrimuose dalyvaujančių pareigūnų / darbuotojų mokymai, įvairių šalių ikiteisminių ir teisminių institucijų kontaktų ir susitikimų palengvinimas ir pagrindinių minimalių baudžiamojo proceso taisyklių kūrimas²⁶³. Suprantama, kad susiduriama su didžiuliu iššūkiu bandant suvienodinti baudžiamojo teisingumo sistemas, jos skiriasi savo institucijomis, taisyklėmis ir procedūromis. Tuomet galbūt vertėtų pripažinti valstybių narių skirtumus ir supažindinti su jais valstybes nares. Remiantis pasitikėjimo turiniu vien toks aiškus kitos valstybės teisinis reguliavimas gali turėti didesnę teigiamą poveikį pasitikėjimui, nei siekis skubotai kurti vienodą baudžiamojo teisingumo standartų iliuziją, kuri gali turėti priešingą poveikį.

Taigi abipusis pripažinimas laisvo įrodymų judėjimo procese suponuoja abipusį pasitikėjimą ir negali būti pasiektas, jei jo nėra. Bendro tikslo sukurti bendrą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę negalima pasiekti be valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo atitinkamomis baudžiamojo teisingumo sistemomis²⁶⁴. Tačiau tai, kad valstybės narės susitarė dėl bendro tikslo įgyvendinti abipusį pripažinimą, savaime negali sukurti pasitikėjimo. Abipusio pasitikėjimo egzistavimą pirmiausia lemia prielaida, kad valstybės narės turi bendrų vertybių, o tarp šių vertybių – ir pagrindinės teisės. Abipusis pasitikėjimas, taigi ir sklandus laisvas įrodymų judėjimas, įmanomas tik tuo atveju, jei visoms valstybėms narėms būtų nustatytas bendrų pagrindinių teisių rinkinys, kuris tinkamai taikomas ir užtikrina aukšto lygio asmenų apsaugą visoje ES. Analizė

261 Teisingumo Teismo 2016 m. balandžio 6 d. sprendime *Aranyosi ir kt. (sujungtos bylos C-404/15 ir C-659/15 PPU)* nurodė, kad vykdančioji teisminė institucija gali arba privalo atsakyti vykdyti Europos arešto orderį, išduotą asmeniui, siekiant patraukti baudžiamojon atsakomybėn, arba vykdyti laisvės atėmimo bausmę, arba gali arba privalo nustatyti, kad to asmens perdavimas būtų sąlyginis, gavus iš išduodančiosios valstybės narės informaciją, leidžiančią įsitikinti, kad tos sulaikymo sąlygos yra suderinamos su pagrindinėmis teisėmis.

262 Vermeulen, G. „Flaws and Contradictions in the Mutual Trust and Recognition Discourse“. In N. Persak (ed.), *Legitimacy and Trust in Criminal Law, Policy and Justice* (Ashgate, 2014), 153–175.

263 Komisijos ir ESTT nuomone, valstybių narių tarpusavio pasitikėjimas pagrįstas taisyklių lygiavertiškumo samprata. Pasitikėjimas neprivalo būti nustatytas įstatyme, jis preziumuojamas. Gözütok ir Brügge išvados perteikia mintį, kad visos baudžiamojo teisingumo sistemos ES yra pakankamai lygiavertės, kad būtų pasiekti su baudžiamąja teise susiję tikslai, ypač patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir teisti nusikaltimą padariusius asmenis. Su tokia nuomone negalima sutikti. Iš dalies nesutiktina su šia nuomone vien dėl pozicijos, jog pasitikėjimą galima preziumuoti. Sprendžiant iš pasitikėjimo turinio, anaipol taip nėra. Svarstytina, kad galbūt toks nusistatymas neskatina puoselėti pasitikėjimo, o tai esminė kliūtis taikyti abipusį pripažinimą saugumo, laisvės ir teisingumo erdvėje.

264 AG Colomer Opinion in Joined Cases C-187/01 and 385/01 Criminal Proceedings against Hüseyin Gözütok and Klaus Brügge EU:C:2002:516, [124].

rodo, kad „pasitikėjimo stiprinimas“ ES įrodymų judėjimo erdvėje²⁶⁵ yra sudėtingas, bet būtinas veiksmas norint užtikrinti laisvą įrodymų judėjimą.

2.3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo vaidmuo plėtojant abipusio pripažinimo principą laisvo įrodymų judėjimo procese

Iš atliktos analizės aišku, kad po Lisabonos sutartyje įtvirtintos nuostatos, kad „teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose Sąjungoje grindžiamas nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu <...>“, šioje srityje priimtose bendradarbiavimo priemonės išskirtinai grindžiamos abipusio pripažinimo principu. Kaip tik šiuo principu grindžiama ir visa įrodymų judėjimo sistema.

Atsižvelgiant į tai, kad ESTT atlieka labai svarbų teisės aiškintojo vaidmenį Europos Sąjungoje, nes pagrindinė ESTT funkcija – užtikrinti nuoseklų ES teisės aiškinimą ir taikymą visose ES valstybėse narėse²⁶⁶, svarbu atlikti ESTT sprendimų, susijusių su abipusio pripažinimo principu, analizę. Analizė norima atskleisti ESTT poziciją dėl abipusio pripažinimo principo apimties ir turinio. Iš teisės aktų leidybos ir doktrininio aiškinimo yra užuominų apie abipusį pripažinimo principą kaip absoliutų. Tačiau po truputį randasi ir šio principo nugincijimo (angl. *rebuttable*) galimybių.

Taigi praktiniam pritaikomumui įrodymų judėjimo procese neišvengiamai svarus vaidmuo tenka išskirtinai ESTT praktikai, kuri ir formuoja ES poziciją ir šio principo kontekste. Galima teigti, kad ESTT delsė tiesiogiai pasisakyti abipusio pripažinimo principo ir žmogaus teisių pusiausvyros klausimu, nors, tikėtina, tokių pasisakymų laukė ir mokslininkai, ir praktikai. Vis dėlto ESTT ilgainiui pripažino abipusio pripažinimo principą kaip norminį, kuriuo grindžiamos valstybių bendradarbiavimo reguliavimo priemonės. Daugelis bylų, kuriose ESTT pasisako dėl abipusio pripažinimo principo, yra susijusios su EAO taikymu. Tačiau tai nepaneigia abipusio pripažinimo principo vertinimo reikšmės bendradarbiaujant valstybėms narėms ir kitomis teisinėmis priemonėmis, kai kalbama apie laisvą įrodymų judėjimą. Kaip teigė ESTT teisėjas²⁶⁷, abipusis užsienio teismų sprendimų ir sprendimų pripažinimas priklauso nuo abipusio pasitikėjimo, ir jei šį tarpusavio pasitikėjimą pakeistume griežta dvigubos kontrolės sistema (kai, pvz., prašančioji valstybė pateikia EAO su atitinkama informacija, o prašomoji valstybė ima tą informaciją revizuoti), galima būtų teigti, kad atšauktas svarbus ne vieną dešimtmetį puoselėtas bendradarbiavimo elementas. Taip pat pripažįstama, kad bendradarbiavimo stiprinimas abipusiu pripažinimu natūraliai grindžiamas idėja ir prielaida, kad visos atitinkamo ES ar tarptautinio susitarimo šalys

265 Kai kur autoriai įvardija dar platesnį terminą – Europos teisinę erdvę (angl. *European legal space*). Panov, S. „Harmonize, Recognize or Minimize: A Borderless European Judicial Space? The Application of the European Arrest Warrant and Its Effect on EU Integration“. Birmingham Law School. <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/gcfe/bjfe/issue-3/3-3-stoyan-panov.pdf>.

266 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/26/the-court-of-justice-of-the-european-union>.

267 Judge Lars Bay Larsen, draft speaking note Presentation Brussels on Friday 9 May 2014. http://www.aca-europe.eu/seminars/Brussels2014/Table1_BayLarsen.pdf.

iš tikrųjų užtikrina tam tikras būtinas minimalias pagrindines teises. Tačiau disertacinis tyrimas rodo, kad tokia prielaida negalima. ESTT taip pat tapo nuosaikesnis ir ėmė ieškoti abipusio pripažinimo principo ir žmogaus teisių garantijų pusiausvyros.

Analizuojant ESTT praktiką dėl abipusio pripažinimo principo aiškinimo, iškart galima matyti, kad įprastomis sąlygomis abipusio pripažinimo principas laikomas valstybių narių pareiga. Valstybės privalo taikyti abipusio pripažinimo principą ir vykdyti išduotus orderius / prašymus. Tai aiškiai nurodoma *Mantello*²⁶⁸ byloje. Šioje byloje abipusio pripažinimo principas buvo nagrinėjamas per EAO 3 straipsnio 2 dalies privalomą *ne bis in idem* atsisakymo pagrindą. Italijos valdžios institucijos išdavė EAO, skirtą Italijos piliečio, gyvenančio Vokietijoje, arešto ir perdavimo tikslais, kad būtų įvykdyta 2005 m. baudmė už prekybą narkotikais. Tuo metu asmeniui nebuvo pareikšti jokie kaltinimai dėl tariamos narystės nusikalstamoje organizacijoje. Tačiau 2008 m. dėl šių nusikaltimų buvo išduotas EAO, o Vokietijoje asmuo suimtas. Kilo klausimas, ar ankstesnis Mantello teistumas 2005 m. (ne)leido Vokietijai vykdyti EAO. Vokietijos teismas teigė, kad, kai 2005 m. Mantello buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už prekybą narkotikais, Italijos valdžios institucijos turėjo turėti pakankamai įrodymų, kad galėtų pareikšti jam kaltinimus ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn už narystę nusikalstamoje organizacijoje, bet to nepadarė dėl taktinių priežasčių, nes tai būtų trukdę tęsti tyrimą. Ar tai pažeidė *ne bis in idem*, t. y. privalomą atsisakymo išduoti EAO pagrindą? Kiek vykdančioji institucija gali savarankiškai priimti sprendimą, remdamasi savo analize, kai tikrina išduodančiosios valstybės institucijų veiksmus? Šioje byloje ESTT nurodė, kad abipusio pripažinimo principas, kuriuo pagrįsta pagrindų sprendimo sistema, remiantis šio sprendimo 1 straipsnio 2 dalimi, taip pat reiškia, kad valstybės narės iš principo privalo vykdyti Europos arešto orderį²⁶⁹. Jos gali atsisakyti vykdyti tokį orderį tik Pagrindų sprendimo 3 straipsnio numatytais privalomo nevykdymo atvejais ir 4 straipsnyje numatytais atvejais. Galiausiai Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad vykdančioji teisminė institucija neturi pagrindo dėl tokio sprendimo taikyti Pagrindų sprendimo 3 straipsnio 2 dalyje numatyto privalomo atsisakymo vykdyti EAO pagrindą.

Analogiškos nuostatos atspindi ir B. Byloje. Čia Teismas vėl atkreipia dėmesį į tai, kad EAO sistema pagrįsta abipusio pripažinimo principu. Tik šioje byloje Teismas, be kita ko, reikšmingai pasisakė, kad tai vis dėlto nereiškia absoliučios pareigos vykdyti išduotą arešto orderį. Iš tikrųjų ši sistema palieka valstybės narės galimybę konkrečiais atvejais leisti kompetentingoms teisminėms institucijoms nuspręsti, kad skirta baudmė turi būti vykdoma išduodančiosios valstybės narės teritorijoje. Tai konkrečiai nustatyta Pagrindų sprendimo 2022/584 4 straipsnio 6 punkte ir 5 straipsnio 3 punkte. Abiem tame sprendime taikomomis nuostatomis, be kita ko, siekiama suteikti ypatingą reikšmę galimybei padidinti prašomo perduoti asmens galimybės socialiai

268 2010 m. lapkričio 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Gaetano Mantello* byloje, C-261/09.

269 Taip pat vadovavosi 2008 m. gruodžio 1 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Leymann ir Pustovarov* byloje, C388/08 PPU 51 punktu.

reintegrui atlikus skirtą bausmę²⁷⁰. Tokios pat nuostatos randamos dar ankstesnėje *Wolzenburg* byloje²⁷¹.

Kita reikšminga byla aiškinant abipusio pripažinimo principą yra *N. S.*²⁷². Joje nagrinėtas prieglobsčio klausimas ir paneigta abipusio pasitikėjimo prezumpcija, pasakyta plačiau apie abipusio pripažinimo principą. Nors, kaip minėta, šis sprendimas susijęs su prieglobsčio teise, jis pasirodė esąs reikšmingas, vėliau galintis atsispindėti ir nagrinėjant klausimus, susijusius su teisminiu bendradarbiavimu baudžiamosiose bylose. Teismas šioje byloje nurodė, kad pagal susiklosčiusias aplinkybes negalima preziumuoti, kad Europos Sąjungos laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje, grįstoje abipusiu pasitikėjimu kitos valstybės narės laikosi Europos Sąjungos teisės ir visų pirma pagrindinių teisių²⁷³. Taigi Teismas aiškiai apribojo abipusio pripažinimo prezumpciją, nes tai nesuderinama su valstybių narių pareiga taikyti reglamentą taip, kad jis atitiktų pagrindines asmenų teises²⁷⁴. Po *N. S.* bylos netrukus iškilo klausimas, ar tokia Teismo pozicija turėtų būti taikoma ir kitoms valstybių narių bendradarbiavimo formoms. Vieni teigė, kad logiška, jog sprendimas pagal analogiją turėtų būti taikomas ir kitoms teisingumo ir vidaus reikalų teisės sritims²⁷⁵. Kai kurie autoriai nurodė, kad *N.S.* byloje Teismo teiginiai reiškia tarpvalstybinio bendradarbiavimo „automatiškumo“ pabaigą ne tik dėl Dublino reglamento (prieglobsčio kontekste), bet ir dėl bendradarbiavimo baudžiamosios teisės ir civilinės teisės srityse²⁷⁶. Treti tvirtino, kad nėra jokios priežasties teigti, kad tokia jurisprudencija turėtų apsiriboti abipusiu pripažinimu vienoje konkrečioje dalyje ir neturėtų daryti įtakos abipusiam pripažinimui kitose bendradarbiavimo srityse (pavyzdžiui, bendradarbiavimo tarpvalstybinėse baudžiamosiose bylose)²⁷⁷.

Tai, kad ESTT išsakyta pozicija dėl abipusio pripažinimo taikymo *N. S.* byloje

270 2010 m. spalio 21 d. Teisingumo Teismo sprendimo *B.* byloje, C306/09, 50 ir 51 punktai.

271 2009 m. spalio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Wolzenburg* byloje, C123/08, 62 punktas.

272 2011 m. gruodžio 21 d. teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *N. S. ir kt. Prieš Secretary of State for the Home Department* bylose C-411/10 & C-493/10.

273 2011 m. gruodžio 21 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *N. S. ir kt. Prieš Secretary of State for the Home Department* bylose C-411/10 & C-493/10, 83 pastraipa; 2023 m. sausio 31 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Lluís Puig Gordi, Carles Puigdemont Casamajó, Antoni Comín Oliveres, Clara Ponsatí Obiols, Meritxell Serret Aleu, Marta Rovira Vergés, Anna Gabriel Sabaté* byloje, C-158/21, 93–94 punktai.

274 2011 m. gruodžio 21 d. teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *N. S. ir kt. Prieš Secretary of State for the Home Department* bylose C-411/10 & C-493/10, 99, 100, 104 pastraipos.

275 Peers, S. „Court of Justice: The NS and ME Opinions – The Death of “Mutual Trust”“. *Statewatch Analysis*, Sep. 22 (2011). <http://www.statewatch.org/analyses/no-148-dublin-mutual-trust.pdf>.

276 Mitsilegas, V. „The Limits of Mutual Trust in Europe’s Area of Freedom, Security and Justice: From Automatic Inter-State Cooperation to the Slow Emergence of the Individual“. *Y.B. Eur. L.* 319 (2012) (regarding an ASF wide assessment), 358.

277 Larsen, L. B. *Some Reflections on Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice, in Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh* (Pascal Cardonnel, Allan Rosas & Nils Wahl eds., 2012), 152.

turėjo įtakos ir baudžiamajai justicijai, rodo vėlesnis Teisingumo Teismo sprendimas *Melvin West*²⁷⁸ byloje. Vis dėlto pirmiausia Teisingumo Teismas pakartojo, kad EAO sistemoje veikia aukštas pasitikėjimo laipsnis, kuris turėtų egzistuoti ir tarp valstybių narių. O abipusio pasitikėjimo principas reiškia, kad draudžiama, jog pagal minėtą pamatinį sprendimą atsižvelgiant į kitoje valstybėje narėje anksčiau priimtą apkaltinamąjį nuosprendį būtų taikoma nacionalinė išankstinio pripažinimo procedūra ir kad tas nuosprendis dėl to būtų peržiūrėtas²⁷⁹. Tačiau sprendime taip pat nurodoma, kad tarpusavio pripažinimo principas nereiškia absoliučios pareigos vykdyti Europos arešto orderį. Valstybėms narėms palikta galimybė esant konkrečiai situacijai suteikti kompetentingoms teisminėms institucijoms galimybę atsisakyti perduoti asmenį²⁸⁰. Taigi tai reiškia, kad abipusio pripažinimo principas nenustato absoliučios pareigos vykdyti EAO²⁸¹ kalbant apie įvairias atsisakymo priežastis²⁸².

Radu byloje taip pat buvo nagrinėjamas EAO klausimas. Šioje byloje Teisingumo Teismas vėlgi nurodė, kad sprendimas turi būti aiškinamas atsižvelgiant į Sąjungos siekį tapti laisvės, saugumo ir teisingumo erdve. Tam jame įtvirtinta sprendimų baudžiamosiose bylose laisvo judėjimo sistema, taikoma ikiteisminiams ir galutiniams sprendimams. Šios sistemos išraiška praktiškai yra Europos arešto orderis. Orderiu įgyvendinamas abipusio pripažinimo principas, kurį Tamperės Europos Vadovų Taryba išvadose pavadino teismo bendradarbiavimo „kertiniu akmeniu“. Kad šis principas galėtų būti veiksmingai įgyvendintas, reikia didelio valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo²⁸³. Taigi Teismas leido suprasti, kad abipusio pripažinimo principas yra pagrindas ES įrodymų judėjimui, todėl turi būti vykdomas.

Vėlesniame *Melloni* sprendime²⁸⁴ Teismas pažymėjo, kad vykdančiajai teisminei institucijai leidžiama atsisakyti vykdyti EAO tik tada, kai atsisakymo pagrindai išsamiai išvardyti ir išdėstyti Pagrindų sprendime. Pagal analogiją tokia nuostata turėtų būti taikoma ir taikant priemones, padedančias gauti ir surinkti įrodymus kitoje valstybėje. ESTT vėlgi nukrypo nuo griežto abipusio pasitikėjimo reikalavimo. Jis pripažino, kad abipusio pasitikėjimo principas nėra absoliutus ir nepakeičia pareigos gerbti

278 2012 m. birželio 28 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Melvin West* byloje, C192/12 PPU.

279 *Ibid*, p. 38. Taip pat ESTT rėmėsi 2017 m. rugsėjo 21 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Beshkov* byloje, C171/16 36 punktu ir nurodyta jurisprudencija.

280 *Supra note* 276, *Melvin West* byloje, 64 punktas.

281 *Ibid*.

282 2010 m. spalio 21 d. Teisingumo Teismo sprendimas *I. B.* byloje, C-306/09, 50 punktas (nėra absoliučios pareigos vykdyti Europos arešto orderį).

283 2012 m. spalio 18 d. generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada *Radu* byloje, C396/11, 34 punktas.

284 2013 m. vasario 26 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Stefano Melloni prieš Ministerio Fiscal* byloje C-399/11; 2019 m. spalio 9 d. Teisingumo Teismo sprendimas *NJ (Vienos prokuratūra)* byloje, C489/19 PPU, EU:C:2019:849, 27 punktas; 2021 m. balandžio 29 d. Teisingumo Teismo sprendimas *X* byloje, C-665/20 PPU, 53 punktas; 2022 m. birželio 30 d. Teisingumo Teismo sprendimas *IR* byloje, C-105/21, 48 punktas.

pagrindines teises, jis grindžiamas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo principu²⁸⁵. Nacionalinės teisės sistemos gali užtikrinti lygiavertę ir veiksmingą pagrindinių teisių apsaugą, visų pirma įtvirtintą Pagrindinių teisių chartijoje ir pripažintą ES lygmeniu.

Teismas, analizuodamas abipusio pripažinimo principo taikymą finansinėms baudoms (Pamatinio sprendimo 2005/214 dėl abipusio pripažinimo principo taikymo finansinėms baudoms pagrindu) *Marián Baláz* byloje, taip pat nurodė, kad abipusio pripažinimo principas reiškia, kad valstybės narės iš principo privalo pripažinti pagal šio pamatinio sprendimo 4 straipsnį perduotą sprendimą skirti finansinę baudą, nereikalaujamos jokio kito formalumo ir nedelsdamos imtis visų jam įvykdyti būtinų priemonių. Dėl šios aplinkybės atsisakymo pripažinti ir vykdyti tokį sprendimą pagrindai turi būti aiškinami siaurai. Taip aiškinti reikia juo labiau dėl to, kad abipusiam valstybių narių pasitikėjimui, kuris yra teismų bendradarbiavimo Sąjungoje kertinis akmuo, pasiekti numatytos tinkamos garantijos²⁸⁶.

Dar konkrečiau Teisingumo Teismas pasisakė *Niculaie Aurel Bob-Dogi* byloje. Jis nurodė, kad savo ruožtu tarpusavio pripažinimo principas, kuriuo pagrįsta Europos arešto orderio sistema, grindžiamas valstybių narių abipusio pasitikėjimo principu, kad jų atitinkamos nacionalinės teisės sistemos gali užtikrinti lygiavertę ir veiksmingą pagrindinių teisių, pripažįstamų Sąjungos lygiu, visų pirma Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, apsaugą. Galiausiai reikia priminti, kad reikalavimas laikytis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos, kaip matyti iš jos 51 straipsnio 1 dalies, taikomas valstybėms narėms, taigi ir jų teismams, kai jie įgyvendina Sąjungos teisę, t. y. ir tuo atveju, kai išduodančioji ir vykdančioji teisminės institucijos taiko nacionalines nuostatas, priimtas vykdamas pagrindų sprendimą²⁸⁷.

Nepaisant pirmiau analizuotose bylose išsakytos ESTT pozicijos dėl nugincijamo abipusio pripažinimo principo statuso, lūžio tašku laikytina *Aranyosi ir Caldaru*²⁸⁸ byla. Joje ne tik pripažįstama, kad abipusio pripažinimo principas yra neabsoliutus, bet kartu nurodomi kriterijai, kuriais valstybė turėtų vadovautis vertindama šiuo principu grįstos priemonės išdavimo pagrįstumą. Šioje byloje teigiama, kad abipusio pripažinimo principas²⁸⁹ tarp valstybių narių yra labai svarbus ES teisėje, atsižvelgiant į tai, kad jis leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų²⁹⁰. ESTT ypač pabrėžė, kad abipusis

285 Teisingumo Teismas savo praktikoje tarpusavio pripažinimą laiko principu, neatsiejamu nuo abipusio pripažinimo principo, tačiau šiame tyrime tarpusavio pripažinimas laikomas abipusio pripažinimo pagrindu.

286 2013 m. lapkričio 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Marián Baláz* byloje, C60/12, 29, 30 punktai; 2020 m. kovo 4 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Centraal Justitieel Incassobureau, Ministerie van Veiligheid en Justitie (CJIB) prieš Bank BGŻ BNP Paribas S.A.* byloje, C-183/18, 50 punktas.

287 2016 m. birželio 1 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Bob-Dogi* byloje, C241/15, 46 ir 58 punktai.

288 2016 m. balandžio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Aranyosi ir Caldaru* sujungtose bylose 7C-404 ir C-659/15 PPU *Aranyosi and Caldaru*, 78 pastraipa.

289 ESTT abipusį pasitikėjimą įvardija kaip principą, nors šioje disertacijoje abipusis pasitikėjimas laikytinas abipusio pripažinimo principo pagrindu.

290 2019 m. sausio 10 d. Teisingumo Teismas sprendimas *ET* byloje, C-97/18, 16–17 punktai.

pasitikėjimas (kaip abipusio pripažinimo pagrindas – *aut. past.*) laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje reikalauja, kad valstybės narės manytų, jog visos kitos valstybės narės laikosi ES teisės, ypač pripažintų pagrindinių teisių kontekste. Teismas taip pat labai aiškiai nurodė, kad abipusio pripažinimo principo apribojimas tarp valstybių narių gali būti sukurtas išskirtinėmis aplinkybėmis²⁹¹. Tačiau Teisingumo Teismas kartu nurodė, kad ES antrinė teisė negali pakeisti pareigos gerbti ES pagrindines teises²⁹². Kitaip tariant, ES teisės veiksmingumas gali būti apribotas tik tokiu atveju, kai yra siekiama gerbti ES pagrindines teises. Teisingumo Teismas pripažino, kad išimtinėmis aplinkybėmis tarpusavio pasitikėjimo principo taikymas gali būti ribojamas²⁹³. Tokie ribojimai gali būti taikomi, kai dėl laikymo laisvės atėmimo vietoje sąlygų išduodančioje valstybėje narėje kyla realus nežmoniško ir žeminančio elgesio, kaip jis suprantamas pagal Chartijos 4 straipsnį²⁹⁴, pavojus. Šiuo tikslu vykdančioji teisminė institucija pirmiausia turi remtis objektyviais, patikimais ir tinkamai atnaujintais duomenimis apie išduodančiojoje valstybėje narėje vyraujančias laikymo laisvės atėmimo įstaigose sąlygas, įrodančiais realius sisteminius ar apibendrintus trūkumus, susijusius su tam tikromis asmenų grupėmis arba su tam tikrais sulaikymo centrais²⁹⁵. Antra, konstatavus tokį pavojų, dar reikia, kad vykdančioji teisminė institucija konkrečiai ir tiksliai įvertintų, ar yra svarių ir neginčijamų įrodymų manyti, kad suinteresuotasis asmuo patirs šį pavojų dėl jo laisvės atėmimo sąlygų, numatytų išduodančiojoje valstybėje narėje²⁹⁶.

Ruslano Kovalkovo byloje, kurioje buvo sprendžiamas EAO klausimas, Teisingumo Teismas pakartojo abipusio pripažinimo svarbą ES bendradarbiavimo bei įrodymų judėjimo plotmėje²⁹⁷. Kadangi kilo klausimas dėl institucijos, išdavusios EAO, atiti-

291 2016 m. balandžio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Aranyosi ir Căldăraru* sujungtose bylose 7C-404 ir C-659/15 PPU *Aranyosi and Caldararu*, 82 punktas.

292 2016 m. balandžio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Aranyosi ir Căldăraru* sujungtose bylose 7C-404 ir C-659/15 PPU *Aranyosi and Caldararu*, 83 punktas.

293 2014 m. gruodžio 18 d. Nuomonė 2/13 (Europos Sąjungos prisijungimas prie EŽTK), 191 punktas.

294 Tai absoliutus reikalavimas, nuo kurio negalima nukrypti: žr. 2016 m. balandžio 5 d. sprendimą *Aranyosi ir Căldăraru* (C404/15 ir C659/15 PPU, 85 ir 86 punktai; čia tiesiogiai nurodomi EŽTK 3 straipsnis ir 15 straipsnio 2 dalis. Tai esminis teisinės valstybės principo elementas.

295 2016 m. balandžio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Aranyosi ir Căldăraru* sujungtose bylose 7C-404 ir C-659/15 PPU, 89 punktas. Be teismų (nacionalinių ar tarptautinių, visų pirma Europos Žmogaus Teisių Teismo) sprendimų, šie duomenys gali būti gaunami iš sprendimų, ataskaitų ir kitų dokumentų, parengtų tarptautinių organizacijų, pirmiausia Europos Tarybos Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, administruojančio atitinkamą konvenciją.

296 2016 m. balandžio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Aranyosi ir Căldăraru* sujungtose bylose 7C-404 ir C-659/15 PPU *Aranyosi and Caldararu*, 92 punktas.

297 2016 m. lapkričio 10 d. sprendimas *Ruslan Kovalkov* byloje, C477/16 PPU, 28 punktas. Ši byla itin aktuali ir Lietuvos Respublikai, nes į ESTT buvo kreiptasi, kai Nyderlanduose vykdančią Europos arešto orderį, išduotą Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos dėl Ruslano Kovalkovo, siekiant Lietuvoje įvykdyti laisvės atėmimo bausmę, buvo suabejota, ar Teisingumo ministerija gali būti laikoma teismina institucija. Teismas priėmė sprendimą, kad Teisingumo ministerija negali būti laikoma teismina institucija, taiga EAO buvo išduotas neteisėtai.

kmens sąvokai „teisminė institucija“, Teismas nurodė, kad kiekvienai valstybei narei negali būti palikta teisė spręsti dėl sąvokos „teisminė institucija“, kaip ji suprantama pagal Pagrindų sprendimo 6 straipsnio 1 dalį, prasmės ir apimties²⁹⁸. Tuo remiantis darytina išvada, kad Pagrindų sprendimo 6 straipsnio 1 dalyje vartojama sąvoka „teisminė institucija“ visoje Sąjungoje turi būti aiškinama savarankiškai ir vienodai, o tai, remiantis nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika, turi būti daroma atsižvelgiant į šios nuostatos formuluotę, kontekstą ir Pagrindų sprendimu siekiamą tikslą²⁹⁹.

ESTT nagrinėjo C. K. bylą³⁰⁰, susijusią su prieglobsčio prašytojo perdavimu pagal Dublino III reglamentą³⁰¹, reikšmingą įgalinimą vykdančiosioms valstybėms, kurios turėtų galimybę vertinti išduodančiosios valstybės prašymo teisėtumą. Byloje pareiškėja teigė, kad dėl labai prastos sveikatos būklės jos perkėlimas į kitą valstybę narę sukeltų realią, įrodymais pagrįstą riziką, kad tokiu atveju sveikatos būklė smarkiai ir visam laikui pablogės, todėl tai prilygtų nežmoniškam ir žeminančiam elgesiui, kaip apibrėžta Chartijos 4 straipsnyje³⁰². ESTT sutiko, kad perduodančioji valstybė narė turi turėti galimybę užtikrinti, kad atitinkamas prieglobsčio prašytojas gautų reikiamą medicininę priežiūrą jam atvykus į atsakingą valstybę narę. Ši pareiga apima perduodančiojo teismo pareigą gauti prašančiosios valstybės narės patvirtinimą, kuriame nurodoma, kad asmeniui atvykus bus suteikta speciali priežiūra³⁰³. Dar daugiau, ESTT pastebi, kad perduodančiosios valstybės pareiga imtis būtinų priemonių, jog iki suinteresuotojo asmens perdavimo įsitikintų, jog prašančiosios valstybės narės institucijos jas įgyvendins. Jei reikia, iki perdavimo sveikatos būklė turi būti įvertinta iš naujo³⁰⁴. Taigi šiuo atveju Teisingumo Teismas patvirtino, kad vis dėlto abipusio pripažinimo principo taikymas negali būti nusveriantis riziką dėl galimo nežmoniško ir žeminančio elgesio pritaikius konkrečią bendradarbiavimo priemonę.

Daniel Adam Popławski byloje Teisingumo Teismas nurodė, kad valstybės narės vykdo EAO remdamosi tarpusavio pripažinimo principu ir vadovaudamosi šio Pagrindų sprendimo nuostatomis. Išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, vykdančiosios teisminės institucijos gali, kaip jau nusprendė Teisingumo Teismas, atsisakyti vykdyti tokį orderį tik šiame Pagrindų sprendime išsamiai išvardytais privalomojo nevykdymo atvejais, o EAO vykdymas gali būti susietas tik su viena minėtame Pagrindų

298 Taip pat rėmėsi 2008 m. liepos 17 d. sprendimu *Kozłowski* byloje, C66/08, 43 punktu, ir 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimu *Mantello* byloje, C261/09, 38 punktu.

299 Taip pat rėmėsi 2016 m. liepos 28 d. Teisingumo Teismo sprendimu *JZ* byloje, C294/16 PPU, 37 punktu.

300 2017 m. vasario 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *CK ir kt. prieš Slovėniją* byloje, C-578/16 PPU.

301 Regulation 04/2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast) [2013] OJ L-180/31 (the Dublin III Regulation).

302 2017 m. vasario 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *CK ir kt. prieš Slovėniją* byloje, C-578/16 PPU, 45 punktas.

303 *Ibid.*, 83 punktas.

304 *Ibid.*, 84 punktas.

sprendime nustatytų ribojamųjų sąlygų. Todėl EAO vykdymas yra principas, o atsisakymas perduoti yra jo išimtis, kurią reikia aiškinti siaurai³⁰⁵.

Tado Tupikas byloje Teisingumo Teismas, nagrinėdamas klausimus dėl EAO taikymo, pasisakė, kad tarpusavio pasitikėjimo ir pripažinimo principais, kuriais grindžiamas šis pagrindų sprendimas, jokių būdu negali būti pažeidžiamos atitinkamiems asmenims garantuojamos pagrindinės teisės³⁰⁶.

Openbaar Ministerie prieš Samet Ardic byloje taip pat Teisingumo Teismas išreiškė gan griežtą poziciją, jog abipusio pripažinimo principas gali būti nugincijamas, saugant asmens pagrindines teises. Be kita ko, šis sprendimas reikšmingas tuo, jog bene pirmą kartą aiškiai pripažįstama, kad valstybių pasitikėjimas viena kita negali būti aklas. Sprendime nurodoma, kad Pagrindų sprendimo sistema grindžiama tarpusavio pasitikėjimu, vis labiau aiškėja, kad tai nėra aklas pasitikėjimas. Pasitikėjimas, kuriuo grindžiamas tarpusavio pripažinimo principas, grindžiamas tvirta struktūra, kurios pagrindas yra lygiaverčiai standartai ir bendra atsakomybė. Pažymima, kad nors tarpusavio pasitikėjimas reiškia, jog valstybės narės gali būti įpareigosios daryti prielaidą, kad kitos valstybės narės gerbia pagrindines teises, pripažįstamas ES, tai nėra nuginčijama prezumpcija. Pagrindų sprendimas yra sudedamoji Sąjungos teisės sistemos dalis, o tai teisinė Sąjunga, kurioje gerbiamos pagrindinės teisės ir kurioje Teisingumo Teismo jurisprudencija, kaip antai suformuota *Aranyosi* ir *Căldăraru* byloje, yra kertinis momentas. Šioje jurisprudencijoje nustatoma pareiga vykdančiajai valstybei narei atidėti sprendimo dėl perdavimo priėmimą, galbūt net nutraukti perdavimo procedūrą, konkrečiai ir tiksliai įvertinus, kad yra rimtas pagrindas manyti, kad iškilusi reali šurkštaus pagrindinių teisių pažeidimo grėsmė³⁰⁷.

ML byla³⁰⁸ išsiskiria iš pirmiau minėtų bylų tuo, kad joje Teisingumo Teismas tarsis

305 2017 m. birželio 29 d. sprendimas *Daniel Adam Popławski* byloje, C-579/15, 19 punktas; 2023 m. sausio 31 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Lluís Puig Gordi, Carles Puigdemont Casamajó, Antoni Comín Oliveres, Clara Ponsati Obiols, Meritxell Serret Aleu, Marta Rovira Vergés, Anna Gabriel Sabaté* byloje, C-158/21, 93–94 punktai.

306 2017 m. rugpjūčio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Tado Tupikas* byloje, C-270/17PPU, 59 punktas; 2023 m. liepos 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *OE* byloje, C-142/22, 47 punktas; 2023 m. birželio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *O. G.* byloje, C-700/21, 31–32 punktai.

307 Generalinio advokato Maciej SZPUNAR išvadoje, pateiktoje 2018 m. rugpjūčio 7 d. *Minister for Justice and Equality prieš RO* byloje, C-327/18 PPU, kurioje buvo keliamas klausimas dėl EAO atsisakymo taikyti pagrindų, taip pat nurodoma, kad Pagrindų sprendimas yra grindžiamas tarpusavio pripažinimo principu, kurio samprata iš pradžių buvo plėtojama vidaus rinkos laisvių kontekste ir kuris pats yra teisinio bendradarbiavimo „kertinis akmuo“, grindžiamas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimu įgyvendinant Sąjungai pavestą tikslą tapti laisvės, saugumo ir teisingumo erdve. Pagal šį principą bendrai reikalaujama, ypač kalbant apie laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kad valstybės narės manytų, jog visos kitos valstybės narės laikosi ES teisės ir ypač šioje teisėje pripažintų pagrindinių teisių. Galima drąsiai teigti, kad tarpusavio pripažinimas ES bene ryškiausiai prisideda prie ES valstybių narių institucijų teisinio bendradarbiavimo ir kad pagrindinis šios srities teisės aktas yra Pagrindų sprendimas. Atsižvelgiant į tai, kad tarpusavio pasitikėjimas nėra aklas pasitikėjimas, Teisingumo Teismas yra pripažinęs, kad išimtinėmis aplinkybėmis tarpusavio pasitikėjimo principo taikymas gali būti ribojamas.

308 2018 m. liepos 25 d. Teisingumo Teismo sprendimas *ML* byloje, C-220/18 PPU, 48–49 punktai.

grįžo į griežtesnę abipusio pripažinimo principo taikymo pusę. Teismas nurodė, be kita ko, kad siekiant atsakyti į pateiktus klausimus svarbu priminti, jog Sąjungos teisė grindžiama pamatine prielaida, pagal kurią kiekviena valstybė narė dalijasi su kitomis valstybėmis narėmis daugeliu bendrų vertybių, kuriomis pagrįsta Sąjunga, kaip patikslinta Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnyje, ir pripažįsta, kad kitos valstybės narės su ja dalijasi. Ši prielaida suponuoja ir pateisina valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą pripažįstant šias vertybes, taigi ir laikantis Sąjungos, kuri jas įgyvendina, teisės. Teismas taip pat teigia, kad valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo principas ir tarpusavio pripažinimo principas, kuris savo ruožtu pagrįstas šių valstybių abipusiu pasitikėjimu, Sąjungos teisėje yra ypač svarbūs, nes jis leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų. Kalbant konkrečiau, tarpusavio pasitikėjimo principas, be kita ko, reikalauja, kad, kiek tai susiję su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve, kiekviena valstybė manytų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač šioje teisėje įtvirtintų pagrindinių teisių. Aptariamasis sprendimas svarbus dar ir tuo, kad Teisingumo Teismas pasisakė, jog jeigu atsižvelgusi į pagal Pagrindų sprendimo 15 straipsnio 2 dalį pateiktą informaciją ir bet kokią kitą vykdančiosios teisminės institucijos turimą informaciją ši institucija konstatuoja, kad asmeniui, dėl kurio išduotas Europos arešto orderis, kyla realus nežmoniško ar žeminančio elgesio pavojus, nurodytas Chartijos 4 punkte, šio orderio vykdymas turi būti atidedamas, bet jo negali būti atsisakoma³⁰⁹.

LM byloje Teisingumo Teismas patvirtino abipusio pripažinimo svarbą, nurodydamas, kad valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo principas ir tarpusavio pripažinimo principas, kuris savo ruožtu pagrįstas šių valstybių abipusiu pasitikėjimu, Sąjungos teisėje yra ypač svarbus, nes leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų. Kalbant konkrečiau, tarpusavio pasitikėjimo principas, be kita ko, reikalauja, kad, kiek tai susiję su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve, kiekviena valstybė manytų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač šioje teisėje įtvirtintų pagrindinių teisių³¹⁰. Tačiau kartu, kaip ir ankstesnėse bylose, Teismas pripažino, kad valstybių narių tarpusavio pripažinimo ir pasitikėjimo principų apribojimais gali būti nustatyti „išimtinėmis aplinkybėmis“. Šiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas pripažino, kad, jei tenkinamos tam tikros sąlygos, vykdančiosios teisminės institucijos turi teisę nutraukti pagal Pagrindų sprendimą 2002/584 pradėtą perdavimo procedūrą, jeigu dėl tokio perdavimo kyla pavojus, kad su prašomu išduoti asmeniu bus elgiama nežmoniškai ar žeminančiai, kaip tai suprantama pagal Chartijos 4 straipsnį³¹¹. Šioje byloje buvo nagrinėjamas klausimas dėl suinteresuoto asmens išreikšto nepasitikėjimo išduodančiosios valstybės teisinės sistemos neutralumu, kuriam, kaip teigė suinteresuotas asmuo, turėjo įtakos teisės aktų pakeitimai, susiję su teismų neutralumu. Teisingumo Teismas dėl šios aplinkybės nurodė,

309 *Ibid.*, 65 punktas.

310 Taip pat 2016 m. lapkričio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Poltorak* byloje, C452/16 PPU, 26 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija.

311 2018 m. liepos 25 d. Teisingumo Teismo sprendimas *LM* byloje, C-216/18 PPU, 44 punktas.

kad tokiu atveju reikia patikrinti, ar – kaip ir realaus Chartijos 4 straipsnio pažeidimo pavojaus atveju – dėl kylančio realaus pavojaus, kad bus pažeista suinteresuotojo asmens pagrindinė teisė į tai, kad jo būtų išnagrinėtų nepriklausomas teismas, taigi ir jo pagrindinė teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, įtvirtinta Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje, vykdančioji teisminė institucija gali išimtinu atveju atsisakyti vykdyti Europos arešto orderį, remdamasi Pagrindų sprendimo 2002/584 1 straipsnio 3 dalimi. Šiuo tikslu vykdančioji teisminė institucija, visų pirma remdamasi objektyviais, patikimais, tiksliais ir tinkamai atnaujintais duomenimis apie išduodančios valstybės narės teismų sistemos veikimą, turi įvertinti, ar kyla realus pavojus, kad bus pažeista pagrindinė teisė į teisingą bylos nagrinėjimą dėl nepakankamo šios valstybės teismų nepriklausomumo šioje valstybėje narėje, siejamo su sisteminiais ir bendrais trūkumais toje valstybėje. Svarbu paminėti, kad Teisingumo Teismas papildomai nurodė, kad tik tada, kai, esant ESS 7 straipsnio 2 dalyje numatytoms sąlygoms, Europos Vadovų Taryba priima sprendimą, kuriame konstatuojama, kad išduodančioje valstybėje narėje šiuurkščiai ir nuolat pažeidžiami ESS 2 straipsnyje nurodyti teisinės valstybės principai ir dėl to Taryba sustabdo Pagrindų sprendimo 2002/584 taikymą šios valstybės narės atžvilgiu, vykdančioji teisminė institucija yra įpareigota automatiškai atsisakyti vykdyti bet kokią šios valstybės narės išduotą Europos arešto orderį ir neturi atlikti jokio konkretaus vertinimo, ar kyla realus pavojus, kad bus pažeistos suinteresuotojo asmens pagrindinės teisės į teisingą bylos nagrinėjimą. Taigi Teisingumo Teismas net šiuo atveju, kai buvo suabejota prašančiosios šalies teisingumo sistema, išaiškino, kad išduodančioji valstybė gali atsisakyti išduoti EAO, o tai reiškia abipusio pripažinimo principo sąlyginumą.

A. Y. byloje Teismas nurodė, kad Pagrindų sprendimas remiasi tarpusavio pripažinimo principu, kuris, kaip teismo bendradarbiavimo „kertinis akmuo“, grindžiamas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimu siekiant Sąjungai pavesto tikslo tapti laisvės, saugumo ir teisingumo erdve. Šiuo aspektu iš Pagrindų sprendimo 1 straipsnio 2 dalies matyti, kad joje įtvirtintas principas, jog valstybės narės vykdo EAO remdamosi tarpusavio pripažinimo principu ir vadovaudamosi šio Pagrindų sprendimo nuostatomis. Išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, vykdančiosios teisminės institucijos gali atsisakyti vykdyti tokį orderį tik Pagrindų sprendime išsamiai išvardytais privalomo nevykdymo atvejais, o EAO vykdymas gali būti susietas tik su viena iš Pagrindų sprendime nustatytų ribojamųjų sąlygų. Teisingumo Teismas reikšmingai šioje byloje pažymėjo, kad EAO vykdymas yra principas, o atsisakymas perduoti – jo išimtis, kurią reikia aiškinti siaurai³¹². Absoliučiai analogiškai Teisingumo Teismas pasisakė ir *Marin-Simion Sut* ir kitose bylose³¹³. Pastarojoje, be kita ko, jis nurodė, kad

312 2018 m. gegužės 16 d. generalinio advokato Maciej Szpunar išvada *Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta* prieš A. Y. byloje, C-268/17, 42 punktas.

313 2018 m. gruodžio 13 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Marin-Simion Sut* byloje, C514/17, 28–30 punktai; 2021 m. spalio 26 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *HM ir TZ* bylose, C-428/21 PPU ir C-429/21 PPU, 37–42 punktai; 2022 m. vasario 22 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *X ir Y* bylose, C-562/21 PPU ir C-563/21 PPU, 40–49 punktai.

nors Pamatinio sprendimo 2002/584 bendra struktūra pagrįsta tarpusavio pripažinimo principu, toks pripažinimas vis dėlto nereiškia absoliučios pareigos vykdyti išduotą arešto orderį. Iš tikrųjų minėto pamatinio sprendimo sistema, kaip matyti, be kita ko, iš jo 4 straipsnio, palieka valstybėms narėms galimybę konkrečiais atvejais leisti kompetentingoms teisminėms institucijoms nuspręsti, kad skirta bausmė turi būti vykdoma vykdančiosios valstybės narės teritorijoje³¹⁴.

Kitoje – IK – byloje Teisingumo Teismas aiškino, kad valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo principas ir tarpusavio pripažinimo principas, kuris savo ruožtu pagrįstas šių valstybių abipusiu pasitikėjimu, Sąjungos teisėje yra ypač svarbus, nes leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų. Kalbant konkrečiau, tarpusavio pasitikėjimo principas, be kita ko, reikalauja, kad, kiek tai susiję su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve, kiekviena valstybė manytų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač šios teisės pripažintų pagrindinių teisių. Šiuo klausimu tarpusavio pripažinimo principas, kuris, kaip visų pirma matyti iš Pagrindų sprendimo 2002/584 6 konstatuojamosios dalies, yra Sąjungos teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose „kertinis akmuo“, taikomas pagal šio Pagrindų sprendimo 1 straipsnio 2 dalį, kurioje įtvirtinta taisyklė, jog valstybės narės privalo vykdyti Europos arešto orderį, remdamosi tarpusavio pripažinimo principu ir vadovaudamasi minėto pagrindų sprendimo nuostatomis³¹⁵.

Procureur-generaal (kita proceso šalis X) byloje generalinis advokatas savo išvadoje nurodė, kad vis dėlto abipusis pasitikėjimas grindžiamas priešinga prielaida: Pagrindų sprendimo *modus operandi* siekiama užtikrinti tarpusavio pasitikėjimo ir minimalios liekamosios kontrolės pusiausvyrą. Pasitikėjimas valdžios institucijoms reiškiamas vadovaujantis prielaida, kad jos griežtai laikosi materialinių reikalavimų, kuriais grindžiama EAO sistema. Juo labiau tai pasakytina apie 2 straipsnio 2 dalį, kurioje reiškiasi didžiausias tarpusavio pasitikėjimas ir neatliekamas dvigubo baudžiamumo tikrinimas, kiek tai susiję su labai sunkiais nusikaltimais. Be to, pasitikėjimo negali būti siekiama tiek, kad būtų užkirstas kelias vykdančiajai teisminei institucijai patikrinti, ar laikytasi 2 straipsnio 2 dalies reikalavimų, jei dėl šios institucijos turimų duomenų jai kyla abejonių. Kitaip tariant, advokatas leidžia suprasti, kad Pagrindų sprendimo 2 straipsnio 2 dalis remiasi savideklaracijos sistema, kai vykdančioji teisminė institucija užtikrina tik minimalią ir *prima facie* kontrolę, ir tai nereiškia, kad kriterijams, kuriais remiasi išduodančioji teisminė institucija, netaikomos jokios taisyklės. Priešingai, yra tik dvi sąlygos, bet jų išduodančioji valstybė narė turi griežtai laikytis³¹⁶.

ZB byloje Teisingumo Teismas nurodė, kad pirmiausia reikia priminti, kad tiek valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo principas, tiek tarpusavio pripažinimo principas, kuris savo ruožtu pagrįstas šių valstybių abipusiu pasitikėjimu, Sąjungos teisėje

314 Taip pat 2012 m. rugsėjo 5 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Lopes Da Silva Jorge* byloje, C42/11, 30 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija.

315 2018 m. gruodžio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *IK* byloje, C-551/18 PPU, 35, 40 punktai.

316 2019 m. lapkričio 26 d. generalinio advokato Michal Bobek išvada *Procureur-generaal (kita proceso šalis: X)* byloje, C-717/18, 69–70 punktai.

yra ypač svarbūs, nes leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų. Kalbant konkrečiau, tarpusavio pasitikėjimo principas, be kita ko, reikalauja, kad, kiek tai susiję su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve, kiekviena valstybė manytų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač šios teisės pripažintų pagrindinių teisių. Taip pat jis nurodė, kad Pagrindų sprendimas 2002/584, kaip matyti iš jo 6 konstatuojamosios dalies, baudžiamosios teisės srityje yra pirmoji konkreti priemonė, įgyvendinanti nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principą, įtvirtintą SESV 82 straipsnio 1 dalyje. Nuo tol teismams bendradarbiaujant baudžiamosiose bylose laipsniškai daugėjo teisinių priemonių, kurių suderintu taikymu siekiama sustiprinti valstybių narių pasitikėjimą atitinkamomis nacionalinės teisės sistemomis ir užtikrinti nuosprendžių baudžiamosiose bylose pripažinimą ir vykdymą Sąjungoje tam, kad nusikaltimus padarę asmenys neliktų nubausti³¹⁷.

UY byloje Teisingumo Teismas teigia, kad Sąjungos lygiu daroma reikšminga pažanga įtvirtinant laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę ir, kalbant konkrečiau, teisminio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje. Kaip nurodyta SESV 82 straipsnio 1 dalyje, ši politika grindžiama nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu ir apima valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimą keliose svarbiose srityse. Direktyva 2012/13 yra viena priemonių, priimtų pagal SESV 82 straipsnio 2 dalį vykdant Stokholmo programą. Sąjungos teisės aktų leidėjas šiuo metu nagrinėja įvairius pasiūlymus dėl naujų šios srities teisės aktų, siekiant toliau stiprinti abipusio pasitikėjimo principą ir gerinti valstybių narių administracinę ir teisminę bendradarbiavimą³¹⁸.

Minister for Justice and Equality prieš JR byloje generalinė advokatė pateikė išvadą, kurioje buvo nagrinėjamas EAO vykdymas, taip pat ir abipusio pripažinimo apimtis, su trečiosiomis valstybėmis. Šioje išvadoje ji nurodė, jog vis dėlto galima riboti tarpusavio pripažinimo ir valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo principus. Tokių išimtinių aplinkybių nustatymo atskaitos taškas yra Pagrindų sprendimo 2002/584 1 straipsnio 3 dalis, pagal kurią šis sprendimas nekeičia pareigos gerbti pagrindines teises ir pagrindinius teisės principus, įtvirtintus ESS 2 ir 6 straipsniuose.

Vis dėlto ne bet koks galimas pagrindinių teisių pažeidimas prašančiojoje valstybėje narėje būtinai laikytinas išimtine aplinkybe, nes, atsižvelgiant į tarpusavio

317 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *ZB* byloje, C-627/19 PPU, 21–22 punktai; 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *XD* byloje, C-625/19 PPU, 33–34 punktai; 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *JR ir YC* bylose, C-566/19 PPU ir C-626/19 PPU, 42–43 punktai; 2019 m. gegužės 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *PF* byloje, C-509/18, 22 punktas; 2019 m. gegužės 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *OG ir PI* byloje sujungtose bylose C-508/18 ir C-82/19 PPU, 43 punktas; 2020 m. gruodžio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *L ir P* bylose, C-354/20 ir C-412/20 PPU, 36–37 punktai; 2021 m. kovo 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *PI* byloje, C-648/20 PPU, 35 punktas; 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Openbaar Ministerie* (Švedijos prokuratūra) byloje C-625/19 PPU, 33 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija; 2022 m. liepos 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas *KL* byloje, C-168/21, 39 punktas.

318 2020 m. sausio 16 d. generalinio advokato Michal Bobek išvada *UY* byloje, C-615/18, 75 punktas.

pasitikėjimo pobūdį, paprastai pakanka, kad suinteresuotiesiems asmenims šioje valstybėje šiuo klausimu būtų suteikiama teisinė apsauga. Išimtiniai laikytinas tik šiurkščių pagrindinių teisių pažeidimų pavojus. Tokio požiūrio Teisingumo Teismas laikėsi visų pirma kilus pavojui, kad prašomas perduoti asmuo patirs nežmonišką arba žeminamą elgesį, kaip tai suprantama pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnį. Tokiu pat išimtinu būtu laikomas realus pavojus, kad asmenį, dėl kurio išduotas Europos arešto orderis, perdavus išduodančiosios valstybės teisminei institucijai, bus pažeista jo pagrindinė teisė į tai, kad būtų išnagrinėtų nepriklausomas teismas, ir atitinkamai iš esmės pažeista jo pagrindinė teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, garantuojama pagal Chartijos 47 straipsnio antrą pastraipą. Tuo atveju, jei valstybė narė pripažįsta ir vykdo trečiosios valstybės teismo paskirtą bausmę, šiurkštaus pagrindinių teisių pažeidimo pavojus gali būti susijęs, viena vertus, su trečiojoje valstybėje priimtu apkaltinamuoju nuosprendžiu, pavyzdžiui, procesu, nusikalstamos veikos sudėties požymiais ar bausmės dydžiu, kita vertus, taip pat su procesu ir kalinimo sąlygomis prašančiojoje valstybėje narėje. Gali būti atveju, kai atitinkamas pavojus yra akivaizdus remiantis visuotinai žinoma informacija arba kai suinteresuotasis asmuo teigia, jog ekstradicijos atveju kiltų rimtas pavojus, kad bus šiurkščiai pažeistos jo pagrindinės teisės³¹⁹.

HP byloje Teisingumo Teismas aiškina, kad teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose priemonė grindžiama nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu. Šis principas, teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose „kertinis akmuo“, savo ruožtu grindžiamas tarpusavio pasitikėjimu ir nugrinčijama prezumpcija, kad ir kitos valstybės narės laikysis Sąjungos teisės, visų pirma gerbs pagrindines teises³²⁰. Šiuo atžvilgiu Teismas aiškindamas ETO taikymą, teigia, kad neturėtų būti atsisakoma vykdyti šią priemonę dėl kitų nei direktyvoje, reguliuojančioje ETO taikymą, nurodytų priežasčių ir kad vykdančiajai institucijai turėtų būti sudaryta galimybė tik pasirinkti mažiau ribojančią tyrimo priemonę, nei nurodyta atitinkamame Europos tyrimo orderyje, jeigu ji leidžia pasiekti panašius rezultatus.

Taigi šis išduodančiosios ir vykdančiosios institucijų kompetencijos pasidalijimas yra esminis abipusio pasitikėjimo, kuriuo turi būti grindžiamas Direktyvoje 2014/41 numatytas valstybių narių, dalyvaujančių Europos tyrimo procedūroje, keitimasis informacija, elementas. Jei priimdama sprendimą dėl pripažinimo vykdančioji institucija galėtų ištaisyti šios direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje nustatytą Europos tyrimo orderio išdavimo sąlygų nesilaikymą, būtų suabejota abipusiu pasitikėjimu grindžiamos Europos tyrimo orderių sistemos pusiausvyra, nes tai reikštų, kad pripažįstama,

319 2020 m. rugsėjo 17 d. generalinės advokatės Juliane Kokott išvada *Minister for Justice and Equality prieš JR* byloje, C-488/19, 53–56 punktai.

320 2020 m. gruodžio 8 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Staatsanwaltschaft Wien (Suklastoti mokėjimo nurodymai)* byloje, C584/19, 40 punktas. Pirimintina, kad Teisingumo Teismo *PF* byloje, C509/18 kitaip vertino išduodančiosios institucijos sąvoką. EAO išdavė generalinis prokuroras, todėl kilo klausimas, ar jis gali būti laikomas išduodančiąja institucija. Teisingumo Teismas, įvertinęs generalinio prokuroro nepriklausomumą nuo vykdančiosios valdžios (tai buvo esminis kriterijus), sprendė, kad jis gali būti laikomas išduodančiąja institucija.

jog vykdančioji institucija turi įgaliojimus peržiūrėti esmines tokio orderio išdavimo sąlygas³²¹. Šioje byloje Teismas sutvirtino abipusio pripažinimo principo vaidmenį ir atitinkamai apribojo vykdančios institucijos galimybes peržiūrėti formaliųjų reikalavimų vykdymą.

Teisingumo Teismas *E. D. L.* byloje aiškiai nurodė ir toliau siekiantis derinti abipusio pripažinimo principo ir pagrindinių teisių pusiausvyrą. Siekdamas išvengti to, kad įgyvendinant Pagrindų sprendimą 2002/584 būtų pažeistos prašomo perduoti asmens pagrindinės teisės, Teisingumo Teismas, be šiame Pagrindų sprendime numatytų nevykdymo pagrindų, nustatė vertinimo sistemą, pagal kurią teismų sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo reikalavimus siekiama suderinti su pagrindinių teisių paisymu. Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, šios teisės būtų pažeistos, jeigu vykdant Europos arešto orderį prašomam perduoti asmeniui išduodančiojoje valstybėje narėje galėtų būti taikomos nežmoniškos ir žeminančios kalinimo sąlygos, nes yra sisteminių ir bendrų trūkumų arba trūkumų, turinčių poveikį tam tikroms asmenų grupėms ar laisvės atėmimo įstaigoms, arba jeigu dėl sisteminių ir bendrų trūkumų, susijusių su teismų nepriklausomumu išduodančiojoje valstybėje narėje, galėtų būti vykdomas teismo procesas, per kurį nebus laikomasi Chartijos 47 straipsnyje įtvirtintų garantijų. Vis dėlto ši jurisprudencija apima tik situacijas, kai kyla pavojus, kad dėl sisteminių ir bendrų išduodančiosios valstybės narės trūkumų bus pažeistos prašomo perduoti asmens pagrindinės teisės, arba situacijas, susijusias su tam tikromis asmenų grupėmis ar visa laisvės atėmimo įstaiga³²².

Sujungtose *LU ir PH* bylose Teisingumo Teismas pirmiausia nurodė, kad, nustačius naują supaprastintą ir veiksmingą nuteistų ar įtariamų pažeidus baudžiamąjį įstatymą asmenų perdavimo sistemą, Pagrindų sprendimu 2002/584 siekiama palengvinti ir paspartinti teismų bendradarbiavimą ir taip norima prisidėti prie Europos Sąjungos siekio tapti laisvės, saugumo ir teisingumo erdve remiantis tarp valstybių narių turinčiu egzistuoti dideliu tarpusavio pasitikėjimu³²³. Toks aiškinimas gali geriausiai užtikrinti minėtu pagrindų sprendimu siekiamą tikslą, kaip tai numatoma šio sprendimo 46 punkte, palengvinti ir paspartinti valstybių narių teismų bendradarbiavimą, grindžiamą tarpusavio pasitikėjimo ir pripažinimo principais, vengiant vykdančiajai teisminei institucijai patikėti bendrą visų išduodančiojoje valstybėje narėje priimtų procesinių sprendimų kontrolės funkciją.

321 2021 m. gruodžio 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *HP* byloje, C-724/19, 51–53 punktai; 2021 m. sausio 28 d. Teisingumo Teismo sprendimas *IR* byloje, C-649/19, 71 punktas. Taip pat 2018 m. lapkričio 8 d. pateikta generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada *IK* byloje, C-551/18 PPU, 44 punktas.

322 2023 m. balandžio 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas *E. D. L.* byloje, C-699/21, 16–17 punktai.

323 Taip pat ir 2023 m. sausio 31 d. Sprendimo *Puig Gordi ir kt.*, C158/21, EU:C:2023:57, 67 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija.

5 lentelė

Abipusio pripažinimo principo kaip laisvo įrodymų judėjimo pagrindo vystymasis ESTT praktikoje		
Metai	Bylos numeris ir pavadinimas	Abipusio pripažinimo, grįsto pasitikėjimu, principo turinys, apimtis
2010	Mantello byla, C-261/09	abipusio pripažinimo principas taip pat reiškia, kad valstybės narės iš principo privalo vykdyti abipusio pripažinimo pagrindu grįstą priemonę.
2011	N. S. ir kt. byla, C-411/10 ir C-493/10	remiantis nenuginčijama prezumpcija, kad įprastomis aplinkybėmis už prieglobsčio prašytojo prašymo nagrinėjimą atsakingoje valstybėje narėje bus gerbiamos jo pagrindinės teisės, yra nesuderinamas su valstybių narių pareiga taikyti ES teisės aktus, atsižvelgiant į pagrindines teises.
2012	Radu byla, C396/11	abipusio pasitikėjimo principas reiškia, kad draudžiama, jog pagal minėtą pamatinį sprendimą atsižvelgiant į kitoje valstybėje narėje anksčiau priimtą apkaltinamąjį nuosprendį būtų taikoma nacionalinė išankstinio pripažinimo procedūra ir kad tas nuosprendis dėl to būtų peržiūrėtas.
	Melvin West byla, C192/12 PPU	
2013	Melloni byla, C-399/11	- abipusio pasitikėjimo principas nėra absoliutus ir nepakeičia pareigos gerbti pagrindines teises, grindžiamas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo principu. Nacionalinės teisės sistemos gali užtikrinti lygiavertę ir veiksmingą pagrindinių teisių apsaugą, visų pirma įtvirtintą Pagrindinių teisių chartijoje ir pripažintą ES lygmeniu. - dėl abipusio pripažinimo principo, atsisakymo vykdyti tokią priemonę pagrindai turi būti aiškinami siaurai.
	Marian Balaz byla, C60/12	

2016	Aranyosi ir Caldaru byla, 7C-404 ir C-659/15 PPU Bob-Dogi byla, C241/15	• abipusio pripažinimo principas tarp valstybių narių yra labai svarbus ES teisėje atsižvelgiant į tai, kad jis leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų; • abipusio pripažinimo turinys reikalauja, kad valstybės narės manytų, jog visos kitos valstybės narės laikosi ES teisės, ypač pripažintų pagrindinių teisių kontekste; • tarpusavio pripažinimo principas, grindžiamas valstybių narių abipusio pasitikėjimo principu, kad jų atitinkamos nacionalinės teisės sistemos gali užtikrinti lygiavertę ir veiksmingą pagrindinių teisių, pripažintų Sąjungos lygiu, visų pirma Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, apsaugą. • abipusio pripažinimo principo apribojimas tarp valstybių narių gali būti sukurtas išskirtinėmis aplinkybėmis: 1. Išduodančioje valstybėje narėje kyla realus nežmoniško ir žeminančio elgesio, kaip jis suprantamas pagal Chartijos 4 straipsnį, pavojus. 2. Konstatavus tokį pavojų, dar reikia, kad vykdančioji teisminė institucija konkrečiai ir tiksliai įvertintų, ar yra svarių ir neginčijamų motyvų manyti, kad suinteresuotasis asmuo patirs šį pavojų dėl jo laisvės atėmimo sąlygų, numatytų išduodančiojoje valstybėje narėje. Net ir tokiu atveju prašymas vykdyti abipusio pripažinimo pagrindu grįstą priemonę turėtų būti atidėtas, o ne atsisakoma jį vykdyti.
2017	Bobek išvada, C-717/18	• pasitikėjimas, kuriuo grindžiamas tarpusavio pripažinimo principas, grindžiamas tvirta struktūra, kurios pagrindas yra lygiaverčiai standartai ir bendra atsakomybė. • tarpusavio pasitikėjimas reiškia, jog valstybės narės gali būti įpareigosios daryti prielaidą, kad kitos valstybės narės gerbia pagrindines teises. • nėra nenuginčijama prezumpcija. • pareiga vykdančiajai valstybei narei atidėti sprendimo dėl perdavimo priėmimą – galbūt net nutraukti perdavimo procedūrą – konkrečiai ir tiksliai įvertinus, kad yra rimtas pagrindas manyti, kad yra reali šiurkštaus pagrindinių teisių pažeidimo grėsmė (58). • leidžia vykdančiajai valdžios institucijai paprašyti papildomos informacijos, yra esminis teismo bendradarbiavimo, kuriuo grindžiama tarpusavio pripažinimo sistema, aspektas (60). • jokių būdu negali būti pažeidžiamos atitinkamiems asmenims garantuojamos teisės.

2018	ML byloje, C-220/18 PPU	- leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų. Be kita ko, reikalauja, kad, kiek tai susiję su laisvės, saugumo ir teisin-gumo erdve, kiekviena valstybė manytų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač šioje teisėje įtvirtintų pagrindinių teisių. - abipusio pripažinimo principas yra Sąjungos teismų bendra-darbiavimo baudžiamosiose bylose „kertinis akmuo“. - tarpusavio pripažinimo principo taikymas reiškia, kad kiekviena nacionalinė teisminė institucija <i>ipso facto</i> ir atlikdama minimalią kontrolę pripažįsta kitos valstybės narės teisminės institucijos prašymą perduoti atitinkamą asmenį. - abipusio pripažinimo principas nereiškia absoliučios pareigos vykdyti abipusio pripažinimo pagrindu išduotą priemonę. - priemonės vykdymas yra laikomas principu, o atsisakymas ją vykdyti išimtis. - net ir tokiu atveju, kai konstatuojama, kad išduodančioje valstybėje narėje kyla realus nežmoniško ir žeminančio elgesio, kaip jis suprantamas pagal Chartijos 4 straipsnį, pavojus, prašymas vykdyti abipusio pripažinimo pagrindu grįstą priemonę turėtų būti atidėtas, o ne atsisakoma jį vykdyti. - tik esant ESS 7 straipsnio 2 dalyje numatytoms sąlygoms, Europos Vadovų Taryba priima sprendimą, kuriame konstatuojama, kad išduodančioje valstybėje narėje šurkščiai ir nuolat pažeidžiami ESS 2 straipsnyje nurodyti teisinės valstybės principai, vykdančioji teisminė institucija yra įpareigota automatiškai atsisakyti vykdyti bet kokią šios valstybės narės išduotą Europos arešto orderį ir neturi atlikti jokie konkretaus vertinimo, ar kyla realus pavojus, kad bus pažeistos suinteresuotojo asmens pagrindinės teisės į teisingą bylos nagrinėjimą.
	LM byloje, C-216/18	
	Marin-Simion Sut byloje, C514/17	
	A. Y. byloje, C-268/17	
	IK byloje, C-551/18 PPU	
2019	ET byloje, C-97/18	- valstybių narių tarpusavio pripažinimo principas, kuris savo ruožtu pagrįstas šių valstybių abipusiu pasitikėjimu, Sąjungos teisėje yra ypač svarbūs, nes leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų. - kiekviena valstybė turėtų manyti, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač šios teisės pripažintų pagrindinių teisių. - abipusio pripažinimo principu grįstos priemonės vykdymas yra principas, o atsisakymas – išimtis.
	ZB byloje, C-627/19 PPU	
	PF byloje, C-509/18	
	OG ir PI byloje, C508/18 ir C82/19 PPU	

2020	Generalinės advokatės išvada JR byloje, C-488/19	• bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje politika grindžiama nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu ir apima valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimą keliuose svarbiose srityse. • Sąjungos teisėje yra ypač svarbūs, nes leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų. Kalbant konkrečiai, tarpusavio pasitikėjimo principas, be kita ko, reikalauja, kad, kiek tai susiję su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve, kiekviena valstybė pripažintų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač šios teisės pripažintų pagrindinių teisių. • įgyvendina Sąjungos teisę, valstybės narės pagal ją gali turėti pareigą daryti prielaidą, kad kitos valstybės narės paiso pagrindinių teisių, todėl jos neturi galimybės ne tik reikalauti, kad kita valstybė narė užtikrintų didesnę nacionalinę pagrindinių teisių apsaugą už tą, kurią garantuoja Sąjungos teisė, bet ir – išskyrus išimtinius atvejus – patikrinti, ar ta kita valstybė narė konkrečiu atveju tikrai paisė Sąjungos garantuojamų pagrindinių teisių. • išimtinėmis aplinkybėmis vis dėlto galimas tarpusavio pripažinimo ir valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo principų ribojimas. • išimtiniu laikytinas tik šiurkščių pagrindinių teisių pažeidimų pavojus: 1. Kilus pavojui, kad prašomas perduoti asmuo patirs nežmoniską arba žeminamą elgesį, kaip tai suprantama pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnį (23); 2. Pavojus yra realus.
	UY byloje, C-615/18	
	Sujungtose L ir P byloje, C-354/20 ir C-412/20 PPU	

2021	HP, C-724/19	• teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose priemonė, grindžiama nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu. • šis principas, teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose „kertinis akmuo“, savo ruožtu grindžiamas tarpusavio pasitikėjimu ir nugrinčijama prezumpcija, kad ir kitos valstybės narės laikysis Sąjungos teisės, visų pirma – gerbs pagrindines teises. • tarpusavio pripažinimo principas, kuris savo ruožtu grindžiamas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimu, reiškia tai, kad valstybių narių atitinkamos nacionalinės teisės sistemos gali suteikti lygiavertę ir veiksmingą pagrindinių teisių, pripažįstamų Sąjungos lygiu, visų pirma Chartijoje, apsaugą. • tarpusavio pasitikėjimas, kuriuo grindžiamas abipusio pasitikėjimo principas, reikalauja, kad, kiek tai susiję su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve, kiekviena valstybė pripažintų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač šios teisės pripažintų pagrindinių teisių. • abipusio pripažinimo priemonės vykdymas yra principas, o atsisakymas vykdyti – išimtis, kurią reikia aiškinti siaurai. • tarpusavio pripažinimo principo leidžiančios nukrypti taisyklės, negalima aiškinti taip, kad būtų neutralizuotas minėtame pagrindų sprendime užsibrėžtas tikslas, kuriuo siekiama palengvinti ir pagreitinti perdavimą tarp valstybių narių teisminių institucijų, atsižvelgiant į tarp jų turintį egzistuoti tarpusavio pasitikėjimą.
	IR byloje, C-649/19	
	X byloje, C-665/20 PPU	
	PI byloje, C-648/20 PPU	
	Sujungtose HM ir TZ bylose, C-428/21 PPU ir C-429/21 PPU	

2022	IR byloje, C-105/21	- tarpusavio pripažinimo principas, kuris, kaip matyti iš Pagrindų sprendimo 2002/584 6 konstatuojamosios dalies, yra teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose „keratinis akmuo“, išreikštas šio pagrindų sprendimo 1 straipsnio 2 dalyje, kurioje įtvirtinta taisyklė, jog valstybės narės vykdo Europos arešto orderį, remdamosi šiuo principu ir vadovaudamosi šio pagrindų sprendimo nuostatomis. - tarpusavio pripažinimo principu, kuris savo ruožtu grindžiamas valstybių narių tarpusavio pasitikėjimu, reiškia tai, kad jų atitinkamos nacionalinės teisės sistemos gali suteikti lygiavertę ir veiksmingą pagrindinių teisių, pripažįstamų Sąjungos lygiu, visų pirma Chartijoje, apsaugą. - tarpusavio pripažinimo principas, kuris savo ruožtu pagrįstas šių valstybių abipusiu pasitikėjimu, Sąjungos teisėje yra ypač svarbūs, nes leidžia sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų. Tarpusavio pasitikėjimo principas, be kita ko, reikalauja, kad, kiek tai susiję su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve, kiekviena valstybė pripažintų, jog – išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, – visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisės ir ypač pagal šią teisę pripažintų pagrindinių teisių. - valstybės narės gali turėti pareigą daryti prielaidą, kad kitos valstybės narės paiso pagrindinių teisių, todėl jos neturi galimybės ne tik reikalauti, kad kita valstybė narė užtikrintų didesnę nacionalinę pagrindinių teisių apsaugą už tą, kurią garantuoja Sąjunga teisė, bet ir – išskyrus išimtinis atvejus – patikrinti, ar ta kita valstybė narė konkrečiu atveju tikrai paisė Sąjungos garantuojamų pagrindinių teisių.
	KL byloje, C-168/21	
	Sujungtose X ir Y bylose, C-562/21 PPU ir C-563/21 PPU	
2023	OE byloje, C-142/22	- įtvirtinto tarpusavio pripažinimo principo leidžiančios nukrypti taisyklės, negalima aiškinti taip, kad būtų neutralizuotas tame pačiame pagrindų sprendime užsibrėžtas tikslas, kuriuo siekiama palengvinti ir pagreitinti perdavimą tarp valstybių narių teisminių institucijų, atsižvelgiant į tarp jų turintį egzistuoti tarpusavio pasitikėjimą. - abipusio pripažinimo principu grįstos priemonės vykdymas yra principas, o atsisakymas – išimtis, kurią reikia aiškinti siaurai. - nustatė vertinimo sistemą, pagal kurią teismų sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo reikalavimus siekiama suderinti su šių pagrindinių teisių paisymu.
	O.G. byloje, C-700/21	
	E.D.L.byloje, C-699/21	

2010–2023 metų laikotarpio analizuotose bylose nėra akivaizdžių kontrastų aiškinant abipusio pripažinimo principą. Tačiau randama vis detalesnių abipusio pripažinimo principo turinio ir apimties apibūdinimų (žr. 5 lentelę), kurie neabejotinai turi

reikšmės laisvo įrodymų judėjimo kontekste. Teismas minėtomis bylomis formuoja poziciją, kad valstybių narių abipusio pripažinimo principas, grįstas pasitikėjimu, kuris negali būti aklas, yra labai svarbus ES teisėje, nes jis leidžia sukurti ir išlaikyti saugumo erdvę be vidaus sienų. Taikant šį principą, visų pirma kalbant apie laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kiekviena iš šių valstybių, išskyrus išimtines aplinkybes, turi manyti, kad visos kitos valstybės narės laikosi ES teisės ir ypač ES teisėje pripažintų pagrindinių teisių³²⁴. ESTT nurodo, kad valstybės narės negali reikalauti iš kitos valstybės narės aukštesnio nacionalinio lygio žmogaus teisių apsaugos, nei numato ES teisė³²⁵. Dar viena konkreti ESTT tezė, kad valstybės narės negali tikrinti, ar kita valstybė narė iš tikrųjų konkrečiu atveju paisė pagrindinių teisių garantijų, kurias numato ES.

Tokią Teisingumo Teismo poziciją galima pavadinti griežtai nuosaikia. Viena vertus, Teismas sako, kad yra ribotos galimybės atsisakyti vykdyti bendradarbiavimu grįstus prašymus. Kita vertus, teigiama, kad vykdyti tokius prašymus absoliučios pareigos nėra. Tokia praktika siekiama dvejopų tikslų: norima parodyti, kad nebus toleruojami formalūs tokių prašymų atsisakymai, valstybės bus skatinamos labiau pasitikėti, užtikrinti žmogaus teises; tačiau kartu nenorima išgąsdinti valstybių narių ir paliekama joms daugiau veiksmų laisvės bendradarbiavimo prašymams įsivertinti.

Minėtieji ESTT sprendimai leidžia daryti pagrįstą išvadą, jog abipusio pripažinimo principas nėra absoliutus. Galima nesilaikyti pareigos taikyti šį principą konkrečiu atveju, jei yra pagrįstas manymas, kad buvo pažeistos pagrindinės žmogaus teisės, kurios pripažįstamos visoje ES, arba kyla tam pavojus. Konstatavus tokį pavojų, dar reikia, kad vykdančioji teisminė institucija konkrečiai ir tiksliai įvertintų, ar yra svarių ir neginčijamų motyvų manyti, kad suinteresuotasis asmuo patirs šį pavojų dėl veiksmų, numatytų išduodančiojoje valstybėje narėje. Vis dėlto šie kriterijai turėtų būti labiau išimtis nei taisyklė. ESTT sprendimuose pažymėjo, kad toks įtarimas apie galimą žmogaus teisių pažeidimą turėtų būti itin pagrįstas ir motyvuotas. Tačiau ir tokiu atveju prašymas vykdyti abipusio pripažinimo pagrindu grįstą priemonę turėtų būti atidėtas tam laikotarpiui, kol bus išsiaiškintos detalės, o ne atsisakoma jį vykdyti.

Tokia ESTT pozicija dėl sąlyginio abipusio pripažinimo principo taikymo, viena vertus, gali būti vertinama kaip žingsnis atgal – juk šio principo priėmimas turėjo sąlygoti sklandų ES valstybių narių bendradarbiavimą, be abejonės, pripažįstant surinktus įrodymus svečioje šalyje. Kita vertus, keliant diskusijas dėl šio principo esmės, t. y. ar jis išvis gali būti taikomas ES baudžiamojoje justicijoje (juk šio principo ištakos kilusios ir taikomos rinkai tarp ES valstybių narių reguliuoti), suprantama ir ESTT nuosaikesnė pozicija šiuo klausimu. Teismas užkerta kelią bet kokioms prielaidoms, jog, manipuliuojant abipusio pripažinimo principu, būtų keliama rizika pagrindinių teisių pažeidimams – *ex iniuria ius non oritur* (lot. iš neteisės teisė nekyla).

Abipusio pripažinimo principo analizės skyrelyje kelta klausimų dėl šio principo,

324 Opinion 2/13 at para. 191.

325 Opinion 2/13 EU:C:2014:2454.
TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002] (192 pastraipa).

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/>

kuris yra teismų bendradarbiavimo, taigi ir laisvo įrodymų judėjimo, „kertinis akmuo“, kilmės, turinio, apimties, taikymo veiksmingumo, šio principo kaip prezumpcijos. Tai atsiskleidžia ne tik tyrime dėl abipusio pripažinimo pagrindo – pasitikėjimo, bet ir analizuotoje ESTT praktikoje. Galima teigti, kad abipusio pripažinimo principas negzistuoja, jei nebūtų tarpusavio pasitikėjimo. ES tarpvalstybinis pasitikėjimas grindžiamas bendromis ES vertybėmis, kurias pripažįsta kiekviena valstybė narė. Kita vertus, abipusio pripažinimo principas, iš pirmo žvilgsnio atrodęs kaip preziumuojamas, praktikoje įgauna ribas – esant pagrįstam įtarimui apie galimus šiurkščius pagrindinių teisių pažeidimus, išduodančioji valstybė gali imtis veiksmų ir aiškintis, ar tokie įtarimai pagrįsti, t. y. suabejoti kitos valstybės vykdomų veiksmų teisėtumu. Taigi negali būti manipuluojama teismo bendradarbiavimo priemonėmis (ir laisvo įrodymų judėjimo kontekste), kurios galėtų pažeisti pagrindines teises. Vis dėlto ESTT formuoja poziciją, kad abipusio pripažinimo principas yra pamatas laisvės, saugumo ir teisingumo srityje ir būtent šis principas užtikrina veiksmingą tarpvalstybinį bendradarbiavimą ES.

3. LAISVO ĮRODYMŲ JUDĖJIMO KLIUVINIAI TEISINIO REGULIAVIMO PROCESE IR PRAKTIKOJE

Atlikta analizė leidžia teigti, kad laisvo įrodymų judėjimo esminis „variklis“, pasižymintis aptartais teigiamais ir neigiamais bruožais, yra abipusio pripažinimo principas, kuris grindžiamas abipusiu pasitikėjimu. Tyrimas rodo, kad pasitikėjimas neatsiranda savaime ir negali būti preziumuojamas. Kaip jau aptarta pirmiau, pasitikėjimui formuotis turi įtakos keli pagrindiniai veiksniai, t. y. valstybių narių teisinių sistemų panašumas ir vykdančiosios valstybės tikėjimas / pasitikėjimas pagrindinių teisių užtikrinimu išduodančiojoje valstybėje narėje. Kaip tik šios aplinkybės lemia, ar valstybė *ipso facto* pripažins svečioje valstybėje narėje surinktus ir perduotus įrodymus. Dėl šios priežasties toliau atliekamas tyrimas susijęs su minėtomis aplinkybėmis, kurias galima pavadinti įrodymų judėjimo kliūtimis.

3.1. Europos Sąjungos valstybių narių teisinių sistemų (ne)suderinamumas

Baudžiamųjų įstatymų ir procedūrų skirtingumas kelia sunkumų tiriant tarpvalstybinius nusikaltimus ir patraukiant baudžiamojon atsakomybėn juose dalyvaujančius asmenis. Tai gali trukdyti laiku keisti informaciją, įrodymais, užtikrinti reikiamus jų rinkimo būdus, atsirasti delsimas, teisinis neapibrėžtumas, o tai visuomenėje lemia ribotą įrodymų tarp ES valstybių narių judėjimą tiriant tarpvalstybinius nusikaltimus³²⁶. Taigi tai, kad nėra bendros ES baudžiamosios justicijos, turi didelę įtaką tarpvalstybinių baudžiamųjų bylų tyrimams, dėl to, kaip jau minėta, ES ėmė reguliuoti ir šią teisės sritį.

326 Weyembergh, A., Wieczorek, I. „Is there an EU criminal policy“. *EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice* (2016): 29–47.

Nors ES šiandien turi teisinius įrankius, padedančius reguliuoti ES laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, esama tam tikrų ribojimų, nusakančių veikimo apimtį. ES kompetencija egzistuoja tik tiek, kiek reikia norint palengvinti nuosprendžių ir teismo sprendimų abipusį pripažinimą, policijos ir teisminių bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, turinčiose tarpvalstybinį aspektą, taip pat laisvą įrodymų judėjimą, grįstą abipusio pripažinimo principu. Kitaip tariant, baudžiamųjų procedūrų derinimas nėra savaiminis tikslas, tai priemonė, padedanti palengvinti arba pasiekti abipusį pripažinimą ir bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose. Todėl manoma, kad ES kompetencija nustatyti minimalius procesinius reikalavimus baudžiamosios justicijos srityje palengvintų abipusio pripažinimo priemonių veikimą³²⁷.

Kadangi baudžiamoji justicija ne tik unikali kiekvienoje valstybėje³²⁸, tačiau tiek pat ir jautri, literatūroje randama siūlymų prieš imantis konkrečios derinimo priemonės, puoselėjančios veiksmingą abipusio pripažinimo principo veikimą, atlikti įrodymais pagrįstą testą, jog išties konkreiti ES derinimo priemonė sustiprina abipusio pripažinimo veikimą³²⁹. Taigi įrodymai turi pagrįsti konkrečios derinimo priemonės ir veiksmingo abipusio pripažinimo veikimo ryšį. Testas neapsiriboja abstrakčiojo pagrindimo, kuriuo remiamasi, vertinimu. Vien tik nustatyti nacionalinių taisyklių dėl nacionalinių baudžiamųjų procedūrų skirtumus arba Sąjungos teisės aktų leidėjo retorinio tvirtinimo, kad tokie skirtumai gali sukelti abipusio pripažinimo problemų, nepakanka, kad būtų pagrįstai „suaktyvinama“ SESV 82 straipsnio 2 dalis³³⁰. Todėl ES veiksmai turi būti paremti gana tvirtu faktiniu pagrindu, patvirtinančiu, kad derinimo priemonėmis bus išspręstos problemos, susijusios su tam tikros abipusio pripažinimo priemonės veikimu³³¹. Jei šis tyrimas rodo, kad formalių standartų skirtumai kelia nedidelį susirūpinimą teisėjams, susiduriantiems su abipusio pripažinimo prašymų vykdymu, reikalavimas suderinti yra labai pažeidžiamas, todėl ginčytinas³³². Toks testas siejamas su vidaus rinkoje veikiančiu abipusio pripažinimo principu³³³, tačiau,

327 Asp, P. „European criminal and national criminal law“. In V. Mitsilegas, M. Bergström, T. Konstadinides, *Research handbook on EU criminal law* (Cheltenham/Northampton, Edward Elgar Publishing, 2016), 331.

328 Tai įrodo ir SESV 82 straipsnio 3 dalyje įtraukta „avarinio stabdymo“ taisyklė, leidžianti valstybėms narėms nutraukti diskusijas, kai pagal SESV 82 straipsnio 2 dalį pasiūlyta priemonė turi įtakos esminiams jos baudžiamosios teisenos sistemos aspektams.

329 Schroeder, W. LL.M. (Berkeley) Limits to European Harmonisation of Criminal Law. Issue 2/2020, p. 144–148.

330 2000 m. spalio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Tobacco Advertising* byloje (Germany v European Parliament and Council), C-376/98, 83–84, 98–99, 106–107 punktai.

331 2013 m. liepos 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *Commission and Others v Kadi* bylose, C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P, 119–120 punktai.

332 Vermeulen, G. „Where Do We Currently Stand with Harmonisation in Europe?“ In Klip, A. and van der Wilt, H. (eds.), *Harmonisation and Harmonising Measures in Criminal Law* (Royal Netherlands Academy of Science, 2002), 71–73.

333 2006 rugsėjo 7 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Spain v Council* byloje, C-310/04, 42 punktas; 122–123; 2013 m. liepos 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *Commission and Others v Kadi* by-

atsižvelgiant į tai, kad abipusio pripažinimo principas kildinamas iš vidaus rinkos santykių, dažnai telkiamasi į šios srities praktiką siekiant „pagerinti“ abipusio pripažinimo principo veikimą ir laisvo įrodymų judėjimo srityje. Tiesa, vidaus rinkos ir baudžiamosios teisės analogija abipusio pripažinimo kontekste ne visada yra įtikinama³³⁴. Toks testas laisvo įrodymų judėjimo kontekste, tikėtina, taip pat turėtų naudos pradinėje priemonės įgyvendinimo stadijoje, kol bandoma sukonkretinti problemą, dėl kurios siekiama priimti derinimo priemonės. Taip pat valstybėms narėms būtų aišku dėl ES veiksmų būtinybės analizuojamoje srityje. Vis dėlto įgyvendinant priimtas derinimo priemonės būtų susiduriama su tomis pačiomis minėtomis kliūtimis. Išskirtini keli pagrindiniai momentai, kurie reikalauja išsamesnės analizės, t. y. procedūriniai ir terminų nesutapimai, ieškant atsakymo, ar net tokiems esant, nes dėl to abejonės nėra, įmanomas sklandus laisvas įrodymų judėjimas.

Atsižvelgiant į tai, kad tarp ES valstybių narių egzistuoja teisinis pliuralizmas, ES teisės aktų leidėjas pasirinko dvejopą požiūrį: išplėtė laisvo įrodymų judėjimo procese dalyvaujančių institucijų apimtį (teismines ar neteismines institucijas) ir daug esminių bendradarbiavimo klausimų paliko nacionalinėms teisėms. Iš esmės iš pirmo žvilgsnio susiklosto situacija *win win* (liet. *abi susitarime dalyvaujančios šalys laimi*), kai taikant minimalius formalumus ir ribotus atsisakymo pagrindus galima skatinti teisminį bendradarbiavimą, valstybėms narėms iš esmės nekeičiant savo baudžiamųjų įstatymų – „tik“ sutinkant vykdyti iš kitų valstybių narių gautas abipusio pripažinimo principu grįstas priemonės ir jų pagrindų gautus duomenis vertinti taip, lyg jie būtų surinkti savo šalyje³³⁵. Tačiau tokia situacija sukelia chaosą, nes tuomet ES institucijos, ieškodamos pusiausvyros, praranda teisinės „kalbos“ konkretumą. Tai matyti lyginant vieną procedūrinį momentą – subjektus, įtrauktus į įrodymų judėjimą skatinančias priemones (žr. 6 lentelę).

lose, C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P, 119, 124, 130 punktuose.

334 Lavenex, S. „Mutual recognition and the monopoly of force: limits of the single market analogy“, *Journal of European Public Policy* 14 (2007): 762.

335 Mitsilegas, V. „Trust-building Measures in the European Judicial Area in Criminal Matters: Issues of Competence, Legitimacy and Inter-institutional Balance“. In Balzaq, T. et Carrera, S. (eds.): *Security Versus Freedom?: A Challenge for Europe's Future* (Aldershot: Ashgate, 2006), 279; Klimek, L. „Free Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU“. *The Lawyer Quarterly* 4 (2012): 256.

6 lentelė

Subjektai, dalyvaujantys laisvo įrodymų judėjimo procese						
	1959 m. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos	1990 m. Konvencija, įgyvendinanti Šengeno susitarimą	2000 m. Konvencija dėl ES narių savitarpio pagalbos	2003 m. Pagrindų sprendimas dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo ES	2014 m. ETO Direktyva	2023 m. Reglamentas dėl el. įrodymų
Išduodančioji institucija	Teisminė institucija	Teisminė institucija; Administracinė institucija, kurios sprendimu gali būti iškelta baudžiamoji byla	Teisminė institucija; Administracinė institucija, kurios sprendimu gali būti iškelta baudžiamoji byla	Teisminė institucija; Neteisminės institucijos, kai patvirtina teisminė institucija	Teisminė institucija; Neteisminės institucijos, kai patvirtina teisminė institucija; Kaltinamasis gali prašyti išduoti ETO, jei nacionalinėje teisėje tai numatyta	Teismas arba ikiteisminio tyrimo teisėjas (norint gauti EIPO orderį srauto duomenims); Teismas arba prokuroras (norint gauti EIPO apie duomenis apie abonentą ar EISO)
Vykdančioji institucija	–	–	–	–	Vykdančiosios valstybės kompetentinga institucija. Vykdomo procedūroms gali prireikti teismo leidimo	„Adresatai“, t. y. paslaugos teikėjai

Įvairios institucijos, dalyvaujančios tyrimuose nacionaliniu lygmeniu, pradedant teisėsaugos, teisminėmis įstaigomis ir baigiant administraciniais subjektais, paskatino ES teisės aktų leidėjo sprendimą išlaikyti didelį lankstumą dėl institucijų, dalyvaujančių teikiant ir vykdant prašymus dėl įrodymų pateikimo / surinkimo.

Šiandien „teisminis“ bendradarbiavimas neapsiriboja tik „teismų institucijų“ bendradarbiavimu³³⁶, jis apima ir kitus nacionalinius subjektus, susijusius su tyrimu. Laikui bėgant tarpvalstybiniuose baudžiamuosiuose tyrimuose dalyvaujančių subjektų ratas buvo išplėstas. Nors pradinėje 1959 m. Europos konvencijoje dėl savitarpio pagalbos „teisminės institucijos“ buvo nurodytos kaip vieninteliai kompetentingi bendradarbiavimo subjektai³³⁷, vėliau ES išplėtė kompetentingų institucijų skaičių. 1990 m. Konvencijoje, įgyvendinančioje Šengeno susitarimą, ir 2000 m. Konvencijoje dėl ES narių savitarpio pagalbos administracinės institucijos buvo įtrauktos į kompetentingus

336 *Supra* note 63, Vermeulen, G. et al.

337 1959 m. balandžio 20 d. Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose 1 straipsnio 1 dalis.

tarpvalstybinio bendradarbiavimo subjektus su sąlyga, kad dėl administracinių institucijų priimtų sprendimų gali būti pradėtas procesas teisme, turinčiame jurisdikciją baudžiamosiose bylose³³⁸. Vėliau, priėmus priemones, grįstas abipusio pripažinimo principu, laisvo įrodymų judėjimo procese, prasiplėtė subjektų, dalyvaujančių šiame procese, ratas. 2003 m. Pagrindų sprendime dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo ES bei 2014 m. direktyvoje dėl ETO išdavimo etape dalyvauja neteisminės institucijos – jos kompetentingos išduoti įsakymus dėl arešto³³⁹ arba įsakymus dėl tyrimo³⁴⁰, jei tokį sprendimą patvirtina teisminė institucija. ETO direktyvoje netgi suteikiama galimybė gynybai prašyti išduoti ETO, jei tai numatyta nacionalinėje teisėje³⁴¹. ETO direktyvoje vykdančioji institucija, kaip apibrėžta 2 straipsnio d punkte, yra institucija, kompetentinga pagal šią direktyvą ir panašioje nacionalinėje byloje taikytinas procedūras pripažinti ETO ir užtikrinti jo vykdymą. Pagal minėtas procedūras vykdančiojoje valstybėje gali būti reikalaujama teismo leidimo, kai tai numatyta jos nacionalinėje teisėje.

Reglamente dėl elektroninių įrodymų Europos įrodymų pateikimo arba saugojimo orderį gali išduoti platus spektras subjektų – teismas, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar prokuroras, kompetentingas atitinkamoje byloje, arba bet kuri kita kompetentinga institucija, kaip apibrėžė išduodančioji valstybė, susijusioje byloje veikianti kaip baudžiamajame procese tyrimą atliekanti institucija, pagal nacionalinę teisę kompetentinga nurodyta rinkti įrodymus; tokiu atveju Europos įrodymų pateikimo orderis patvirtinamas išduodančiosios valstybės teisėjui, teismui, ikiteisminio tyrimo teisėjui arba prokurorui išnagrinėjus jo atitiktį šiame reglamente nustatytoms Europos įrodymų pateikimo orderio išdavimo sąlygoms³⁴².

Kaip matyti, ES išlaiko lankstumą dėl vykdančiosios institucijos apibrėžimo, tačiau

338 Konvencijos dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose 3 straipsnio 1 dalis.

339 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendimo 2003/577/TVR 2 straipsnio a dalis.

340 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose 2 straipsnio c) dalies iii) punktas: išduodančioji institucija – tai bet kuri kita kompetentinga institucija, kaip apibrėžė išduodančioji valstybė, konkrečioje byloje veikianti kaip baudžiamajame procese tyrimą atliekanti institucija, pagal nacionalinę teisę kompetentinga nurodyta rinkti įrodymus. Be to, prieš perduodant ETO vykdančiajai institucijai, patikrinus, ar jis atitinka šioje direktyvoje nustatytas ETO išdavimo sąlygas, visų pirma 6 straipsnio 1 dalyje išdėstytas sąlygas, išduodančiosios valstybės teisėjas, teismas, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar prokuroras patvirtina ETO. Jei ETO patvirtino teisminė institucija, ta institucija ETO perdavimo tikslais taip pat gali būti laikoma išduodančiaja institucija.

341 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose 1 straipsnio 3 dalis: išduoti ETO gali paprašyti įtariamasis arba kaltinamasis (arba jų vardu teisininkas), naudodamiesi taikytinomis teisėmis į gynybą pagal nacionalinį baudžiamąjį procesą.

342 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui 1 straipsnio a), b) punktai, 2 straipsnio a), b) punktai, 3 straipsnio a), b) punktai.

tokių esminių sąvokų kaip „teisminė institucija“, „teismo sprendimas“, „vykdančioji institucija“ ir kt. kelia teisinių ginčų laisvo įrodymų judėjimo procese.

Jau minėtoje *Ruslan Kovalkov* byloje³⁴³ buvo nagrinėjamas klausimas dėl EAO išdavimo teisėtumo. Į ESTT buvo kreiptasi, kai Nyderlanduose vykdant Europos arešto orderį, išduotą Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos dėl Ruslano Kovalkovo, siekiant Lietuvoje įvykdyti laisvės atėmimo bausmę, buvo suabejota, ar Teisingumo ministerija gali būti laikoma teismine institucija. Teismas priėmė sprendimą, kad Teisingumo ministerija negali būti laikoma teismine institucija, taigi EAO buvo išduotas neteisėtai. Teismas pažymėjo, kad kiekvienai valstybei narei negali būti palikta teisė spręsti dėl sąvokos „teisminė institucija“, kaip ji suprantama pagal Pagrindų sprendimo 6 straipsnio 1 dalį, prasmės ir apimties³⁴⁴. Taip pat jis nurodė, kad Pagrindų sprendimo 6 straipsnio 1 dalyje vartojama sąvoka „teisminė institucija“ visoje Sąjungoje turi būti aiškinama savarankiškai ir vienodai, o tai, remiantis nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika, turi būti daroma atsižvelgiant į šios nuostatos formuluotę, kontekstą ir Pagrindų sprendimu siekiamą tikslą.

Halil Ibrahim Özçelik byloje³⁴⁵ Teisingumo Teismas, vėlgi aiškindamas „teisminės institucijos“ sąvoką, patvirtino, kad, be kita ko, sąvoka „teisminė institucija“ turi būti suprantama kaip apimanti institucijas, dalyvaujančias vykdant valstybių narių baudžiamąjį teisingumą, tik neapimanti policijos įstaigų. Todėl šią nuostatą reikia aiškinti taip, kad sąvoka „teismo sprendimas“ apima sprendimus, kuriuos priėmė institucijos, dalyvaujančios vykdant valstybių narių baudžiamąjį teisingumą, tačiau neapima policijos įstaigų priimtų sprendimų. Atsižvelgiant į šią išvadą reikia pažymėti, kad kadangi prokuratūra yra institucija, dalyvaujanti vykdant valstybės narės baudžiamąjį teisingumą, tokios institucijos sprendimą reikia laikyti „teismo sprendimu“.

Tado Tupiko byloje³⁴⁶ Teismas aiškinosi sąvoką „teisminis nagrinėjimas, per kurį priimtas sprendimas“. Pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją iš vieno do Sąjungos teisės taikymo ir lygybės principo reikalavimų matyti, kad, kai Sąjungos teisės nuostatoje aiškiai nedaroma nuoroda į valstybių narių teisę, norint nustatyti šios nuostatos prasmę ir apimtį, jos reikšmė visoje Sąjungoje paprastai turi būti aiškinama savarankiškai ir vienodai, atsižvelgiant į nuostatos kontekstą ir nagrinėjamu teisės aktu siekiamą tikslą. Šiomis aplinkybėmis konstatuota, kad šis žodžių junginys, dėl kurio pateiktas šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą, turi būti vertinamas kaip savarankiška Sąjungos teisės sąvoka ir aiškinamas vienodai, neatsižvelgiant į jo

343 2016 m. lapkričio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Ruslan Kovalkov* byloje, C477/16 PPU.

344 Pagal analogiją žr. 2008 m. liepos 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Kozłowski* byloje, C66/08, 43 punktas ir 2010 m. lapkričio 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Mantello* byloje, C261/09, 38 punktas.

345 2016 m. lapkričio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Halil Ibrahim Özçelik* byloje; 2016 m. lapkričio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Poltorak* byloje, C452/16 PPU, 33 ir 38 punktai; 2016 m. birželio 29 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Kossowski* byloje, C-486/14.

346 2017 m. rugpjūčio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Tado Tupiko* byloje, C270/17 PPU, 65, 67 pas-
traipos.

kvalifikavimą valstybėse narėse. Tas pats klausimas buvo keliamas ir kitose bylose³⁴⁷.

HP byloje buvo keliamas klausimas dėl ETO direktyvoje apibrėžiamos „vykdančiosios institucijos“ sąvokos turinio. Teismas kreipėsi dėl prejudicinio sprendimo, siekdamas išsiaiškinti, ar Direktyvos 2014/41 2 straipsnio c punkto i papunktis turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama, jog prokuroras būtų kompetentingas ikiteisminio tyrimo stadijoje išduoti Europos tyrimo orderį, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą, kuriuo siekiama gauti su telekomunikacijomis susijusių srauto ir vietos nustatymo duomenų, jeigu panašioje nacionalinėje byloje kompetencija nustatyti tyrimo priemonę dėl prieigos prie tokių duomenų priklauso išimtinai teismo jurisdikcijai.

Direktyvos 2014/41 2 straipsnio c punkte apibrėžta sąvoka „išduodančioji institucija“. Taigi šio straipsnio i papunktyje nurodyta, kad tokia institucija gali būti „teisėjas, teismas, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar prokuroras, kompetentingas atitinkamoje byloje“ arba, kaip nurodyta ii punkte, „bet kuri kita kompetentinga institucija, kaip apibrėžė išduodančioji valstybė, konkrečioje byloje veikianti kaip baudžiamajame procese tyrimą atliekanti institucija, pagal nacionalinę teisę kompetentinga nurodyti rinkti įrodymus“. Taigi iš šios nuostatos formuluotės matyti, kad išduodančioji institucija visais atvejais, kuriems taikoma ši nuostata, turi turėti kompetenciją atitinkamoje byloje kaip teisėjas, teismas, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar prokuroras arba, jeigu ji nėra teisminė institucija, – kaip institucija, turinti kompetenciją atlikti tyrimą. Vis dėlto negalima vien iš šios nuostatos formuluotės analizės nustatyti, ar žodžių junginys „kompetentingas atitinkamoje byloje“ turi tokią pačią reikšmę kaip ir frazė „pagal nacionalinę teisę kompetentinga nurodyti rinkti įrodymus“ ir ar prokuroras gali turėti kompetenciją išduoti ETO, kuriuo siekiama gauti su telekomunikacijomis susijusių srauto ir vietos nustatymo duomenų, kai, vykstant panašiai nacionalinei procedūrai, išimtinė teisė susipažinti su tokiais duomenimis priklauso teismo kompetencijai.

Analizuojamos bylos atveju iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad nors Bulgarijos teisėje prokuroras nurodytas kaip institucija, kompetentinga išduoti ETO baudžiamajame procese, jis neturi kompetencijos nurodyti surinkti su telekomunikacijomis susijusių srauto ir vietos nustatymo duomenų vykstant panašiam nacionaliniam procesui. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad pagal Bulgarijos teisę institucija, kompetentinga nurodyti rinkti tokius duomenis, yra pirmosios instancijos teismas, kompetentingas nagrinėti atitinkamą bylą, o prokuroras turi tik teisę pateikti teismui motyvuotą prašymą. Taigi tokiu atveju prokuroras neturi kompetencijos išduoti Europos tyrimo orderio, siekdamas gauti tokius duomenis. Vadinas, kai pagal nacionalinę teisę prokuroras neturi kompetencijos skirti tyrimo priemonės, kad gautų su telekomunikacijomis susijusius srauto ir vietos nustatymo duomenis, jis negali būti laikomas išduodančiąja institucija, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2014/41 2 straipsnio c punkto i papunktį, kompetentinga išduoti ETO, kad

347 Generalinio advokato Maciej Szpunar išvadoje, pateiktoje 2018 m. rugpjūčio 7 d.; 2017 m. rugpjūčio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Slawomir Andrzej Zdziasek* byloje, C-271/17 PPU; 2023 m. kovo 23 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose bylose *LU* ir *PH*, C-514/21 ir C-515/21, 56 punktas, taip pat nagrinėjo sąvoką „teisminis nagrinėjimas, per kurį buvo priimtas sprendimas“.

gautų šiuos duomenis.

XD byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas remiasi prielaida, kad išduodančiosios teisminės institucijos, kaip tai suprantama pagal Pagrindų sprendimo 2002/584 6 straipsnio 1 dalį, statusas visų pirma siejamas su sprendimo išduoti Europos arešto orderį teisminės kontrolės buvimu. Vis dėlto Teismas pažymi, kad kitos institucijos, ne teismo, priimto sprendimo išduoti Europos arešto orderį teisminė kontrolė nėra sąlyga, kad ši institucija galėtų būti kvalifikuojama kaip išduodančioji teisminė institucija, kaip tai suprantama pagal šio pagrindų sprendimo 6 straipsnio 1 dalį. Toks reikalavimas nekyla iš minėtos institucijos veiklos nuostatų ar organizacinio pobūdžio taisyklių, jis yra susijęs su tokio orderio išdavimo procesu³⁴⁸.

Šis išaiškinimas patvirtinamas ir *PF* sprendime, kuriame Teisingumo Teismas aiškinosi, ar Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras gali būti laikomas išduodančiąja teismine institucija. Lietuvos generalinis prokuroras išdavė Europos arešto orderį, kuriuo prašė perduoti *PF*, Lietuvos pilietį, siekiant vykdyti baudžiamąjį persekiojimą Lietuvoje. Airijos aukščiausiasis teismas suabejojo, ar Lietuvos Respublikos prokuroras gali būti laikomas išduodančiąja teismine institucija. Jis argumentavo, kad iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad priskiriant instituciją prie teisminės svarbu tai, ar atitinkamas subjektas yra institucija, dalyvaujanti vykdam valstybės narės baudžiamąjį teisingumą. Vis dėlto minėtoje jurisprudencijoje nėra aiškių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima nustatyti, ar subjektui pavesta vykdyti teisingumą, ar šis dalyvauja jį vykdam valstybės narės teisinėje sistemoje.

Šioje byloje Teisingumo Teismas vis dėlto nusprendė, kad valstybės narės (Lietuvos Respublikos) generalinis prokuroras, kuris, būdamas struktūriškai nepriklausomas nuo teisminės valdžios, turi kompetenciją vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir kurio statusas šioje valstybėje narėje užtikrina jam nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios išduodant Europos arešto orderį, turi būti kvalifikuojamas kaip išduodančioji teisminė institucija, kaip tai suprantama pagal Pagrindų sprendimą 2002/584. Taip pat Teismas pažymėjo, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi patikrinti, ar, be to, dėl šio prokuroro sprendimų gali būti pateiktas skundas, visiškai tenkinantis veiksmingos teisminės gynbos reikalavimus³⁴⁹.

Tačiau kitoje byloje prokuroras nebuvo pripažintas išduodančiąja teismine institucija³⁵⁰. Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad byloje, kuriose priimtas konkretus sprendimas, nagrinėjamos prokuratūros neatitiko nepriklausomumo reikalavimo, kuris būdingas sąvokai „išduodančioji teisminė institucija“, kaip ji suprantama pagal Pagrindų sprendimo 2002/584 6 straipsnio 1 dalį, nes pagal priimtas statutinės ir organizacinės taisykles, prokuratūros turėjo teisinio pavaldumo santykį su vykdomąja valdžia, todėl kilo rizika, kad ši valdžia joms duos konkrečius pavedimus arba nurodymus

348 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *XD* byloje, C-625/19 PPU; 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *JR* ir *YC*, C566/19 PPU ir C626/19 PPU, 48 punktas.

349 2019 m. gegužės 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *PF* byloje, C509/18.

350 2020 m. gruodžio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *L* ir *P* byloje, C-354/20 ir C-412/20 PPU, 35–36 punktai.

priimant sprendimą, susijusį su Europos arešto orderio išdavimu.

Teisingumo Teismas yra išaiškinęs sąvoką „išduodančioji teisminė institucija“. Pagal Pagrindų sprendimo 2002/584 6 straipsnio 1 dalį, ji gali apimti valstybės narės institucijas, kurios nebūtinai yra teisėjai ar teismai, bet dalyvauja vykdamas toje valstybėje narėje baudžiamąjį teisingumą ir, vykdydamos Europos arešto orderio išdavimo funkcijas, veikia nepriklausomai; dėl šio nepriklausomumo reikalaujama, kad egzistuočių veiklos nuostatai ar organizacinio pobūdžio taisyklės, pagal kurias, priimant sprendimą išduoti tokį arešto orderį, išduodančiajai teisminei institucijai nekiltų jokios rizikos, kad, be kita ko, gali būti duotas konkretus vykdomosios valdžios nurodymas³⁵¹.

Teisingumo Teismo jurisprudencijoje teigiama, kad valstybės narės, nors remdamosi procesinės autonomijos principu gali pagal savo nacionalinę teisę paskirti „teisminę instituciją“, kompetentingą išduoti Europos arešto orderį, neturi nustatyti šios sąvokos prasmės ir apimties, „nes minėta sąvoka visoje Sąjungoje turi būti aiškinama savarankiškai ir vienodai“³⁵².

Išanalizavus ESTT praktiką, susijusią su tam tikrų dažniausiai pasitaikančių teisės sąvokų, vartojamų taikant teismo bendradarbiavimo priemones, aiškinimu, galima teigti, kad ES lankstumas įrodymų judėjimo priemonių įtvirtinimo procese, kurį lemė baudžiamųjų justicijų skirtingumas valstybėse narėse, neprideda prie sklandaus įrodymų judėjimo. Teismo sprendimai rodo, kad klausimų vis iškyla nepaisant to, kad jau analogišku klausimu buvo pasisakyta kitoje byloje. Žinoma, tam įtakos turi skirtingos teisinės sistemos, kuriose ta pati sąvoka gali būti aiškinama skirtingai. Teismas bando įvesti kriterijus (kaip kad teisminės institucijos aiškinimo atveju), pagal kuriuos valstybės turėtų įsivertinti sąvokų turinį, kad būtų suvienodinta jų taikymo praktika, tačiau praktikoje vis vien iškyla klausimų, kurie kliudo sklandžiai ir efektyviai įgyvendinti įrodymų judėjimo priemones. Todėl efektas išlieka toks pats – nevienoda praktika, taikant priemones, kuriomis siekiama efektyvinti įrodymų judėjimą. Todėl būtina dar kuriant konkrečių priemonių teisinį reglamentavimą pateikti konkrečių sąvokų apibrėžimus, kaip jos turi būti suprantamos, atsižvelgiant į ES valstybių narių skirtingas teises sistemas, nurodant taikymo ribas ir pagal kokius kriterijus galima būtų identifikuoti tam tikrų apibrėžčių pritaikomumą.

3.2. Pagrindinių teisų užtikrinimas laisvo įrodymų judėjimo procese

1969 m. Europos Teisingumo Teismas pripažino pagrindinių teisų svarbą, nusprendęs, kad jos sudaro dalį bendrųjų Bendrijos teisės principų, kurių laikymąsi užtikrina Teismas³⁵³. Kai kurie reikšmingi aštuntojo dešimtmečio pradžios sprendi-

351 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *JR ir YC* sujungtose bylose, C566/19 PPU ir C626/19 PPU; 2019 m. gegužės 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *OG ir PI (Liubeko ir Cvikau prokuratūros)*, C508/18 ir C82/19 PPU, 51 ir 74 punktai.

352 Generalinio advokato Manuelio Campos Sánchez-Bordonos išvada, pateikta 2020 m. birželio 25 d. *Openbaar Ministerie* byloje, C510/19.

353 1969 m. lapkričio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Stauder* byloje 29/69.

mai išplėtojo ir sustiprino tokį Teismo požiūrį³⁵⁴. Vėlesni pokyčiai apima tuometinių Bendrijos institucijų politines deklaracijas ir laipsnišką pagrindinių teisių ir žmogaus teisių įtraukimą į Europos Sąjungos sutarties ir Europos bendrijos steigimo sutarties tekstą. Toliau plėtojant ir tobulinant ESTT praktiką taip pat buvo laipsniškas Sąjungos pagrindinių teisių ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suartėjimas, nors ES ir nėra tiesiogiai saistoma su Konvencija kaip susitariančioji šalis³⁵⁵.

Asmenų teisių³⁵⁶ akcentavimas prisideda prie platesnio labiau vertybėmis pagrįsto požiūrio į ES baudžiamąją justiciją, kuri apima ir laisvo įrodymų judėjimo vystymąsi. ES Lisabonos sutartimi Pagrindinių teisių chartiją įtraukė į pirminę teisę. Pagrindinių teisių chartija pasiteisino ne tik aiškinant kelias ES teisės nuostatas³⁵⁷, bet ir priartinant ES žmogaus teisių politiką prie Žmogaus teisių ir pagrindinių teisių apsaugos konvencijos standartų³⁵⁸. Taigi teisė į teisingą bylos nagrinėjimą pagal EŽTK 6 straipsnį taip pat nurodyta Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje, o 48 straipsnyje įtvirtinta teisė į gynybą. ESTT savo praktikoje patvirtino, kad į Pagrindinių teisių chartijos 6 straipsnį įtraukti ir kiti EŽTK įtvirtinti žmogaus teisių standartai³⁵⁹.

Taigi veiksmingo baudžiamojo persekiojimo užtikrinimas niekada nebuvo vienintelis abipusio pripažinimo tikslas. Kitaip tariant, ES institucijos, kurdamos įrodymų judėjimo priemonės, grįstas abipusio pripažinimo principu, siekia ne tik stiprinti valstybių narių bendradarbiavimą, bet ir sustiprinti pagrindinių teisių apsaugą³⁶⁰. Kaip jau atskleista pirmiau, ESTT dažniausiai pažymi, kad abipusio pripažinimo principas yra svarbiausias principas ES teisėje, leidžiantis sukurti ir išlaikyti erdvę be vidaus sienų³⁶¹. Doktrinoje pažymima, kad dėl to buvo sukurta „visapusė sistema“, pagal kurią

354 1970 m. gruodžio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr* byloje; 1974 m. gegužės 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas *J. Nold, Kohlen-und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities* byloje 4-73.

355 2014 m. gruodžio 18 d. Teisingumo Teismo nuomonė 2/13.

356 Sutartyse vartojamos abi sąvokos – žmogaus teisės ir pagrindinės teisės. Nėra aišku, kodėl renkama viena, o ne kitą sąvoką. Tačiau manytina, kad sąvoka „žmogaus teisės“ labiau vartojama nuostatose dėl Sąjungos išorės santykių (t. y. jos santykių su ES nepriklausančiomis šalimis ir tarptautinėmis organizacijomis). Ir priešingai, Sutarties nuostatose, susijusiose su vidaus teise (t. y. pagrindinių teisių apsauga Europos Sąjungoje), vartojama sąvoka „pagrindinės teisės“. https://e-justice.europa.eu/563/LT/part_i_protecting_fundamental_rights_within_the_european_union.

357 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo (OL 2016 L 65, p. 1). Žr. 2016 m. spalio 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Emil Milev* byloje, C-439/16 PPU.

358 Remiantis paaiškinimais, susijusiais su Pagrindinių teisių chartija, kai kurios nuostatos turi tokią pačią prasmę ir taikymo sritį kaip ir EŽTT teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Chartijos 48 straipsnio 1 dalis atspindi EŽTK 6 straipsnio 1 dalį.

359 2015 m. liepos 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Lanigan* byloje, C-237/15.

360 Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, OJ, No. C 12, 15 January 2001, 1.

361 Opinion 2/13 of the Court on Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 18 December 2014, EU:C:2014:2454, 191 punktas.

nacionaliniai teismų sprendimai baudžiamosiose bylose pripažįstami ir vykdomi vi-soje ES beveik automatiškai, taikant minimalius formalumus ir siekiant greito įvykdy-mo³⁶². Tačiau stebint ES teisinių veiksmų seką, taip pat tolimesnius ESTT aiškinimus dėl sprendimų, galima teigti, kad būtent pagrindinių teisių nepakankamas užtikrini-mas gali būti esminis rodiklis, lemsiantis atsisakymą vykdyti prašymą dėl konkrečių veiksmų atlikimo įrodymų judėjimo procese.

Išskirtina keletas kaltinamojo³⁶³ teisių, reikšmingų įrodymų judėjimo procese. Pir-miausia tai teisė į teisingą teismą / bylos nagrinėjimą. Įrodymų perdavimas tarp ES valstybių narių gali kelti riziką dėl teisės į teisingą teismą. Tai apima kaltinamojo teisę dalyvauti įrodinėjimo procese – nuo jų rinkimo iki ginčijimo, teisę konfrontuoti su liudytojais ir teisę į atstovą³⁶⁴. Taip pat sunkumai siekiant gauti ir suprasti įrodymus dėl kalbos barjerų³⁶⁵ arba jurisdikcijos iššūkių³⁶⁶, keliantys klausimų, kuriai jurisdikcijai priklauso įrodymai ir kokie teisiniai standartai taikomi, konkrečiu atveju gali kelti pa-vojų teisei į teisingą teismą. ES valstybių narių teisinės sistemos ir baudžiamosios jus-ticijos procedūros gali skirtis dėl procesinių garantijų apsaugos skirtumų³⁶⁷. Tai gali tu-rėti įtakos įrodymų patikimumui ir vientisumui bei teisei į teisingą bylos nagrinėjimą.

Doktrinoje diskutuojama dėl Sąjungos abejingumo gynybos teisėms ir procedū-rinėms garantijoms³⁶⁸. Taip pat nerimaujama dėl ES pasyvaus vaidmens užtikrinant asmens teisės laisvo įrodymų judėjimo procese. Juk įrodymai tiesiogiai veikia teisingą teismo sprendimų rezultatą, taigi ir asmens laisvės apribojimą. Didžiausia įrodymų judėjimo procese įžvelgtina problema ta, kad, siekiant užtikrinti aktyvų dalyvavimą tarpvalstybinės bylos tyrime būtinas gynybos dalyvavimas. Gynybos užtikrinimas vi-same laisvo įrodymų judėjimo procese, renkant įrodymus, teikiant prašymus surinkti įrodymus³⁶⁹, galėtų palengvinti kaltinamojo procesinę padėtį, užtikrinant rungtyniš-

362 Mitsilegas, V. *EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe* (Oxford/Portland, Hart Publishing, 2016), 124.

363 Kaltinamojo sąvoka vartojama bendrąja prasme, kalbant apie asmenį, kurio atžvilgiu atliekami veiks-mai, susiję su baudžiamąja byla (specialaus liudytojo, įtariamojo, kaltinamojo statusas).

364 Garamvölgyi, B., Ligeti, K., Ondrejová, A., Von Galen M. „Admissibility of Evidence in Criminal Pro-ceedings in the EU“. Issue 3 (Eucrim, 2020): 201–208.

365 Kusak, M. „Mutual admissibility of evidence and the European investigation order: aspirations lost in reality“. *ERA Forum* 19 (2019). <https://doi.org/10.1007/s12027-018-0537-0>.

366 Allegrezza, S. „Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality“. In S. Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multi-cultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014).

367 Jurka, R., Zajančauskienė, J. „Movement of evidence in the European Union: challenges for the Euro-pean Investigation Order“. *Baltic Journal of Law & Politics* 9, 2 (2016): 56–84; Bučiūnas, G. „Europos tyrimo orderio išdavimo problematika“. *Teisės apžvalga* (2018).

368 *Supra* note 62, Spronken, G., Vermeulen, D. de Vocht, L. van Puyenbroeck; E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith and T. Spronken.

369 Mangiaracina, A., „A New and Controversial Scenario in the Gathering of Evidence at the European Level: the Proposal for a Directive on the European Investigation Order“ (2014) 10 *Utrecht Law Review* 113.

kumo principą procese. Kitaip tariant, būtina užtikrinti aktyvų gynybos vaidmenį laisvo įrodymų judėjimo procese tarpvalstybiniuose baudžiamųjų bylų tyrimuose.

Taigi inicijuojant įrodymų judėjimo priemones svarbu kartu užtikrinti veiksmingas asmenų apsaugos priemones, rasti laisvo įrodymų judėjimo palengvinimo ir žmogaus teisių apsaugos ES baudžiamosios teisenos sistemose pusiausvyrą, ypač kalbant apie kaltinamojo teises, kurių užtikrinimas tarpvalstybiniame tyrime gali susidurti su rimtais iššūkiais. Dėl šios priežasties toliau analizuojama laisvo įrodymų judėjimo priemonių teisinis reguliavimas, taip pat tai, kiek jame atsispindi kaltinamojo teisių užtikrinimas.

3.2.1. Priemonių, kuriomis įgyvendinamas laisvas įrodymų judėjimas, įtaka pagrindinėms teisėms

Kaltinamųjų teisių apsauga ES baudžiamojoje teismoje yra labai svarbi. Šių teisių apsauga užtikrina teisingumą teisminiame procese. Jame laikomasi nekaltumo prezumpcijos principo, kol asmens kaltumas neįrodytas, ir užtikrinama, kad kaltinamasis turėtų galimybę dalyvauti teisingame teisme. Šių teisių apsauga taip pat padeda išvengti neteisėtų kaltinimų ir užtikrina, kad asmenys nebūtų neteisingai nubaudžiami. Be to, ji skatina pasitikėjimą baudžiamojo teisingumo sistema ir puoselėja demokratijos bei žmogaus teisių vertybes Europos Sąjungoje. Tinkama kaltinamojo teisių apsauga yra labai svarbi siekiant išlaikyti teisingą ir subalansuotą baudžiamojo teisingumo sistemą tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimų tyrimuose³⁷⁰.

Šio klausimo analizei pasirinktos dvi įrodymų judėjimą skatinančios priemonės, grįstos abipusio pripažinimo principu – ETO (ši priemonė viena iš dažniausiai taikomų), ir Europos elektroninių įrodymų baudžiamosiose bylose pateikimo (toliau – EĮPO) ir saugojimo (toliau – EĮSO) orderiai (ši priemonė dar neįsigaliojusi, tačiau Reglamente įtrauktos naujas ir neįprastas baudžiamojoje justicijoje elektroninių įrodymų gavimo būdas). Apskritai šios priemonės lyginamos tarpusavyje, tad svarbu atkreipti dėmesį, kaip jose įtvirtinamos ir pagrindinės žmogaus teisės.

Analizuojant Direktyvos dėl ETO tekstą, preambulėje pastebimos apsauginės žmogaus teisių nuostatos – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija nurodoma kaip galimas pagrindas atsisakyti vykdyti ETO³⁷¹. Be šių nuorodų į pagrindines teises, konstatuojamojoje dalyje įtvirtinta, kad valstybės narės, įgyvendindamos Direktyvą dėl ETO, turėtų atsižvelgti į direktyvas, priimtas kartu su 2009 m. Baudžiamųjų bylų

370 Sachoulidou, A. (2022) „OK Google: is (s)he guilty?“ *Journal of Contemporary European Studies*, 30(2); Coleman, M. (2021). The presumption of innocence in international human rights and criminal law. Google Books; Dimoski, D. I., Misoski, B. Reflection on the EU Directive on the Strengthening of Certain Aspects of the Presumption of Innocence and of the Right to Be Present at the Trial in Criminal Proceedings. *Iustinianus Primus Law Review* 1 (2020). HeinOnline.

371 Direktyvos 11 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad nedarant poveikio 1 straipsnio 4 daliai, vykdančioje valstybėje gali būti atsisakyta pripažinti ar vykdyti ETO, kai: [...] f) esama pagrįstų priežasčių manyti, kad ETO nurodytos tyrimo priemonės vykdymas nebūtų suderinamas su vykdančiosios valstybės narės įsipareigojimais pagal ES sutarties 6 straipsnį ir su Chartija.

procesinių garantijų stiprinimo gairėmis³⁷².

Žmogaus teisių apsaugines nuostatas galima sugrupuoti pagal tai, kokių gi apsaugos priemonių turi imtis išduodančioji ir kokių vykdančioji valstybės. Kalbant apie išduodančiąjai valstybei numatytus būtinus išankstinius veiksmus, užtikrinant, kad nebūtų piktnaudžiaujama šia priemone ir pažeidžiamos pagrindinės teisės, nurodoma, kad ETO turėtų būti pasirinktas, kai tyrimo priemonės vykdymas atrodo proporcingas, tinkamas ir taikomas nagrinėjamai bylai. Be kita ko, išduodančioji valstybė turi pareigą išduodama ETO užtikrinti visapusišką atitiktį Chartijos 48 straipsnyje nustatytoms teisėms: turi būti užtikrinta nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą baudžiamosiose bylose, kurios laikomos Chartijoje pripažintos pagrindinės teisės baudžiamojo teisingumo srityje. Tai reiškia, kad valstybė turi objektyviai įvertinti, ar duotuoju atveju ETO išdavimas būtinas, pateisinamas bendrojo intereso tikslais ir atitinka proporcingumo principą. Iš Direktyvos dėl ETO teksto galima spręsti tai, kad ETO minėtų principų kontekste turėtų būti priimtas arba patvirtintas būtent teisminės institucijos. Reikėtų sutikti, kad tokiu atveju būtų užtikrinamas objektyvumas, vertinant ETO išdavimo būtinybę. Tačiau kiek neįprastai atrodo kita Direktyvos dėl ETO nuostata, kurioje įtvirtinama, kad pats prokuroras gali patvirtinti ETO (Direktyvos dėl ETO 2 straipsnio c punktas). Suprantama, kad tokiu būdu išvengiama ilgesnės procedūros, kai prokuroras išduoda ETO ir pats jį patvirtina. Tačiau abejotina, kad tokia procedūra pakankamai užtikrina pagrindinių teisių apsaugą. Juo labiau, kad būtent išduodančioji valstybė ir turi įvertinti, ar ETO atitinka dvi būtinas sąlygas, t. y. išduoti ETO yra būtina³⁷³ ir proporcinga vykdomo tyrimo tikslu, atsižvelgiant į įtariamojo arba kaltinamojo teises bei ETO nurodytą priemonę būtų galima vykdyti tokiomis pačiomis sąlygomis panašioje nacionalinėje byloje.

Vertinant vykdančiosios valstybės vaidmenį ETO kontekste, jis ne ką mažiau reikšmingas. Nors išduodančioji valstybė turėtų pripažinti pagal šią direktyvą perduotą ETO ir nereikalauti jokių papildomų formalumų, vadovaujantis abipusio pripažinimo principu, vis dėlto, kaip jau minėta anksčiau, jai palikta teisė ginčyti (angl. *rebuttable*) prezumpciją, kad išduodančioji valstybė laikėsi aptariamoje direktyvoje pripažįstamų pagrindinių teisių, tarp kurių numatytas ir *ne bis in idem* principas. Taigi, kai kyla abejonių, ji turi visas teises prielaidas atsakyti tenkinti ETO pateiktą prašymą dėl tyrimo veiksmų. Svarbus vykdančiosios valstybės vaidmuo atsiskleidžia, be kita ko, vertinant, ar atlikti prašomus ar taikyti alternatyvius tyrimo veiksmus, o tai, be jokios abejonės, yra paremta ne tik formaliais procesinių veiksmų neatitikimais, bet ir siekiu užtikrinti mažesnius pagrindinių teisių suvaržymus. Dar daugiau, savaime vykdančioji

372 Direktyvos preambulės 15 punkte nurodoma, kad ši direktyva turėtų būti įgyvendinama atsižvelgiant į Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 2010/64/ES (5), 2012/13/ES (6) ir 2013/48/ES (7), kurios skirtos procesinėms teisėms baudžiamajame procese.

373 Vien šios sąlygos vertinimas yra gana subjektyvus kriterijus. Šaltiniuose teigiama: „Būtinumas (būtinus) yra laisvo pasirinkimo priešingybė, glaudžiai susijęs su išteisinio tyrimo pareigūno, prokuroro, teisėjo teise pasirinkti konkretų tyrimo veiksmą ir jį taikyti pagal įstatymą, t. y. nepaneigiant minėtų pareigūnų teisės pasirinkti konkrečius proceso veiksmus tiriant nusikalstamą veiką.“ Bučiūnas, G., „Europos tyrimo orderio išdavimo problematika“ *Teisės apžvalga* 2 (18) (2018): 210–222.

valstybė tarsi tampa atsakinga už tai, kad būtų užtikrintos asmenų procesinės teisės, atliekant vienus ar kitus tyrimo veiksmus. Būtent šiam aspektui ir skiriama daugiau dėmesio.

Verta pasakyti, kad atskiroms tyrimo priemonėms numatytos konkrečios nuostatos, užtikrinančios priemonės tinkamą įgyvendinimą. Štai dėl prašymo laikinai suimtąjį perduoti išduodančiajai valstybei tyrimo priemonės vykdymo tikslais vykdančioji valstybė gali atsisakyti ne vien nurodomais aptariamoms Direktyvos dėl ETO 11 straipsnyje numatytais pagrindais, bet ir tuomet, kai suimtas nesutinka arba dėl perdavimo gali pailgėti suimtojo suėmimo laikotarpis. Esant tokiai situacijai, akivaizdu, kad nebus jokių galimybių įvykdyti tokio prašymo, nes tam reikalingas suimtojo sutikimas. Pastebėtina, kad direktyvoje nėra numatyta, kokia forma turi būti išreikštas sutikimas, tačiau manytina, kad jis vis dėlto turėtų būti išreikštas raštu, siekiant išvengti tolimesnių proceso nesklandumų. Panaši situacija ir su apklausa naudojant vaizdo konferenciją ar kitas garso ir vaizdo perdavimo priemones – jei įtariamasis ar kaltinamasis nesutinka ir jei tokios tyrimo priemonės vykdymas konkrečiu atveju prieštarautų vykdančiosios valstybės pagrindiniams teisės principams. Be to, taikant minimą tyrimo priemonę, vykdančioji valstybė atsakinga už tinkamą pranešimą liudytojui ir ekspertui apie apklausą, už tinkamą šaukimo įteikimą įtariamajam ar kaltinamajam, suteikiant jam laiko tinkamai pasiruošti gynybai, taip pat tinkamai nustatyti apklausiamų asmenų tapatybę. Kas įeina į sąvoką „tinkamas“, nėra apibrėžta, todėl manytina, kad įteikimo sąlygos turėtų būti aptariamoms iš anksto. Tačiau apklausą vykdo išduodančioji valstybė pagal savo nacionalinės teisės taisykles, nebent, kaip sakyta pirmiau, vykdančioji valstybė pastebėtų, kad vykdant apklausą pažeidžiami pagrindiniai jos teisės principai. Tokiu atveju vykdančioji valstybė turėtų imtis priemonių, kad būtų paisoma jos pagrindinių principų. Taip pat aktualu atkreipti dėmesį, kad, jei asmuo atsisako duoti parodymus, kai jis juos privalo duoti, arba duoda melagingus parodymus, tos valstybės, kurioje vyksta apklausa, teisė turi būti taikoma taip, tarsi apklausa vyktų pagal nacionalinę teisę.

Iš Direktyvoje dėl ETO numatytų nuostatų akivaizdu, kad, siekiant užtikrinti pagrindines teises, išduodant ir vykdant tyrimo priemones, o vėliau jas naudojant baudžiamajame procese, neišvengiamai būtinas valstybių narių glaudus tarpusavio bendradarbiavimas. Išduodančioji valstybė, jau išduodama tyrimo orderį, turėtų nurodyti, kaip turėtų būti vykdomi tyrimo veiksmai, kad jie atitiktų nacionalinės teisės nuostatas. O vykdančioji valstybė, aptikusi neatitikimus su nacionaline teise, turėtų imtis priemonių ją suderinti su išduodančiosios valstybės teisiniu reguliavimu taip, kad nenukentėtų pagrindinių teisių apsauga. Bet kuriuo atveju šiame procese reikėtų vadovautis tarpusavio pripažinimo principu, tačiau kartu numatyti efektyvias garantijas asmenims, dėl kurių gali būti taikomos atitinkamos procesinės gynybos priemonės.

Iš Lietuvos teismų praktikos matyti, kad paprastai įtariamojo ar kaltinamojo gynėjai kelia klausimų dėl kaltinamųjų teisių užtikrinimo taikant ES bendradarbiavimo priemones. Šiam tyrimui reikšmingo ETO taikymo problematika Lietuvos Aukščiausiąsioje Teisme (toliau – LAT) nagrinėta itin retai. Tačiau keletose tokių bylų teismas plačiau ar siauriau nagrinėjo ETO išdavimo teisėtumą ir / ar tokiu būdu gautų įrodymų

atitiktį įrodymams keliamiems reikalavimams (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 20 straipsnis) klausimus ir su tuo susijusias kaltinamojo teises, pvz., teisę į teisingą teismą (teisės į gynybą) užtikrinimą.

Taigi LAT byloje³⁷⁴ nagrinėjo kasatorių skundus, kuriuose, be kita ko, gynyba ginčijo Europos tyrimo orderio išdavimo teisėtumą ir jo pagrindu gautos specialisto išvados kaip įrodymo leistinumą. Taip pat jis tikino, kad skiriant specialisto tyrimą buvo pažeista teisė į teisingą teismą, akcentuodamas teisės į gynybą ir proceso rungimosi principo pažeidimą, nes gynyba neturėjo galimybės dalyvauti pateikdama ekspertui klausimus, todėl abejojama tyrimo rezultatų patikimumu.

Šioje byloje LAT nurodė, kad Lietuvos Respublikos įstatymo dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo 59 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Europos tyrimo orderis gali būti išduotas, kai reikia gauti įrodymus, kuriuos turi kitos Europos Sąjungos valstybės narės kompetentinga institucija, arba kai yra pagrindas manyti, kad įrodymai yra ar gali būti kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, ir reikia atlikti BPK 97 straipsnyje, BPK XII, XIV ir XXI skyriuose nustatytus veiksmus; 2 dalies 1 punkte nustatyta, kad Europos tyrimo orderį bylos nagrinėjimo teisme metu išduoda bylą nagrinėjantis teismas; 2 dalies 2–4 punktuose nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo metu Europos tyrimo orderį išduoda atitinkama prokuratūra ar Europos deleguotasis prokuroras; pagal BPK 287 straipsnio nuostatas, be kita ko, bylą nagrinėjantis teismas turi teisę prokurorui skirti atlikti XIV skyriaus antrajame, trečiajame, ketvirtajame ir penktajame skirsniuose nurodytus proceso veiksmus, taigi ir objektų tyrimą, be kita ko, gaunant specialisto išvadą, tačiau pagal pirmiau aptartą nustatytą tvarką Europos tyrimo orderį bylos nagrinėjimo teisme metu išduoda bylą nagrinėjantis teismas, o ne prokuroras.

Nepaisant to, LAT, vertindamas, ar nebuvo pažeista teisė į teisingą teismą – teisės į gynybą ir proceso rungimosi principas, nurodė, kad nors skiriant tyrimą pagal Europos tyrimo orderį, kaip pirmiau aptarta, nesilaikyta nustatytos tvarkos, tačiau šis pažeidimas neturėjo įtakos gautų duomenų patikimumui ir dėl to nebuvo suvaržytos įstatymu garantuotos kaltinamojo teisės. Todėl nėra pagrindo šį pažeidimą pripažinti esminiu ir specialisto išvada nesiremti kaip įrodymu.

Kitoje LAT byloje³⁷⁵ gynyba kėlė klausimą dėl Tarybos reglamento (ES) Nr. 904/2010³⁷⁶ pagrindu iš Vokietijos ir Italijos mokesčių administratorių gautų duomenų patikimumo. Taip pat gynyba kėlė klausimą dėl šių duomenų pagrindu surašytos specialisto išvados. Kadangi specialistės paklausimuose užsienio valstybių mokesčių administratoriams pateikiama nuoroda į Vokietijos ir Italijos mokesčių administratorių pateiktus sąskaitų originalus, tačiau baudžiamojoje byloje šių dokumentų originalų

374 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114-511/2022.

375 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-260-628/2023.

376 2010 m. spalio 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1798/2003 dėl administracinio bendradarbiavimo ir kovos su sukčiavimu pridėtinės vertės mokesčio srityje.

nėra, visi gauti dokumentai – tik sąskaitų kopijos, gautos Informacijos mainų procedūros metu. Apeliacinės instancijos teismas ėmėsi tam tikrų priemonių aptariamams duomenims patikrinti, t. y. ETO kreipėsi į atitinkamų užsienio valstybių institucijas, prašydamas kaip liudytojus apklausti automobilių pardavėjus ar jų atstovus bei pateikti jų pačių išrašytų PVM sąskaitų faktūrų kopijas. Tačiau, gynėjo teigimu, priešingai nei konstatuota skundžiamame apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje, ETO vykdymo rezultatai negali būti vertinami kaip tinkamas šių duomenų patikrinimas BPK nustatytais proceso veiksmams, patikimai patvirtinantys šių duomenų teisingumą. Gynyba nurodė, kad vykdant ETO, kaip liudytojai buvo apklausti asmenys, suinteresuoti teikti tokią informaciją, kokia ir užfiksuota ETO vykdymo dokumentuose.

Tačiau LAT, nagrinėdamas kasaciją, antrino apeliacinės instancijos teismui, teigdamas, kad apeliacinės instancijos teismas, siekdamas pašalinti byloje esančias abejones dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administratoriaus iš užsienio šalių mokesčių administratorių gautų PVM sąskaitų faktūrų patikimumo ir patikrinti, kokią tikrąją valią dėl pardavimo PVM išreiškė visi Vokietijos, Italijos automobilių pardavėjai PVM sąskaitose faktūrose ir kokia teisinga informacija buvo jose įrašyta, ETO kreipėsi į šių užsienio valstybių institucijas, prašydamas kaip liudytojus apklausti šiuos pardavėjus ar jų atstovus ir pateikti jų pačių išrašytų PVM sąskaitų faktūrų kopijas. Taigi, LAT teigimu, apeliacinės instancijos teismas ėmėsi aktyvių priemonių minėtiems duomenims patikrinti BPK nustatytais proceso veiksmams. Susipažinęs su ETO vykdymo metu gauta informacija, t. y. Vokietijos ir Italijos automobilių pardavėjų pateiktomis PVM sąskaitomis faktūromis ir jų parodymais, apeliacinės instancijos teismas skundžiamame nuosprendyje motyvuotai nurodė, kodėl nėra pagrindo netikėti ETO įvykdymo rezultatais.

LAT pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismo atliktas įrodymų, įskaitant gautų ETO pagrindu, vertinimas atitinka BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus.

Dar vienoje byloje³⁷⁷ LAT nagrinėjo kasacinį skundą, kuriame gynyba teigė, kad pirmos ir apeliacinės instancijos teismai nepagrįstai ETO pagrindu gautus liudytojo (Švedijos įmonės generalinis direktorius P. B.) parodymus pripažino įrodymais, taip pažeidžiant BPK 20 straipsnio reikalavimus. Šį teiginį gynyba grindė tuo, kad šio liudytojo parodymų negalima patikrinti BPK nurodytais veiksmams, jis nebuvo apklaustas nagrinėjant bylą teisme ir Ž. Š., kaip kaltinamajam, nebuvo sudaryta galimybė užduoti liudytojui klausimų.

Šioje byloje LAT priminė, kad BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatas esminiu pažeidimu gali būti pripažįstami atvejai, kai kasacine tvarka apskųstame nuosprendyje ar nutartyje: teismo išvados padarytos nesiėmus įmanomų priemonių visoms bylai teisingai išspręsti reikšmingoms aplinkybėms nustatyti; nebuvo įvertinti visi proceso metu surinkti bylai išspręsti reikšmingi įrodymai; vertinant įrodymus padaryta klaidų dėl jų turinio, remtasi duomenimis, kurie dėl neatitikties BPK 20 straipsnio 1–4 dalyse nustatytiems reikalavimams negalėjo būti pripažinti įrodymais; nepagrįstai įrodymais

377 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-140-495/2021.

nepripažinti duomenys, kurie atitinka BPK 20 straipsnio 1–4 dalyse nustatytus reikalavimus; neišdėstyti teisiniai argumentai dėl ištirtų įrodymų vertinimo ir pan.

Taip pat LAT nurodė, kad Švedijos įmonės generalinis direktorius P. B. buvo apklaustas kaip liudytojas Švedijos teisėsaugos institucijų pareigūnų, vykdančių ETO. Šio liudytojo parodymai, kaip ir kiti šio tyrimo metu gauti duomenys, buvo ištirti pirmosios instancijos teismo teisiamajame posėdyje (BPK 290 straipsnis), t. y. dokumentai buvo išvardyti, o nuteistojo Ž. Š. gynėjo prašymu kaip liudytojo apklausto Švedijos įmonės generalinio direktoriaus P. B. parodymai buvo perskaityti. Nors gynėjas šioje byloje prašė apeliacinės instancijos teismo apklausti teisme liudytoją ir nuteistąjį, siekiant išsiaiškinti tarp jų parodymų kilusius prieštaravimus, apeliacinės instancijos teismas atsisakė, motyvuodamas tuo, kad gynėjo nurodomas aplinkybės dėl liudytojų apklausos galima nustatyti ir įvertinti byloje surinktų ir ištirtų įrodymų visuma.

LAT, pritardamas apeliacinės instancijos teismui, atkreipė dėmesį, kad liudytojo P. B. parodymai buvo vertinti ne kaip savarankiškas, kaltinantis įrodymas, o tik kaip priemonė kitiems byloje surinktiems įrodymams patikrinti. Kartu pažymėta kad tai, jog teismai, skundžiamuose sprendimuose grįsdami Ž. Š. kaltę dėl jam inkriminuotų nusikaltimų, be kita ko, rėmėsi duomenimis, gautais Švedijos kompetentingoms institucijoms vykdančių ETO (tarp jų ir P. B. parodymais), priešingai nei teigia gynėjas, nrodo, kad teismai savo išvadas apie faktines bylos aplinkybes šiais duomenimis grindė kaip įrodymais. Tokia teismo išvada atitinka ir kasacinio teismo formuojamą praktiką, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnui (nagrinėjamu atveju vykdančių Europos tyrimo orderį liudytojo parodymai duoti Švedijos kompetentingos institucijos tyrėjui) ar prokurorui duoti liudytojo parodymai savarankiškos įrodomosios galios teismui priimant nuosprendį neturi, tačiau jie gali būti reikšmingi tikrinant kitų byloje esančių įrodymų patikimumą. Tokių parodymų perskaitymas ir jų analizė bendrame bylos duomenų kontekste gali būti veiksnys, formuojantis teismo vidinį įsitikinimą.

Dar vienas nagrinėtas atvejis LAT praktikoje buvo susijęs su *non bis idem* principo galimu pažeidimu, kai Lietuvoje asmuo buvo nuteistas už nusikalstamas veikas, dėl kurių analogiškas tyrimas buvo vykdomas, vėliau baigtas, Jungtinėje Karalystėje³⁷⁸. Šiuo atveju, apeliacinės instancijos teismas, vykdydamas kasacinės instancijos teismo nurodymus (grąžinus bylą apeliacinei instancijai iš naujo nagrinėti) išdavė Europos tyrimo orderius, kuriais prašė Jungtinės Karalystės įgaliotą instituciją pateikti informaciją ir dokumentus apie Jungtinėje Karalystėje atliktą tyrimą, pagal kuriuos būtų galima spręsti, ar dėl R. D. vykdytos šaunamųjų ginklų ir šaudmenų kontrabandos bei dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje prokuroras priėmė sprendimą nepradėti tyrimo ar jį nutraukti, taip pat ar toks sprendimas buvo priimtas atlikus išsamų tyrimą bei įvertinus jo rezultatus, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikoje atliekamą ikiteisminį tyrimą dėl šio asmens.

378 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255-689/2020.

Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pagal gautus duomenis³⁷⁹ nėra galimybės įvertinti Jungtinės Karalystės prokuroro sprendimo, kuriuo nesurinkus pakankamai įrodymų, kad būtų pareikštas kaltinimas R. D., nuspręsta nepersekioti jo baudžiamąja tvarka; įsitikinti, ar šis prokuratūros sprendimas buvo priimtas atlikus išsamų tyrimą, patikrinti, ar šis Jungtinės Karalystės prokuroro sprendimas pagal šios šalies nacionalinę teisę laikomas galutiniu ir privalomu. Kadangi byloje nepavyko pašalinti abejonų, susijusių su R. D. baudžiamuoju persekiojimu Jungtinėje Karalystėje dėl veikų, susijusių su šaunamųjų ginklų, šaudmenų bei duslintuvų laikymu, kai nesurinkus pakankamai įrodymų jam nebuvo pareikšti kaltinimai, todėl apeliacinės instancijos teismas, vadovaudamasis *in dubio pro reo* principu, t. y. kad visos abejonės turi būti aiškinamos nuteistojo naudai, padarė išvadą, kad R. D. negali būti baudžiamas už 2007 m. lapkričio 12 d. padarytą veiką (BK 199 straipsnio 2 dalį, BK 253 straipsnio 2 dalį). Tačiau pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis dėl veikų, įvykdytų 2007 m. rugsėjo 5 d.–spalio 5 d., vis dėlto buvo palikta nepakeista. Dėl šios dalies gynėba apskundė tokį sprendimą kasacine tvarka.

LAT, nagrinėdamas bylą po šio apeliacinės instancijos teismo sprendimo, antrino šiam teismui tiek dėl dalies, kuria išteisino, tiek ir dėl dalies, kuria paliko galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Dėl pastarosios dalies kasacinės instancijos teismas nurodė, kad byloje nėra duomenų, pagal kuriuos būtų galima spręsti apie sprendimo, kuriuo Jungtinėje Karalystėje buvo baigtas R. D. veikos tyrimas, turinį. Vykdamant apeliacinės instancijos teismo 2017 m. spalio 13 d. ir 2018 m. liepos 3 d. išduotus Europos tyrimo orderius nebuvo pateikta informacija, pagal kurią būtų galima spręsti, ar pagal Jungtinės Karalystės teisę šis sprendimas buvo priimtas išnagrinėjus (įvertinus) bylą iš esmės ir ar juo galutinai užkertamas kelias baudžiamajai bylai tęsti. Tačiau, įvertinus byloje esančią informaciją apie tai, kad dėl veikų R. D. kaltinimas nebuvo pareikštas ir baudžiamąja tvarka jis nebuvo persekiojamas, darytina išvada, kad Jungtinėje Karalystėje priimtas sprendimas užbaigti tyrimą dėl minėtų veikų prilygsta nustatytajam BPK 168 straipsnio 2 dalyje, t. y. nutarimui atsakyti pradėti ikiteisminį tyrimą. Toks sprendimas priimamas atlikus tam tikrą tyrimą, tačiau tas tyrimas nereiškia, kad asmuo, dėl kurio veikos tyrimas atliekamas, yra persekiojamas baudžiamąja tvarka. Pažymėtina, kad nutarimas atsakyti pradėti ikiteisminį tyrimą savo teisine reikšme neprilygsta nutarimui nutraukti ikiteisminį tyrimą, nes jis priimamas neištyrus įvykio iš esmės, o gavus papildomų duomenų apie įvykį, iš naujo sprendžiama dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo. Galiausiai LAT konstatavo, kad nuteisiant R. D. už jam inkriminuotą veiką, padarytą 2007 m. rugsėjo 5 d.–spalio 5 d., *non bis in idem* principas nebuvo pažeistas.

379 Pagal išduotus orderius buvo gautas Jungtinės Karalystės Snersbruko Karūnos teisme nagrinėtas kaltinamasis aktas, kuriame nurodyti kaltinimai R. D., B. K. ir D. B., kaltinamasis aktas, kuriame kaltinimai pareikšti R. D., B. K., D. B. ir J. H. Taip pat buvo gauta informacija apie tai, kad buvo atliekamas veikų, susijusių su šaunamųjų ginklų, šaudmenų ir duslintuvų, rastų 2007 m. spalio 5 d. ir 2007 m. gruodžio 6 ir 7 d., laikymu, tyrimas (tyrimo laikotarpis 2017 m. rugsėjo 28 d.–2008 m. kovo 3 d.) ir kad nebuvo surinkta pakankamai įrodymų, kad būtų pareikštas kaltinimas R. D., todėl jis nebuvo persekiojamas baudžiamąja tvarka, o tyrimas buvo baigtas (angl. „was closed“).

Kitoje LAT byloje³⁸⁰ pažymėtina, kad svarstomų kriminalinės žvalgybos ir baudžiamojo proceso veiksmų metu tokią situaciją, kai baudžiamojo nusikaltimo tyrimo tikslu telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimą sankcionuoja vienos valstybės Europos Sąjungos narės kompetentinga institucija (perimančioji valstybė narė), o įsakyme perimti informaciją nurodyto asmens telekomunikacijų tinklų adresas yra kitoje valstybėje narėje (informuotoji valstybė narė), kurios techninė pagalba nėra reikalinga informacijai perimti, reglamentavo 2000 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba (tiek Lietuvos Respublika, tiek Latvijos Respublika, įstojusios į Europos Sąjungą, prisijungė prie šios konvencijos, kuri, Europos Sąjungos Tarybos sutarčių ir susitarimų duomenų bazės duomenimis, joms įsigaliojo 2005 m. rugpjūčio 23 d.). Pagal šios konvencijos 20 straipsnio nuostatas aptariamam atveju numatoma perimančiosios valstybės narės pareiga pranešti informuotajai valstybei narei apie perėmimą, kai asmuo yra pastarosios valstybės teritorijoje. Informuotoji valstybė narė savo ruožtu turi teises galimybes šiame straipsnyje nustatytomis sąlygomis ir tvarka riboti ar neleisti vykdyti informacijos perėmimą ir (ar) taip gautų duomenų panaudojimą. Pagal aptariamo straipsnio 7 dalį kiekviena valstybė narė gali pareikšti, kad nereikalaus pateikti jai informaciją apie perėmimą, kaip nustatyta šiame straipsnyje, tačiau Latvijos Respublika tokio pareiškimo nėra padariusi; tiek Lietuvos Respublika, tiek Latvijos Respublika paskyrė kompetentingas institucijas minėtos konvencijos 20 straipsnyje nustatytoms funkcijoms vykdyti. Pažymėtina, kad iš esmės panaši tvarka nustatyta ir Europos Parlamento ir Europos Sąjungos Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyvos dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose 31 straipsnyje (pagal Direktyvos 36 straipsnio nuostatas ji turėjo būti perkelta į nacionalinę teisę ne vėliau kaip 2017 m. gegužės 22 d.).

LAT padarė išvadą, kad nagrinėjamoje byloje teismai nepatikrino, ar nebuvo nukrypta nuo išdėstytų telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimo teisėtumo reikalavimų, atitinkamai neturėjo galimybės įvertinti ir galimo jų nesilaikymo reikšmės vertinant taip gautų duomenų kaip įrodymų leistinumą. Šiame kontekste reikėtų pabrėžti, kad šiuolaikinių technologijų suteikiamos galimybės tam tikrais atvejais taikyti slaptos asmenų kontrolės priemonės nepaisant valstybės sienų negali pateisinti jiems pagal įstatymą ir tarptautinę teisę suteikiamų garantijų paneigimo.

Taigi LAT konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas nepakankamai patikrino byloje esančius įrodymus jų teisėtumo ir leistinumo aspektu, neišsamiai išnagrinėjo bylai reikšmingas aplinkybes ir taip pažeidė iš BPK 20 straipsnio 1, 4 ir 5 dalių kylančius reikalavimus. Apeliacinės instancijos teismo padaryti BPK pažeidimai yra esminiai (BPK 369 straipsnio 3 dalis). Dėl to šio teismo nutartis nuteistajam panaikinta ir byla perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Kaip minėta pirmiau, LAT praktikos, susijusios su disertacija, yra itin mažai, tačiau apibendrinant analizuotą praktiką, galima teigti, kad, pirmia, tiek nacionalinių

380 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-90-303/2019. Teismų praktika. 2019, 51, p. 423–438.

institucijų, tiek ES tarpvalstybinio bendradarbiavimo priemonėmis surinktiems duomenims keliama tokie pat reikalavimai, kuriuos numato BPK 20 straipsnis. Jei formaliūs pažeidimai neturi įtakos įrodymų patikimumui, tai šie, anot teismo, ir nesuvaržo kaltinamojo teisių. Antra, nors gynyba kelia atitinkamus klausimus dėl gynybos teisių užtikrinimo duomenų rinkimo etape, vis dėlto nagrinėtoje LAT byloje lakoniškai pasisakoma dėl kaltinamojo teisių. Ypač atkreiptinas dėmesys į situacijas, kai gynyba siekia pakartotinai pasitelkti ES teisminio bendradarbiavimo priemonę, siekiant patikrinti tokiu būdu jau gautus duomenis. Tokiu atveju, teismai nėra linkę atsižvelgti į tokius prašymus, manytina, dėl to, kad toks procesas gana ilgai trunka. Tai parodo, kaip svarbu gynybą įtraukti į pirminius duomenų rinkimo etapus, kai siekiama gauti duomenis iš kitos ES valstybės narės, kad būtų tinkamai užtikrintos kaltinamojo teisės ir tolimesniame etape nekiltų rizika jų pažeidimui.

Kita priemonė, verta kaltinamojo teisių analizės, yra EĖPO ir EĖSO. Šie įrankiai yra kaip būtinybė tarpvalstybinių baudžiamųjų nusikaltimų tyrimuose vien dėl itin spartaus įrodymų skaitmenizavimo – daugiau kaip 90 proc. visų nusikaltimų pripažįstama, kad jie turi skaitmeninį elementą³⁸¹. Atsižvelgiant į itin svarbių visuomenės paslaugų skaitmenizavimą ir tai, kad asmenys vis dažniau naudojami skaitmeniniais įrenginiais, turimų duomenų, susijusių su žmonėmis ir įvairiais jų veiksmais bei sąveika, kiekis eksponentiškai išaugo³⁸². Nors negalima paneigti analizuojamų priemonių potencialo veiksmingiems tarpvalstybinių nusikaltimų tyrimams, tačiau tokių duomenų gausa kelia susirūpinimą dėl žmogaus teisių apsaugos.

Svarbiausias čia yra klausimas, kiek elektroninių įrodymų rinkimas yra pakankamai reglamentuotas, kad būtų užtikrintas tikslus technologinis faktų nustatymas ir kartu vienodas požiūris į suinteresuotuosius asmenis bei apsauga nuo bet kokio neigiamo šios priemonės poveikio³⁸³. Lygiagrečiai svarbu asmenų galimybės veiksmingai, aktyviai dalyvauti elektroninių įrodymų rinkimo procese – pasiekti elektroninius įrodymus arba juos užginčyti³⁸⁴.

Nors Reglamento tekste netgi išskirtas 18 straipsnis „Veiksminga teisinė gynyba“, bet akivaizdu, kad jis nepakankamai išsamus, nes didžiausia kritika šiam dokumentui reiškia būtent dėl to, kad elektroninių duomenų rinkimo procese nėra asmenų teisių užtikrinimo saugiklių³⁸⁵. Reglamento nuostatose įžvelgtini keli pagrindiniai rodikliai, leidžiantys abejoti asmenų teisių užtikrinimu, pirma – asmuo, apie kurį renkami duomenys, gali nesužinoti, kad jo atžvilgiu buvo atliekami tokie veiksmai, o jei sužinos,

381 The UK National Police Chiefs Council, Digital Forensic Science Strategy (July 2020) 5.

382 Stoykova, R. „The right to a fair trial as a conceptual framework for digital evidence rules in criminal investigations“. *Computer Law & Security Review* 49 (2023).

383 Chessman, Ch. „A “Source” of Error: Computer Code, Criminal Defendants, and the Constitution“ *SSRN Electronic Journal* (2016).

384 Champod, Ch., Vuille, J. „Scientific Evidence in Europe – Admissibility, Evaluation and Equality of Arms“. *International Commentary on Evidence* 9 (2011).

385 Lewulis, P. „Collecting Digital Evidence from Online Sources: Deficiencies in Current Polish Criminal Law“. *Criminal Law Forum* 33 (2022): 39–62.

bus sunku imtis veiksmų ginant savo interesus; antra, ribotas kontrolės mechanizmas, leidžiantis identifikuoti galimus piktnaudžiavimus dėl duomenų rinkimo pagrįstumo, nes visi svertai palikti išduodančiajai, taigi tuo metu suinteresuotai, valstybei.

Analizuojant rizikas dėl asmenų teisių į gynybą, pirmiausia svarbu paminėti, kad reglamento tekste yra įtrauktos nuostatos dėl pagrindinių žmogaus teisių apsaugos ir jos laikomos sudėtine reglamento dalimi – reglamentu paisoma pagrindinių teisių ir laikomasi principų, pripažintų ES sutarties 6 straipsnyje ir Chartijoje, tarptautinėje teisėje ir tarptautiniuose susitarimuose, kurių šalys yra Sąjunga arba visos valstybės narės, įskaitant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, taip pat valstybių narių konstitucijose, atsižvelgiant į atitinkamas jų taikymo sritis³⁸⁶. Be to, EİPO ir EİSO turėtų būti išduodami tik konkrečiame baudžiamajame procese, susijusiame su konkrečia jau padaryta nusikalstama veika, kiekvienu atskiru atveju atlikus individualų šių orderių būtinumo ir proporcingumo vertinimą ir atsižvelgiant į įtariamojo arba kaltinamojo teises³⁸⁷. Vis dėlto tolimesnė analizė rodo, kad minėtų asmenų teisių užtikrinimą reglamentuojančių teisės aktų vykdymas išskirtinai priklausys nuo nacionalinėse teisėse numatomų garantijų.

Šis reglamentas turėtų būti taikomas duomenims apie abonentą, srauto duomenims ir turinio duomenims. Minėti duomenys reglamente yra diferencijuojami, atsižvelgiant į tai, kad jiems pagrindinių teisių ribojimo laipsnis yra nevienodas, todėl ir tokiems duomenims gauti turėtų būti taikomos atitinkamos garantijos ir sąlygos. Viena vertus, toks diferencijavimas yra prasmingas dėl jų skirtingo pobūdžio, tačiau, kita vertus, tai reikalaus daug pastangų nacionalinėms teisėms, siekiant įtvirtinti ir užtikrinti teises pagal renkamus duomenis. Žinoma, jau šiuo metu galioja asmens duomenų apsauga, tačiau aptariamai duomenys yra specifiniai, reikalaujantys specialių žinių, todėl ir asmenų teisių užtikrinimas tokiais atvejais gali nukentėti.

Svarbu, kad dėl šių duomenų EİPO ir EİSO išdavimo tvarka taip pat skiriasi. Nors reglamente įtvirtinta, kad išduodant EİPO arba EİSO orderį jo išdavimo arba patvirtinimo procese visada turėtų dalyvauti teisminė institucija, kita nuostata nurodo, kad vis dėlto prašant duomenų apie abonentą ir duomenų, kurių prašoma tik siekiant nustatyti naudotojo tapatybę, užtenka prokuroro vertinimo, t. y. jis gali išduoti minėtas priemones be teismo revizijos. Lygiagrečiai galima išskirti kriterijus, kuriais turėtų

386 Be kita ko, nurodoma, kad procesinės teisės baudžiamajame procese, nustatytos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvose 2010/64/ES (9), 2012/13/ES (10), 2013/48/ES (11), (ES) 2016/343 (12), (ES) 2016/800 (13) ir (ES) 2016/1919 (14), paisant tų direktyvų taikymo srities, turėtų būti taikomos baudžiamajam procesui, kuriam taikomas šis reglamentas, kiek tai susiję su valstybėmis narėmis, kurioms yra privalomos minėtos direktyvos. Taip pat turėtų būti taikomos Chartijoje nustatytos procesinės garantijos. 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui, 16 punktas.

387 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui, 10, 24 punktai.

remtis prokuroras priimdamas tokį sprendimą. Sprendimas turi būti priimtas objektyviai, remiantis tik bylos medžiagoje esančiomis faktinėmis aplinkybėmis ir atsižvelgiant į visus apkaltinamuosius ir išteisinamuosius įrodymus. Taip pat turi būti įvertinta, ar tokį orderį būtų buvę galima tokiais pačiomis sąlygomis išduoti panašioje nacionalinėje byloje ir kai tai būtina, proporcinga, tinkama ir taikytina konkrečioje byloje. Vertinant, ar turėtų būti išduotas Europos įrodymų saugojimo orderis, reikėtų atsižvelgti į tai, ar toks orderis apsiriboja tuo, kas būtina pasiekti teisėtam tikslui. Nepaisant to, kad duomenys apie abonentą yra ne tokie jautrūs, ši situacija gali lemti rimtą piktnaudžiavimą tokių duomenų valdymo laisve. Reglamente taip pat daroma nuoroda į imunitetą ir privilegijas, kurie gali būti taikomi tam tikrų kategorijų asmenims, pavyzdžiui, diplomatams arba konkrečiai saugomiems santykiams, pavyzdžiui, advokato teisę neatskleisti profesinės paslapties arba žurnalisto teisę neatskleisti savo informacijos šaltinių. Imunitetų ir privilegijų įvairovė ir poveikis skiriasi priklausomai nuo taikomos nacionalinės teisės, į kurią reikėtų atsižvelgti išduodant EİPO ar EİSO, nes išduodančioji institucija turėtų galėti išduoti orderį tik tuo atveju, jei, kaip minėta, tokį orderį būtų buvę galima tokiais pačiomis sąlygomis išduoti panašioje nacionalinėje byloje.

Svarbu, kad išduoti Europos įrodymų pateikimo orderį arba Europos įrodymų saugojimo orderį gali taip pat paprašyti įtariamasis arba kaltinamasis (arba jų vardu teisininkas), naudodamiesi taikytinomis teisėmis į gynybą pagal nacionalinę baudžiamojo proceso teisę. Taip pat tiek suinteresuotiesiems asmenims, tiek įtariamiesiems / kaltinamiesiems turi būti užtikrinta teisė į veiksmingas teisių gynimo priemones, kuriomis turėtų būti naudojamosi išduodančiosios valstybės teisme pagal jos nacionalinę teisę ir ji turėtų apimti galimybę ginčyti priemonės teisėtumą, įskaitant jos būtinumą ir proporcingumą, nedarant poveikio pagrindinių teisių garantijoms vykdymą užtikrinančioje valstybėje ar kitoms papildomoms teisių gynimo priemonėms pagal nacionalinę teisę³⁸⁸. Šios nuostatos iš pirmo žvilgsnio pažangios turint mintyje asmens teises, tačiau vėlgi priklausančios nuo nacionalinių teisų požiūrio. Be to, tokios nuostatos, viena vertus, suteikia teises, kita vertus, apsunkina jų įgyvendinimą, nes suinteresuotiems asmenims ginti savo interesus tik vykdančioje valstybėje, su kuria jie neturi nieko bendro, yra praktiškai sunkiai įgyvendinama dėl kalbos, atstovų, atstumo ir pan.

Apibendrintai galima teigti, kad Reglamento nuostatos nepakankamai užtikrina asmenų pagrindines teises. Tokia silpna apsauga nuo pagrindinių teisių pažeidimų ypač gali paveikti žmones, gyvenančius valstybėse narėse, kuriose yra sisteminių teisi- nes valstybės, taigi ir žmogaus pagrindinių teisių užtikrinimo, problemų³⁸⁹.

Analizuojant Reglamente pasigendamą asmens teisių kontrolės mechanizmą,

388 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui, 80 punktas, 1 straipsnio 2 dalis.

389 European Digital Rights. „e-Evidence compromise blows a hole in fundamental rights safeguards“, 2023. <https://edri.org/our-work/e-evidence-compromise-blows-a-hole-in-fundamental-rights-safeguards/>.

galima pastebėti klišių, dėl kurių formaliai suteiktos garantijos išties sunkiai įgyvendinamos realybėje. Reglamente įtvirtintas pranešimų dėl turinio ir šrauto duomenų vykdymą užtikrinančiai institucijai mechanizmas. Kitaip tariant, dėl orderių gavimo šiems duomenims turėtų būti informuota ir orderių vykdymą užtikrinanti institucija, kuri galėtų būti suprantama kaip kontrolinis etapas prieš vykdant išduotą orderį. Tačiau numatyta ir išimtis, kuria išduodančioji valstybė narė atleidžiama nuo reikalavimo pranešti apie išduotą orderį, kai ji turi „pagrįstą pagrindą manyti, kad nusikaltimas padarytas išduodančiojoje valstybėje, o asmuo, kurio duomenų ieškoma, gyvena išduodančiojoje valstybėje“. Šios nuostatos yra rizikingos, nes 1) šis vertinimas visiškai paliktas išduodančiosios valstybės tyrimo institucijai, suinteresuotai išvengti pranešimo procedūros, kuri galėtų būti vertinama kaip „per sudėtinga“ ir rizikinga, kad vykdančioji valstybė atmes jų orderį, ir 2) veiksniai, kurie turėtų padėti išduodančiajai valstybei atlikti tokį vertinimą, yra pernelyg neaiškūs ir gali būti lengvai pakeičiami (asmuo turi „šeiminių ar ekonominių ryšių“ arba „išreiškė ketinimą apsigyventi toje valstybėje narėje“ arba „nustatytas įprastas jo interesų centras konkrečioje valstybėje narėje“ ir kt.)³⁹⁰.

Dar daugiau, tokiais atvejais, kai būtina pranešti vykdymą užtikrinančiai institucijai apie išduotą orderį, tačiau orderis turi būti vykdomas skubiai, t. y. ne vėliau kaip per 8 valandas, tuomet vykdančioji institucija faktiškai gali nespėti įvertinti situacijos, o orderis jau būtų išduotas. Šioje situacijoje adresatai paliekami atsakingi, kaip ir kitose situacijose, priimti sprendimą, t. y. įvertinti, ar yra atsisakymo vykdyti orderius pagrindų. Dėl tokių įpareigojimų adresatams (įmonėms) reiškiamas pagrįstas susirūpinimas vien dėl to, kad įmonės prilygintos teismui arba valstybei, o įmonės neturi teisinių įsipareigojimų, panašių į valstybės, gerbti ir ginti pagrindines žmonių teises³⁹¹.

Vertinant minėtas nuostatas viso reglamento teksto apimtimi, matyti užprogramuoti nesusipratimai. Suprantama, kad šio reglamento siekis buvo sukurti operatyvią, veiksmingą priemonę elektroniniams įrodymams rinkti. Tačiau pagrįstai svarstoma, kad tokios aptakios nuostatos, neturinčios aiškių įgyvendinimo kriterijų, neatitinka ir EŽTT nustatyto teisės aktų kokybės reikalavimo, reikalaujančio, kad įstatymai būtų gana aiškūs ir nuspėjami³⁹².

390 *Ibid*.

391 „EU e-evidence proposals turn service providers into judicial authorities“, European Digital Rights, 16 April 2018. www.edri.org/eu-e-evidence-proposals-turn-service-providers-into-judicial-authorities/.

392 European Digital Rights. „e-Evidence compromise blows a hole in fundamental rights safeguards“, 2023. <https://edri.org/our-work/e-evidence-compromise-blows-a-hole-in-fundamental-rights-safeguards/>.

3.2.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijos santykis, užtikrinant pagrindines teises įrodymų judėjimo procese

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos santykis yra reikšmingas užtikrinant žmogaus teises ES baudžiamuosiuose procesuose. Nors tai atskiros institucijos, turinčios skirtingus vaidmenis ir jurisdikciją, jų veikla papildo viena kitą ir prisideda prie žmogaus teisių apsaugos Europoje.

ESTT, kaip minėta, yra atsakingas už ES teisės, įskaitant Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, aiškinimą ir taikymą. Ji užtikrina, kad ES valstybės narės laikytųsi savo įsipareigojimų pagal ES teisę, įskaitant pagrindinių teisių apsaugą. ESTT turi teisę priimti prejudicinius sprendimus klausimais, susijusiais su ES teisės, įskaitant pagrindinių teisių nuostatas, aiškinimu. Nacionaliniai teismai gali perduoti bylas, susijusias su žmogaus teisių klausimais, nagrinėti ESTT, kuris turėtų užtikrinti tinkamą teisių taikymą ES baudžiamuosiuose procesuose.

EŽTT yra atskira Europos Tarybos įsteigta institucija, prižiūrinti, kaip įgyvendinama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Jame nagrinėjami atskiri skundai prieš valstybes nares dėl EŽTK saugomų žmogaus teisių pažeidimų. EŽTT nagrinėja, ar valstybės narės nepažeidė EŽTK saugomų žmogaus teisių, įskaitant baudžiamuosiuose procesuose. Teismas gali peržiūrėti ir priimti sprendimą dėl nacionalinių įstatymų ir praktikos suderinamumo su EŽTK, o tai, žinoma, gali turėti įtakos žmogaus teisių apsaugos įgyvendinimui ES baudžiamuosiuose procesuose.

Aptariamaisiais teismais sąveikauja keliais būdais, siekdami skatinti žmogaus teisių apsaugą ES baudžiamuosiuose procesuose. Pirma, abu teismai aiškina ir taiko pagrindinių teisių nuostatas, nors ir skirtinguose teisiniuose kontekstuose. Antra, abiejų teismų sprendimai suteikia valstybėms narėms ir nacionaliniams teismams gaires dėl žmogaus teisių principų taikymo.

Nors ESTT atmetė ES prisijungimą prie EŽTK kaip Konvencijos susitariančioji šalis³⁹³, vis tik tiek ESTT, tiek EŽTT laikosi vienodos prielaidos, kad valstybės narės (susitariančiosios valstybės) užtikrina pagrindines teises. Taigi, nepaisant kai kurių skirtumų, abu teismai laikosi vienodos pozicijos dėl asmenų pagrindinių teisių apsaugos.

Siekdamas gerbti ir išlaikyti abipusio pripažinimo mechanizmo veiksmingumą ir stiprinti valstybių narių bendradarbiavimą, ESTT pasirinko abipusio pripažinimo ir pagarbos pagrindinėms teisėms pusiausvyrą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje³⁹⁴, todėl gana atsargiai jis kalba apie abipusio pripažinimo principu grįstų priemonių pagrindų gautų įrodymų nepriimtinumą. Skirtingai nei EŽTT, kurio praktikoje galima įžvelgti formuluojamus tam tikrus įrodymų nepriimtumo kriterijus, kurie toliau ir analizuojami.

³⁹³ Nuomonė 2/13.

³⁹⁴ Weyembergh, A., Bribosia, E. „Les affaires Aranyosi et Caldaru ou la contribution de la Cour de justice de l'Union européenne à l'équilibre entre liberté et sécurité“ (n 181).

3.2.3. Gautų duomenų vertinimas ir jų atmetimas

Atsižvelgiant į tai, kad ES nėra įstatyminių standartų dėl įrodymų rinkimo, naudojimo ir neįtraukimo į bylos medžiagą, kyla klausimas, ar iš dviejų Europos teismų (EŽTT ir ESTT) žmogaus teisių klausimus nagrinėjamos jurisprudencijos galima nustatyti bendrus standartus ir ar šie standartai gali būti naudojami kaip būsimos teisės derinimo priemonės.

EŽTK nenustato konkrečių įrodymų leistinumo / atmetimo taisyklių. Tačiau EŽTT įpareigoja šalis atidžiai išnagrinėti, kaip įrodymai buvo gauti arba naudojami, kad neteisėti įrodymai nepakenktų bendram proceso teisingumui. Toks patikrinimas nereiškia, kad įrodymai, gauti pažeidžiant EŽTK (pavyzdžiui, pažeidžiant privatumą ar privataus būsto apsaugą), iškart pašalinami iš baudžiamojo proceso. Teismas teigia, kad nors pagal EŽTK 6 straipsnį garantuojama teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, joje nenustatytos jokios taisyklės dėl įrodymų priimtumo, todėl tai pirmiausia yra nacionalinės teisės kompetencija. Todėl EŽTT negali atmesti galimybės, kad įrodymai, surinkti pažeidžiant nacionalinę teisę, vis dėlto gali būti priimtini. Teismas taip pat primena, kad yra konstatavęs, jog neteisėto įrašo, kaip vienintelio įrodymo, naudojimas pats savaime neprieštarauja EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje nustatytiems sąžiningumo principams net tada, jei šie įrodymai buvo gauti pažeidžiant EŽTK reikalavimus³⁹⁵.

Vis dėlto, analizuojant EŽTT praktiką, galima matyti Teismo poziciją, kad įrodymai, kurių naudojimas galėtų pažeisti proceso vientisumą arba teisinės valstybės principus, turi būti atmesti³⁹⁶. Tai įrodymai, surinkti pažeidžiant EŽTK 3 straipsnyje nustatytą kankinimo ir nežmoniško elgesio draudimą. EŽTT taip pat nusprendė, kad jų panaudojimas teisme reikštų akivaizdų teisingumo neigimą. Tokiose bylose naudojami įkalinimo ir kurstymo būdu gauti įrodymai, tačiau iš jų negalima nustatyti, kad nusikaltimas būtų padarytas be teisėsaugos institucijų įsikišimo³⁹⁷, įrodymai, pagrįsti prisipažinimais, kurie buvo padaryti be advokato pagalbos ir kurie naudojami kaip pagrindiniai įrodymai, nesuteikiant kaltinamajam tolesnės teisinės pagalbos³⁹⁸, taip pat

395 2007 m. balandžio 26 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Popescu v Romania* byloje, Nr. 49234/99 ir 71525/01, 106 punktas.

396 2010 m. birželio 1 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Gäfgen v Germany* byloje, Nr. 22978/05, 98–99 punktai.

397 1998 m. birželio 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Teixeira de Castro v Portugal* byloje, Nr. 25829/94, 38–39 punktai.

398 2008 m. lapkričio 27 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Salduz prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 36391/02; 2002 m. gegužės 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Khan prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 35394/97; 2001 m. rugsėjo 25 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *P.G., J.H. prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 44787/98; 2002 m. lapkričio 5 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Allan prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 48539/99 ir 2003 m. liepos 17 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Perry prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 63737/00. 2009 gruodžio 11 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Panovits prieš Kiprą*, pareiškimo Nr. 4268/04; 2009 m. vasario 19 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Shabelnik prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 16404/03; 2009 m. kovo 31 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Plonka prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr.: 20310/02.

pažeidžiamos teisės tylėti³⁹⁹ arba teisės į kryžminę apklausą teisės⁴⁰⁰. Patikra, kurios besivystančioje EŽTT praktikoje reikalaujama iš valstybių, kai kalbama apie įrodymus, kurie turėtų būti atmesti, negali apimti išsamių specifikacijų, kaip įrodymai turėjo būti renkami. Vietoj to EŽTT vertina bendrą proceso teisingumą ir nagrinėja konkrečius bylos faktus. Anot EŽTT, EŽTK 6 straipsnis garantuoja teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, jis nenustato jokių įrodymų lestinumo taisyklių, o tai visų pirma reguliuojama pagal nacionalinę teisę. Todėl Teismas nėra atsakingas iš esmės nustatyti, ar tam tikros rūšys įrodymų gali būti leistini. Klausimas, į kurį reikia atsakyti, yra tas, ar procesas kaip visuma, įskaitant būdą, kuriuo gauti įrodymai, buvo sąžiningas⁴⁰¹.

Kitoje byloje EŽTT nurodė, kad iš pradžių reikia atsižvelgti į neteisėtai gautus įrodymus *per se* kaip problemiškus dėl būdo, kuriuo jie buvo gauti. Naudojant šiuos įrodymus kyla pavojus teismo proceso teisingumui. Šią riziką reikia panaikinti nustatant, ar visas procesas kaip visuma buvo sąžiningas, taip pat reikia atsižvelgti į tai, ar buvo suteiktos galimybės gintis. Ypač reikia išanalizuoti, ar buvo suteikta galimybė ginčyti įrodymų tikrumą ir prieštarauti jų naudojimui. Be to, būtina atsižvelgti į įrodymų kokybę, į tai, ar aplinkybės, kuriomis neteisėtai gauti įrodymai, sukėlė abejonių dėl savo patikimumo ar tikslumo. Kita vertus, proceso sąžiningumo problemos gali ir nekilti, kai pateikti neteisėtai surinkti įrodymai paremti kita medžiaga, dėl kurios patikimumo nėra rizikos⁴⁰².

Teisė į sąžiningą įrodymų naudojimą yra absoliuti ta prasme, kad sąžiningumas visada reikalauja, kad pažeidžiant taisykles gautų įrodymų naudojimas niekada nebūtų ignoruojamas. Netgi į tikimybę, kad įrodymai buvo gauti pažeidžiant taisykles, turi būti tinkamai atsižvelgta. Šios pareigos nesilaikymas gali lemti EŽTK 6 straipsnio pažeidimą, remiantis tuo, kad nebuvo atmesta tikimybė, kad įrodymai, kurie buvo panaudoti, turėjo būti atmesti, arba dėl tokio įrodymo naudojimo buvo reikalingas išsamesnis tyrimas. Teismo praktikoje orientuojamasi ne į įrodymų panaudojimo teisingumą, o į skaidrumo stoką, susijusią su svarbia ikiteismine informacija, ypač informacija apie tai, kaip buvo gauti įrodymai. Jeigu informacijos apie ikiteisminį tyrimą atskleidimas yra nepakankamas ir teisėjas (taip pat ir EŽTT) negali net pradėti vertinti tariamo pažeidimo ar nustatyti, kokie konkretūs tyrimo metodai buvo panaudoti, ką

2003 m. liepos 22 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Edwards and Lewis prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 39647/98 ir 40461/98, kt.

2007 m. balandžio 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Özen prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 46286/99, 103 pastraipa.

399 2002 m. lapkričio 2 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Allan prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 48539/99.

400 2012 m. liepos 10 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Vidgen prieš Nyderlandus*, pareiškimo Nr. 29353/06.

401 2008 m. birželio 30 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Gäffen prieš Vokietiją* byloje, pareiškimo Nr. 22978/05, 96–97 pastraipos; 2022 m. kovo 29 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Starkevič prieš Lietuvą* byloje, pareiškimo Nr. 7512/18.

402 2009 m. sausio 21 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Bykov prieš Rusiją* byloje, pareiškimo Nr. 4378/02 (GC).

jau kalbėti apie tai, ar buvo padarytas pažeidimas, teisingas bylos nagrinėjimas buvo pažeistas vien dėl šių priežasčių⁴⁰³.

Taigi EŽTT teigia, kad Konvencijoje nėra taisyklių dėl įrodymų leistinumumo ir kad jo vaidmuo nėra nustatyti, ar tam tikros rūšies įrodymai gali būti priimtini. Teismui rūpi, ar visas procesas, įskaitant įrodymų gavimo būdą, buvo sąžiningas. Šis testas labai apriboja EŽTT galimybes iš principo pripažinti tam tikros rūšies įrodymus nepriimtinais: renkant įrodymus padarytas pažeidimas turi būti toks rimtas arba jo neigiamas poveikis teisei į teisingą bylos nagrinėjimą neatšaukiamas, kad vėlesnėje proceso stadijoje nieko negalima padaryti, kad tai būtų kompensuota.

ES nėra suderintų taisyklių, leidžiančių identifikuoti įrodymų, gautų svečioje šalyje, nepriimtinumą / atmetimą. Todėl valstybės narės laikosi savo taisyklių, nurodančių, kokie įrodymai (ar kaip surinkti įrodymai) turi būti atmesti ir negali būti naudojami priimant sprendimą dėl kaltės ar kaltinamojo nekaltumo. Iš tiesų išimties taisyklės dažnai kyla iš tam tikros teisės tradicijos⁴⁰⁴, todėl įvairiose jurisdikcijose labai skiriasi. Skirtingų taisyklių taikymas įrodymų leistinumui nustatyti apsunkina ne tik teisę į gynybą, nes itin sunku suprasti įrodymų priimtinumą taisyklės skirtingose šalyse, bet ir visą laisvo įrodymų judėjimo siekį, nes surinkti įrodymai vykdančiojoje valstybėje nebūtinai bus pripažinti išduodančiojoje.

403 2003 m. birželio 24 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Dowsett prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 39482/98 and 2003 m. liepos 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Edwards ir Lewis prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 39647/98 ir 40461/98.

404 Ambos, K. „The rules of evidence are closely linked to the procedural system in which they function“; Ambos, K. „The structure of international criminal procedure: ‘adversarial’, ‘inquisitorial’ or ‘mixed’?“ In M. Bohlander (ed.), *International criminal justice: A critical analysis of institutions and procedures* (London: Cameron May, 2007), 500.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad ES baudžiamosios politikos formavimas yra kryptingas procesas. Jis būtinas tiek formaliuoju, tiek ir praktiniu aspektais. Tyrimas rodo, kad šiuo metu atitinkamoms ES institucijoms yra suteikta kompetencija reguliuoti valstybių narių baudžiamosios justicijos klausimus, priimti laisvą įrodymų judėjimą skatinančius teisės aktus.
 - 1.1. Lisabonos sutartimi ES suteikti įgaliojimai veikti baudžiamosios justicijos srityje, priimti teisės aktus, leidžiančius sudaryti prielaidas vienodinti / suartinti valstybių narių baudžiamojo proceso teisinės nuostatas. Išplėsti įgaliojimai rodo, kad norima užtikrinti laisvą įrodymų judėjimą, kuris drauge reikštų, kad vienoje valstybėje surinkti įrodymai kitoje valstybėje atitiktų įrodymams keliamą leistinumo reikalavimą. Kartu tai leidžia teigti, kad įrodymų teisė ES baudžiamojoje justicijoje plėtojama link liberalaus požiūrio į bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose.
 - 1.2. Ilgainiui ES baudžiamosios justicijos teisėkūra taip pat tampa dinamiška ir besikeičianti. Nepaisant to, kad požiūris į bendradarbiavimą tampa liberalesnis, teismo bendradarbiavimo priemonėms laisvo įrodymų judėjimo srityje vis labiau būdingas griežtesnis tonas – nuo pagrindų sprendimų link direktyvų, nuo jų – link reglamentų. Tai leidžia teigti, kad ES baudžiamojoje justicijoje siekiama užtikrinti teisminį bendradarbiavimą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje, kurioje būtina ne tik bendradarbiauti tiriant tarpvalstybinius nusikaltimus, bet ir pasitelkti kitoje valstybėje esančius įrodymus.
2. Atlikta analizė rodo, kad baudžiamosios justicijos doktrinos idėjos ir siūlymai dėl laisvo įrodymų judėjimo įgyvendinimo siekiant suvienodinti valstybių narių baudžiamojo proceso taisykles praktikoje toli gražu ne visuomet sulaukia deramo dėmesio. To priežastis – valstybių narių pasipriešinimas, nesutarimai dėl ES kompetencijos reguliuoti baudžiamosios justicijos klausimus ir jautrumas valstybių narių suvereniteto klausimu. Vis dėlto pasitelkus kitas įgyvendinimo priemones laisvas įrodymų judėjimas įmanomas ir būtinas siekiant efektyvaus teismo bendradarbiavimo.
3. Laisvas įrodymų judėjimas grindžiamas dviem principais – savitarpio pagalbos ir abipusio pripažinimo.
 - 3.1. Laisvo įrodymų judėjimo užuomazga laikytas savitarpio pagalbos principu grįstų pirmųjų bendradarbiavimo priemonių taikymas neatitinka nūdienos lūkesčių dėl pernelyg lėto ir neefektyvaus bendradarbiavimo tarp ES valstybių narių. Taikant šias priemones palengva buvo diegiami *locus regit actum* ir *forum regis actum* modeliai, bet nė vienas jų praktikoje nepateisino laisvo įrodymų judėjimo efektyvumo siekio ir vienodos praktikos formavimo renkant ir perduodant įrodymus tarp valstybių narių.
 - 3.2. Abipusio pripažinimo principas, nors ir laikomas laisvo įrodymų judėjimo kertiniu akmeniu, negali garantuoti šio proceso efektyvumo dėl kelių

priežasčių. Pirmiausia dėl to, kad šio principo pagrindas yra pasitikėjimas, kuris nėra savaiminis procesas. Antra, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos analizė atskleidė, kad šio principo taikymas gali būti vertinamas atsižvelgiant į tam tikrus kriterijus.

- 3.2.1. Tyrimas leidžia teigti, kad kaip tik pasitikėjimas yra esminis abipusio pripažinimo principo pagrindas, nuo kurio priklauso, ar šis principas bus pritaikomas. Neužtenka vien tik teiginių, deklaratyvaus pripažinimo, kad ES valstybės narės yra įsipareigojusios gerbti ir užtikrinti pagrindines teises, todėl jos turi pasitikėti viena kita. Pasitikėjimas formuojasi per institucinę patirtį: a) ar valstybės narės pasitiki viena kitos teisine sistema; b) ar tiki, kad kitoje valstybėje narėje yra užtikrinamos pagrindinės žmogaus teisės. Todėl būtina stiprinti šias sritis per šviečiamąsias priemones – pažindinant valstybes nares su esminiais nacionalinių teisių skirtumais baudžiamosios justicijos srityje, kiek to reikia laisvam įrodymų judėjimui. Nuo to priklauso, ar vykdančioji valstybė remsis abipusio pripažinimo principu: netikrins prašymo teisėtumo / pagrįstumo.
- 3.2.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos analizė atskleidžia, kad abipusio pripažinimo principo taikymas nėra absoliutus. Galima nesilaikyti pareigos taikyti šį principą, jei: a) yra pagrįstas manymas, kad buvo pažeistos pagrindinės žmogaus teisės, kurios pripažįstamos visoje ES arba kyla tam pavojus; b) yra svarių ir neginčijamų motyvų manyti, kad suinteresuotasis asmuo patirs šį pavojų dėl veiksmų, numatytų išduodančiojoje valstybėje narėje; c) prašymas vykdyti abipusio pripažinimo pagrindu grįstą priemonę turėtų būti atidėtas tam laikotarpiui, kol bus išsiaiškintos detalės, o ne atsisakoma jį vykdyti.
4. ES teismo bendradarbiavimo priemonės neprisideda prie valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo, taigi ir laisvo įrodymų judėjimo. Esamos teismo bendradarbiavimo priemonės vis dar neužtikrina vienodo: a) teisių sąvokų taikymo; b) pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimo; c) gautų įrodymų, neatitinkančių reikalavimų, atmetimo.
- 4.1. ES, įgyvendindama skirtingas teismo bendradarbiavimo priemones, įtraukia vis daugiau subjektų dalyvaujančių įrodymų rinkimo ir perdavimo etape. Tai klaidina valstybes nares, kai taikant skirtingas bendradarbiavimo priemones dalyvauja skirtingi subjektai.
- 4.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika rodo, kad praktikoje kyla klausimų dėl teisės sąvokų ir jų aiškinimo. Vadinasi, bendradarbiavimo priemonių reglamentavimas yra per plačiai interpretuojamas net įvertinus tai, kad skirtingą vertinimą lemia ir skirtingas pačių valstybių narių baudžiamojo proceso reglamentavimas.
- 4.3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, vertindami, ar valstybės užtikrina Europoje saugomas žmogaus teises baudžiamojo proceso metu, nėra suformavę gautų įrodymų neatitinkančių

reikalavimų, įskaitant ir surinktų svečioje šalyje, atmetimo kriterijų. Toks neužtikrintumas, kai kiekviena valstybė narė taiko išskirtinai nacionalinius gautų įrodymų, neatitinkančių reikalavimų, atmetimo kriterijus, o Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat nėra nurodę konkrečių įrodymų atmetimo kriterijų, neleidžia šalims tinkamai įvertinti surinktų įrodymų teisėtumo. Tai neprisideda prie laisvo įrodymų judėjimo, kai šio proceso tikslas ir yra, kad surinkti įrodymai būtų vėliau atitinkantys įrodymams keliamus reikalavimus kitoje šalyje.

5. Analizė rodo, kad tiek teisės aktuose, reglamentuojančiuose teismo bendradarbiavimo priemones, tiek juos taikant nepakankamai dėmesio skiriama pagrindinių žmogaus teisių, ypač kaltinamojo, apsaugai. Nors konkrečių teismo bendradarbiavimo priemonių taikymo procese galimybė dalyvauti ir gynybai yra įtvirtinta tiesiogiai, vis dėlto šios nuostatos taikymas tampa priklausomas nuo konkrečios valstybės valios. Tikslinga gynybą (įtariamąjį, kaltinamąjį, gynėją) įtraukti į pirminius duomenų rinkimo etapus (informuojant apie tokių duomenų planuojamą rinkimą, suteikiant teisę gynybai ištraukti į planuojamą duomenų rinkimo procesą), kai siekiama gauti duomenis iš kitos ES valstybės narės, kad būtų tinkamai užtikrintos kaltinamojo teisės ir tolimesniame etape nekiltų rizika jų pažeidimui.
6. Laisvą įrodymų judėjimą galima apibūdinti kaip abipusio pripažinimo principo pagrindu veikiančią procesą, prasidedantį nuo kreipimosi dėl įrodymų rinkimo (suteikimo) iki jų perdavimo prašančiajai valstybei. Šio proceso pagrindas yra, pirma, pasitikėjimas kitos valstybės teisine sistema, antra, toje valstybėje egzistuojančia žmogaus teisių apsaugos sistema.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

TEISĖS AKTAI IR KITI DOKUMENTAI

1. 1959 m. balandžio 20 d. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose ir jos Protokolas.
2. 1995 m. liepos 26 d. Europolo konvencija.
3. 2000 m. gegužės 29 d. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose (OL C 197, 2000 7 12).
4. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl jungtinių tyrimo grupių (2002/465/TVR).
5. 2002 m. vasario 28 d. Tarybos sprendimas 2002/187/TVR, pagal kurį įkuriamas Eurojustas siekiant sustiprinti kovą su sunkiais nusikaltimais.
6. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos. Oficialusis leidinys L 190, 18/07/2002 p. 0001–0020.
7. 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/577/TVR dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo Europos Sąjungoje (OLL 196, 2003 8 2).
8. 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008-978/TVR dėl Europos įrodymų orderio, skirto daiktams, dokumentams ir duomenims gauti siekiant naudoti baudžiamuosiuose procesuose (OLL 350, 2008 12 30).
9. 2010 m. spalio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/64/ES dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese.
10. 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR.
11. 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese.
12. 2013 m. rugpjūčio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/40/ES dėl atakų prieš informacines sistemas, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2005/222/TVR.
13. 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu.
14. 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose.
15. 2014 m. balandžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/57/ES dėl baudžiamųjų sankcijų už manipuliavimą rinka (manipuliavimo rinka direktyva).
16. 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų išaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje.
17. 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/62/ES dėl euro ir kitų valiutų apsaugos nuo padirbinėjimo baudžiamosios teisės priemonėmis, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2000/383/TVR.
18. 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo (OL 2016 L 65).

19. 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/681 dėl keleivio duomenų įrašo (PNR) duomenų naudojimo teroristinių nusikaltimų ir sunkių nusikaltimų prevencijos, nustatymo, tyrimo ir patraukimo už juos baudžiamajon atsakomybės tikslais.
20. 2016 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji.
21. 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/1919 dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vykstant baudžiamajam procesui ir prašomiems perduoti asmenims vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms.
22. 2017 m. spalio 12 d. Tarybos reglamentas (ES) 2017/1939, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas Europos prokuratūros įsteigimo srityje.
23. 2017 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/541 dėl kovos su terorizmu, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/475/TVR ir iš dalies keičianti Tarybos sprendimą 2005/671/TVR.
24. 2017 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1371 dėl kovos su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu baudžiamosios teisės priemonėmis.
25. 2018 m. balandžio 17 d. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl Europos elektroninių įrodymų baudžiamosiose bylose pateikimo ir saugojimo orderių.
26. 2018 m. balandžio 17 d. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos kuria nustatomos teisių atstovų skyrimo įrodymams baudžiamosiose bylose rinkti suderintos taisyklės.
27. 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1805 dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo, OL L 303 2018.11.28.
28. 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1726 dėl Europos Sąjungos didelės apimties IT sistemų laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje operacijų valdymo agentūros (eu-LISA), kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 1987/2006 ir Tarybos sprendimas 2007/533/TVR bei panaikinamas Reglamentas (ES) Nr. 1077/2011.
29. 2018 m. lapkričio 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1862 dėl Šengeno informacinės sistemos (SIS) sukūrimo, eksploatavimo ir naudojimo policijos bendradarbiavimui ir teisminiam bendradarbiavimui baudžiamosiose bylose, kuriuo iš dalies keičiamas ir panaikinamas Tarybos sprendimas 2007/533/TVR ir panaikinamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1986/2006 ir Komisijos sprendimas 2010/261/ES.
30. 2018 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1673 dėl kovos su pinigų plovimu baudžiamosios teisės priemonėmis.
31. 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/713 dėl kovos su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/413/TVR.
32. 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/816, kuriuo Europos nuosprendžių registrų informacinei sistemai papildyti sukuriami centralizuota valstybių narių, turinčių informacijos apie priimtus trečiųjų šalių piliečių ir asmenų be pilietybės apkaltinamuosius nuosprendžius, nustatymo sistema (ECRIS-TCN) ir kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2018/1726.
33. 2019 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/818 dėl ES informacinių sistemų policijos ir teismo bendradarbiavimo, prieglobsčio ir migracijos

srityje sąveikumo sistemos sukūrimo, kuriuo iš dalies keičiami reglamentai (ES) 2018/1726, (ES) 2018/1862 ir (ES) 2019/816.

34. 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 191/118.
35. 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 191/118.
36. 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui.
37. 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1543 dėl Europos įrodymų pateikimo orderių ir Europos įrodymų saugojimo orderių elektroniniams įrodymams baudžiamajame procese ir laisvės atėmimo bausmių vykdymui pasibaigus baudžiamajam procesui.
38. Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 115/13.
39. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2022, Nr. 37-1341.
40. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. birželio 3 d. rekomendacijos „Dėl tarptautinių bendrų (jungtinių) tyrimo grupių sudarymo ir veiklos“.
41. Official Journal of the European Communities C 12/10, 15.1.2001.
42. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C202/13.
43. Šengeno *acquis*: 1985 m. birželio 14 d. Šengeno sutartis tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių (Belgijos Karalystės, Didžiosios Liuksemburgo Hercogystės, Nyderlandų Karalystės), Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių dėl laipsniško pasienio tikrinimų prie vidinių sienų panaikinimo bei 1990 m. birželio 19 d. Šengeno konvencija dėl 1985 metų Šengeno sutarties įgyvendinimo, prisijungimo prie Šengeno sutarties protokolai, susitarimai bei Vykdomojo Komiteto, įsteigto remiantis Konvencija, sprendimai.
44. Treaty on European Union, Declaration on police cooperation. *Official Journal* C 191, 29/07/1992.

TEISMŲ PRAKTIKA

1. 1969 m. lapkričio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Stauder* byloje 29/69.
2. 1970 m. gruodžio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr* byloje.
3. 1974 m. gegužės 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas *J. Nold, Kohlen-und Baustoff-großhandlung v Commission of the European Communities* byloje 4-73.
4. 1998 m. birželio 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Teixeira de Castro v Portugal* byloje, Nr. 25829/94, 38–39 punktai.
5. 2000 m. spalio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Tobacco Advertising* byloje (Germany v European Parliament and Council), C-376/98.

6. 2001 m. rugsėjo 25 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *P.G., J.H. prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 44787/98.
7. 2002 m. gegužės 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Khan prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 35394/97.
8. 2002 m. lapkričio 2 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Allan prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 48539/99.
9. 2003 m. birželio 24 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Dowsett prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 39482/98 and 2003 m. liepos 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Edwards ir Lewis prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 39647/98 ir 40461/98.
10. 2003 m. liepos 17 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Perry prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 63737/00.
11. 2003 m. liepos 22 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Edwards and Lewis prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 39647/98 ir 40461/98, kt.
12. 2006 rugsėjo 7 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Spain v Council* byloje, C-310/04.
13. 2007 m. balandžio 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Özen prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 46286/99.
14. 2007 m. balandžio 26 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Popescu prieš Rumuniją* byloje, Nr. 49234/99 ir 71525/01.
15. 2008 m. birželio 30 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Gäfgen prieš Vokietiją* byloje, pareiškimo Nr. 22978/05.
16. 2008 m. lapkričio 27 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Salduz prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 36391/02.
17. 2008 m. gruodžio 1 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Leymann ir Pustovarov* byloje, C388/08 PPU.
18. 2008 m. liepos 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Kozłowski* byloje, C66/08.
19. 2009 gruodžio 11 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Panovits prieš Kiprą*, pareiškimo Nr. 4268/04.
20. 2009 m. kovo 31 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Plonka prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr.: 20310/02.
21. 2009 m. sausio 21 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Bykov prieš Rusiją* byloje, pareiškimo Nr. 4378/02 (GC).
22. 2009 m. vasario 19 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Shabelnik prieš Ukrainą*, pareiškimo Nr. 16404/03.
23. 2009 m. spalio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Wolzenburg* byloje, C123/08.
24. 2010 m. birželio 1 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Gäfgen prieš Vokietiją* byloje, Nr. 22978/05.
25. 2010 m. spalio 21 d. Teisingumo Teismo sprendimas *I. B.* byloje, C-306/09.
26. 2010 m. lapkričio 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Mantello* byloje, C261/09.
27. 2011 m. gruodžio 21 d. teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *N. S. ir kt. prieš Secretary of State for the Home Department* bylose C-411/10 & C-493/10.
28. 2012 m. liepos 10 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Vidgen prieš Nyderlandus*, pareiškimo Nr. 29353/06.
29. 2012 m. birželio 28 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Melvin West* byloje, C192/12 PPU.
30. 2012 m. rugsėjo 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Lopes Da Silva Jorge* byloje, C42/11.
31. 2012 m. spalio 18 d. generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada *Radu* byloje, C396/11.

32. 2013 m. liepos 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *Europos Komisija ir kt. prieš Kadi* byloje, C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P.
33. 2013 m. lapkričio 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Marián Baláž* byloje, C60/12.
34. 2013 m. sausio 29 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Radu*, C396/11.
35. 2013 m. vasario 26 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Stefano Melloni prieš Ministerio Fiscal* byloje C-399/11.
36. 2014 m. gruodžio 18 d. Teisingumo Teismo nuomonė 2/13.
37. 2015 m. liepos 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Lanigan* byloje, C-237/15.
38. 2016 m. balandžio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Aranyosi ir kt.* (sujungtos bylos C-404/15 ir C-659/15 PPU).
39. 2016 m. spalio 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Emil Milev* byloje, C-439/16 PPU.
40. 2016 m. balandžio 5 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Aranyosi ir Căldăraru* sujungtose byloje 7C-404 ir C-659/15 PPU.
41. 2016 m. birželio 1 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Bob-Dogi* byloje, C241/15.
42. 2016 m. birželio 29 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Kossowski* byloje, C-486/14.
43. 2016 m. lapkričio 10 d. sprendimas *Ruslan Kovalkov* byloje, C477/16 PPU.
44. 2016 m. lapkričio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Halil Ibrahim Özçelik* byloje.
45. 2016 m. lapkričio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Poltorak* byloje, C452/16 PPU.
46. 2016 m. liepos 28 d. Teisingumo Teismo sprendimas *JZ* byloje, C294/16 PPU.
47. 2017 m. rugpjūčio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Tado Tupikas* byloje, C-270/17P-PU.
48. 2017 m. birželio 29 d. sprendimas *Daniel Adam Popławski* byloje, C579/15.
49. 2017 m. rugpjūčio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Sławomir Andrzej Zdziaszek* byloje, C271/17 PPU.
50. 2017 m. rugsėjo 21 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Beshkov* byloje, C171/16.
51. 2017 m. vasario 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *CK ir kt. prieš Slovėniją* byloje, C-578/16 PPU.
52. 2018 m. gegužės 16 d. generalinio advokato Maciej Szpunar išvada *Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta prieš A. Y.* byloje, C-268/17.
53. 2018 m. gruodžio 13 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Marin-Simion Sut* byloje, C514/17.
54. 2018 m. gruodžio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *IK* byloje, C-551/18 PPU.
55. 2018 m. lapkričio 8 d. pateikta generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada *IK* byloje, C-551/18 PPU.
56. 2018 m. liepos 25 d. Teisingumo Teismo sprendimas *LM* byloje, C-216/18 PPU.
57. 2018 m. liepos 25 d. Teisingumo Teismo sprendimas *ML* byloje, C-220/18 PPU.
58. 2018 m. rugpjūčio 7 d. generalinio advokato Maciej Szpunar išvada *Minister for Justice and Equality prieš RO* byloje, C327/18 PPU.
59. 2018 m. sausio 23 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Dawid Piotrowski* byloje, C367/16.
60. 2019 m. gegužės 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *PF* byloje, C-509/18.
61. 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *JR ir YC* byloje, C-566/19 PPU ir C-626/19 PPU.
62. 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *XD* byloje, C-625/19 PPU.
63. 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *ZB* byloje, C-627/19 PPU.
64. 2019 m. lapkričio 26 d. generalinio advokato Michal Bobek išvada *Procureur-generaal (kita proceso šalis: X)* byloje, C-717/18.
65. 2019 m. sausio 10 d. Teisingumo Teismas sprendimas *ET* byloje, C-97/18.
66. 2019 m. gegužės 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *PF* byloje, C509/18.

67. 2019 m. gegužės 27 d. Teisingumo Teismo sprendimas *OG ir PI (Liubeko ir Cvikau prokuratūros)*, C508/18 ir C82/19 PPU.
68. 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Openbaar Ministerie* (Švedijos prokuratūra) byloje C625/19 PPU.
69. 2019 m. gruodžio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *JR ir YC*, C566/19 PPU ir C626/19 PPU.
70. 2019 m. spalio 9 d. Teisingumo Teismo sprendimas *NJ (Vienos prokuratūra)* byloje, C489/19 PPU.
71. 2020 m. gruodžio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *L ir P* bylose, C-354/20 ir C-412/20 PPU.
72. 2020 m. kovo 4 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Centraal Justitiele Incassobureau, Ministerie van Veiligheid en Justitie (CJIB) prieš Bank BGŻ BNP Paribas S.A.* byloje, C-183/18.
73. 2020 m. rugsėjo 17 d. generalinės advokatės Juliane Kokott išvada *Minister for Justice and Equality prieš JR* byloje, C-488/19.
74. 2020 m. sausio 16 d. generalinio advokato Michal Bobek išvada *UY* byloje, C-615/18.
75. 2020 m. birželio 25 d. generalinio advokato Manuelio Campos Sánchez-Bordonos išvada, pateikta *Openbaar Ministerie* byloje, C510/19.
76. 2020 m. gruodžio 8 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Staatsanwaltschaft Wien (Suklastoti mokėjimo nurodymai)* byloje, C584/19.
77. 2021 m. balandžio 29 d. Teisingumo Teismo sprendimas *X* byloje, C-665/20 PPU.
78. 2021 m. gruodžio 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *HP* byloje, C-724/19.
79. 2021 m. kovo 10 d. Teisingumo Teismo sprendimas *PI* byloje, C-648/20 PPU.
80. 2021 m. sausio 28 d. Teisingumo Teismo sprendimas *IR* byloje, C-649/19.
81. 2021 m. spalio 26 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *HM ir TZ* bylose, C-428/21 PPU ir C-429/21 PPU.
82. 2022 m. birželio 30 d. Teisingumo Teismo sprendimas *IR* byloje, C-105/21.
83. 2022 m. liepos 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas *KL* byloje, C-168/21.
84. 2022 m. vasario 22 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *X ir Y* bylose, C-562/21 PPU ir C-563/21 PPU.
85. 2022 m. kovo 29 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Starkevič prieš Lietuvą* byloje, pareiškimo Nr. 7512/18.
86. 2023 m. balandžio 18 d. Teisingumo Teismo sprendimas *E. D. L.* byloje, C-699/21.
87. 2023 m. birželio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *O. G.* byloje, C-700/21.
88. 2023 m. kovo 23 d. Teisingumo Teismo sprendimas sujungtose *LU ir PH*, C-514/21 ir C-515/21.
89. 2023 m. liepos 6 d. Teisingumo Teismo sprendimas *OE* byloje, C-142/22.
90. 2023 m. sausio 31 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Lluís Puig Gordi, Carles Puigdemont Casamajó, Antoni Comín Oliveres, Clara Ponsatí Obiols, Meritxell Serret Aleu, Marta Rovira Vergés, Anna Gabriel Sabaté* byloje, C-158/21.
91. 2023 m. sausio 31 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Lluís Puig Gordi, Carles Puigdemont Casamajó, Antoni Comín Oliveres, Clara Ponsatí Obiols, Meritxell Serret Aleu, Marta Rovira Vergés, Anna Gabriel Sabaté* byloje, C-158/21.
92. 2023 m. sausio 31 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Puig Gordi ir kt.* byloje, C158/21.
93. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gruodžio 20 d. byla Nr. 1N-18-870/2019.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-693/2019.

95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-90-303/2019. Teismų praktika, 2019.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255-689/2020.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-140-495/2021.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114-511/2022.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-260-628/2023.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Alegre, S., Leaf, M. „Mutual Recognition in European Judicial Cooperation: A Step Too Far Too Soon? Case Study—the European Arrest Warrant.“ *European Law Journal* 10 (2004).
2. Allegrezza, S. „Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality“. In S. Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014).
3. Allegrezza, S. „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from one Member State to another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 9 (2010).
4. Allegrezza, S., Covolo, V. „The Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings: Status Quo or Step Forward?“, *Croatian Association of European Criminal law* (2016)L.
5. Allegrezza, S., Mosna, A. „Cross-Border Criminal Evidence and the Future European Public Prosecutor. One Step Back on Mutual Recognition?“. In Bachmaier Winter L (ed.), *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead* (Springer, Cham, 2018).
6. Ambos, K. „The rules of evidence are closely linked to the procedural system in which they function“; Ambos, K. „The structure of international criminal procedure: ‘adversarial’, ‘inquisitorial’ or ‘mixed’?“ In M. Bohlander (ed.), *International criminal justice: A critical analysis of institutions and procedures* (London: Cameron May, 2007).
7. Armada, I. „The European investigation order and the lack of European standards for gathering evidence. Is a fundamental rights-based refusal the solution?“. *New Journal of European Criminal Law* 6(1) (2015).
8. Asp, P. „Basic Models of a European Penal Law: Mutual Recognition, Cooperation, Harmonisation“. *Europäischer Juristentag* 4 (2008).
9. Asp, P. „European criminal and national criminal law“. In V. Mitsilegas, M. Bergström, T. Konstadinides, *Research handbook on EU criminal law* (Cheltenham/Northampton, Edward Elgar Publishing, 2016).
10. Ažubalytė, R., Vozbutaitė K. „Baudžiamojo proceso europeizacija: kai kurie instituciniai ir procesiniai Europos arešto orderio reglamentavimo ir taikymo aspektai“. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Mokslo studija (Mykolo Romerio universitetas, 2013).
11. Bachmaier W. L. „The Proposal for a Directive on the European Investigation Order and

- the Grounds for Refusal: A Critical Assessment". In Stefano Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014).
12. Bachmaier Winter L., Thaman, S., Lynn, V. (eds.), *The Right to Counsel and the Protection of Attorney-Client Communications in Criminal Proceedings. A Comparative View* (Cham, Springer, 2020).
 13. Bachmaier Winter, L. „European Investigation Order for Obtaining Evidence in the Criminal Proceedings. Study of the Proposal for a European Directive“ (2010). *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 580.
 14. Bachmaier, W. L. „Cross-Border Investigations Under the EPPO Proceedings and the Quest for Balance“. In Bachmaier, W. L. (ed.), *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead* (Springer, Cham, 2018).
 15. Bachmaier, W. L. „Mutual Recognition and Cross-border interception of communications: the way ahead for the European Investigation Order“. In C. Brière and A. Weyembergh (eds.), *The needed balances in EU Criminal Law* (Oxford and Portland, 2017).
 16. Bachmaier, W. L. „Remote Search of Computers Under the New Spanish Law of 2015: Proportionality Principle and the Protection of Privacy“. *ZStW* 129(1) (2017).
 17. Bachmaier, W. L. „Transnational Criminal Proceedings, Witness Evidence and Confrontation: Lessons from the ECtHR's Case Law“. *Utrecht Law Review Special Issue* 9-4 (2013).
 18. Bachmaier, W. L. „Transnational Evidence: Towards the Transposition of the Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters“. *EUCRIM* 2 (2015).
 19. Bachmaier, W. L., Ruggeri, S (eds.), *Preventing and Investigating Crime in the Digital Era* (Cham, Springer, 2022).
 20. Baluarte, DC., De Vos CM, From Judgment to Justice: Implementing International and Regional Human Rights Decisions (Open Society Justice Initiative 2010).
 21. Banach-Gutierrez, J. B., Harding, Ch. „Exploring the interface between EU and national criminal law“, *New Journal of European Criminal Law*, 11, 1 (2020).
 22. Bay Larsen L, „Some Reflections on Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice“ in P Cardonnel, A Rosas and N Wahl (eds), *Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh* (Hart Publishing 2012).
 23. Belevičius, L. „Tarptautinis teisinis bendradarbiavimas ir Europos Sąjungos baudžiamasis procesas: aktualijos, perspektyvos, lūkesčiai“. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Mokslo studija (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013).
 24. Belevičius, L. *Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių apsaugos standartų unifikavimas Europos Sąjungoje. Baudžiamasis procesas: teisingumo garantas ar kliūtis?*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2014.
 25. Belevičius, L. Unification of standards of protection of the rights of suspected and accused persons in the European Union// *Administratīvā un Kriminālā Justīcija: Latvijas Policijas akadēmijas teorētiski praktisks žurnāls*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums. Nr. 1(66), 2014.
 26. Bereikienė, D., Gudynas, K. „Žmogaus teisių pažeidimo grėsmės taikant Europos arešto orderį“. In *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*. Mokslinių straipsnių rinkinys. 2012(7).
 27. Bereikienė, D., Vaščova, Ž. „Proporcingumo principo reikšmė Europos arešto orderio taikymo kontekste“. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*. 2012(7).
 28. Bermann, G. A., Goebel, R. J., Davey, W. J., Fox E. M. *European Union Law* (West Publishing, St Paul, MN, 2002), 14.
 29. Blackstock, J. „The European Investigation Order“ (2010) 1 *New Journal of European*

- Criminal Law* 481; Blackstock, J. „Procedural safeguards in the European Union: a road well-travelled“ (2012) 2 *European Criminal Law Review* 21.
30. Blažič, B. J., Klobučar, T. „Investigating crime in an interconnected society: will the new and updated EU judicial environment remove the barriers to justice?“ *International Review of Law, Computers & Technology* 34(1) (2020).
 31. Brants, C., Franken, AA, „The protection of fundamental rights in criminal process: General report“ (2009) 5 *Utrecht Law Review* 7.
 32. Bruni, L., Sugden, R., „Why the market need not be a morally free zone“. *Economics and Philosophy* 24(01) (2009).
 33. Bučiūnas, G. „Europos tyrimo orderio išdavimo problematika“. *Teisės apžvalga*, 2 (18) (2018).
 34. Bučiūnas, G., Gruodytė, E., Šalčius, M. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminaliniai ir praktiniai aspektai*. Mokymo priemonė (Vilnius: Registrų centras, 2017).
 35. Buisman, C., „Defence and Fair Trial“ in R Haveman, O Kavran and J Nicholls (eds), *Supranational Criminal Law: A System Sui Generis* (Intersentia 2003).
 36. Buric, Z. „Transnational Criminal Proceedings and the Position of the Defence“. In Durdevic, Z., Ivcevic, E. (eds.), *European Criminal Procedure Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges* (Croatian Association of European Criminal Law, 2016).
 37. Caeiro, P., Fidalgo, S. „The Portuguese experience of mutual recognition in criminal matters: five years of European Arrest Warrant“. *The future of mutual recognition* (2009).
 38. Caianiello M and Camon A (eds), *Digital Forensic Evidence. Towards Common European Standards in Antifraud Administrative and Criminal Investigations* (Wolters Kluwer/CEDAM, 2021).
 39. Calderoni, F. *Organized Crime Legislation in the European Union: Harmonization and Approximation of Criminal Law, National Legislations and the EU Framework Decision on the Fight Against Organized Crime* (Springer: Heidelberg–Dordrecht–London–New York, 2010), 6.
 40. Cape, E., Namoradze, Z., Smith, R. and Spronken, T. *Effective Criminal Defence in Europe*, Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2010.
 41. Caprioli, F. „Report on Italy“. In S. Ruggeri, *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings*, 2015.
 42. Čepas, A., Švedas, G. *Asmenų įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį): tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose* (Vilnius: Registrų centras, 2008).
 43. Cerrato, E., Freixes, T., Lutfi, M., Merino, V., Oliveras, N., Román, L., Steible, B., Torres, N. „European Protection Order, European Implementation Assessment“, PE 603.272, September 2017.
 44. Champod, Ch., Vuille, J. „Scientific Evidence in Europe – Admissibility, Evaluation and Equality of Arms“. *International Commentary on Evidence* 9 (2011).
 45. Chessman, Ch. „A “Source” of Error: Computer Code, Criminal Defendants, and the Constitution“ *SSRN Electronic Journal* (2016).
 46. Claverie-Rousset, C. „The admissibility of evidence in criminal proceedings between European Union Member States“. *European Criminal Law Review* 11 (2013).
 47. Coleman, M. (2021). *The presumption of innocence in international human rights and criminal law*. Google Books.

48. Conant, L. „Compliance and What EU Member States Make of It“. In Cremona, M., Beach, D., „Why Governments Comply: An Integrative Compliance Model that Bridges the Gap between Instrumental and Normative Models of Compliance“, *Journal of European Public Policy* 12 (2005).
49. Corhay, M. „It is a Long Way to ... E-Evidence: EU Reforms in the Collection of Electronic Evidence – Part 1“, 2023. <https://infolawcentre.blogs.sas.ac.uk/2023/01/24/it-is-a-long-way-to-e-evidence-eu-reforms-in-the-collection-of-electronic-evidence-part-1/>.
50. Coutts, S. „Supranational Public Wrongs: The Limitations and Possibilities of European Criminal Law and a European Community“. *Common Market Law Review* 54 (2017).
51. Craig, P. *The Lisbon Treaty: Law, Politics, and Treaty Reform* (Oxford University Press, 2010).
52. Csonka, P., Landwer, O. 10 Years after Lisbon – How „Lisbonised“ is the Substantive Criminal Law in the EU? Issue 4/2019.
53. Currie, RJ., „The protection of human rights“ in Boister, N. and Currie, RJ (eds). *Handbook of Transnational Criminal Law* (Routledge 2014).
54. Czuczai, J. „The autonomy of the EU legal order and the law-making activities of international organizations“. *European Legal Studies* 3 (2012).
55. Daniele, M. „Evidence gathering in the realm of the European investigation order. From national rules to global principles“. *New Journal of European Criminal Law* 6(2) (2015).
56. De Schutter, O. „The Two Europes of Human Rights: The Emerging Division of Tasks between the Council of Europe and the European Union in Promoting Human Rights in Europe“. *Columbia Journal of European Law* 14(43) (2008).
57. Depauw, S. „In search of a free movement of forensic evidence: Towards minimum standards to determine evidence admissibility?“ *Journal of Forensic and Legal Medicine* 74 (2020), ISSN 1752-928X, <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2020.102021>.
58. Dešriūtė, J., Rimšelis, E. „Europos arešto orderio proporcingumo testas baudžiamajame procese“. *Teisės apžvalga* 2(14) (2016).
59. Dimoski, D. I., Misoski, B. Reflection on the EU Directive on the Strengthening of Certain Aspects of the Presumption of Innocence and of the Right to Be Present at the Trial in Criminal Proceedings. *Iustinianus Primus Law Review* 1 (2020). HeinOnline.
60. Dyer, J. H., Chu, W. „The role of trustworthiness in reducing transaction costs and improving performance: empirical evidence from the United States, Japan, and Korea“. *Organization Science* 14(1) (2003).
61. Efrat, A., Newman, A. L. „Deciding to defer: the importance of fairness in resolving transnational jurisdictional conflicts“. *International Organization* 70(2) (2016): 409–441; Efrat, A., Newman, A. L. „Divulging data: domestic determinants of international information sharing“. *Review of International Organizations*, June (2017).
62. Erbežnik, A. „Mutual Recognition in EU Criminal Law and Fundamental Rights-The Necessity for a Sensitive Approach“. In C. Brière, A. Weyembergh (eds.), *The Needed Balances in EU Criminal Law, Past, Present and Future* (Oxford/Portland: Hart Publishing, 2018).
63. Farries, A., „The European Investigation Order: Stepping Forward with Care“ (2010) 1 *New Journal of European Criminal Law* 425.
64. Fichera, M. (2009a) „The European Arrest Warrant and the Sovereign State: A Marriage of Convenience?“, *European Law Journal* 15(1).
65. Fichera, M. (2009b) „The Implementation of the European Arrest Warrant in the European Union: Policy and Practice“, PhD thesis, University of Edinburgh.

66. Fidler, S., Gersch, A., „A defence perspective on obtaining foreign evidence“ (2001) 3 Archbold News 4.
67. Fijnaut, C. „The Schengen Treaties and European Police Co-operation“. *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice* 1, 1 (1993).
68. Gane, Ch., Mackarel, M. „The admissibility of evidence obtained from abroad into criminal proceedings – the interpretation of mutual legal assistance treaties and use of evidence irregularly obtained“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 4 (1996): 2.
69. Garamvölgyi, B., Ligeti, K., Ondrejová, A., Von Galen M. „Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU“. Issue 3 (Eucrim, 2020): 201–208.
70. Gartzke, E., Weisiger, A. „Fading friendships: Alliances, affinities and the activation of international identities“. *British Journal of Political Science* 43(1) (2013).
71. Giannakoula, A. „Framework Decisions under the Lisbon Treaty“. *EuCLR* 7, 2 (2017).
72. Giddens, A. *The Consequences of Modernity* (Polity Press, 1990); Luhmann, N. „Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives“. In Gambetta, D (ed.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations* (Electronic edition, University of Oxford, 2000).
73. Giuffrida, F., Ligeti, K. (eds.), *Admissibility of OLAF Final Reports as Evidence in Criminal Proceedings* (University of Luxembourg, 2019).
74. Gless, S. „Free Movement of Evidence in Europe“. In: *El derecho procesal penal en la Union Europea*. Madrid: Colex, 2006.
75. Gless, S. „Transnational Cooperation in Criminal Matters and the Guarantee of a Fair Trial: Approaches to a General Principle“. *Utrecht Law Review* (2013) 4.
76. Hardin, R. *Trust and Trustworthiness* (Russell Sage Foundation, 2002), 1 dalis: Tyler, T. R. „Public Trust and Confidence in Legal Authorities: What Do Majority and Minority Group Members Want from the Law and Legal Institutions?“, *Behavioural Science and Law* 19 (2001).
77. Harding, Ch, Öberg, J. „The journey of EU criminal law on the ship of fools – what are the implications for supranational governance of EU criminal justice agencies?“ *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 28 (2021).
78. Helenius, D., „Admissibility of Evidence and the European Public Prosecutor’s Office“ in Asp P, *The European Public Prosecutor’s Office – Legal and Criminal Policy Perspectives* (Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska Fakulteten vid Stockholms Universitet, 2015).
79. Herlin-Karnell, E. *Constitutional Principles in the Area of Freedom, Security and Justice* (Diego Acosta Arcarazo & Cian C. Murphy eds., 2014).
80. Hertog, E. „Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Transposition Strategies with regard to Interpretation and Translation“. *MonTI* 7 (2015).
81. Hetzer, W. „National Criminal Prosecution and European Tendering of Evidence. Perspectives of the European Anti-Fraud Office (OLAF)“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 12/2 (2004).
82. Hooper, D. „Defence Investigations and the Collection of Evidence“ in Rohan, C., Zyberi, G. (eds), *Defence Perspectives on International Criminal Justice* (Cambridge University Press 2017).
83. Janssens, C. *The principle of mutual recognition in EU law* (Oxford: Oxford University Press, 2013).
84. Janssens, Ch. *The Principle of Mutual Recognition in EU Law* (Oxford, OUP, 2, 2013).

85. Jurka, R. „European Arrest Warrant: some questions on legal interpretation and application“. *Jurisprudencija* 18(1) (2011).
86. Jurka, R. „Europos prokuratūra Lietuvos baudžiamajame procese“. In *Baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas*. Trečia dalis (Mykolo Romerio universitetas, 2020).
87. Jurka, R. „Europos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui“. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Mokslo studija (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013).
88. Jurka, R. „Įrodymų perdavimo Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamojoje justicijoje iššūkiai ir atradimai“. *Jurisprudencija* 26(2) (2019).
89. Jurka, R. „Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamajame procese: įrodymai ir jų priimtinumas Europos Sąjungoje“. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palsio atminimui)*. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011).
90. Jurka, R., Kurapka, V. E. „Kriminalistika tarptautiniame bendradarbiavime baudžiamajame procese: abipusio pripažinimo link“. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. 2, sudarytojai Hendryk Malevski, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Vilnius-Charkovas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2013.
91. Jurka, R., Morozienė, S. „The Challenges of International Cooperation in Criminal Proceedings in the Light of Harmonisation the EU Law and State's National Law“. *Journal of Eastern European criminal law* 2 (2016).
92. Jurka, R., Navickaitė, S. „The Challenges of International Cooperation in Criminal Proceedings in the Light of Harmonisation the EU Law and State's National Law“. *Probleme actuale in dreptul penal european / coord.: Viorel Pașca, Flaviu Ciopec*. București: Universul Juridic, 2017.
93. Jurka, R., Zajančkauskienė, J. „Movement of evidence in the European Union: challenges for the European Investigation Order“. *Baltic Journal of Law & Politics* 9, 2 (2016).
94. Kaiafa-Gbandi, M. „The development towards harmonization within criminal law in the European Union – a citizen's perspective“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 9(4) (2001).
95. Kaiafa-Gbandi, M. „The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law“. *European Criminal Law Review* 1 (2011).
96. Karsai, K. „Locus/Forum Regit Actum – a Dual Principle in Transnational Criminal Matters“. *Hungarian Journal of Legal Studies*. 2019.
97. Karsai, K. „The Principle of Mutual Recognition in the International Cooperation in Criminal Matters“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1–2/2008.
98. Katuoka, S. „Bendrieji teisės derinimo su ES teise klausimai Europos Sąjunga ir žmogaus teisės“. *Jurisprudencija* 44(36) (2003).
99. Klimek, L. „Free Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU“. *The Lawyer Quarterly* 4 (2012).
100. Konstadinides, T. „The Europeanisation of Extradition: How Many Light Years Away to Mutual Confidence?“. In C. Eckes and T. Konstadinides (eds.), *Crime Within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order* (CUP, 2011).
101. Kuhl, L. „Cooperation between Administrative Authorities in Transnational Multi-Agency Investigations in the EU: Still a Long Road Ahead to Mutual Recognition“. In K. Ligeti and V. Franssen (eds.), *Challenges in the Field of Economic and Financial Crime in Europe and the US* (Hart Publishing, Oxford, 2017).
102. Kusak, M. „Common EU Minimum Standards for Enhancing Mutual Admissibility of

- Evidence Gathered in Criminal Matters“. *Eur J Crim Policy Res* 23 (2017) Procedural Rights and Detention Conditions Study, 2017 ir kt.
103. Kusak, M. „Mutual Admissibility of Evidence and the European Investigation Order: aspirations lost in reality“. *ERA Forum* 19 (2019). <https://doi.org/10.1007/s12027-018-0537-0>.
 104. Kusak, M., Mutual Admissibility of Evidence in Criminal Matters in the EU. A Study of Telephone Tapping and House Search (Maklu 2016).
 105. Larsen, L. B. *Some Reflections on Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice, in Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh* (Pascal Cardonnel, Allan Rosas & Nils Wahl eds., 2012).
 106. Lasagni G, 'Admissibility of Digital Evidence', in Franssen V and Tosza S (eds), *Cambridge Handbook of Digital Evidence in Criminal Matters* (Cambridge University Press, forthcoming 2023).
 107. Lavenex, S. „Mutual recognition and the monopoly of force: limits of the single market analogy“, *Journal of European Public Policy* 14 (2007).
 108. Leeds, B. A. „Domestic political institutions, credible commitments, and international co-operation“. *American Journal of Political Science* 43(4) (1999).
 109. Lenaerts, K. „The autonomy of European Union Law“. *Post AISDUE I* (2019). Sezione „Convegni annuali e interinali Aisdue“ n. 1, 28 ottobre 2018. https://www.aisdue.eu/wp-content/uploads/2019/04/001C_Lenaerts.pdf.
 110. Levon, J., Veršekys, P. „Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste“. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2012).
 111. Lewulis, P. „Collecting Digital Evidence from Online Sources: Deficiencies in Current Polish Criminal Law“. *Criminal Law Forum* 33 (2022).
 112. Ligeti, K., *Toward a Prosecutor for the European Union, Volume 1: A Comparative Analysis*, 2013.
 113. Luhmann, N. *Law as A Social System* (Oxford University Press, 2004).
 114. Maffei, S. *The Right to Confrontation in Europe: Absent, Anonymous and Vulnerable Witnesses* (updated edn, Europa Law Publishing, 2012).
 115. Maggio, P. „The EIO Proposal for a Directive and Mafia Trials: Striving for Balance Between Efficiency and Procedural Guarantees“. In S. Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Cham, Springer International Publishing, 2014).
 116. Mangiaracina, A., „A New and Controversial Scenario in the Gathering of Evidence at the European Level: the Proposal for a Directive on the European Investigation Order“ (2014) 10 *Utrecht Law Review* 113. <http://www.utrechtlawreview.org>.
 117. Marguery, T. (ed.). *Mutual Trust under Pressure: The Transferring of Sentenced Persons in the EU* (Oisterwijk, Wolf Publishers, 2018).
 118. Marguery, T. „European Union Fundamental Rights and Member States Action in EU Criminal La“. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 20 (2013).
 119. Marguery, T. „Special Section – Mutual Recognition and Mutual Trust: Reinforcing EU Integration?“ (First Part), *European Papers* 1, 3 (2016).
 120. Marguery, T. *Mutual Trust under Pressure: the Transferring of Sentenced Persons in the EU*, Oisterwijk: Wolf Publishers, 2018.

121. Mayoral, J. A. „In the CJEU judges trust: a new approach in the judicial construction of Europe“. *JCMS: Journal of Common Market Studies* 55(3) (2017).
122. McKnight, H., Chervany, N. L. „Trust and Distrust Definitions: One Bite at a Time“. In Rino Falcone, Munindar Singh and YaoHua Tan (eds), *Trust in Cyber-societies* (Springer, 2001).
123. Milčiuvienė, S., Gruodytė, E. (2019). The Influence of the Court of Justice of the European Union on the Issuance of European Arrest Warrants in Lithuania. *Baltic Journal of Law & Politics*, 12(2).
124. Mitchell, S. M., Powell, E. J. *Domestic Law Goes Global: Legal Traditions and International Courts* (New York: Cambridge University Press, 2011).
125. Mitsilegas, V. „The Future of Criminalization in Europe“. *New Journal of European Criminal Law* 3 (2012).
126. Mitsilegas, V. „The Reception of the Principle of Mutual Recognition in the Criminal Justice Systems of EU Member States. The Case of Greece“. *The Future of Mutual Recognition in Criminal Matters in the European Union* (Université de Bruxelles, 2009).
127. Spencer, J. „Implementation the European Arrest Warrant: A Tale of How Not to Do it“. *SLR* (2009).
128. Mitsilegas, V. „Trust-building Measures in the European Judicial Area in Criminal Matters: Issues of Competence, Legitimacy and Inter-institutional Balance“. In Balzaq, T. et Carrera, S. (eds.): *Security Versus Freedom?: A Challenge for Europe's Future* (Aldershot: Ashgate, 2006).
129. Mitsilegas, V. *EU Criminal Law* (Oxford: Oxford Hart Publishing, 2009).
130. Mitsilegas, V. *EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe* (Oxford/Portland, Hart Publishing, 2016).
131. Mitsilegas, V. „The Limits of Mutual Trust in Europe's Area of Freedom, Security and Justice: From Automatic Inter-State Cooperation to the Slow Emergence of the Individual“. *Y.B. Eur. L.* 319 (2012) (regarding an ASFJ wide assessment).
132. Mols, V. „Bringing directives on procedural rights of the EU to police stations: Practical training for criminal defence lawyers“. *New Journal of European Criminal Law* 8 (2017).
133. Möstl, M. „Preconditions and Limits of Mutual Recognition“. *Common Market Law Review* 47(2) (2010).
134. Murphy, C. C. Cooperation in the Criminal Justice System. *Crime and Delinquency* 18, 1 (1972).
135. Murphy, C. C. The European Evidence Warrant: Mutual Recognition and Mutual (Dis) Trust? In Eckes C, Konstadinides T, eds. *Crime within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order*. Cambridge University Press; 2011.
136. Namavičius, J. „Europos Sąjungos pagrindinės teisės baudžiamosios justicijos kontekste“. *Teisės problemos* 3(89) (2015).
137. Navickaitė, S. „Challenges of International Cooperation: the Context of the European Investigation Order“. *Social Transformation in Contemporary Society* 4 (2016).
138. Nevera, A. „Valstybių tarptautinio teisinio bendradarbiavimo problemos perduodant baudžiamąjį persekiojimą“. *Jurisprudencija* 60(52) (2004).
139. Niblock, R. „Mutual recognition, mutual trust?: Detention conditions and deferring an EAW“. *New Journal of European Criminal Law* 7(3) (2016).
140. Nilsson, H. „Mutual Trust and Mutual Recognition of our Differences. A Personal View“. In G. de Kerchove, A. Weyembergh (eds.), *La Reconnaissance Mutuelle des Décisions Judiciaires Pénales dans l'Union Européenne* (Editions de l'Université de Bruxelles, 2001).

141. Nollkaemper, A. „The Role of National Courts in Inducing Compliance with International and European Law – A Comparison“. In Cremona, M (ed.), *Compliance and Enforcement of EU Law* (Oxford University Press, 2012).
142. Öberg, J. *Limits to EU Powers: A Case Study of EU Regulatory Criminal Law*. Hart Publishing, 2017.
143. P. Caiero (ed), The European Union Agenda on Procedural Safeguards for Suspects and Accused Persons: the „second wave“ and its predictable impact on Portuguese law, Law Institute, University of Coimbra, 2015.
144. Pakamanis, M. „The need and Possibilities of Harmonisation in Criminal Law Matters in the EU“. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 10 (2013).
145. Panov, S. „Harmonize, Recognize or Minimize: A Borderless European Judicial Space? The Application of the European Arrest Warrant and Its Effect on EU Integration“. Birmingham Law School. <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/gcfe/bjfe/issue-3/3-3-stoyan-panov.pdf>.
146. Paternoster, R. „How Much Do We Really Know about Criminal Deterrence?“ *Journal of Criminal Law and Criminology* 100 (2010).
147. Peers, S. „EU Criminal Law and the Treaty of Lisbon“. *European Law Review* 33 (2008).
148. Peers, S. The proposed European Investigation Order: Assault on human rights and national sovereignty, 2010. <http://www.statewatch.org/analyses/no-96-european-investigation-order.pdf>.
149. Peers, S. „Court of Justice: The NS and ME Opinions – The Death of “Mutual Trust”“. *Statewatch Analysis*, Sep. 22 (2011). <http://www.statewatch.org/analyses/no-148-dublin-mutual-trust.pdf>.
150. Pelkmans, J. *European integration, methods and economic analysis* (Harlow: Pearson Education/Financial Times/Prentice Hall, second revised edition, 2001).
151. Petri, A. „No Law Enforcement by Private Corporations“, 2018. <https://www.telekom.com/en/company/management-unplugged/details/no-law-enforcement-by-private-corporations-544132>.
152. Quattrocchio, S. „The Right to Information in EU Legislation“. In S. Ruggeri (ed.), *Human Rights in Criminal Law: New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty* (New York, Springer International Publishing, 2015).
153. Rackow, P., Birr, C. „Recent Developments in Legal Assistance in Criminal Matters“. *Goettingen Journal of International Law* 2, 3 (2010).
154. Riza, A. „European Criminal Law after the Lisbon Treaty, or Europeanization of European law, under the co-responsibility of the Member States“; Iontcheva Turner, J. „The Expressive Dimension of EU Criminal Law“. *American Journal of Comparative Law* 60 (2012).
155. Romanchyshyna, I. „Mutual Recognition as a Method to Deal with Regulatory Divergence: What Is Its Reach in EU FTAs?“ *Global Trade and Customs Journal* (Jan 2020).
156. Rosas, A., Armati, L. *EU Constitutional Law: An Introduction*. London: Bloomsbury Publishing, 2018; Rosas, A. *European Union Law and National Law: A Common Legal System? International Actors and the Formation of Laws*, 2022.
157. Ruggeri, S. (ed.). *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014).
158. Ruggeri, S. „Horizontal Cooperation, Obtaining Evidence Overseas and the Respect for Fundamental Rights in the EU. From the European Commission's Proposals to the Proposal for a Directive on a European Investigation Order: Towards a Single Tool of Evidence

- Gathering in the EU?“. In Ruggeri, S (ed.), *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Springer, 2013).
159. Ruggeri, S. „Horizontal Cooperation, Obtaining Evidence Overseas and the Respect for Fundamental Rights in the EU. From the European Commission’s Proposals to the Proposal for a Directive on a European Investigation Order: Towards a Single Tool of Evidence Gathering in the EU? In Ruggeri, S. (ed.), *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Springer 2013).
 160. Ruggeri, S. et al. *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014).
 161. Ruggeri, S. *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014).
 162. Rusu, I.M. „The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. Critical opinions“, *Judicial Tribune* 6 (2016).
 163. S. Ruggeri, *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings*, Heidelberg: Springer, 2013.
 164. Sachoulidou, A. (2022) „OK Google: is (s)he guilty?“ *Journal of Contemporary European Studies*, 30(2).
 165. Satzger, H. „Is mutual recognition a viable general path for cooperation?“ *New Journal of European Criminal Law* 10(1) (2019).
 166. Satzger, H. Legal effects of directives amending or repealing pre-Lisbon Framework Decisions, *New Journal of European Criminal Law* 2015.
 167. Sayers, D. „The European Investigation Order Travelling without a „roadmap“. *Ceps Liberty and Security in Europe* (2011).
 168. Scholz, J. T., Pinney, N. „Duty, Fear, and Tax Compliance: The Heuristic Basis of Citizenship Behavior“. *American Journal of Political Science* 39 (1995).
 169. Scholz, J. T. „Enforcement Policy and Corporate Misconduct: The Changing Perspective of Deterrence Theory“. *Law and Contemporary Problems* 30 (1998).
 170. Schroeder, W. LL.M. (Berkeley) Limits to European Harmonisation of Criminal Law. Issue 2/2020.
 171. Schwarz, M. „Let’s talk about trust, baby! Theorizing trust and mutual recognition in the EU’s area of freedom, security and justice“. *Eur Law J.* (2018).
 172. Sellier, E., Weyembergh, A. *Criminal Procedures and Cross-Border cooperation in The EU Area of Criminal Justice* (Editions de l’Université de Bruxelles, 2020).
 173. Šlapkauskas, V. „Pasitikėjimas – teisės socialinio veiksmingumo veiksnys“. *Jurisprudencija* 24(16) (2002).
 174. Soo, A. „How are the Member States progressing on transposition of Directive 2013/48/EU on the right of access to a lawyer? An inquiry conducted among the Member States with the special focus on how Article 12 is transposed“. *New Journal of European Criminal Law* 8 (2017).
 175. Spencer, J. R. „The Green Paper on obtaining evidence from one Member State to another and securing its admissibility: the Reaction of one British Lawyer“. http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_492.
 176. Spencer, J. R. „The concept of „European Evidence“. *ERA Forum* 4(2), (2003).
 177. Allegranza, S. „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from one Member State to another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 9 (2010).
 178. Spencer, J. R. „The Green Paper on Obtaining Evidence from one Member State to Another

- and Securing its Admissibility: the Reaction of one British Lawyer“. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 602 ff. (2010).
179. Spencer, J. R. The Problems of Trans-border Evidence and European Initiatives to Resolve Them (2006–2007) Volume 9 Cambridge Yearbook of European Legal Studies.
 180. Spreeuw, M. The Application of the Principle of Mutual Recognition in EU Criminal Law Matters - Internally and Externally vis-à-vis PreAccession Policy. Miss Marloes Spreeuw, 2020.
 181. Spronken, G., Vermeulen, D. de Vocht, L. van Puyenbroeck, EU Procedural Rights in Criminal Proceedings, Report funded by the European Commission, 2009.
 182. Stoykova, R. „The right to a fair trial as a conceptual framework for digital evidence rules in criminal investigations“. *Computer Law & Security Review* 49 (2023).
 183. Strafrechtadvocaten, K. European Union (EU) criminal law legislation. <https://kaarls-strafrechtadvocaten.nl/english/european-union-eu-criminal-law-legislation/>.
 184. Sugman Stubbs, K., Jager, M. „The organisation of administrative and criminal law in national legal systems: exclusion, organized, or non-organized co-existence“. In A. Weyembergh, F. Galli (eds.), *Do labels still matter? Blurring boundaries between the administrative and criminal law: the role of the EU* (Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2014).
 185. Suominen, A. *The Principle of Mutual Recognition in Cooperation in Criminal Matters* (Intersentia, 2012).
 186. Suominen, A. *The Principle of Mutual Recognition in Cooperation in Criminal Matters* (Antwerp, Oxford: Intersentia, 2011).
 187. Švedas, G. „Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei“. *Teisė* 74 (2010).
 188. Švedas, G. „Kai kurios asmens perdavimo pagal Europos arešto orderį baudžiamajam persekiojimui teorinės ir praktinės problemos“. *Teisė* 66(1) (2008), ISSN 1392-1274.
 189. Švedas, G. *Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose*. Mokymo priemonė (Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008).
 190. Thaman, S. C. *Exclusionary Rules in Comparative Law*, 2013.
 191. Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003).
 192. Tosza, S. „All evidence is equal, but electronic evidence is more equal than any other: The relationship between the European Investigation Order and the European Production Order“. *New Journal of European Criminal Law* 11(2) (2020).
 193. Vadapalas, V. *Lietuvos Respublikos konstitucinė teisė, tarptautinė teisė ir Europos Sąjungos teisė* (Vilnius: Justitia, 2022).
 194. Vaišvila, A. *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004).
 195. Valdés, A. R. „The mutual recognition principle in criminal matters: a review“. *ERA Forum* 16 (2015).
 196. Van Ballegooij W. *The Cost of Non-Europe in the area of Procedural Rights and Detention Conditions*, 2017.
 197. Van Ballegooij, W. „Procedural rights and detention conditions, Cost of non-Europe report“, Parliamentary Research Service, Bruxelles, 2017.
 198. Van Der Vlis, E.-J. „The right to interpretation and translation“. *The Journal of Specialised Translation* (2010).
 199. Van Hoek. A. H., Luchtman, M. „Transnational Cooperation in Criminal Matters and the Safeguarding of Human Rights“. *Utrecht Law Review* 1(2) (2005).
 200. Vermeulen, G. „Flaws and Contradictions in the Mutual Trust and Recognition Discourse“. In N. Persak (ed.), *Legitimacy and Trust in Criminal Law, Policy and Justice* (Ashgate, 2014).

201. Vermeulen, G. et al. *EU Cross-Border Gathering and Use of Evidence in Criminal Matters. Towards Mutual Recognition of Investigative Measures and Free Movement of Evidence?* (Maklu 2010).
202. Vermeulen, G. *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU. Thinking Beyond Borders, Striving for Balance, in Search of Coherence* (Maklu, 2011).
203. Vermeulen, G., De Bondt W., Van Damme, Y. *EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters. Towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?* (Antwerpen, Apeldoorn, Portland Maklu 2010).
204. Vermeulen, G., De Bondt, W., Ryckmann, C. *Rethinking, Rethinking International Cooperation in Criminal Matters in the EU, Moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality*, Antwerp: Maklu, 2012.
205. Vermeulen, G., De Bondt, W. and Van Damme, Y. *EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters. towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?* Vol 37 IRCP-series, 2010.
206. Vermeulen, G., de Bondt, W., Verbeke, P. *Correction Mechanisms: A Necessity in the Current Cooperation Climate. Rethinking International Cooperation in Criminal Matters in the EU* (Gert Vermeulen, Wendy de Bondt & Charlotte Ryckman eds., 2012).
207. Vermeulen, G. „Where Do We Currently Stand with Harmonisation in Europe?“ In Klip, A. and van der Wilt, H. (eds.), *Harmonisation and Harmonising Measures in Criminal Law* (Royal Netherlands Academy of Science, 2002).
208. Vermeulen, G. *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU: Thinking Beyond Borders, Striving for Balance, in Search of Coherence* (Maklu, 2011).
209. Vernimmen-Van Tiggelen, G., Surano, L., Weyembergh, A. *The Future of Mutual Recognition in Criminal Matters in the European Union/l'avenir de la Reconnaissance Mutuelle en Matière Pénale Dans l'union Européenne* (de l'Université de Bruxelles, 2009).
210. Vervaele, J. „Reconocimiento Mutuo y Prueba Administrativa y Penal Europea en el Espacio Europeo de Justicia Penal“. In Isabel González Cano (ed.), *Orden Europea de Investigación y Prueba Transfronteriza en la Unión Europea* (Tirant lo Blanch, 2019).
211. Vogler, R. „Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings“. In S. Ruggeri.
212. Volungevičienė, R. „Europos Sąjungos finansinių interesų Europos Sąjungos išlaidų srityje apsaugos nuo sukčiavimo problematika po direktyvos 2017/1371 įsigaliojimo“ (socialiniai mokslai, teisė S 001). Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas.
213. Wahl, T. „The perception of the principle of mutual recognition of judicial decisions in criminal matters in Germany“. In G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2009).
214. Weyembergh, A. (ed.). *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009).
215. Weyembergh, A., Bribosia, E. „Les affaires Aranyosi et Caldaru ou la contribution de la Cour de justice de l'Union européenne à l'équilibre entre liberté et sécurité“ (n 181).
216. Weyembergh, A., Wiczorek, I. „Is There an EU Criminal Policy?“. In R. Colson, S. Field (eds.), *EU Criminal Justice and the Challenges of Legal Diversity* (Cambridge University Press, 2016).
217. Willems, A. „Mutual Trust as a Term of Art in EU Criminal Law: Revealing its Hybrid Character“. *European Journal of Legal Studies* 9(1) (2016).
218. Winter, L. B. „European investigation order for obtaining evidence in the criminal

proceedings Study of the proposal for a European directive“. http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_490.pdf.

219. Wischmeyer, T. „Generating trust through law? Judicial cooperation in the European Union and the „principle of mutual trust“. *German Law Journal* (2016).
220. Xanthopolou, E. „Mutual Trust and Rights in the Criminal and Asylum Law: Three Phases of Evolution and the Uncharted Territory Beyond Blind Trust“, *Common Market Law Review* 55 (2018).
221. Zarza, A. G. „Mutual recognition in criminal matters in Spain“. In G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009).
222. Žižienė, S. Proporcingumo principas Europos arešto orderio išdavimo ir vykdymo procese (socialiniai mokslai, teisė S 001). Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2022.

KITI ŠALTINIAI

1. „EU e-evidence proposals turn service providers into judicial authorities“, European Digital Rights, 16 April 2018.
2. 2021 m. sausio 20 d. Europos Parlamento rezoliucija „Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos įgyvendinimas“.
3. Anzenbacher, A. *Etikos įvadas* (Vilnius: Aidai, 1995), 17.
4. CCBE's submission on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility.
5. Comments from the CCBE on the proposal for a European Investigation Order. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE), 22 October 2010. http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_221010_Comments_f1_1288172534.pdf.
6. Commission, „Building Trust in EU-Wide Justice: A New Dimension to European Judicial Training“, COM (2011) 551 final.
7. Commission, „Commission Staff Working Document – Proposal for a Council Framework Decision on the right to interpretation and translation in criminal proceedings Accompanying the Proposal for a Framework Decision on the right to interpretation and to translation in criminal proceedings, Impact Assessment“. SEC (2009) 915.
8. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000).
9. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/pagalba?paieska=pagalba&i=1027c068-f8d6-46d8-aa59-4d8d09ec3b83>.
10. European Digital Rights. „e-Evidence compromise blows a hole in fundamental rights safeguards“, 2023. <https://edri.org/our-work/e-evidence-compromise-blows-a-hole-in-fundamental-rights-safeguards/>.
11. European Investigation Order: Frequently Asked Questions. Fair Trials International, July 2010. https://www.fairtrials.org/documents/European_Investigation_OrderFAQs_12.pdf.
12. European Network of Councils for the Judiciary, „Mutual Confidence 2009–2010 – Report and Recommendations“ (2010).
13. European Parliamentary Research Service, 2019.
14. Europos Vadovų Tarybos 2019–2024 m. strateginė darbotvarkė. <https://www.consilium.europa.eu/media/39930/a-new-strategic-agenda-2019-2024-lt.pdf>.
15. Europos Vadovų Tarybos išvados. Tamberė, 1999 m. spalio 15–16 d.
16. Fair Trials International's response to a European Member States' legislative initiative for

- a Directive on a European Investigation Order. Fair Trials International, 26 October 2010. https://www.fairtrials.org/documents/FTI_Submission_on_the_European_Investigation_Order_1.pdf.
17. Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility, COM (2009) 624 final, 11 November 2009. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:190:0001:0018:EN:PDF>. <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002>.
 18. Italian Criminal Law Association's response to the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility. Italian Criminal Law Association, Rome, 17 February 2009. http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0004/civil_society/italian_criminal_law_association_en.pdf.
 19. Judge Lars Bay Larsen, draft speaking note Presentation Brussels on Friday 9 May 2014. http://www.aca-europe.eu/seminars/Brussels2014/Table1_BayLarsen.pdf.
 20. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2004–2023 m. ataskaitos. <https://prokuraturos.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai-ataskaitos/ataskaitos/138>.
 21. Note from the French authorities on the European Commission's Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility. http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0004/national_governments/france_en.pdf.
 22. Opinion of the European Commission on the European Investigation Order, D(2010)6815, 24 August 2010. http://ec.europa.eu/justice/news/intro/doc/comment_2010_08_24_en.pdf.
 23. Opinion of the European Data Protection Supervisor on the initiatives on the European Protection Order and on the European Evidence Order, OJ C 355, 29 December 2010. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52010XX1229\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52010XX1229(01)).
 24. Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order. Fundamental Rights Agency, Vienna, 2011. <http://194.30.12.221/fraWebsite/attachments/FRA-Opinion-EIO-Directive-15022011.pdf>.
 25. Opinion of the Italian Senate on the application by the EIO initiative of the Principles of Subsidiarity and Proportionality, 22 March 2011.
 26. Pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose išsamus pareiškimas. http://www.tm.lt/dok/Issamus_pareiškimas_20100623.pdf.
 27. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, OJ, No. C 12, 15 January 2001, 1.
 28. Recommendation for a decision and report of the Committee on legal affairs. German Bundestag, 6 October 2010.
 29. Rethinking European Criminal Justice, coordinated by the Max Planck Institute and funded by OLAF for 2006–2007, Freiburg; Study coordinated by the University of Luxembourg and funded by OLAF on EU model rules of evidence and procedural safeguards for the procedure of the proposed European Public Prosecutor's Office, 2012 and EU model rules of criminal investigations and prosecution for the procedure of the proposed European Public Prosecutor's office, 2011–2012.
 30. Statement on the Member State initiative regarding the European Investigation Order in criminal matters. European Criminal Bar Association, London, October 2010. Retrieved from http://www.ecba.org/extdocserv/2010_ECBA_statem_EIO.pdf.

31. The Hague Programme: 10 priorities for the next five years. http://publications.europa.eu/resource/cellar/0b750490-3da1-474f-8c5f-f69ed86d73a3.0004.02/DOC_2.
32. The Stocholm Programme – An open secure Europe serving and protecting citizens. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504(01)&from=EN).
33. The UK National Police Chiefs Council, Digital Forensic Science Strategy (July 2020) 5.
34. United Kingdom House of Commons European Scrutiny Committee on the European Investigation Order. United Kingdom Parliament Publications, 2013. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmeuleg/83-xx/8310.html>.
35. Veličkienė, A. T. *Parnaso papėdėje* (Vilnius, 2007).
36. Žalioji knyga dėl vienos valstybės narės įrodymų baudžiamosiose bylose perdavimo kitai valstybei narei ir jų priimtinoumo užtikrinimo. KOM/2009/0624 galutinis.
37. AG Colomer Opinion in Joined Cases C-187/01 and 385/01 Criminal Proceedings against Hüseyin Gözütok and Klaus Brügge EU:C:2002:516.
38. Official Journal of the European Communities L 90/1, 18.7.2002. Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States (2002/584/JHA).
39. Official Journal of the European Communities L 196/45, 2.8.2003. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:196:0045:0045:EN:PDF>.
40. Official Journal of the European Communities L 350/72. 30.12.2008, Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:350:0072:0092:EN:PDF>.
41. Regulation 04/2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast) [2013] OJ L-180/31 (the Dublin III Regulation).
42. 2014 m. gruodžio 18 d. Nuomonė 2/13 (Europos Sąjungos prisijungimas prie EŽTK).
43. Opinion 2/13 EU:C:2014:2454.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Sonata Morozienė

LAISVAS ĮRODYMŲ JUDĖJIMAS
EUROPOS SĄJUNGOS
BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2024

Daktaro disertacija rengta 2014–2023 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Raimundas Jurka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje.

Pirmininkė:

prof. dr. Edita Gruodytė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Rima Ažubalytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Mindaugas Bilius (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. habil. dr. Arkadiusz Lach (Nikalojaus Koperniko universitetas, Lenkijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Jolanta Zajančkauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija bus ginama viešame teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2024 m. birželio 28 d. 13 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 aud.

Adresas: Ateities g. 20, Vilnius.

LAISVAS ĮRODYMŲ JUDĖJIMAS EUROPOS SĄJUNGOS BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE

SANTRAUKA

Tai, kad Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse narėse nebuvo sienų kontrolės, palengvino laisvą žmonių, kapitalo ir prekių judėjimą. Linkusiems nusikalsti asmenims ši judėjimo laisvė išplėtė galimybes laisviau veikti tarpvalstybiniu mastu – ta pati nusikalstama veika gali būti padaryta kelių valstybių teritorijose, veiką gali padaryti kelių valstybių piliečiai, veikai ištirti reikšmingi duomenys (įrodymai) gali būti skirtingų valstybių jurisdikcijose ir pan. Tokiu atveju, kai baudžiamajame procese išryškėja tarptautinis elementas, neišvengiamai formuojasi santykiai su kitomis valstybėmis įvairiais teisinės pagalbos prašymais siekiant, kad vykstantys baudžiamieji procesai nepatektų į padėtį be išeities (lot. *faucibus premor*).

Valstybės siekia bendrai kovoti su tarpvalstybiniu nusikalstamumu, todėl norint veiksmingai kovoti su nusikalstamumu teisminis bendradarbiavimas tampa būtinas, o abipusė kitų valstybių pagalba ir pastangos tai darant – *conditio sine qua non*. Tai deklaruojama ir ES formuojamoje baudžiamosios justicijos politikoje, kuri yra nuosekli nuo 1999 m. spalio 15–16 d. Tamperėje įvykusio Europos Vadovų Tarybos susitikimo, kuriame abipusio pripažinimo principas visuotinai pripažintas Sąjungos vykdomo teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose pagrindu, iki Lisabonos sutarties nuostatų. Jose įtvirtinta ES kompetencija reguliuoti baudžiamosios justicijos reikšmingus klausimus užtikrinant efektyvų teisminį bendradarbiavimą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje.

Šį siekį ES įgyvendina vadovaudamasi vadinamuoju laisvo įrodymų judėjimo (angl. *free movement of evidence*) kaip veiksmingo teismo bendradarbiavimo kriterijumi. Laisvo įrodymų judėjimo arba tokio judėjimo erdvės sąvokos akcentuojamos ne tik moksliniuose šaltiniuose, analizuojančiuose teisminį bendradarbiavimą renkant, perduodant įrodymus, kurie vėliau galiausiai yra vertinami. Šia sąvoka operuojama ir ES teisės aktų teismo bendradarbiavimo srities parengiamuosiuose dokumentuose. Disertacijos tyrime ši sąvoka vartojama analizuojant, kaip esamos įrodymų rinkimo, perdavimo priemonės užtikrina laisvą įrodymų judėjimą tarp ES valstybių narių.

Tikslo sukurti veiksmingą teisminį bendradarbiavimą per laisvą įrodymų judėjimą raiška įgyvendinama įvairiomis priemonėmis. ES teisės kontekste jų yra įvairių, kaip antai, baudžiamojo persekiojimo perdavimas (perėmimas), proceso veiksmų atlikimas (liudytojo, įtariamojo, kaltinamojo apklausos (įprastiniu ir nuotoliniu būdu)), ekspertizės, apžiūra, dokumentų ir daiktinių įrodymų perdavimas, informacijos rinkimas ir pateikimas, procesinių prievartos priemonių taikymas, kitos valstybės teritorijoje sekimas, krata, poėmis, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos perėmimas, kontroliuojamas gabenimas, slaptieji tyrimai, jungtinių tyrimo grupių sudarymas ir

kt. Šiame tyrime analizuojami tik laisvo įrodymų judėjimą (įrodymų rinkimą, perdavimą) skatinančių priemonių veiksmingumo rodikliai. Kitų taip pat teisminių bendradarbiavimą skatinančių priemonių taikymo aiškinimas pasitelkiamas tik tiriant tam tikras laisvo įrodymų erdvei reikšmingas nuostatas. Pavyzdžiui, didžioji dalis šiame tyrime analizuojamų Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų yra Europos arešto orderio taikymo srityje, nes šios priemonės kontekste yra daugiau aktualių disertaciniam tyrimui išaiškinimų, kurie taip pat reikšmingi aiškinant ir laisvo įrodymų judėjimą užtikrinančių priemonių įgyvendinimą.

Atliekant tyrimą pastebėta, kad šioje srityje priimami teisės aktai ne visuomet pritaikomi arba sunkiai pritaikomi praktikoje. Nors ES laisvą įrodymų judėjimą diegia bene trečią dešimtmetį, vis dėlto šis procesas dar vystomas, nes, kaip galima spręsti iš atlikto tyrimo, vis dar ieškoma tinkamų priemonių laisvam įrodymų judėjimui užtikrinti. Todėl atliekamas laisvo įrodymų judėjimo proceso, kuris būtinas siekiant veiksmingai bendradarbiauti tarp ES valstybių narių, tyrimas. Kadangi esamos bendradarbiavimo priemonės – tiek grįstos savitarpio pagalbos principu, tiek abipusio pripažinimo principu – susiduria su tam tikrais aiškinimo ir taikymo iššūkiais ir sunkumais, ir tai rodo, jog esama kliūčių, kurių iki šiol nepavyksta išspręsti.

Analizuojant laisvą įrodymų judėjimą besiformuojančioje ES įrodymų teisėje, doktrinoje diskutuojama dėl šio teisinio proceso. Vieni teigia, kad norint užtikrinti šį procesą būtina vienodinti nacionalinių baudžiamųjų justicijų taisykles. Kadangi tai sunkiai įsivaizduojama, todėl laisvas įrodymų rinkimas ir perdavimas sunkiai įgyvendinamas. Kitų nuomone, vis dėlto įmanoma užtikrinti sklandų teisminių bendradarbiavimą per laisvą įrodymų judėjimą, jei bus toliau tobulinamas abipusio pripažinimo principas ir valstybės įsitrauks į šį procesą. Atliktu tyrimu siekiama atsakyti, kuris variantas įmanomas praktikoje, o galbūt galima jų sinergija. Tiriant abipusio pripažinimo principą atskleisti šio principo privalumai lyginant su laisvo įrodymų judėjimo pamatiniu – savitarpio pagalbos – principu.

Tai, kad šis tyrimas aktualus ir Lietuvai, rodo Lietuvos Respublikos prokuratūros 2004–2023 m. metinių ataskaitų analizė. Iš jos matyti, kad Lietuvos teisėsaugos institucijos naudoja teisinio bendradarbiavimo priemones ES ir kai kurias jų nurodo kaip itin reikšmingas užtikrinant sklandų tyrimą baudžiamosiose bylose, turinčiose tarptautinį elementą. Nors ne visose ataskaitose išskiriamos konkrečios tarpvalstybinio bendradarbiavimo priemonės ir / ar jų taikymo apimtys, tačiau dėl kai kurių jų analizės gana tikslios. Pavyzdžiui, galima rasti konkrečių vertinimų dėl 2002 m. birželio 13 d. priimto Tarybos pagrindų sprendimo dėl jungtinių tyrimo grupių taikymo, tiksliau, dėl jungtinių tyrimo grupių (toliau – JTG) dalyvavimo tokių grupių veikloje 2006–2010 m. Visais minėtų laikotarpių ataskaitose nurodytais atvejais poreikis jungtis į bendras tyrimo grupes kilo tiriant prekybos žmonėmis nusikaltimus. 2007 m. metinėje ataskaitoje rašoma: „Ikiteisminiai tyrimai dėl prekybos žmonėmis nusikaltimų yra sudėtingi, didelės apimties, nusikalstamos veikos padaromos ir užsienio valstybėse, galimi įtariamieji būna išvykę į kitas užsienio valstybes ar yra užsienio valstybių piliečiai, gyvenantys kitose šalyse“; <...> „Siekiant kryptingo ir operatyvaus tyrimo, glaudaus ir kokybiško bendradarbiavimo su kitų šalių teisėsaugos institucijomis tiriant

tarptautinę prekybą žmonėmis, būtina visais atvejais įvertinti turimus ikiteisminio tyrimo duomenis ir spręsti, ar tikslinga sudaryti tarptautinę bendrą (jungtinę) tyrimo grupę.“

Nuo 2013 m. veiklos ataskaitose jau galima matyti konkrečius sudarytų jungtinių tyrimo grupių skaičius, tačiau nenurodoma, kokio pobūdžio nusikaltimai buvo tiriami sudarius JTG. Taigi matyti, kad šia priemone naudojamosi ir konkrečiais atvejais ji laikoma efektyvia bendradarbiavimo priemone: „JTG – tarptautinio bendradarbiavimo įrankis, efektyvus tiriant sudėtingas, daug pastangų ir laiko reikalaujančias nusikalstamas veikas, susijusias su užsienio valstybėmis, kuriose būtina atlikti suderintus ikiteisminio tyrimo veiksmus.“

Lietuvos Respublikos prokuratūros ataskaitose taip pat matyti augantis poreikis taikyti Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyvą 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose (toliau – Europos tyrimo orderis, ETO). Perkėlus direktyvą ir įsigaliojus šiai teisminio bendradarbiavimo priemonei Lietuvos prokuratūra išdavė 180 ETO ir gavo vykdyti 105 ETO. Vėliau šios priemonės naudojimo skaičiai tik augo ir ataskaitose ji minima kaip intensyviausiai naudojama bendradarbiavimo priemonė.

Nors pripažįstama, kad tokių priemonių taikymas išties padeda tiriant tarptautinį elementą turinčias nusikalstamas veikas, praktikoje tokių priemonių taikymas dažnai būna kompliktuotas dėl teisinių sistemų skirtumų, nevienodai suprantamų teisinių sąvokų, taip pat nepakankamo pagrindinių teisių užtikrinimo. Su tokiomis situacijomis susiduria ir Lietuva, o tai matyti iš šioje disertacijoje analizuotų Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) bylų, kuriose buvo sprendžiami klausimai, susiję su Lietuvos priimtais sprendimais, taip pat nacionaliniuose teismuose keliamų klausimų dėl surinktų įrodymų, gautų ES bendradarbiavimo priemonių pagrindu, teisėtumo / leistinumo. Su tokiomis situacijomis susiduria bene visos ES valstybės narės. Dėl to mokslinėje literatūroje neretai akcentuojama, jog praktiškai neįmanoma sukurti Europos įrodymų teisės pamatų dėl skirtingų ir įvairiapusių procedūrų, taikomų valstybių narių baudžiamuosiuose procesuose. Vis dėlto ES tikslas tobulinti priemones, skatinančias laisvą įrodymų judėjimą, ir taip užtikrinti sklandų teisminį bendradarbiavimą tarp valstybių narių yra būtinas, o tai akivaizdu iš jau minėto intensyvaus teisminio bendradarbiavimo priemonių naudojimo.

ES valstybėms narėms susiduriant su įrodymų rinkimo, perdavimo kliūtimis nukenčia ne tik Sąjungos ištekliai ir puoselėjamos vertybės, bet ir kiekvienos valstybės narės nacionaliniai interesai (pavyzdžiui, užtikrinti saugią aplinką valstybėje). Atlikta ES baudžiamosios politikos, įrodymų teisės analizė leido atskleisti laisvo įrodymų judėjimo būtinybę, o tirti principai, kuriais grindžiamas laisvas įrodymų judėjimas, padėjo identifikuoti, kuris iš jų labiau atitinka šiandieninius baudžiamųjų bylų tyrimo ir nagrinėjimo poreikius.

Laisvo įrodymų judėjimo kaip teisminio bendradarbiavimo kriterijaus analizė atskleidė, kad šiam procesui reikšmingas ir iš pirmo žvilgsnio abstraktus dalykas – pasitikėjimas, be kurio neįmanomas abipusio pripažinimo principo kaip laisvo įrodymų judėjimo pagrindo taikymas. Išanalizavus pasitikėjimo turinį akivaizdu, kad tai nėra

tik abstrakcija. Šiai sąvokai būdingi kriterijai, kurie nusako, ar gali egzistuoti pasitikėjimas. Šio principinio pagrindo egzistavimas lemia tolimesnį laisvo įrodymų (ne) judėjimo kelią.

Taip pat disertacijoje analizuojama ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kuri itin reikšminga analizuojant teismo bendradarbiavimo per laisvą įrodymų judėjimą įgyvendinamumo galimybes, ribas, sąvokų išaiškinimus ir kt. Visa tai svarbu atskleidžiant, ar gali egzistuoti laisvas įrodymų judėjimas ES.

Taigi mokslinė analizė atskleidžia laisvo įrodymų (ne)judėjimo kelio kaip teismo bendradarbiavimo kriterijaus prielaidas, turinį ir esminius veiksnius, skatinančius arba, priešingai, trukdančius bendradarbiavimą tarp valstybių narių.

Tyrimo problema. ES institucijos laisvą įrodymų judėjimą apibūdina kaip įrodymų rinkimo ir perdavimo procesą. Šis terminas pastebimas ir teisės aktų leidybos procese – paruošiamuosiuose dokumentuose. Tačiau laisvas įrodymų judėjimas – vis dar neįgyvendintas uždavinys, nors nuolat kuriamos naujos teismo bendradarbiavimo priemonės ir turėtų pateisinti veiksmingo teismo bendradarbiavimo tikslą. Todėl šiame tyrime keliami šie probleminiai klausimai: doktrinos aspektu – ar realu vienodinti teisinės baudžiamosios justicijos procedūras renkant ir perduodant įrodymus laisvo įrodymų judėjimo procese, ar vis dėlto vertėtų toliau vystyti abipusio pripažinimo principu (kaip kertiniu aspektu laisvo įrodymų judėjimo procese) grįstas priemones ir jų įgyvendinimą, išsaugant nacionalinių valstybių narių baudžiamosios justicijos ypatumus (justicijos suverenumą)? Praktiškai, įžvelgiant laisvo įrodymų judėjimo neveiksmumą, kyla klausimas, ar esamos teismo bendradarbiavimo priemonės gali būti modifikuojamos, ar vis dėlto reikia ieškoti kokybiškai naujų bendradarbiavimo formų? Kodėl esamas teisinis reguliavimas neužtikrina šio proceso? Kokie yra šio proceso veiksmingo vystymosi kliuviniai? Kaip galima būtų pasiekti veiksmingesnį teisinio reguliavimo praktinį pritaikomumą laisvo įrodymų judėjimo procese?

Atsižvelgiant į tai, kad poreikis bendradarbiauti tarp ES valstybių narių yra didžiulis, o mechanizmas, kuriuo ES siekia įtvirtinti veiksmingą teismo bendradarbiavimą, nėra pakankamai veiksmingas, būtina tirti probleminius klausimus, leisiančius identifikuoti laisvo įrodymų judėjimo kliuvinių priežastis.

Tyrimo naujumas ir jo reikšmė. Kaip matyti iš toliau disertacijoje pateikiamos tyrimų apžvalgos, laisvo įrodymų judėjimo kaip savarankiško ir veiksmingo teismo bendradarbiavimo kriterijaus tyrimų išties nėra daug, o esami tyrimai gana fragmentuoti analizuoja šį aspektą. Mokslinėje literatūroje aptariamos pavienės bendradarbiavimo priemonės, jų poveikis laisvam įrodymų judėjimui, reikšmė valstybių narių teisiniams interesams. Šiame tyrime laisvas įrodymų judėjimas analizuojamas kaip veiksmingo teismo bendradarbiavimo kriterijus, kuris kartu yra ir principinis ES tikslas, kurį įgyvendinti būtina dėl augančio poreikio kovoti su nusikalstamumu, dažnai „peržengiančiu“ vienos valstybės narės sienas.

ES yra priimta nemažai teisės aktų, reglamentuojančių bendradarbiavimą renkant įrodymus. Tačiau vis vien kyla nemažai taikymo sunkumų, o kai kurios priemonės tampa praktiškai neįgyvendinamos ir netaikomos. Vis dėlto bendradarbiavimo

neišvengiamumas verčia ir toliau ieškoti būdų užtikrinti laisvą įrodymų judėjimą siekiant, kad surinkti įrodymai vienoje valstybėje atitiktų įrodymams keliamus reikalavimus, nustatytus tokius įrodymus gavusios valstybės nacionalinėje teisėje. Disertacinis darbas unikalus tuo, kad jame tiriamas laisvo įrodymų judėjimo kaip ES teisminio bendradarbiavimo kriterijus, nuo kurio priklauso ir visas bendradarbiavimo tarp ES valstybių narių veiksmingumas. Taip pat ieškoma atsakymo į klausimą, koks gali būti optimalus bendradarbiavimo renkant įrodymus ir juos perduodant teisinis modelis.

Atliktas tyrimas pirmiausia reikšmingas teoriniu lygmeniu, nes siekiama išanalizuoti klausimus, kuriems iki šiol nebuvo skiriamas deramas akademinis dėmesys. Be to, mokslinis tyrimas taps pagrindu tolesnėms mokslinėms studijoms, ieškojimams. Tyrimas reikšmingas ir praktiniu lygmeniu, jis naudingas teisės aktų leidėjui ir teisės taikytojui, nes tyrimo rezultatai rodo, kokie veiksniai daro įtaką laisvo įrodymų judėjimo kontekste.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Disertacinio darbo tikslas – išanalizavus laisvo įrodymų judėjimo kaip teisminio bendradarbiavimo kriterijų ir jį lemiančius veiksnius nustatyti, kokiomis kryptimis formuojasi teisminis bendradarbiavimas šioje srityje ir ar šiuo metu esantis analizuojamą kriterijų apibrėžiantis reglamentavimas yra veiksmingas.

Nustatytam tikslui pasiekti keliami šie tyrimo **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti laisvo įrodymų judėjimo teisinio reguliavimo principines nuostatas ir apibrėžti jų taikymo optimizavimo /tobulinimo kryptis ES baudžiamosios justicijos kontekste.
2. Išanalizuoti doktrininį požiūrį į laisvo įrodymų judėjimo pagrindus – savitarpio pagalbos, abipusio pripažinimo principus ir identifikuoti jų taikymo efektyvumą siekiant laisvo įrodymų judėjimo.
3. Išanalizuoti nacionalinių ir tarptautinių (ESTT, EŽTT) teismų jurisprudenciją dėl laisvą įrodymų judėjimą skatinančių priemonių taikymo ir nustatyti kriterijus, reikšmingus taikant teisminio bendradarbiavimo priemones.
4. Įvertinti laisvo įrodymų judėjimo teisinio reguliavimo ir praktikos klišius / sunkumus ir pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Ginamieji teiginiai.

1. Siekiant laisvo įrodymų judėjimo veiksmingumo užtikrinimo, būtinas nuoseklus perėjimas nuo nūdienos poreikių nebeatitinkančio savitarpio pagalbos principo link vien tik abipusio pripažinimo principo taikymo ir jo stiprinimo.
2. Laisvo įrodymų judėjimo efektyvumui neišvengiamą įtaką daro ne tik nacionalinių baudžiamųjų justicijų skirtumai, bet ir teisės aktuose neapibrėžtas abipusio pripažinimo pagrindas – (ne)pasitikėjimas valstybių narių teisine sistema ir / ar pakankama žmogaus teisių apsauga.
3. Nors baudžiamosios justicijos taisyklių suvienodinimas ES valstybėse narėse yra sunkiai įsivaizduojamas, ES teisėkūros subjektai galėtų nustatyti bendrus minimalius konkrečių teisminio bendradarbiavimo priemonių, grįstų abipusio pripažinimo principu, standartus (susijusius su įrodymų rinkimo procedūromis ir žmogaus teisių užtikrinimu), galinčius garantuoti vienodą supratimą

apie taikomas teismo bendradarbiavimo priemones. O tai savaime galėtų užtikrinti laisvą įrodymų judėjimą ir vienalytę šio proceso praktiką.

4. Būtina teismų praktikoje (ir ES, ir nacionaliniu mastu) formuoti aiškius kriterijus, leidžiančius identifikuoti, kada teismo bendradarbiavimo priemonėmis gauti įrodymai galėtų būti atmetini kaip neatitinkantys reikalavimų. Tai galėtų būti ir pagrindinių žmogaus teisių garantas, ir kartu vienodo požiūrio į tokius gautus duomenis užtikrinimas, o tai galėtų sukurti pasitikėjimo jausmą valstybės narėms, taigi ir efektyvinti laisvą įrodymų judėjimą.

Mokslinio tyrimo metodologija. Siekiant disertacinio tyrimo tikslo, įgyvendinant iškeltus uždavinius, taip pat formuluojant darbo išvadas ir pasiūlymus taikyti dokumentų analizės, įstatymų leidėjo ketinimų (teleologinis), lingvistinis, lyginamasis, lyginamasis istorinis, kritinis ir dedukcinis metodai.

Dokumentų analizė – pirminių dokumentų rinkimas, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai. Analizės metodu atrinkti su tarpvalstybiniu bendradarbiavimu susiję ES ir nacionalinės teisės aktai, reikšmingi laisvo įrodymų judėjimo procese, tiriant tarptautinį elementą turinčias baudžiamąsias bylas. Disertaciniame darbe išskirtinai daug dėmesio skiriama oficialių tikslinių dokumentų, t. y. ES teismo bendradarbiavimo priemonės įtvirtinančių teisės aktų, analizei. Atliekant dokumentų analizę kruopščiai laikomasi autentiškumo, patikimumo, objektyvaus interpretavimo, dokumento turinio ir teksto analizės kriterijų. Disertacijoje analizuojami viešai prieinami dokumentai.

Taip pat šis metodas taikomas nacionalinių teismų sprendimų, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos analizei.

Teleologinis metodas pasitelktas analizuojant dokumentų tekstą, ar iš jo galima nustatyti leidėjo ketinimus. Jei leidėjo ketinimų neįmanoma atskleisti iš teksto, analizuojamos priežastys, lėmusios įstatymo priėmimą, kokių tikslų siekta. Šis metodas ypač aktualus siekiant atskleisti oficialių dokumentų atsiradimo prasmę. Pasitelkus teleologinį metodą, atskleidžiama, kokius ketinimus Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas turėjo įtvirtindamas tam tikras teisės normas, jų formuluotėse vartodamas vienas ar kitas sąvokas ir kaip atitinkamos teisės aktų nuostatos turėtų būti aiškinamos, kad jų taikymas praktikoje atitiktų šiuos ketinimus.

Šiuo metodu disertacijoje tiriamos laisvą įrodymų judėjimą kaip teismo bendradarbiavimo kriterijų užtikrinančios priemonės. Tokių priemonių taikymą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos yra pamatas, pagal kurį šios nuostatos įgyvendinamos nacionalinėse teisėse. Todėl jei kyla tikimybė, jog norma gali būti aiškinama dvejopai, tuomet tos priemonės inicijavimo tikslai padeda atskleisti normos turinį.

Lingvistinis metodas tyrime taikomas nagrinėjant šaltinius įvairių kalbotyros sričių aspektais: gramatikos (kalbotyros srities, nagrinėjančios žodžių, žodžių junginių ir sakinių sandarą); semantikos (nagrinėjančios kalbos vienetų reikšmes, sisteminius jų reiškinių ryšius ir kaitą); sintaksės (nagrinėjančios sakinių ir žodžių sandarą); semiotikos (nagrinėjančios kalbą kaip ženklų sistemą). Tyrime šis metodas naudojamas

siekiant įsigilinti į konkrečių žodžių ar jų junginių turinį ir prasmę, atskleisti, pvz., laisvo įrodymų judėjimo, abipusio pasitikėjimo, abipusio pripažinimo terminus.

Lyginamasis metodas naudojamas siekiant aprašyti ir išanalizuoti lyginamų teisės aktų panašumus ir skirtumus bei jų trūkumus. Taip pat šis metodas leidžia verifikuoti esamas hipotezes. Pasitelkiant aptariamą metodą gretinami ir vertinami realūs ir idealūs lūkesčiai. Taigi šis metodas taikomas dviem aspektais:

- 1) teoriniu požiūriu lyginamos skirtingų teoretikų nuomonės, susijusios su tarpvalstybiniu bendradarbiavimu, jų priemonių taikymu tiriant baudžiamąsias bylas, turinčias tarptautinį elementą;
- 2) teisės aktų lygmeniu, analizuojant Europos Sąjungos ir nacionalinius valstybių teisės aktus, skatinančius laisvą įrodymų judėjimą ES.

Šis metodas bene plačiausiai taikytas disertacijoje. Kadangi joje tyrimo objektai, be kita ko, yra ir teisės aktai, tad jų skirtumų ir panašumų analizė yra viena iš reikšminių tyrimo dalių.

Lyginamuoju istoriniu metodu išaiškinama, kas yra bendra ir ypatinga istoriniuose reiškiniuose, gretinant vieną ar įvairius reiškinius skirtingose istorinio vystymosi pakopose⁴⁰⁵. Šis metodas pasitelktas siekiant racionaliai pažinti juridinę tarptautinio bendradarbiavimo, tiriant baudžiamąsias bylas, evoliuciją. Jis naudojamas plačiąja prasme, atliekant dabarties ir istorinių teisinių reiškinių analizę. Šiame disertaciniame tyrime svarbu atskleisti tarpvalstybinio bendradarbiavimo, tiriant baudžiamąsias bylas, būtent – įrodymų rinkimo, istorinio vystymosi ypatumus, pasikeitimus, nustatyti vystymosi tendencijas.

Kritinis metodas naudojamas išryškinant galiojančios teisės netobulumus. Pasitelkus konstruktyviąją kritiką atskleidžiama galiojančios teisės kritika, geidžiamos teisės vizija. Be kita ko, šis metodas naudojamas analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių autorių teisės literatūrą, pateikiami jos prieštaravimai kalbant apie šiandienos realijas.

Dedukcinis metodas – mąstymo būdas, kai naujos žinios, išvados gaunamos iš bendresnių tos klasės žinių, teiginių. Šiame disertaciniame tyrime minimas metodas pasitelkiamas semantiniu požiūriu. Jis leido suformuluoti tinkamas išvadas, pasiūlymus, atsižvelgiant į atlikto tyrimo rezultatus.

Tyrimų apžvalga. Lietuvos teisės mokslo doktrinoje daugiausia dėmesio skiriama atskiroms tarptautinio bendradarbiavimo formoms, tokioms kaip Europos arešto orderio vykdymo problemos. Šiuos klausimus įvairiais aspektais plačiai aprašo

405 Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 409.

R. Jurka⁴⁰⁶, R. Ažubalytė⁴⁰⁷, G. Švedas⁴⁰⁸, E. Gruodytė ir S. Milčiuvienė⁴⁰⁹, J. Dešriūtė ir E. Rimšelis⁴¹⁰, D. Bereikienė⁴¹¹, S. Žižienė⁴¹² ir kt. Baudžiamojo persekiojimo perdavimo problemas išsamiai analizuoja A. Nevera⁴¹³. G. Švedas⁴¹⁴ gilinasi į baudžiamojo persekiojimo perdavimą ir kitas savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose formas. Europos tyrimo orderiui nemažai dėmesio skyrė R. Jurka ir J. Zajančkauskienė⁴¹⁵. Jie analizavo Europos tyrimo orderio taikymo problemas įrodinėjimo procese. Taip pat šią priemonę aptarė G. Bučiūnas⁴¹⁶. Jis atliko šios įrodymų rinkimo priemonės vienos iš sąlygų – taikymo būtinumo – analizę. R. Jurka⁴¹⁷ ne viename straipsnyje plačiau nagrinėja įvairių įrodymų perdavimo priemonių ir tarptautinio bendradarbiavimo problematiką, taip pat Europos teisės įtaką Lietuvos baudžiamajam procesui. Teisės literatūroje yra nemažai tyrimų, susijusių su pavienių principų, įrodymų, surinktų

406 Jurka, R. „European Arrest Warrant: some questions on legal interpretation and application“. *Jurisprudencija* 18(1) (2011): 327–343.

407 Ažubalytė, R., Vozbutaitė K. „Baudžiamojo proceso europeizacija: kai kurie konstituciniai ir procesiniai Europos arešto orderio reglamentavimo ir taikymo aspektai“. *Baudžiamojo proceso tarptautiskumas: patirtis ir iššūkiai*. Mokslo studija (Mykolo Romerio universitetas, 2013), 82–138.

408 Švedas, G. „Kai kurios asmens perdavimo pagal Europos arešto orderį baudžiamajam persekiojimui teorinės ir praktinės problemos“. *Teisė* 66(1) (2008): 62–74. ISSN 1392-1274.

409 Milčiuvienė, S., Gruodytė, E. (2019). The Influence of the Court of Justice of the European Union on the Issuance of European Arrest Warrants in Lithuania. *Baltic Journal of Law & Politics*, 12(2), 97–114.

410 Dešriūtė, J., Rimšelis, E. „Europos arešto orderio proporcingumo testas baudžiamajame procese“. *Teisės apžvalga* 2(14) (2016): 411–435.

411 Bereikienė, D., Gudynas, K. „Žmogaus teisių pažeidimo grėsmės taikant Europos arešto orderį“. In *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. Mokslinių straipsnių rinkinys. 2012(7); Bereikienė, D., Vaščova, Ž. „Proporcingumo principo reikšmė Europos arešto orderio taikymo kontekste“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. 2012(7): 79–92.

412 Žižienė, S. Proporcingumo principas Europos arešto orderio išdavimo ir vykdymo procese (socialiniai mokslai, teisė S 001). Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2022.

413 Nevera, A. „Valstybių tarptautinio teisinio bendradarbiavimo problemos perduodant baudžiamąjį persekiojimą“. *Jurisprudencija* 60(52) (2004): 40–50.

414 Švedas, G. *Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose*. Mokymo priemonė (Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008).

415 Jurka, R., Zajančkauskienė, J. „Movement of evidence in the European Union: challenges for the European Investigation Order“. *Baltic Journal of Law & Politics* 9, 2 (2016): 56–84; Bučiūnas, G. „Europos tyrimo orderio išdavimo problematika“. *Teisės apžvalga* (2018), Nr. 2 (18), p. 210–222.

416 Bučiūnas, G. „Europos tyrimo orderio išdavimo problematika“. *Teisės apžvalga* (2018), Nr. 2 (18), p. 210–222.

417 Jurka, R. „Įrodymų perdavimo Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamojoje justicijoje iššūkiai ir atradimai“. *Jurisprudencija* 26(2) (2019); Jurka, R. „Europos prokuratūra Lietuvos baudžiamajame procese“. In *Baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas*. Trečia dalis (Mykolo Romerio universitetas, 2020); Jurka, R. „Europos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui“. In *Baudžiamojo proceso tarptautiskumas: patirtis ir iššūkiai*. Mokslo studija (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013).

svečioje šalyje, vertinimo problematika. Autoriai R. Jurka⁴¹⁸, V. E. Kurapka⁴¹⁹, L. Belevičius⁴²⁰ atkreipia dėmesį į abipusio pripažinimo ir įrodymų priimtinumo užtikrinimo problemas, jų sprendimo būdus. Apie baudžiamosios teisės derinimo poreikį ir galimybes Europos Sąjungoje rašė M. Pakamanis⁴²¹, R. Volungevičienė⁴²².

Užsienio mokslo šaltiniuose daugiau kalbama apie atskirų tarpvalstybinio bendradarbiavimo priemonių taikymą⁴²³ arba atskirų principų egzistavimą Europos Sąjungos įrodymų teisėje. Apie tai rašė M. Kaiafa-Gbandi⁴²⁴, K. Karsai⁴²⁵, V. Mitsilegas⁴²⁶,

418 Jurka, R. „Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamajame procese: įrodymai ir jų priimtinumas Europos Sąjungoje“. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 89-127.

419 Jurka, R., Kurapka, V. E. „Kriminalistika tarptautiniame bendradarbiavime baudžiamajame procese: abipusio pripažinimo link“. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. 2, sudarytojai Hendryk Malevski, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Vilnius-Charkovas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2013, p. 59-75.

420 Belevičius, L. Tarptautinis bendradarbiavimas ir Europos Sąjungos baudžiamasis procesas: aktualijos, perspektyvos, lūkesčiai. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 170-210.

421 Pakamanis, M. „The need and Possibilities of Harmonisation in Criminal Law Matters in the EU“. *Višuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 10 (2013).

422 Volungevičienė, R. „Europos Sąjungos finansinių interesų Europos Sąjungos išlaidų srityje apsaugos nuo sukčiavimo problematika po direktyvos 2017/1371 įsigaliojimo“ (socialiniai mokslai, teisė S 001). Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas.

423 Caeiro, P., Fidalgo, S. „The Portuguese experience of mutual recognition in criminal matters: five years of European Arrest Warrant“. *The future of mutual recognition* (2009): 445–463; Blackstock, J. „The European Investigation Order“ (2010) 1 *New Journal of European Criminal Law* 481; Blackstock, J. „Procedural safeguards in the European Union: a road well-travelled“ (2012) 2 *European Criminal Law Review* 21; Spreeuw, M. The Application of the Principle of Mutual Recognition in EU Criminal Law Matters - Internally and Externally vis-à-vis PreAccession Policy. Miss Marloes Spreeuw, 2020; Farries, A., „The European Investigation Order: Stepping Forward with Care“ (2010) 1 *New Journal of European Criminal Law* 425.

424 Kaiafa-Gbandi, M. „The development towards harmonization within criminal law in the European Union – a citizen's perspective“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 9(4) (2001).

425 Karsai, K. „The Principle of Mutual Recognition in the International Cooperation in Criminal Matters“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1–2/2008.

426 Mitsilegas, V. *EU Criminal Law* (Oxford: Oxford Hart Publishing, 2009), 115; Mitsilegas, V. „The Future of Criminalization in Europe“. *New Journal of European Criminal Law* 3 (2012).

C. C. Murphy⁴²⁷, G. Vermeulen⁴²⁸, S. Allegrezza⁴²⁹, L. Bachmaier Winter⁴³⁰ ir kt. Šie autoriai gana atidžiai ir išsamiai analizavo skirtingus požiūrius ir bendradarbiavimo tiriant baudžiamąsias bylas sunkumus. Tiesa, daugiau dėmesio literatūroje skiriama įrodymų priimtinumui klausimui⁴³¹. Šią temą gvildena ir mokslininkai, ir praktikai.

427 Murphy, C. C. Cooperation in the Criminal Justice System. *Crime and Delinquency* 18, 1 (1972): 42–48; Murphy, C. C. The European Evidence Warrant: Mutual Recognition and Mutual (Dis)Trust? In Eckes C., Konstadinides T., eds. *Crime within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order*. Cambridge University Press; 2011:224–248.

428 Vermeulen, G. et al. *EU Cross-Border Gathering and Use of Evidence in Criminal Matters. Towards Mutual Recognition of Investigative Measures and Free Movement of Evidence?* (Maklu 2010); Vermeulen, G. *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU. Thinking Beyond Borders, Striving for Balance, in Search of Coherence* (Maklu, 2011).

429 Allegrezza, S. „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from one Member State to another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 9 (2010): 573; Allegrezza, S., Mosna, A. „Cross-Border Criminal Evidence and the Future European Public Prosecutor. One Step Back on Mutual Recognition?“ In Bachmaier Winter L (ed.), *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead* (Springer, Cham, 2018), 141–164.

430 Bachmaier, W. L. „Transnational Criminal Proceedings, Witness Evidence and Confrontation: Lessons from the ECtHR's Case Law“. *Utrecht Law Review Special Issue* 9-4 (2013): 126–148; Bachmaier, W. L. „Transnational Evidence: Towards the Transposition of the Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters“. *EUCRIM* 2 (2015): 47–59; Bachmaier, W. L. „Remote Search of Computers Under the New Spanish Law of 2015: Proportionality Principle and the Protection of Privacy“. *ZStW* 129(1) (2017): 1–27; Bachmaier, W. L. „Mutual Recognition and Cross-border interception of communications: the way ahead for the European Investigation Order“. In C. Brière and A. Weyembergh (eds.), *The needed balances in EU Criminal Law* (Oxford and Portland, 2017), 313–336; Bachmaier, W. L. „Cross-Border Investigations Under the EPPO Proceedings and the Quest for Balance“. In Bachmaier, W. L. (ed.), *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead* (Springer, Cham, 2018), 117–139; Bachmaier Winter L., Thaman, S., Lynn, V. (eds.), *The Right to Counsel and the Protection of Attorney-Client Communications in Criminal Proceedings. A Comparative View* (Cham, Springer, 2020); Bachmaier, W. L., Ruggeri, S (eds.), *Preventing and Investigating Crime in the Digital Era* (Cham, Springer, 2022); Bachmaier, W. L. „European investigation order for obtaining evidence in the criminal proceedings. Study of the proposal for a European directive“ 9 (2010). *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 580.

431 Allegrezza, S. „Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from One Member State to Another and Securing its Admissibility“. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 569 ff. (2010); Bachmaier Winter, L. „European Investigation Order for Obtaining Evidence in the Criminal Proceedings. Study of the Proposal for a European Directive“. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 580 ff. (2010); Spencer, J. R. „The Green Paper on Obtaining Evidence from one Member State to Another and Securing its Admissibility: the Reaction of one British Lawyer“. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 602 ff. (2010); Vermeulen, G. *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU: Thinking Beyond Borders, Striving for Balance, in Search of Coherence* (Maklu, 2011); Allegrezza, S. „Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality“. In S. Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014); Bachmaier Winter, L. „The Proposal for a Directive on the European Investigation Order and the Grounds for Refusal: A Critical Assessment“. In Stefano Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014); Vervaele, J. „Reconocimiento Mutuo y Prueba Administrativa y Penal Europea en el Espacio Europeo de Justicia Penal“. In Isabel González Cano (ed.), *Orden Europea de Investigación y Prueba Transfron-*

Todėl disertacijoje įrodymų priimtino etapis minimas labiau kaip laisvo įrodymų judėjimo siektinas rezultatas, išskirtinai neanalizuojant įrodymų priimtino kriterijų Europos Sąjungoje.

Doktrinoje daug dėmesio skiriama veiksmingo bendradarbiavimo tarpvalstybinėse baudžiamosiose bylose ir teisinių tradicijų įvairovės derinimo sunkumų klausimams taikant „temą po temos“ metodiką⁴³² arba nacionalinių požiūrių lyginamąją perspektyvą⁴³³. Kiti tyrėjai analizuoja veiksmingo bendradarbiavimo užtikrinimo taikant kelias abipusio pripažinimo priemones, kuriomis būtų užtikrinama pagarba pagrindinėms teisėms ir didinamas abipusis pasitikėjimas, tema.⁴³⁴

Gana gausu literatūros, kurioje analizuojamos asmenų procedūrinės garantijos⁴³⁵

teriza en la Unión Europea (Tirant lo Blanch, 2019); Caianiello, M., Camon, A. (eds.), *Digital Forensic Evidence. Towards Common European Standards in Antifraud Administrative and Criminal Investigations* (Wolters Kluwer/CEDAM, 2021); Garamvölgyi, B. et al. „Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU“. *EUCRIM* 3 (2020): 201–208; Giuffrida, F., Ligeti, K. (eds.), *Admissibility of OLAF Final Reports as Evidence in Criminal Proceedings* (University of Luxembourg, 2019).

432 Ruggeri, S. (ed.). *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014); Ruggeri, S. *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Heidelberg: Springer, 2014); Marguery, T. (ed.). *Mutual Trust under Pressure: The Transferring of Sentenced Persons in the EU* (Oisterwijk, Wolf Publishers, 2018).

433 Wahl, T. „The perception of the principle of mutual recognition of judicial decisions in criminal matters in Germany“. In G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2009), 115, 147, 189, 219.

434 Erbežnik, A. „Mutual Recognition in EU Criminal Law and Fundamental Rights-The Necessity for a Sensitive Approach“. In C. Brière, A. Weyembergh (eds.), *The Needed Balances in EU Criminal Law, Past, Present and Future* (Oxford/Portland: Hart Publishing, 2018); Bay Larsen L., „Some Reflections on Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice“ in P Cardonnel, A Rosas and N Wahl (eds), *Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh* (Hart Publishing 2012).

435 Belevičius, L. Unification of standards of protection of the rights of suspected and accused persons in the European Union// Administratīvā un Kriminālā Justīcija: Latvijas Policijas akadēmijas teorētiskais praktiskais žurnāls. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums. Nr. 1(66), 2014. P. 9-20; Belevičius, L. *Ītariamųjų ir kaltinamųjų tiesių apsaugos standartų unifikavimas Europos Sąjungoje. Baudžiamasis procesas: teisingumo garantas ar kliūtis?*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2014, p. 53–75; Fair Trials, „A Measure of Last Resort? The practice of pre-trial detention decisionmaking in the EU“, 2016. <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/A-Measure-of-Last-Resort-Full-Version.pdf>; Van Ballegooij, W. „Procedural rights and detention conditions, Cost of non-Europe report“; Cerrato, E., Freixes, T., Lutfi, M., Merino, V., Oliveras, N., Román, L., Steible, B., Torres, N. „European Protection Order, European Implementation Assessment“, PE 603.272, September 2017; Baluarte, DC., De Vos CM, From Judgment to Justice: Implementing International and Regional Human Rights Decisions (Open Society Justice Initiative 2010); Brants, C., Franken, AA., „The protection of fundamental rights in criminal process: General report“ (2009) 5 Utrecht Law Review 7; Buisman, C., „Defence and Fair Trial“ in R Haveman, O Kavran and J Nicholls (eds), *Supranational Criminal Law: A System Sui Generis* (Intersentia 2003); Hooper, D. „Defence Investigations and the Collection of Evidence“ in Rohan, C., Zyberi, G. (eds), *Defence Perspectives on International Criminal Justice* (Cambridge University Press 2017); Currie, RJ., „The protection of human rights“ in Boister, N. and Currie, RJ (eds). *Handbook of*

įrodymų judėjimo procese, tokios kaip teisė gauti informaciją⁴³⁶, teisė į vertimą⁴³⁷, teisė kreiptis į advokatą⁴³⁸. Teisės literatūroje nemažai dėmesio skiriama asmenų teisių užtikrinimui. Čia kalbama apie situacijas, kai pasitelkiamos kitos ES valstybės narės, siekiant gauti įrodymus bendrijoje priimtomis priemonėmis. Analizuojant šios srities mokslinius tyrimus išryškėja pastebėjimai dėl žmogaus teisių pažeidimo rizikos. Diskusijas šia tema vystė Z. Buric⁴³⁹, S. Gless⁴⁴⁰, S. Maffei⁴⁴¹, S. Ruggeri⁴⁴².

Šioje disertacijoje svarbu atkreipti dėmesį į abipusio pripažinimo principo kaip laisvo įrodymų judėjimo pagrindo esamus tyrimus. Apie šį principą nacionaliniu mastu tam tikra apimtimi rašė nemažai autorių⁴⁴³, dauguma jų palaiko abipusio pripažini-

Transnational Criminal Law (Routledge 2014); Fidler, S., Gersch, A., „A defence perspective on obtaining foreign evidence“ (2001) 3 Archbold News 4.

436 Allegrezza, S., Covolo, V. „The Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings: Status Quo or Step Forward?“, *Croatian Association of European Criminal law* (2016)L 41, 51; Rusu, I.-M. „The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. Critical opinions“, *Judicial Tribune* 6 (2016): 139, 150.

437 Van Der Vlis, E.-J. „The right to interpretation and translation“. *The Journal of Specialised Translation* (2010): 26, 40; Hertog, E. „Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Transposition Strategies with regard to Interpretation and Translation“. *MonTI* 7 (2015): 73, 100; Quattrocchio, S. „The Right to Information in EU Legislation“. In S. Ruggeri (ed.), *Human Rights in Criminal Law: New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty* (New York, Springer International Publishing, 2015); Vogler, R. „Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings“. In S. Ruggeri, *ibid.*, 96–108.

438 Mols, V. „Bringing directives on procedural rights of the EU to police stations: Practical training for criminal defence lawyers“. *New Journal of European Criminal Law* 8 (2017): 300, 308; Soo, A. „How are the Member States progressing on transposition of Directive 2013/48/ EU on the right of access to a lawyer? An inquiry conducted among the Member States with the special focus on how Article 12 is transposed“. *New Journal of European Criminal Law* 8 (2017): 64, 76.

439 Buric, Z. „Transnational Criminal Proceedings and the Position of the Defence“. In Durdevic, Z., Ivic, E. (eds.), *European Criminal Procedure Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges* (Croatian Association of European Criminal Law, 2016), 63–90.

440 Gless, S. „Transnational Cooperation in Criminal Matters and the Guarantee of a Fair Trial: Approaches to a General Principle“. *Utrecht Law Review* (2013) 4, 90–108.

441 Maffei, S. *The Right to Confrontation in Europe: Absent, Anonymous and Vulnerable Witnesses* (updated edn, Europa Law Publishing, 2012).

442 Ruggeri, S. „Horizontal Cooperation, Obtaining Evidence Overseas and the Respect for Fundamental Rights in the EU. From the European Commission's Proposals to the Proposal for a Directive on a European Investigation Order: Towards a Single Tool of Evidence Gathering in the EU?“. In Ruggeri, S (ed.), *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Springer, 2013); van Hoek, A. H., Luchtman, M. „Transnational Cooperation in Criminal Matters and the Safeguarding of Human Rights“. *Utrecht Law Review* 1(2) (2005): 1–39.

443 Čepas, A., Švedas, G. *Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį): tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose* (Vilnius: Registrų centras, 2008); Ažubalytė, R., Vozbutaitė, K., et al. „Baudžiamojo proceso europeizacija: kai kurie konstituciniai ir procesiniai Europos arešto orderio reglamentavimo ir taikymo aspektai“. In *Baudžiamojo proceso tarptautišku-*

mo principo puoselėjimą Europos Sąjungos baudžiamojoje justicijoje.

Taip pat teisės literatūroje yra tyrimų, susijusių su nacionalinių baudžiamųjų justicijų ir abipusio pripažinimo principo įgyvendinimo sąveika. Šia tema rašė A. Weyembergh⁴⁴⁴, S. Ruggeri⁴⁴⁵, T. Marguery⁴⁴⁶, T. Wahl⁴⁴⁷, A. G. Zarza⁴⁴⁸, A. Erbežnik⁴⁴⁹. Vieni autoriai pabrėžė, kad per sudėtinga suderinti veiksmingą bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose su nacionalinių teisinių tradicijų įvairove. Kiti kalba apie sunkumus rasti veiksmingų bendradarbiavimo priemonių priėmimo ir pagrindinių teisių užtikrinimo bei tarpusavio pasitikėjimo didinimo pusiausvyrą.

Doktrinoje analizuojamos ir sklandaus bei efektyvaus tarpvalstybinio bendradarbiavimo kliūtys įrodinėjimo procese. Tačiau šie tyrimai orientuojasi labiau į konkrečių nacionalinių teisių lyginamąjį aspektą arba į pagrindinių teisių užtikrinimo klausimus laisvo įrodymų judėjimo procese. Minėtos kylančios bendradarbiavimo priemonių, susijusių su laisvo įrodymų judėjimo procesu, taikymo problemos yra susijusios ir su tarpusavio pasitikėjimu, kuris Europos Sąjungos baudžiamojoje justicijoje ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje ilgą laiką laikytas prezumpcija. Šis abipusio pripažinimo principo pamatas analizuojamas disertacijoje.

Reikėtų paminėti ir ankstesnius tyrimus, kuriuose buvo vertinamas daugelio įrodymų judėjimą skatinančių priemonių ir pasiūlymų, susijusių su baudžiamosios justicijos suvienodinimu, įgyvendinamumas. Pavyzdžiui, T. Spronken ir G. Vermeulen

mas: patirtis ir iššūkiai (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 82–138); Levon, J., Veršekys, P. „Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste“. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2012), 160–185); Namavičius, J. „Europos Sąjungos pagrindinės teisės baudžiamosios justicijos kontekste“. *Teisės problemos* 3(89) (2015): 5–32; De Schutter, O. „The Two Europes of Human Rights: The Emerging Division of Tasks between the Council of Europe and the European Union in Promoting Human Rights in Europe“. *Columbia Journal of European Law* 14(43) (2008): 509, 542; Nilsson, H. „Mutual Trust and Mutual Recognition of our Differences. A Personal View“. In G. de Kerchove, A. Weyembergh (eds.), *La Reconnaissance Mutuelle des Décisions Judiciaires Pénales dans l'Union Européenne* (Editions de l'Université de Bruxelles, 2001), 155, 158 ir kt.

444 Weyembergh, A. (ed.). *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009), 115–147.

445 Ruggeri, S. *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014); S. Ruggeri, *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings*, Heidelberg: Springer, 2013.

446 Marguery, T. *Mutual Trust under Pressure: the Transferring of Sentenced Persons in the EU*, Oisterwijk: Wolf Publishers, 2018.

447 *Supra* note 45, T. Wahl.

448 Zarza, A. G. *Mutual recognition in criminal matters in Spain*, in G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union*, Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009, p. 189–219.

449 Erbežnik, A. *Mutual Recognition in EU Criminal Law and Fundamental Rights-The Necessity for a Sensitive Approach*, in C. Brière, A. Weyembergh (eds.), *The Needed Balances in EU Criminal Law, Past, Present and Future*, Oxford/Portland, Hart Publishing, 2018.

koordinuoti mokslo projektai⁴⁵⁰, taip pat nacionalinių baudžiamųjų justicijų lyginamieji tyrimai⁴⁵¹. Kiti lyginamieji darbai buvo skirti įrodymams ir valstybių narių baudžiamųjų procesų analizei, atliktai rengiantis Europos prokuratūros įkūrimui. Tyrimus koordinavo Maxo Plancko institutas⁴⁵². Taip pat šiam klausimui dėmesį skyrė K. Ligeti⁴⁵³. Keli autoriai išanalizavo ES direktyvų įgyvendinimo iššūkius nacionalinėse teisėse – Prancūzijos⁴⁵⁴, Rumunijos⁴⁵⁵, Italijos⁴⁵⁶, Portugalijos⁴⁵⁷. Vienas naujausių tyrimų atliktas kriminalistikos srityje, juo siekiama išsiaiškinti, ar įmanoma suvienodinti taisykles, susijusias su ekspertų duomenų rinkimu (buvo orientuojamasi į DNR, pirštų atspaudų, elektroninių duomenų rinkimą⁴⁵⁸) laisvo įrodymų judėjimo erdvėje. Taip

450 Du pagrindiniai tyrimai, atlikti laikotarpiu iki Lisabonos sutarties pasirašymo dėl galimybių suderinti baudžiamąjį procesą reguliuojančius įstatymus visoje Sąjungoje, remiantis 2004 m. pasiūlymu dėl pagrindų sprendimo dėl tam tikrų procesinių teisių baudžiamuosiuose procesuose visoje Europos Sąjungoje. Spronken, G., Vermeulen, D. de Vocht, L. van Puyenbroeck, EU Procedural Rights in Criminal Proceedings, Report funded by the European Commission, 2009; E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith and T. Spronken, *Effective Criminal Defence in Europe*, Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2010.

451 Vermeulen, G., De Bondt, W., Ryckman, C. *Rethinking International Cooperation in Criminal Matters in the EU, Moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality*, Antwerp: Maklu, 2012.

452 *Rethinking European Criminal Justice*, coordinated by the Max Planck Institute and funded by OLAF for 2006–2007, Freiburg; Study coordinated by the University of Luxembourg and funded by OLAF on EU model rules of evidence and procedural safeguards for the procedure of the proposed European Public Prosecutor's Office, 2012 and EU model rules of criminal investigations and prosecution for the procedure of the proposed European Public Prosecutor's office, 2011–2012.

453 Ligeti, K. (ed.). *The Future of Prosecution in Europe*, Vol. 1 (Oxford, Hart Publishing, 2013), 945, 985.

454 Vergès, E. Emergence européenne d'un régime juridique du suspect, une nouvelle rationalité juridique, *Revue de Science Criminelle*, 2012, p. 635.

455 Rusu, I.-M. The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. *Critical opinions. Judicial Tribune*, Vol 6, special issue, 2016, p. 139–150.

456 Candito G. L., The Influence of the Directive 2012/13/EU on the Italian System of Protection of the Right to Information in Criminal Procedures, in Ruggeri 2015 op. cit., p. 229–261.

457 Caiero, P. (ed), *The European Union Agenda on Procedural Safeguards for Suspects and Accused Persons: the 'second wave' and its predictable impact on Portuguese law*, Law Institute, University of Coimbra, 2015.

458 Depauw, S. „In search of a free movement of forensic evidence: Towards minimum standards to determine evidence admissibility?“ *Journal of Forensic and Legal Medicine* 74 (2020), ISSN 1752-928X, <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2020.102021>.

pat ir doktrinos atstovai⁴⁵⁹ ir praktikai⁴⁶⁰ analizavo, kokių problemų kyla vertinant svečioje šalyje surinktus įrodymus, kokios taisyklės numatytos skirtingose šalyse dėl tokių įrodymų „neįtraukimo“ į bylos medžiagą. Visuose šiuose tyrimuose pripažįstama, kad valstybių narių nacionaliniai baudžiamojo proceso įstatymai numato skirtingas pasekmes neteisėtam įrodymų rinkimui ir (arba) naudojimui ir kad kai kuriuose nacionaliniuose įstatymuose apskritai nėra jokių konkrečių specialių taisyklių užsienyje gautiems įrodymams vertinti.

Teisės literatūroje yra diskusijų apie ES baudžiamąją justiciją ir įrodymų teisę įvairiais aspektais – nuo principų taikymo iki įvairių proceso dalyvių teisių užtikrinimo. Tačiau bendro laisvo įrodymų judėjimo analizės, kaip siekio užtikrinti veiksmingą teisminį bendradarbiavimą, įskaitant šio proceso genezę, nėra.

Ši mokslinės literatūros ir kitų šaltinių apžvalga rodo, kad esama ištis daug probleminių aspektų taikant ES baudžiamosios justicijos politikoje formuojamas laisvą įrodymų judėjimą užtikrinančias nuostatas. Mokslininkai jas ima analizuoti nuo bendradarbiavimo priemonių iniciatyvų ir tyrimų bei diskusijų vyksta nuolat. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai Europos Sąjungoje buvo suteikta aiški kompetencija derinti baudžiamosios justicijos procedūras ir taip skatinti sklandų įrodymų judėjimą. Taigi ES turi pakankamą pagrindą inicijuoti tarpvalstybinio bendradarbiavimo priemonių efektyvinimą, ieškoti sklandaus valstybių narių bendradarbiavimo priemonių, o nepasiteisinus vienoms, ieškoti veiksmingesnių. Tai šiuo metu ir vyksta priimant vis griežtesnių formų teisės aktus – nuo pagrindų sprendimo iki reglamento. Dėl šių iniciatyvų poveikis nacionalinėms baudžiamosioms justicijoms tik didės. Todėl šiuo tyrimu siekiama visapusiškai išanalizuoti ir įvertinti ES baudžiamosios justicijos formuojamą laisvą įrodymų judėjimą, jo poveikį, kylančias problemas ir tai, kaip šis procesas įgyvendinamas.

459 Vermeulen, G., De Bondt, W. and Van Damme, Y., *EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters. towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?* Vol 37 IRCP-series, 2010; Ligeti, K., *Toward a Prosecutor for the European Union, Volume 1: A Comparative Analysis*, 2013; Thaman, S. C. *Exclusionary Rules in Comparative Law*, 2013; Giuffrida, F. and Ligeti, K., *Admissibility of OLAF Final Reports as Evidence in Criminal Proceedings*, University of Luxembourg, June 2019; Caianiello, M. and Camon, A. (eds), *Digital Forensic Evidence. Towards Common European Standards in Antifraud Administrative and Criminal Investigations* (Wolters Kluwer/CEDAM, 2021); Garamvölgyi, B. et al., „Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU“, *EUCRIM* 2020/3, 201–208; Helenius, D., „Admissibility of Evidence and the European Public Prosecutor’s Office“ in *Asp P, The European Public Prosecutor’s Office – Legal and Criminal Policy Perspectives* (Stiftelsen Skrifter utgiva av Juridiska Fakulteten vid Stockholms Universitet, 2015); Kusak M., *Mutual Admissibility of Evidence in Criminal Matters in the EU. A Study of Telephone Tapping and House Search* (Maklu 2016); *Supra note 4*, Kusak M.; Lasagni G., „Admissibility of Digital Evidence“, in *Franssen V and Tosza S (eds), Cambridge Handbook of Digital Evidence in Criminal Matters* (Cambridge University Press, forthcoming 2023).

460 CCBE’s submission on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad ES baudžiamosios politikos formavimas yra kryptingas procesas. Jis būtinas tiek formaliuoju, tiek ir praktiniu aspektais. Tyrimas rodo, kad šiuo metu atitinkamoms ES institucijoms yra suteikta kompetencija reguliuoti valstybių narių baudžiamosios justicijos klausimus, priimti laisvą įrodymų judėjimą skatinančius teisės aktus.
 - 1.1. Lisabonos sutartimi ES suteikti įgaliojimai veikti baudžiamosios justicijos srityje, priimti teisės aktus, leidžiančius sudaryti prielaidas vienodinti / suartinti valstybių narių baudžiamojo proceso teisinės nuostatas. Išplėsti įgaliojimai rodo, kad norima užtikrinti laisvą įrodymų judėjimą, kuris drauge reikštų, kad vienoje valstybėje surinkti įrodymai kitoje valstybėje atitiktų įrodymams keliamą leistinumo reikalavimą. Kartu tai leidžia teigti, kad įrodymų teisė ES baudžiamojoje justicijoje plėtojama link liberalaus požiūrio į bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose.
 - 1.2. Ilgainiui ES baudžiamosios justicijos teisėkūra taip pat tampa dinamiška ir besikeičianti. Nepaisant to, kad požiūris į bendradarbiavimą tampa liberalesnis, teismo bendradarbiavimo priemonėms laisvo įrodymų judėjimo srityje vis labiau būdingas griežtesnis tonas – nuo pagrindų sprendimų link direktyvų, nuo jų – link reglamentų. Tai leidžia teigti, kad ES baudžiamojoje justicijoje siekiama užtikrinti teisminį bendradarbiavimą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje, kurioje būtina ne tik bendradarbiauti tiriant tarpvalstybinius nusikaltimus, bet ir pasitelkti kitoje valstybėje esančius įrodymus.
2. Atlikta analizė rodo, kad baudžiamosios justicijos doktrinos idėjos ir siūlymai dėl laisvo įrodymų judėjimo įgyvendinimo siekiant suvienodinti valstybių narių baudžiamojo proceso taisykles praktikoje toli gražu ne visuomet sulaukia deramo dėmesio. To priežastis – valstybių narių pasipriešinimas, nesutarimai dėl ES kompetencijos reguliuoti baudžiamosios justicijos klausimus ir jautrumas valstybių narių suvereniteto klausimu. Vis dėlto pasitelkus kitas įgyvendinimo priemones laisvas įrodymų judėjimas įmanomas ir būtinas siekiant efektyvaus teismo bendradarbiavimo.
3. Laisvas įrodymų judėjimas grindžiamas dviem principais – savitarpio pagalbos ir abipusio pripažinimo.
 - 3.1. Laisvo įrodymų judėjimo užuomazga laikytas savitarpio pagalbos principu grįstų pirmųjų bendradarbiavimo priemonių taikymas neatitinka nūdienos lūkesčių dėl pernelyg lėto ir neefektyvaus bendradarbiavimo tarp ES valstybių narių. Taikant šias priemones palengva buvo diegiami *locus regit actum* ir *forum regit actum* modeliai, bet nė vienas jų praktikoje nepateisino laisvo įrodymų judėjimo efektyvumo siekio ir vienodos praktikos formavimo renkant ir perduodant įrodymus tarp valstybių narių.
 - 3.2. Abipusio pripažinimo principas, nors ir laikomas laisvo įrodymų judėjimo kertiniu akmeniu, negali garantuoti šio proceso efektyvumo dėl kelių

priežasčių. Pirmiausia dėl to, kad šio principo pagrindas yra pasitikėjimas, kuris nėra savaiminis procesas. Antra, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos analizė atskleidė, kad šio principo taikymas gali būti vertinamas atsižvelgiant į tam tikrus kriterijus.

- 3.2.1. Tyrimas leidžia teigti, kad kaip tik pasitikėjimas yra esminis abipusio pripažinimo principo pagrindas, nuo kurio priklauso, ar šis principas bus pritaikomas. Neužtenka vien tik teiginių, deklaratyvaus pripažinimo, kad ES valstybės narės yra įsipareigojusios gerbti ir užtikrinti pagrindines teises, todėl jos turi pasitikėti viena kita. Pasitikėjimas formuojasi per institucinę patirtį: a) ar valstybės narės pasitiki viena kitos teisine sistema; b) ar tiki, kad kitoje valstybėje narėje yra užtikrinamos pagrindinės žmogaus teisės. Todėl būtina stiprinti šias sritis per šviečiamąsias priemones – pažindinant valstybes nares su esminiais nacionalinių teisių skirtumais baudžiamosios justicijos srityje, kiek to reikia laisvam įrodymų judėjimui. Nuo to priklauso, ar vykdančioji valstybė remsis abipusio pripažinimo principu: netikrins prašymo teisėtumo / pagrįstumo.
- 3.2.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos analizė atskleidžia, kad abipusio pripažinimo principo taikymas nėra absoliutus. Galima nesilaikyti pareigos taikyti šį principą, jei: a) yra pagrįstas manymas, kad buvo pažeistos pagrindinės žmogaus teisės, kurios pripažįstamos visoje ES arba kyla tam pavojus; b) yra svarių ir neginčijamų motyvų manyti, kad suinteresuotasis asmuo patirs šį pavojų dėl veiksmų, numatytų išduodančiojoje valstybėje narėje; c) prašymas vykdyti abipusio pripažinimo pagrindų grįstą priemonę turėtų būti atidėtas tam laikotarpiui, kol bus išsiaiškintos detalės, o ne atsakoma jį vykdyti.
4. ES teismo bendradarbiavimo priemonės neprisideda prie valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo, taigi ir laisvo įrodymų judėjimo. Esamos teismo bendradarbiavimo priemonės vis dar neužtikrina vienodo: a) teisių sąvokų taikymo; b) pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimo; c) gautų įrodymų, neatitinkančių reikalavimų, atmetimo.
- 4.1. ES, įgyvendindama skirtingas teismo bendradarbiavimo priemones, įtraukia vis daugiau subjektų dalyvaujančių įrodymų rinkimo ir perdavimo etape. Tai klaidina valstybes nares, kai taikant skirtingas bendradarbiavimo priemones dalyvauja skirtingi subjektai.
- 4.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika rodo, kad praktikoje kyla klausimų dėl teisės sąvokų ir jų aiškinimo. Vadinasi, bendradarbiavimo priemonių reglamentavimas yra per plačiai interpretuojamas net įvertinus tai, kad skirtingą vertinimą lemia ir skirtingas pačių valstybių narių baudžiamojo proceso reglamentavimas.
- 4.3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, vertindami, ar valstybės užtikrina Europoje saugomas žmogaus teises baudžiamojo proceso metu, nėra suformavę gautų įrodymų neatitinkančių

reikalavimų, įskaitant ir surinktų svečioje šalyje, atmetimo kriterijų. Toks neužtikrintumas, kai kiekviena valstybė narė taiko išskirtinai nacionalinius gautų įrodymų, neatitinkančių reikalavimų, atmetimo kriterijus, o Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat nėra nurodę konkrečių įrodymų atmetimo kriterijų, neleidžia šalims tinkamai įvertinti surinktų įrodymų teisėtumo. Tai neprideda prie laisvo įrodymų judėjimo, kai šio proceso tikslas ir yra, kad surinkti įrodymai būtų vėliau atitinkantys įrodymams keliamus reikalavimus kitoje šalyje.

5. Analizė rodo, kad tiek teisės aktuose, reglamentuojančiuose teismo bendradarbiavimo priemones, tiek juos taikant nepakankamai dėmesio skiriama pagrindinių žmogaus teisių, ypač kaltinamojo, apsaugai. Nors konkrečių teismo bendradarbiavimo priemonių taikymo procese galimybė dalyvauti ir gynybai yra įtvirtinta tiesiogiai, vis dėlto šios nuostatos taikymas tampa priklausomas nuo konkrečios valstybės valios. Tikslinga gynybą (įtariamąjį, kaltinamąjį, gynėją) įtraukti į pirminius duomenų rinkimo etapus (informuojant apie tokių duomenų planuojamą rinkimą, suteikiant teisę gynybai išitraukti į planuojamą duomenų rinkimo procesą), kai siekiama gauti duomenis iš kitos ES valstybės narės, kad būtų tinkamai užtikrintos kaltinamojo teisės ir tolimesniame etape nekiltų rizika jų pažeidimui.
6. Laisvą įrodymų judėjimą galima apibūdinti kaip abipusio pripažinimo principo pagrindu veikiančią procesą, prasidedantį nuo kreipimosi dėl įrodymų rinkimo (suteikimo) iki jų perdavimo prašančiajai valstybei. Šio proceso pagrindas yra, pirma, pasitikėjimas kitos valstybės teisine sistema, antra, toje valstybėje egzistuojančia žmogaus teisių apsaugos sistema.

Publikacijos disertacijos tema

1. Konferencijos pranešimo tezės: Navickaitė, Sonata. The European investigation order: achievements and challenges // Social transformations in contemporary society 2016 (STICS): international scientific conference for young researchers, June 2-3, 2016: abstract book [Elektroninis išteklius] / Mykolas Romeris University. Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris University. ISSN 2424-5631. 2016, p. 58.
2. Navickaitė, Sonata. The European investigation order: achievements and challenges // Social transformations in contemporary society (STICS): proceedings of an international scientific conference for young researchers. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas. ISSN 2345-0126. 2016, [t.] 4, p. 109-120.
3. Jurka, Raimundas; Morozienė, Sonata. The Challenges of international cooperation in criminal proceedings in the light of harmonization on of E.U. law and states' national law // Journal of Eastern European criminal law. Bucuresti: Universul Juridic. ISSN 2360-4964. 2016, no. 2, p. 20-30.
4. Konferencijos pranešimo tezės: Morozienė, Sonata. Perspectives for electronic evidence in criminal proceedings // Social transformations in contemporary society 2019: The 7th International Scientific Conference for Young Researchers: abstract book, 6-7 June, 2019, Vilnius-Net / Mykolas Romeris University; Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas. eISSN 2424-5631. 2019, 7, p. 24-25.

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Sonata Morozienė

FREE MOVEMENT OF EVIDENCE IN EUROPEAN UNION CRIMINAL JUSTICE

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (S 001)

Vilnius, 2024

The doctoral dissertation has been prepared in 2014-2023, defended at Mykolas Romeris University according to the right to perform PhD studies given to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by Order No. V-160 of the Minister of Education, Science and Sport of the Republic of Lithuania, dated 22nd February 2019.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Raimundas Jurka (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 01).

The doctoral dissertation is going to be defended before the Defence Board in the Field of the Science of Law of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University.

Chairperson:

Prof. Dr. Edita Gruodytė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law, S 001).

Members:

Prof. Dr. Rima Ažubalytė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Assoc. Prof. Dr. Mindaugas Bilius (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Habil. Dr. Arkadiusz Lach (Nicolaus Copernicus University, Poland, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Jolanta Zajančkauskienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

The doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Defence Board in the Field of the Science of Law in Room I-414 at Mykolas Romeris University on June 28th, 2024, 1:00 PM.

Address: 20 Ateities str., Vilnius, Lithuania.

FREE MOVEMENT OF EVIDENCE IN EUROPEAN
UNION CRIMINAL JUSTICE

SUMMARY

The absence of internal border controls in EU Member States has facilitated the free movement of people, capital and goods. For potential offenders, this freedom of movement has expanded the possibilities to act more freely across borders – a criminal offence can extend over the territory of several nation states, the offence can be committed by nationals of several countries, the data (evidence) relevant for the investigation of the offence can be located in different jurisdictions, etc. Situations, where criminal proceedings entail an international element, inevitably encourage development of relations with other nation states in terms of requests for legal assistance, in order to prevent a possible deadlock (Latin: *faucibus premor*) in ongoing criminal proceedings.

As countries seek to collectively combat cross-border crime, judicial cooperation is essential to achieve positive results, and mutual assistance and efforts by partner countries are a *sine qua non*. This is also stated in the EU's criminal justice policy, introduced in October 15-16, 1999 by Tampere European Council, where the principle of mutual recognition was universally acknowledged as the basis for the Union's judicial cooperation in criminal matters, and provided in the Lisbon Treaty, entrenching the EU's competence to regulate important issues of criminal justice on the grounds of effective judicial cooperation in the area of freedom, security and justice.

The EU pursues this goal by using the so-called free movement of evidence as a basis for effective judicial cooperation. The concepts of free movement of evidence or the boundaries for such movement have been emphasised in numerous scholarly sources analysing the question of judicial cooperation in the collection, transmission and evaluation of evidence and frequently referred to in the preparatory documents for EU legislation on judicial cooperation. The present thesis uses this concept to analyse how existing instruments for the collection and transmission of evidence ensure the free movement of evidence between EU Member States.

The objective of effective judicial cooperation through free movement of evidence is attained by various means. In the context of EU law, these include a wide range of measures, such as the transfer/commitment of prosecutions, the performance of procedural steps (interviewing of witnesses, suspects or accused persons (both in person and online)), expert examinations, inspections, and the transfer of documents and physical evidence, collection and provision of information, application of procedural coercive measures, surveillance outside the national jurisdiction, searches, seizures, interception of information transmitted by electronic communications networks, controlled transportation, secret investigations, establishment of joint investigation teams, etc. This study focuses exceptionally on the effectiveness of measures promoting

the free movement of evidence (collection, transfer of evidence). The interpretation of the application of other measures that also promote judicial cooperation is only used to investigate certain provisions of relevance to the area of free evidence. For example, most of the rulings of the Court of Justice of the European Union analysed in this study fall within the area of the European Warrant of Arrest, as the context of the latter contains additional interpretations relevant to the thesis research, which are also important for the interpretation of the implementation of instruments ensuring the free movement of evidence.

The study has revealed that legislation adopted in this area is not always applicable or is difficult to apply in practice. Although the EU has been implementing the free movement of evidence for almost three decades, the process is still incomplete, as – and the present study shows that – the appropriate measures to ensure the free movement of evidence are still insufficient. A study is therefore being carried out on the process of free movement of evidence, which is essential for effective cooperation between EU Member States. As the existing cooperation instruments, whether based on the principle of mutual assistance or on the principle of mutual recognition, face a number of challenges and difficulties in interpretation and application, testifying the presence of obstacles that have not yet been dealt with.

When analysing the free movement of evidence in the law of evidence emerging in the EU, one can observe a doctrinal debate about the legal process. Some argue that harmonisation of the rules of national systems of criminal justice is necessary to ensure the process. As this is difficult to attain, the free collection and transfer of evidence is by no means a trivial task. Others believe that it is still possible to ensure smooth judicial cooperation through free movement of evidence if the principle of mutual recognition is further developed and if nation states are involved in the process. The present study seeks to answer which option is feasible in practice, and to identify the likelihood of their synergy. The study of the principle of mutual recognition discloses the advantages of this principle in comparison to the principle of mutual assistance, fundamental for free movement of evidence.

The relevance of this study for Lithuania is demonstrated by an analysis of the annual reports of the Prosecutor's Office of the Republic of Lithuania for the period 2004-2023. The analysis shows that Lithuanian law enforcement authorities make use of judicial cooperation instruments in the EU and cite some of them as particularly important for ensuring smooth investigations in criminal cases containing an international element. Although not all reports identify specific cross-border cooperation instruments and/or the scope of their use, some of them are quite accurate in their analysis, for example, specific assessments of the application of the Council Framework Decision on Joint Investigation Teams (JITs) adopted on June 13, 2002 and, more specifically, on the participation of JITs in the activities of such groups during the period 2006-2010. In all the cases specified in the reports for the aforementioned periods, the need to form JITs arose in the context of the investigation of crimes of trafficking in human beings. The annual report of 2007 states that “pre-trial investigations into crimes of trafficking in human beings are complex and extensive, the offences are

often committed in foreign countries, and the potential suspects are either residents or foreign nationals living in a foreign country”, <...> “In order to ensure a purposeful and operative investigation and close and high-level cooperation with law enforcement bodies of other countries in the investigation of international trafficking in human beings, it is necessary to assess the available pre-trial investigation data and to decide whether it is appropriate to form an international joint investigation team.”

Since 2013, annual reports have already included the specific number of JITs set up, although without indicating the nature of the crimes investigated by JITs. It is therefore clear that this tool is being used and is considered an effective instrument for cooperation in specific cases: “The JIT is a tool for international cooperation, effective in investigating complex time and effort consuming criminal cases involving foreign countries, where coordinated pre-trial investigation activities are necessary.”

Reports of the Public Prosecutor’s Office of the Republic of Lithuania also show a growing need for the application of Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of April 3, 2014 on the European Investigation Order in Criminal Matters (hereinafter referred to as EIO). Following the transposition of the Directive and the entry into force of the aforementioned instrument of judicial cooperation, Lithuanian Prosecutor’s Office issued 180 and received 105 EIOs for execution. Subsequently, the numbers of the use of this instrument have only grown to be reported as the most intensively used cooperation instrument.

While it is acknowledged that the use of such measures does indeed help in the investigation of crimes with an international element, the practical use of such measures is often complicated by differences in legal systems, different understandings of legal concepts, and deficiencies in the enforcement of fundamental rights. This is also the case in Lithuania, as the cases of the Court of Justice of the European Union (CJEU) analysed in the scope of the present thesis, dealing with issues related to Lithuania’s decisions and questions referred to by national courts on the legitimacy/admissibility of evidence obtained with the help of the EU’s cooperation instruments, reveal. The situation is common in almost all EU Member States. As a result, academic literature often comes to a conclusion that it is practically impossible to create a European framework for law on evidence due to the different and miscellaneous procedures applicable in the criminal proceedings of individual Member States. Nevertheless, the EU’s objective of improving the instruments to promote the free movement of evidence and thus ensure smooth judicial cooperation between Member States is critical, which is evident from the above-mentioned intensive use of judicial cooperation instruments.

Barriers to evidence collecting and transfer faced by EU Member States have adverse effect on both the Union’s resources and values, and the national interests of each Member State (e.g. ensuring safety within national boundaries). The analysis of EU criminal policy and the law on evidence has revealed the need for the free movement of evidence, and the examination of the principles on which the free movement of evidence is based has helped to identify which of the principles is most relevant to today’s needs in the investigation and handling of criminal cases.

The analysis of the free movement of evidence as a criterion for judicial cooperation

has shown that trust, a seemingly abstract matter, is also relevant to the process, in the absence of which, the application of the principle of mutual recognition as a basis for the free movement of evidence is impossible. The analysis of the content of reliance shows that it is not merely an abstraction. The concept is characterised by criteria which determine whether reliance is viable. The existence of this principle basis determines the future of the free movement of evidence.

The thesis also analyses the judicial practice of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights, which is of particular importance for the analysis of the feasibility, the limitations, the interpretation of the concepts, etc. of judicial cooperation through the free movement of evidence, the factors relevant to the question of whether free movement of evidence is possible in the EU.

The scientific analysis thus sheds light on the prerequisites, the content and the essential factors that promote or, on the contrary, hinder cooperation between Member States, in the context of the free movement of evidence as a criterion for judicial cooperation.

Research problem. EU institutions describe free movement of evidence as a process of collecting and transferring evidence. This term is also found in the legislative process, namely, in preparatory documents. However, the free movement of evidence is still a pending goal despite new instruments for judicial cooperation being constantly developed to justify the objective of effective judicial cooperation. This study therefore raises the following questions: i) from a doctrinal point of view, is it realistic to unify the legal procedures of criminal justice in the collection and transmission of evidence or instruments based on the principle of mutual recognition (as a cornerstone of the process of the free movement of evidence) should be further developed and implemented, while preserving singularities of the criminal justice systems of individual Member States (the sovereignty of justice)? ii) given the inefficiency of the free movement of evidence, can the existing instruments of judicial cooperation be modified or should new forms of cooperation be sought? iii) why does the existing legal regulation fail to guarantee this process? iv) what are the obstacles to the effective development of the process? v) how can the practical applicability of the legal regulation of process of free movement of evidence be made more effective?

Given that the need for cooperation between EU Member States is significant and the mechanism by which the EU seeks to establish effective judicial cooperation is insufficiently effective, it is necessary to study the problematic issues that will allow us to identify the causes of the obstacles to the free movement of evidence.

The novelty and significance of the research. As the review of the studies presented in the thesis below reveal, research in the free movement of evidence as an independent and effective criterion for judicial cooperation is scarce, and the existing studies are rather fragmented in their analysis of the aspect. The academic literature focuses on individual cooperation measures, their impact on the free movement of evidence and their implications for the legal interests of Member States. This study specifically analyses the free movement of evidence as a criterion for effective judicial cooperation, which is also a principle objective of the EU, and which is necessary in

the light of the growing need to combat crime, which often “crosses” the borders of a single Member State.

The EU has a range of legal acts on cooperation in the collection of evidence. However, there are still a number of difficulties in their application, and some measures have become impracticable and inapplicable. Nevertheless, the inevitability of cooperation makes it necessary to continue to look for ways to ensure the free movement of evidence, so that evidence collected in one country complies with the requirements laid down in the national legislation of the receiving country. The thesis is unique in that it examines the free movement of evidence as a criterion for EU judicial cooperation, preconditioning the effectiveness of successful cooperation between EU Member States. It also seeks to answer the question of what the optimal legal model for cooperation in the collection and transmission of evidence might be.

The study is primarily of theoretical significance as it seeks to analyse issues that have not received adequate academic attention to date. Moreover, the research will serve as a basis for further scientific studies and research. At the practical level, the study is also of interest to the legislator and the legal practitioner, as the results of the study show which factors are important in the context of the free movement of evidence.

The purpose and objectives of the study. The main purpose of the dissertation is to analyse the free movement of evidence as a criterion for judicial cooperation and the factors affecting the free movement of evidence, to identify trends of the development of judicial cooperation in the area and find out whether the current regulation defining the criterion in question is effective.

In order to achieve this purpose, the following research **objectives** have been set:

1. To analyse the principle provisions of the legal regulation of the free movement of evidence and to define directions for optimising/improving application of the provisions in the context of EU criminal justice.
2. To analyse the doctrinal approach to the fundamentals of the free movement of evidence, i.e. the principles of mutual assistance and mutual recognition and identify the effectiveness of their application in the implementation of the free movement of evidence.
3. To analyse the jurisprudence of national and international courts (CJEU, ECHR) in terms of the application of measures to promote the free movement of evidence and identify criteria relevant to the application of measures of judicial cooperation.
4. To assess the hindrances/difficulties in the legal regulation of and judicial practice in the free movement of evidence and propose possible solutions.

Defended statements.

1. To ensure the effectiveness of free movement of evidence, there must be a steady move away from the principle of mutual assistance, which is no longer relevant to contemporary needs, towards the application and strengthening of the principle of mutual recognition alone.
2. The effectiveness of free movement of evidence is inevitably affected not only by differences in national systems of criminal justice, but also by the absence of

stipulation of the fundamentals of mutual recognition by legal acts, namely, the confidence or lack of the confidence in legal systems of Member States and/or in the adequate protection of human rights.

3. Although it is difficult to envisage harmonisation of rules of criminal justice across EU Member States, EU legislators could set common minimum standards for specific measures of judicial cooperation based on the principle of mutual recognition (related to evidence collecting procedures and human rights), which could guarantee a common understanding of the applicable judicial cooperation measures. This could ensure the free movement of evidence and a homogeneous practice in the process.
4. There is a need to develop clear criteria in the judicial practice (both at the EU and national level) allowing identification of cases where evidence obtained by means of judicial cooperation could be rejected as non-compliant with set standards. This could both safeguard fundamental human rights and ensure uniform treatment of such evidence, which could create a sense of trust between Member States and thus improve the free movement of evidence.

Research methodology. Methods chosen to accomplish the set objectives and achieve the goal of the dissertation research, as well as to draw conclusions and extend proposals of the thesis include: document analysis, teleological (the legislator's intent), linguistic, comparative, comparative-historical, critical and deductive methods.

Document analysis comprises the collection of primary documents, where documents are used as the main sources of information. The analysis method is used to select EU and national legal acts relevant to cross-border cooperation and the free movement of evidence in the investigation of criminal cases containing a cross-border element. The dissertation focuses particularly on the analysis of the official objective documents, i.e. the EU legislation on the instruments of judicial cooperation. The analysis of the documents meets the criteria of authenticity, reliability, objective interpretation, content and textual analysis. The dissertation analyses publicly available documents.

The method also extends upon the analysis of the decisions of national courts and the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights.

The teleological method is used to analyse the text of the documents to see if they allow identification of the intentions of the legislator or find out the reasons that led to the adoption of the law where the intentions of the legislator cannot be discerned from the text. This method is particularly relevant for unravelling the meaning behind the creation of an official document. The teleological method reveals the intentions of the European Union legislator in enacting certain legal norms and in the choice of wording to stipulate the norms so that the provisions in question would be interpreted in consistency with those intentions.

This method is used to examine the measures the free movement of evidence as a means ensuring the criterion of judicial cooperation. The provisions governing the

application of such measures constitute the basis for their implementation in the national law. Thus, where ambiguity is possible in interpretation of a norm, the objectives of the initiation of the measure help to clarify the content of the norm.

The linguistic approach is applied in the study to examine the sources from the perspectives of various fields of linguistics: grammar (the field of linguistics that deals with the structure of words, compounds and sentences); semantics (deals with the meaning, systematic relationships and evolution of lexical units); syntax (deals with the structure of sentences and words); and semiotics (analyses the language as a sign system). Here, the method is used to delve into the content and meaning of specific words or collocations and interpret specific terms, for example, free movement of evidence, mutual trust, mutual recognition, etc.

The comparative approach is used to describe and analyse the similarities, differences and shortcomings of individual legal acts. It also allows the verification of existing hypotheses. The method is also used to compare and evaluate realistic and ideal expectations. Thus the application of the method entails two aspects:

- 1) comparison of the opinions of individual theorists on cross-border cooperation and the use of the instruments of cross-border cooperation in the investigation of criminal cases containing an international element;
- 2) analysis of legal acts of the European Union and individual member states promoting the free movement of evidence within the EU.

The method is probably the most widely used in the thesis. Since the objects of the study include, among other things, legal acts, the analysis of their differences and similarities constitutes a significant part of the study.

The comparative-historical method explains what is common and special about historical phenomena by juxtaposing one or several phenomena at different stages of historical development⁴⁶¹. This method has been invoked to provide a rational understanding of the judicial evolution of international cooperation in criminal investigations. It is used in a broad sense in the analysis of contemporary and historical legal phenomena. In this research, it is important to reveal the peculiarities in the historical development of cross-border cooperation in criminal investigations, specifically the trends in evidence collecting.

The critical method is used to pinpoint deficiencies in the existing law. Constructive criticism reveals shortcomings in the existing law and a vision of a desirable law. Among other things, this method is used to analyse the literature on Lithuanian and foreign copyright law, earmarking its contradictions in the context of today's realia.

Deductive method – a way of thinking where new knowledge and conclusions are derived from more general knowledge and statements in the same class. In this thesis, the method is used from a semantic point of view. It allows formulation of appropriate conclusions and proposals in the light of the results of the research.

Review of background research. The doctrine of Lithuania's legal science pays

461 Tidikis, R. *Methodology of Social Science Research* (Vilnius: Lithuanian Law University, 2003), 409.

special attention to individual forms of international cooperation, such as the problems of enforcement of the European Warrant of Arrest. These issues have been extensively described by R. Jurka⁴⁶², R. Ažubalytė⁴⁶³, G. Švedas⁴⁶⁴, E. Gruodytė and S. Milčiuvienė⁴⁶⁵, J. Dešriūtė and E. Rimšelis⁴⁶⁶, D. Bereikienė⁴⁶⁷, S. Žižienė⁴⁶⁸, etc. Problems of transfer of criminal proceedings have been analysed in detail by A. Nevera⁴⁶⁹. G. Švedas⁴⁷⁰ has researched transfer of criminal proceedings along with other forms of mutual legal assistance in criminal matters. The European Investigation Order has been researched by R. Jurka and J. Zajančauskienė⁴⁷¹, who analysed the problems of the application of the European Investigation Order in the process of proof. The instrument has also been discussed by G. Bučiūnas⁴⁷², who carried out an analysis of the necessity of applicability as one of the conditions for evidence collecting. R. Jurka⁴⁷³ has published in several articles to deal more extensively with the problems of various

462 Jurka, R. „European Arrest Warrant: some questions on legal interpretation and application“. *Jurisprudence* 18(1) (2011): 327-343.

463 Ažubalytė, R., Vozbutaitė K. „The Europeanisation of criminal proceedings: some constitutional and procedural aspects of the regulation and application of the European Arrest Warrant“. *Internationalisation of Criminal Procedure: Experience and Challenges*. A scientific study (Mykolas Romeris University, 2013), 82-138.

464 Švedas, G. „Some theoretical and practical problems of the surrender of a person under the European Arrest Warrant for criminal prosecution“. *Law* 66(1) (2008): 62-74. ISSN 1392-1274.

465 Milčiuvienė, S., Gruodytė, E. (2019). The Influence of the Court of Justice of the European Union on the Issuance of European Arrest Warrants in Lithuania. *Baltic Journal of Law & Politics*, 12(2), 97-114.

466 Dešriūtė, J., Rimšelis, E. „The proportionality test of the European Arrest Warrant in criminal proceedings“. *Law Review* 2(14) (2016): 411-435.

467 Bereikienė, D., Gudynas, K. „Threats of violation of human rights in the application of the European Arrest Warrant“. In *Public Security and Public Order*. Collection of scientific articles. 2012(7); Bereikienė, D., Vaščova, Ž. „The significance of the principle of proportionality in the context of the application of the European Arrest Warrant“. *Public Security and Public Order*. 2012(7): 79-92.

468 Žižienė, S. The principle of proportionality in the process of issuing and executing the European Arrest Warrant (Social Sciences, Law S 001). Doctoral dissertation, Vytautas Magnus University, 2022.

469 Nevera, A. „Problems of international legal cooperation between States in transferring criminal prosecutions“. *Jurisprudence* 60(52) (2004): 40-50.

470 Švedas, G. *International legal aid in criminal matters*. Training tool (Vilnius: Legal Information Department of the State Enterprise Centre of Registers, 2008).

471 Jurka, R., Zajančauskienė, J. „Movement of evidence in the European Union: challenges for the European Investigation Order“. *Baltic Journal of Law & Politics* 9, 2 (2016): 56-84; Bučiūnas, G. „Problems of the European Investigation Order“. *Law Review* (2018), No. 2 (18), p. 210-222.

472 Bučiūnas, G. „Problems of issuing a European Investigation Order“. *Law Review* (2018), No. 2 (18), p. 210-222.

473 Jurka, R. „Challenges and Discoveries in the Transfer of Evidence in Criminal Justice in the Member States of the European Union“. *Jurisprudencija* 26(2) (2019); Jurka, R. „The European Public Prosecutor's Office in Lithuanian Criminal Proceedings“. In *Criminal Law and Criminal Procedure*. Part Three (Mykolas Romeris University, 2020); Jurka, R. „The Influence of European Law on Lithuanian Criminal Procedure“. In *Internationalisation of Criminal Procedure: Experience and Challenges*. A scientific study (Vilnius: Mykolas Romeris University, 2013).

means of transfer of evidence and international cooperation as well as the impact of European law on Lithuania's criminal procedure. Several studies have been published to deal with the issue of evaluation of individual principles and evidence collected in a foreign country. The authors R. Jurka⁴⁷⁴, V. E. Kurapka⁴⁷⁵, L. Belevičius⁴⁷⁶ draw attention to the problems of ensuring mutual recognition and admissibility of evidence, as well as possible solution to the problems. M. Pakamanis⁴⁷⁷ has researched the need and possibilities for harmonisation of criminal law in the European Union.

Foreign publications focus primarily on the application of individual cross-border cooperation instruments⁴⁷⁸ or the existence of individual principles in EU law on evidence. These include studies by M. Kaiafa-Gbandi⁴⁷⁹, K. Karsai⁴⁸⁰, V. Mitsilegas⁴⁸¹,

474 Jurka, R. „International cooperation in criminal proceedings: evidence and its admissibility in the European Union“. Baudžiamasis proces: od teorijos iki įrodinėjimo (Criminal proceedings: from theory to evidence), Vilnius: Mykolas Romeris University, 2011, p. 89-127.

475 Jurka, R., Kurapka, V. E. „Forensic science in international cooperation in criminal proceedings: towards mutual recognition“. Forensic Science and Forensic Examination: Science, Studies, Practice. 2, compiled by Hendryk Malevski, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Vilnius-Charkov: Lithuanian Forensic Expertise Centre, 2013, p. 59-75.

476 Belevičius, L. International cooperation and the criminal procedure of the European Union: topicalities, perspectives, expectations. Internationalisation of criminal proceedings: experience and challenges. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2013. P. 170-210.

477 Pakamanis, M. „The need and Possibilities of Harmonisation in Criminal Law Matters in the EU“. *Public Security and Public Order* 10 (2013).

478 Caeiro, P., Fidalgo, S. „The Portuguese experience of mutual recognition in criminal matters: five years of European Arrest Warrant“. *The future of mutual recognition* (2009): 445-463; Blackstock, J. „The European Investigation Order“ (2010) 1 *New Journal of European Criminal Law* 481; Blackstock, J. „Procedural safeguards in the European Union: a road well-travelled“ (2012) 2 *European Criminal Law Review* 21; Spreeuw, M. „The Application of the Principle of Mutual Recognition in EU Criminal Law Matters - Internally and Externally vis-à-vis Pre-Accession Policy“. Spreeuw, M. 2020; Farries, A., „The European Investigation Order: Stepping Forward with Care“ (2010) 1 *New Journal of European Criminal Law* 425.

479 Kaiafa-Gbandi, M. „The development towards harmonization within criminal law in the European Union - a citizen's perspective“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 9(4) (2001).

480 Karsai, K. „The Principle of Mutual Recognition in the International Cooperation in Criminal Matters“. http://www.academia.edu/1204450/THE_PRINCIPLE_OF_MUTUAL_RECOGNITION_IN_THE_INTERNATIONAL_COOPERATION_IN_CRIMINAL_MATTERS.

481 Mitsilegas, V. *EU Criminal Law* (Oxford: Oxford Hart Publishing, 2009), 115; Mitsilegas, V. „The Future of Criminalization in Europe“. *New Journal of European Criminal Law* 3 (2012).

C. C. Murphy⁴⁸², G. Vermeulen⁴⁸³, S. Allegrezza⁴⁸⁴, L. Bachmaier Winter⁴⁸⁵ and others. These authors have analysed different approaches to and difficulties in cooperation in criminal investigations quite carefully and in detail. Considerable attention has been paid by scholars to the issue of admissibility of evidence⁴⁸⁶. This is a topic that has

482 Murphy, C. C. Cooperation in the Criminal Justice System. *Crime and Delinquency* 18, 1 (1972): 42–48; Murphy, C. C. The European Evidence Warrant: Mutual Recognition and Mutual (Dis)Trust? In Eekes C, Konstantinides T, eds. *Crime within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order*. Cambridge University Press; 2011:224–248.

483 Vermeulen, G. et al. *EU Cross-Border Gathering and Use of Evidence in Criminal Matters. Towards Mutual Recognition of Investigative Measures and Free Movement of Evidence?* (Maklu 2010); Vermeulen, G. *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU. Thinking Beyond Borders, Striving for Balance, in Search of Coherence* (Maklu, 2011). Is this a journal or a publication?

484 Allegrezza, S. “Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from one Member State to another and Securing its Admissibility”. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 9 (2010): 573; Allegrezza, S., Mosna, A. “Cross-Border Criminal Evidence and the Future European Public Prosecutor. One Step Back on Mutual Recognition?” In Bachmaier Winter L (ed.), *The European Public Prosecutor’s Office: The Challenges Ahead* (Springer, Cham, 2018), 141–164.

485 Bachmaier, W. L. “Transnational Criminal Proceedings, Witness Evidence and Confrontation: Lessons from the ECtHR’s Case Law”. *Utrecht Law Review Special Issue* 9-4 (2013): 126–148; Bachmaier, W. L. “Transnational Evidence: Towards the Transposition of the Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters”. *EUCRIM* 2 (2015): 47–59; Bachmaier, W. L. “Remote Search of Computers Under the New Spanish Law of 2015: Proportionality Principle and the Protection of Privacy”. *ZStW* 129(1) (2017): 1–27; Bachmaier, W. L. “Mutual Recognition and Cross-border interception of communications: the way ahead for the European Investigation Order”. In C. Brière and A. Weyembergh (eds.), *The needed balances in EU Criminal Law* (Oxford and Portland, 2017), 313–336; Bachmaier, W. L. “Cross-Border Investigations Under the EPPO Proceedings and the Quest for Balance”. In Bachmaier, W. L. (ed.), *The European Public Prosecutor’s Office: The Challenges Ahead* (Springer, Cham, 2018), 117–139; Bachmaier Winter L., Thaman, S., Lynn, V. (eds.), *The Right to Counsel and the Protection of Attorney-Client Communications in Criminal Proceedings. A Comparative View* (Cham, Springer, 2020); Bachmaier, W. L., Ruggeri, S (eds.), *Preventing and Investigating Crime in the Digital Era* (Cham, Springer, 2022); Bachmaier, W. L. ‘European investigative order for obtaining evidence in the criminal proceedings. Study of the proposal for a European directive’ 9 (2010). *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 580.

486 Allegrezza, S. “Critical Remarks on the Green Paper on Obtaining Evidence in Criminal Matters from One Member State to Another and Securing its Admissibility” *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 569 ff. (2010); Bachmaier Winter, L. “European Investigation Order for Obtaining Evidence in the Criminal Proceedings. Study of the Proposal for a European Directive”. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 580 ff. (2010); Spencer, J. R. “The Green Paper on Obtaining Evidence from one Member State to Another and Securing its Admissibility: the Reaction of one British Lawyer”. *Zeitschrift für Internationale Rechtsdogmatik* 602 ff. (2010); Vermeulen, G. *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU: Thinking Beyond Borders, Striving for Balance, in Search of Coherence* (Maklu, 2011); Allegrezza, S. “Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality”. In S. Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014); Bachmaier Winter, L. “The Proposal for a Directive on the European Investigation Order and the Grounds for Refusal: A Critical Assessment”. In Stefano Ruggeri (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Springer, 2014); Vervaele, J. “Reconocimiento Mutuo y Prueba Administrativa y Penal Europea en el Espacio Europeo de Justicia Penal”. In Isabel González Cano (ed.), *Orden Europea de Investigación y Prueba Transfron-*

been addressed by both academics and practitioners. Therefore, the thesis refers to the phase of admissibility of evidence mostly as a component of the free movement of evidence and as a desired outcome to be achieved, without exclusively analysing the criteria for admissibility of evidence in the EU.

The doctrine focuses on the challenges to effective cooperation in cross-border criminal matters and the difficulties in combining the diversity of legal traditions, using a “theme-by-theme” approach⁴⁸⁷ or a comparative perspective of national approaches⁴⁸⁸. Others explore the issue of ensuring effective cooperation through a range of mutual recognition instruments that ensure respect for fundamental rights and enhance mutual trust⁴⁸⁹.

A quite considerable number of publications analyse procedural rights granted for individuals in the⁴⁹⁰ context of evidence mobility, such as the free access to informa-

teriza en la Unión Europea (Tirant lo Blanch, 2019); Caianiello, M., Camon, A. (eds.), *Digital Forensic Evidence. Towards Common European Standards in Antifraud Administrative and Criminal Investigations* (Wolters Kluwer/CEDAM, 2021); Garamvölgyi, B. et al. “Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU” *EUCRIM* 3 (2020): 201-208; Giuffrida, F., Ligeti, K. (eds.), *Admissibility of OLAF Final Reports as Evidence in Criminal Proceedings* (University of Luxembourg, 2019).

487 Ruggeri, S. (ed.). *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014); Ruggeri, S. *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Heidelberg: Springer, 2014); Marguery, T. (ed.). *Mutual Trust under Pressure: The Transferring of Sentenced Persons in the EU* (Oisterwijk, Wolf Publishers, 2018).

488 Wahl, T. “The perception of the principle of mutual recognition of judicial decisions in criminal matters in Germany”. In G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Brussels, Éditions de l’Université de Bruxelles, 2009), 115, 147, 189, 219.

489 Erbežnik, A. “Mutual Recognition in EU Criminal Law and Fundamental Rights-The Necessity for a Sensitive Approach”. In C. Brière, A. Weyembergh (eds.), *The Needed Balances in EU Criminal Law, Past, Present and Future* (Oxford/Portland: Hart Publishing, 2018); Bay Larsen L, “Some Reflections on Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice” in P Cardonnel, A Rosas and N Wahl (eds), *Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh* (Hart Publishing 2012).

490 Belevičius, L. Unification of standards of protection of the rights of suspected and accused persons in the European Union// Administratīvā un Kriminālā Justīcija: teorētiski praktisks žurnāls Latvijas Policijas akadēmijas. Rīga: publication of the Latvian Police Academy. No. 1(66), 2014. P. 9-20; Belevičius, L. „Unification of standards for the protection of the rights of suspects and accused persons in the European Union. Criminal procedure: a guarantor of justice or an obstacle?” Publication. Vilnius: Vilnius University Faculty of Law. 2014. P. 53- 75; Fair Trials, „A Measure of Last Resort? The practice of pre-trial detention decisionmaking in the EU”, 2016. <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/A-Measure-of-Last-Resort-Full-Version.pdf>; Van Ballegooij, W. „Procedural rights and detention conditions, Cost of non-Europe report”; Cerrato, E., Freixes, T., Lutfi, M., Merino, V., Oliveras, N., Román, L., Steible, B, Torres, N. „European Protection Order, European Implementation Assessment”, PE 603.272, September 2017; Baluarte, DC., De Vos CM, From Judgment to Justice: Implementing International and Regional Human Rights Decisions (Open Society Justice Initiative 2010); Brants, C, Franken, AA, „The protection of fundamental rights in criminal process: General report” (2009) 5 Utrecht Law Review 7; Buisman C, „Defence and Fair Trial” in R Haveman, O Kavran and J Nicholls (eds), *Supranational Criminal Law: A System Sui Generis* (Intersentia 2003); Hooper, D. „Defence Investigations and the

tion⁴⁹¹, the right to interpretation and translation⁴⁹², the right to legal assistance⁴⁹³. Publications pay considerable attention to the enforcement of the rights of individuals, specifically in situations where other EU Member States are invoked to obtain evidence by means enforceable in the Community. Analysis of research in this field highlights issues of the risk of human rights violations. The topic has been addressed by Z. Buric⁴⁹⁴, S. Gless⁴⁹⁵, S. Maffei⁴⁹⁶, S. Ruggeri⁴⁹⁷.

In this thesis, it is important to highlight the existing research on the principle of mutual recognition as a basis for the free movement of evidence. There are studies on this principle at the national level⁴⁹⁸, most of which support the promotion of the prin-

Collection of Evidence“ in Rohan, C., Zyberi, G. (eds), *Defence Perspectives on International Criminal Justice* (Cambridge University Press 2017); Currie, R.J., „The protection of human rights“ in Boister, N. and Currie, R.J. (eds). *Handbook of Transnational Criminal Law* (Routledge 2014); Fidler, S., Gersch, A., „A defence perspective on obtaining foreign evidence“ (2001) 3 *Archbold News* 4.

491 Allegrezza, S., Covolo, V. „The Directive 2012/13/EU on the Right to Information in Criminal Proceedings: Status Quo or Step Forward?“, *Croatian Association of European Criminal law* (2016)L 41, 51; Rusu, I.-M. „The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. Critical opinions“, *Judicial Tribune* 6 (2016): 139, 150.

492 Van Der Vlis, E.-J. „The right to interpretation and translation“. *The Journal of Specialised Translation* (2010): 26, 40; Hertog, E. „Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings: Transposition Strategies with regard to Interpretation and Translation“. *MonTI* 7 (2015): 73, 100; Quattrococo, S. „The Right to Information in EU Legislation“. In S. Ruggeri (ed.), *Human Rights in Criminal Law: New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty* (New York, Springer International Publishing, 2015); Vogler, R. „Lost in Translation: Language Rights for Defendants in European Criminal Proceedings“. In S. Ruggeri, *ibid*, 96-108.

493 Mols, V. „Bringing directives on procedural rights of the EU to police stations: Practical training for criminal defence lawyers“. *New Journal of European Criminal Law* 8 (2017): 300, 308; Soo, A. „How are the Member States progressing on transposition of Directive 2013/48/ EU on the right of access to a lawyer? An inquiry conducted among the Member States with the special focus on how Article 12 is transposed“. *New Journal of European Criminal Law* 8 (2017): 64, 76.

494 Buric, Z. „Transnational Criminal Proceedings and the Position of the Defence“. In Durdevic, Z., Ivic, E. (eds.), *European Criminal Procedure Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges* (Croatian Association of European Criminal Law, 2016), 63-90.

495 Gless, S. „Transnational Cooperation in Criminal Matters and the Guarantee of a Fair Trial: Approaches to a General Principle“. *Utrecht Law Review* (2013) 4, 90-108.

496 Maffei, S. *The Right to Confrontation in Europe: Absent, Anonymous and Vulnerable Witnesses* (updated edn, Europa Law Publishing, 2012).

497 Ruggeri, S. „Horizontal Cooperation, Obtaining Evidence Overseas and the Respect for Fundamental Rights in the EU. From the European Commission's Proposals to the Proposal for a Directive on a European Investigation Order: Towards a Single Tool of Evidence Gathering in the EU?“. In Ruggeri, S (ed.), *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings* (Springer, 2013); van Hoek, A. H., Luchtman, M. „Transnational Cooperation in Criminal Matters and the Safeguarding of Human Rights“. *Utrecht Law Review* 1(2) (2005): 1-39.

498 Čepas, A., Švedas, G. *Extradition of persons suspected of having committed a criminal offence (extradition, transfer to the International Criminal Court or under a European Arrest Warrant): international legal assistance in criminal cases* (Vilnius: Registrų centras, 2008); Ažubalytė, R., Vozbutaitė, K., et al.

ciple of mutual recognition in the system of criminal justice of the European Union.

There are also studies on the interaction between national systems of criminal justice and the implementation of the principle of mutual recognition, e.g. A. Weyembergh⁴⁹⁹, S. Ruggeri⁵⁰⁰, T. Marguery⁵⁰¹, T. Wahl⁵⁰², A. G. Zarza⁵⁰³, A. Erbežnik⁵⁰⁴. Some authors state that it is too difficult to combine effective cooperation in criminal matters with the diversity of national legal traditions. Others refer to the difficulty of striking a balance between adopting effective cooperation measures and ensuring fundamental rights and enhancing mutual trust.

The doctrine also analyses the obstacles to smooth and effective cross-border cooperation in the process of proof. However, these studies focus mostly on the comparative aspect of specific national rights or on issues of fundamental rights in the free movement of evidence. The above-mentioned problems in the application of cooperation measures in the context of the free movement of evidence are also linked to the issue of mutual trust, which has long been a presumption in the system of criminal justice of the European Union and in the judicial practice of the European Court of Justice. The fundamentals of the principle of mutual recognition is analysed in the present thesis.

„Europeanisation of Criminal Procedure: some Constitutional and Procedural Aspects of the Regulation and Application of the European Arrest Warrant“. In *Internationalisation of Criminal Procedure: Experience and Challenges* (Vilnius: Mykolas Romeris University, 2013), 82-138); Levon, J., Veršekys, P. „Strengthening the Rights of Suspects and Defendants in the Lithuanian Criminal Procedure: a Prospective Analysis in the Context of the European Union Lawmaking“. In *10 Years of the Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania*. Collection of peer-reviewed scientific articles devoted to the topicalities and problems of Lithuanian and foreign criminal procedure, criminal law and criminalistics. (Vilnius: Faculty of Law, Vilnius University, 2012), 160-185); Namavičius, J. „European Union Fundamental Rights in the Context of Criminal Justice“. De Schutter, O. „The Two Europes of Human Rights: The Emerging Division of Tasks between the Council of Europe and the European Union in Promoting Human Rights in Europe“ *Columbia Journal of European Law* 14(43) (2008): 509, 542; Nilsen, H. „Mutual Trust and Mutual Recognition of our Differences. A Personal View“. In G. de Kerchove, A. Weyembergh (eds.), *La Reconnaissance Mutuelle des Décisions Judiciaires Pénales dans l'Union Européenne* (Editions de l'Université de Bruxelles, 2001), 155, 158 et al.

499 Weyembergh, A. (ed.). *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union* (Brussels: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009), 115-147.

500 Ruggeri, S. i.e. Ruggeri, S. (ed.), *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe* (Heidelberg: Springer, 2014); Ruggeri, S. *Transnational Inquiries and the Protection of Fundamental Rights in Criminal Proceedings*, Heidelberg: Springer, 2013.

501 Marguery, T. *Mutual Trust under Pressure: the Transferring of Sentenced Persons in the EU*, Oisterwijk: Wolf Publishers, 2018.

502 Wahl, T. „The perception of the principle of mutual recognition of judicial decisions in criminal matters in Germany“.

503 Zarza, A. G. Mutual recognition in criminal matters in Spain, in G. Vernimmen-Van Tiggelen, L. Surano, A. Weyembergh (eds.), *The future of mutual recognition in criminal matters in the European Union*, Brussels: Presses Universitaires de Bruxelles, 2009, p. 189-219.

504 Erbežnik, A. Mutual Recognition in EU Criminal Law and Fundamental Rights-The Necessity for a Sensitive Approach, in C. Brière, A. Weyembergh (eds.), *The Needed Balances in EU Criminal Law, Past, Present and Future*, Oxford/Portland, Hart Publishing, 2018.

Reference should also be made to previous studies assessing the feasibility of a number of measures and proposals to promote evidence mobility in the context of the convergence of criminal justice, for example, scientific projects led by T. Spronken and G. Vermeulen⁵⁰⁵, as well as comparative studies of national systems of criminal justice⁵⁰⁶. Other comparative analyses focus on evidence and research of national criminal proceedings carried out during preparation for the establishment of the European Public Prosecutor's Office. The studies were coordinated by the Max Planck Institute⁵⁰⁷. This was also the focus of K. Ligeti⁵⁰⁸. Several authors have analysed the challenges of the implementation of EU directives in the national law of individual countries, e.g. France⁵⁰⁹, Romania⁵¹⁰, Italy⁵¹¹, Portugal⁵¹². One of the most recent studies has been carried out in the field of forensic science to see whether it is possible to harmonise the rules associated to the collection of expert data (DNA profile, fingerprints, electronic data⁵¹³) in the context of free movement of evidence. Doctrine supporters⁵¹⁴ and

505 Two major studies carried out in the pre-Lisbon period on the possibility of harmonising criminal procedural laws across the Union, building on the 2004 proposal for a Framework Decision on certain procedural rights in criminal proceedings across the European Union. Spronken, G., Vermeulen, D. de Vocht, L. van Puyenbroeck, EU Procedural Rights in Criminal Proceedings, Report funded by the European Commission, 2009; E. Cape, Z. Namoradz, R. Smith and T. Spronken, *Effective Criminal Defence in Europe*, Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2010.

506 Vermeulen, G., De Bondt, W., Ryckman, C. *Rethinking International Cooperation in Criminal Matters in the EU, Moving beyond actors, bringing logic back, footed in reality*, Antwerp: Maklu, 2012.

507 Rethinking European Criminal Justice, coordinated by the Max Planck Institute and funded by OLAF for 2006-2007, Freiburg; Study coordinated by the University of Luxembourg and funded by OLAF on EU model rules of evidence and procedural safeguards for the procedure of the proposed European Public Prosecutor's Office, 2012 and EU model rules of criminal investigations and prosecution for the procedure of the proposed European Public Prosecutor's office, 2011-2012.

508 Ligeti, K. (ed.). *The Future of Prosecution in Europe*, Vol. 1 (Oxford, Hart Publishing, 2013), 945, 985.

509 Vergès, E. Emergence européenne d'un régime juridique du suspect, une nouvelle rationalité juridique, *Revue de Science Criminelle*, 2012, p. 635.

510 Rusu, I-M. The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. Critical opinions. *Judicial Tribune*, Vol 6, special issue, 2016, p. 139-150.

511 Candito, G. L. The Influence of the Directive 2012/13/EU on the Italian System of Protection of the Right to Information in Criminal Procedures, in Ruggeri 2015 op. cit., p. 229-261.

512 Caiero, P. (ed), *The European Union Agenda on Procedural Safeguards for Suspects and Accused Persons: the "second wave" and its predictable impact on Portuguese law*, Law Institute, University of Coimbra, 2015.

513 Depauw, S. „In search of a free movement of forensic evidence: Towards minimum standards to determine evidence admissibility?“ *Journal of Forensic and Legal Medicine* 74 (2020), ISSN 1752-928X, <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2020.102021>.

514 Vermeulen, G., De Bondt, W. and Van Damme, Y., *EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters. towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?* Vol 37 IRCP-series, 2010; Ligeti, K., *Toward a Prosecutor for the European Union, Volume 1: A Comparative Analysis*, 2013; Thaman, S. C. *Exclusionary Rules in Comparative Law*, 2013; Giuffrida, F. and Ligeti, K., *Admissibility of OLAF Final Reports as Evidence in Criminal Proceedings*, University of Luxembourg, June 2019; Caianiello, M. and Camon, A. (eds), *Digital Forensic Evidence. Towards Common European*

practitioners⁵¹⁵ also analysed the problems encountered in the evaluation of evidence collected in a foreign country, and the rules laid down in the different countries on rejection of such evidence from the case. All these studies acknowledge that the national criminal procedure laws of Member States provide for different consequences for the unlawful collection and/or use of evidence and that some national laws contain no specific rules at all for the evaluation of evidence collected abroad.

Many studies debate aspects of EU criminal justice and the law on evidence, ranging from the application of fundamental principles to the rights of the parties involved in criminal proceedings. However, there is no general analysis of the free movement of evidence as a means to ensure effective judicial cooperation, including the genesis of the process.

This review of academic literature and other sources shows that there are indeed many problematic aspects in the application of the provisions on free movement of evidence in EU criminal justice policy. The aspects have been of the interest of researchers since the introduction of the cooperation instruments. The Lisbon Treaty has given the European Union a clear competence to harmonise procedures of criminal justice in order to promote mobility of evidence. The EU therefore has sufficient grounds to initiate the development of more effective cross-border cooperation instruments, to seek smooth cooperation between Member States and, in case of failure, to seek more effective ones. This is currently being done through adoption of severe legal instruments, ranging from framework decisions to regulations. These initiatives will only strengthen the impact on national systems of criminal justice. This study therefore aims to provide a comprehensive analysis and assessment of the free movement of evidence formulated by EU criminal justice, its possible effects, challenges and ways of implementation.

Standards in Antifraud Administrative and Criminal Investigations (Wolters Kluwer/CEDAM, 2021); Garamvölgyi, B. et al., „Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU“, EUCRIM 2020/3, 201-208; Helenius D., „Admissibility of Evidence and the European Public Prosecutor’s Office“ in Asp P, *The European Public Prosecutor’s Office - Legal and Criminal Policy Perspectives* (Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska Fakulteten vid Stockholms Universitet, 2015); Kusak M., *Mutual Admissibility of Evidence in Criminal Matters in the EU. A Study of Telephone Tapping and House Search* (Maklu 2016); *Supra note 4*, Kusak M.; Lasagni G., „Admissibility of Digital Evidence“, in Franssen V and Tosza S (eds), *Cambridge Handbook of Digital Evidence in Criminal Matters* (Cambridge University Press, forthcoming 2023).

515 CCBE’s submission on the Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility.

CONCLUSIONS AND PROPOSALS

1. The study suggests that the development of the EU criminal policy is a purposeful process. It is imperative both formally and practically. The study shows that the relevant EU institutions are currently empowered to regulate issues of criminal justice in the Member States and to adopt legislation to promote the free movement of evidence.
 - 1.1. The Lisbon Treaty gives the EU the power to act in the field of criminal justice, by adopting legal acts in order to make it possible to harmonise/consolidate legal provisions on criminal procedure enforceable in individual Member States. The extended authorisation reflects the desire to ensure the free movement of evidence to allow admissibility of evidence in a jurisdiction different from that of the origin of the evidence. At the same time, it suggests that law on evidence in EU criminal justice is evolving towards a more liberal approach to cooperation in criminal matters.
 - 1.2. Eventually, legislation on EU criminal justice is also becoming dynamic and evolving. Despite a more liberal approach to cooperation, measures of judicial cooperation in the area of the free movement of evidence are gradually acquiring by a more restrictive nature – from framework decisions to directives and from directives to regulations. This suggests that EU criminal justice aims to ensure judicial cooperation in the area of freedom, security and justice, which requires not only cooperation in the investigation of cross-border crimes, but also the use of evidence located in another country.
2. The analysis shows that the ideas and proposals of the doctrine of criminal justice on the implementation of the free movement of evidence in order to uniform the rules of criminal procedure in the Member States are far from receiving attention desirable in practice. This is due to opposition from Member States, disagreements over the EU's competence to regulate matters of criminal justice and sensitivity to the issue of sovereignty of Member States. However, the free movement of evidence is possible through other means of implementation and necessary for effective judicial cooperation.
3. The free movement of evidence is based on two principles – mutual assistance and mutual recognition.
 - 3.1. The application of the initial cooperation measures based on the principle of mutual assistance, which was regarded as an embryo of the free movement of evidence, fails to meet up-to-day expectations due to the slow and inefficient cooperation between EU Member States. These instruments allowed a gradual introduction of the *locus regit actum* and *forum regis actum* models; however, one of the latter has justified the objective of achieving the efficiency of the free movement of evidence in practice and the development of uniform practices in the collection and transmission of evidence between Member States.

- 3.2. The principle of mutual recognition, although considered a cornerstone of the free movement of evidence, cannot guarantee the effectiveness of the process for several reasons. Firstly, this principle is based on trust, which is not a spontaneous process. Secondly, an analysis of the judicial practice of the Court of Justice of the European Union has shown that the assessment of the application of this principle is dependent on certain criteria.
- 3.2.1. The study suggests that trust is the essential basis for the principle of mutual recognition, which predetermines whether the principle will be viable. It is not enough to simply state or acknowledge declaratively that EU Member States are committed to respecting and guaranteeing fundamental rights, and that they must therefore trust each other. Trust is normally built through institutional experience and is a matter of: (a) whether Member States trust each other's legal system; (b) whether they believe that fundamental human rights are guaranteed in another Member State. It is therefore necessary to strengthen these factors through education, i.e. by learning about the fundamental differences between national rights in the field of criminal justice in other Member States, as far as the free movement of evidence requires. This determines whether the receiving State will apply the principle of mutual recognition, i.e. will refuse to check the legitimacy/justification of the request.
- 3.2.2. The analysis of the judicial practice of the Court of Justice of the European Union shows that the application of the principle of mutual recognition is not absolute. The obligation to apply the principle may be waived if: (a) there is a well-founded presumption that fundamental human rights recognised throughout the EU have been violated or are at risk of being violated; (b) there are serious and irrefutable reasons to believe that the person concerned will suffer this risk as a result of the practice foreseen in the issuing Member State; and (c) the application to apply a measure on the basis of mutual recognition is subject to suspension until the details are clarified, rather than refusal.
4. Instruments of EU judicial cooperation fail to contribute to mutual trust between Member States and thus to the free movement of evidence. The existing instruments of judicial cooperation are still unable to ensure uniformity in: a) the application of legal terms; b) the enforcement of fundamental human rights; c) the rejection of evidence inconsistent with set standards.
- 4.1. The EU is involving an increasing number of actors in the process of evidence collecting and transmission through different judicial cooperation instruments. The practice where different cooperation instruments involve different actors is confusing for Member States.
- 4.2. The judicial practice of the Court of Justice of the European Union shows that there are practical questions about legal concepts and their interpretation.

Consequently, the regulation of measures of cooperation tends to be interpreted too broadly, even if the different interpretations are caused by the different rules of criminal procedure in the Member States.

- 4.3. The Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights have not developed criteria for the exclusion of substandard evidence, including evidence collected in a foreign country, when assessing whether individual states uphold human rights protected in Europe during criminal proceedings. The uncertainty where each Member State applies their own national criteria for the exclusion of inappropriate evidence, and in the absence of applicable criteria set by the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights prevents the parties from properly assessing the legitimacy of the evidence collected. This does not contribute to the free movement of evidence whereas the purpose of the process is to ensure that the evidence collected subsequently meets the standards set for evidence in another country.
5. The analysis shows that both the legislation governing measures of judicial cooperation and the application of such measures insufficiently account for the protection of fundamental human rights, in particular those of the accused. Although the possibility to participate in the process of applying specific measures of judicial cooperation is provided for the defence, the application of this provision becomes dependent on the will of the state concerned. It is, however, appropriate to involve the defence (the suspect, the accused, the defence counsel) already in the initial stages of the data collection (by informing about the planned collection of such data, by granting the defence the right to be involved in the planned data collection process) where the data is obtained from another EU Member State in order to ensure that the rights of the accused are adequately safeguarded and prevent possible violation of rights at a further stage.
6. The free movement of evidence can be described as a process based on the principle of mutual recognition, starting with the request for evidence or evidence collection and ending with evidence transmission to the requesting State. The basis of this process entails, firstly, the confidence in the legal system of another State and, secondly, the trust in the system of human rights protection entrenched by that State.

Publications on the topic of the dissertation

1. Theses of the conference report: Navickaitė, Sonata. The European investigation order: achievements and challenges // Social transformations in contemporary society 2016 (STICS): international scientific conference for young researchers, June 2-3, 2016: abstract book [Elektroninis išteklius] / Mykolas Romeris University. Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris University. ISSN 2424-5631. 2016, p. 58.
2. Navickaitė, Sonata. The European investigation order: achievements and challenges // Social transformations in contemporary society (STICS): proceedings of an international scientific conference for young researchers. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas. ISSN 2345-0126. 2016, [t.] 4, p. 109-120.
3. Jurka, Raimundas; Moroženė, Sonata. The Challenges of international cooperation in criminal proceedings in the light of harmonization on of E.U. law and states' national law // Journal of Eastern European criminal law. Bucuresti: Universul Juridic. ISSN 2360-4964. 2016, no. 2, p. 20-30.
4. Theses of the conference report: Moroženė, Sonata. Perspectives for electronic evidence in criminal proceedings // Social transformations in contemporary society 2019: The 7th International Scientific Conference for Young Researchers: abstract book, 6-7 June, 2019, Vilnius-Net / Mykolas Romeris University; Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas. eISSN 2424-5631. 2019, 7, p. 24-25.

Morozienė, Sonata

LAISVAS ĮRODYMŲ JUDĖJIMAS EUROPOS SĄJUNGOS BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024. P. 184.

Bibliogr. 120–140 p.

Šiame tyrime laisvas įrodymų judėjimas analizuojamas kaip veiksmingo teismo bendradarbiavimo kriterijus, kuris kartu yra ir principinis ES tikslas, kurį įgyvendinti būtina dėl augančio poreikio kovoti su nusikalstamumu, dažnai „peržengiančiu“ vienos valstybės narės sienas. Šio disertacinio tyrimo tikslas – išanalizavus laisvo įrodymų judėjimo kaip teismo bendradarbiavimo kriterijų ir jį lemiančius veiksnius nustatyti, kokiomis kryptimis formuojasi teismas bendradarbiavimas šioje srityje ir ar šiuo metu esantis analizuojamą kriterijų apibrėžiantis reglamentavimas yra veiksmingas. Tyrimu atskleidžiama, kad laisvą įrodymų judėjimą galima apibūdinti kaip abipusio pripažinimo principo pagrindu veikiančią procesą, prasidedantį nuo kreipimosi dėl įrodymų rinkimo (suteikimo) iki jų perdavimo prašančiajai valstybei. Šio proceso pagrindas yra, pirma, pasitikėjimas kitos valstybės teisine sistema, antra, toje valstybėje egzistuojanti žmogaus teisių apsaugos sistema. Be to, disertacinis tyrimas rodo, kad ES teismo bendradarbiavimo priemonės neprisideda prie valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo, taigi ir laisvo įrodymų judėjimo. Esamos teismo bendradarbiavimo priemonės vis dar neužtikrina vienodo: a) teisinių sąvokų taikymo; b) pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimo; c) gautų įrodymų, neatitinkančių reikalavimų, atmetimo.

This study specifically analyses the free movement of evidence as a criterion for effective judicial cooperation, which is also a principle objective of the EU, and which is necessary in the light of the growing need to combat crime, which often “crosses” the borders of a single Member State. The main purpose of the dissertation is to analyse the free movement of evidence as a criterion for judicial cooperation and the factors affecting the free movement of evidence, to identify trends of the development of judicial cooperation in the area and find out whether the current regulation defining the criterion in question is effective. The analysis reveals that the free movement of evidence can be described as a process based on the principle of mutual recognition, starting with the request for evidence or evidence collection and ending with evidence transmission to the requesting State. The basis of this process entails, firstly, the confidence in the legal system of another State and, secondly, the trust in the system of human rights protection entrenched by that State. The dissertation analyses also shows that instruments of EU judicial cooperation fail to contribute to mutual trust between Member States and thus to the free movement of evidence. The existing instruments of judicial cooperation are still unable to ensure uniformity in: a) the application of legal terms; b) the enforcement of fundamental human rights; c) the rejection of evidence inconsistent with set standards.

Sonata Morozienė

LAISVAS ĮRODYMŲ JUDĖJIMAS EUROPOS SĄJUNGOS
BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 20 egz.

Parengė spaudai Martynas Švarcas

Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“
P. Lukšio g. 9G, 76200 Šiauliai
El. p. info@dailu.lt
<http://siauliuspaustuve.lt>

